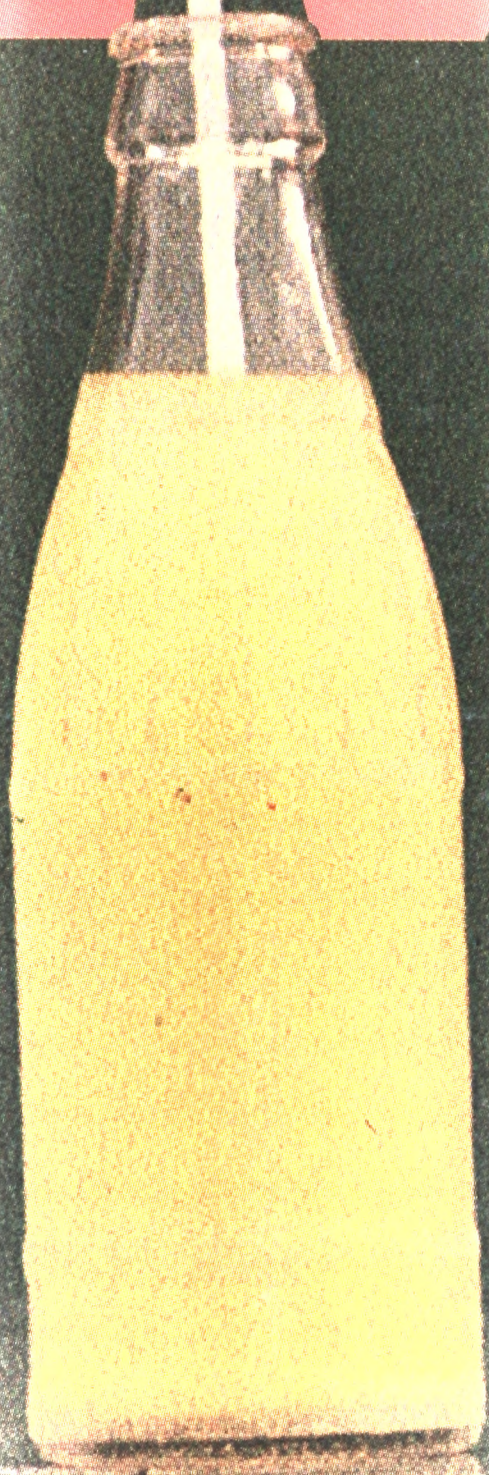

ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΟΜΕΝ ΠΡΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Περίοδος Β'
Τεύχος 612
Δεκαπενταύγουστος
1996
Δρχ. 500

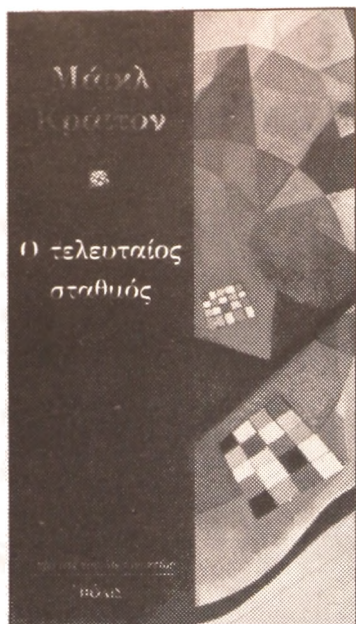
«σε υγρές κι ανεξερεύνητες παραλίες»

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

- «ΟΠΕΡΑ ΛΑΜΠΡΑΚΗ»
- ΝΟΑΜ ΤΣΟΜΣΚΥ

ΠΟΛΙΣ ♦ Εκδόσεις του Μεσονυκτίου

αστυνομικά ♦ επιστημονική φαντασία

Μάικλ Κράιτον

Ο τελευταίος σταθμός

Ένα πρόβλημα/κοινωνική πρόκληση –«έλεγχος της σκέψης» θα το χαρακτήριζε η δεκαετία του '70– αντιμετωπίζεται με όλο το τεχνολογικό οπλοστάσιο της ιατρικής, όμως εκείνο που παραβλέπεται είναι ότι ο ασθενής/ιδεώδης υλικό πειραματισμού παραμένει άνθρωπος, σε κάθε κύτταρό του άνθρωπος. Όταν αρχίζει να βλέπει τον εαυτό του σαν μηχανή – ο Χάρρυ Μπένσον ήρωας/θύμα του *Τελευταίου Σταθμού*, ανακαλύπτει μέσα του τα αρχέγονα αντανakλαστικά της βίας που οδηγούν τις πιο εκλεπτυσμένες τεχνολογικές παρεμβάσεις σε αποτυχία.

♦ ♦ ♦

Τζέημς Κράμλεϋ

Το τελευταίο φιλί

ή
ιστορία μ' ένα μπουλντόγκ που έπινε μπίρα

“Η πλοκή των μυθιστορημάτων του Κράμλεϋ είναι πυκνή, δύσκολη σαν εκείνη του Τσάντλερ· λειτουργεί μόνον σαν πρόσχημα για να αναπτυχθεί μια υπερήφανη και αδιάλλακτη ηθική, μια ηθική αντίστροφη, όπου η τιμή και η αρετή βρίσκονται πάντοτε με τη μεριά εκείνων που ποτέ δεν τις διεκδικούν γιατί είναι πολύ περήφανοι για να σκεφτούν να διεκδικήσουν την αλήθεια”.

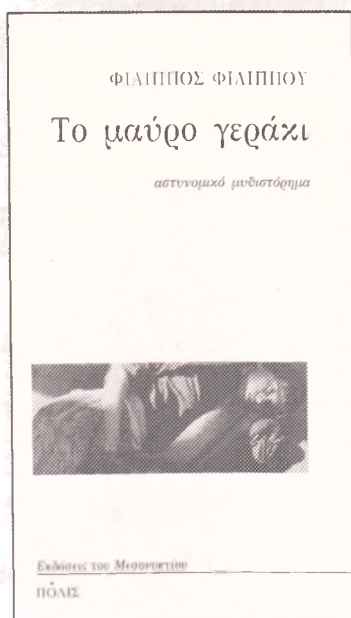
Patrick Raynal, *le Monde*.

♦ ♦ ♦

Φίλιππος Φιλίππου

Το μαύρο γεράκι

Και στο *Μαύρο Γεράκι*, τρίτο αστυνομικό βιβλίο του συγγραφέα μετά το *Κύκλος Θανάτου* και το *Χαμόγελο της Τζοκόντας*, οι φίλοι των αστυνομικών ιστοριών θα βρουν αναφορές στα βιβλία του Γιάννη Μαρή. Ο Φίλιππος Φιλίππου, φανατικός θαυμαστής του κλασικού πια Έλληνα μυθιστοριογράφου και επίσης των Ντάσιελ Χάμετ και Ρέημοντ Τσάντλερ –της σχολής εκείνης του αστυνομικού μυθιστορήματος που παρέδωσε το έγκλημα στους ανθρώπους που είχαν λόγους να το διαπράξουν και δεν το έκαναν μόνο και μόνο «για να μας φορτώσουν μ' ένα πτώμα»– τοποθετεί την ιστορία του στη σύγχρονη Αθήνα, συνδυάζοντας, όπως και στα άλλα βιβλία του, το μυστήριο, την αγωνία και τη δράση, με πολιτικές και κοινωνικές επισημάνσεις.

εκδόσεις ΠΟΛΙΣ • ΟΜΗΡΟΥ 32 • 106 72 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ. 36 43 382 • FAX 36 36 501

και στη ΣΤΟΑ του ΒΙΒΛΙΟΥ • ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 5 • ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ. 32 16 148

Περίοδος Β' · Έτος 23ο · Τεύχος 612
Δεκαπενταύγουστος 1996 · Δρχ. 500
**ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107
ANTI ON-LINE: <http://www.compulink.gr/anti>
E mail: anti@compulink.gr
ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ-ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Τασία Ρούμπου
ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Γκέκας
ΜΟΝΤΑΖ: Τασία Λεβόν
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστερί
Τηλ. 57.22.201
ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:
ΔΙΕΥΚΕΙΝΣΗ: Εξαμ. 5.000 δρχ., Ετήσια 10.000 δρχ.,
ήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 40.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 8.000 δρχ.
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:
Εξαμ.: 38 δολ., Ετήσια: 75 δολ.,
ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:
Εξαμ. 44 δολ., ετήσια 88 δολ.
ΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 500,
ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 1.000
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας: Περιοδικό ΑΝΤΙ,
για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:
έντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτσά και Σία Ε.Ε.
Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

23 ΑΥΓ. 1996

- ΣΕΛ. 6 ΒΑΙΝΟΜΕΝ ΠΡΟΣ ΕΚΛΟΓΑΣ;** Αν αναρωτιόταν ο Θανασάκης ο πολιτευόμενος, η απάντηση θα ήταν: ίσως... - του **Τ. Παππά**
- ΣΕΛ. 12 Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ ΠΑΕΙ ΔΙΑΚΟΠΕΣ** Διάλογος ή μπλα μπλα μπλα; - του **Γ. Γερόπουλου**
- ΣΕΛ. 13 Η ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗ ΘΕΑΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ** Ποιος καταφθάνει «μέσ' απ' τις οροσειρές του χρόνου»; - του **Δ. Καΐση**
- ΣΕΛ. 14 ΕΛΠΙΔΕΣ ΠΡΟΣ ΑΠΟΔΕΙΞΗ** Αριστερά ή Κεντροαριστερά; - του **Νίκου Μπίστη**
- ΣΕΛ. 16 Ο κ. ΛΑΛΙΩΤΗΣ ΜΑΤΑΙΩΝΕΙ ΤΗΝ ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΛΥΡΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ!** Και μια επιστολή του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων προς τον πρωθυπουργό.
- ΣΕΛ. 20 ΤΟ ΝΕΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΝΟΑΜ ΤΣΟΜΣΚΥ.** Κυκλοφόρησαν στην Αμερική οι *Δυνάμεις και προοπτικές* - γράφει ο **Ν. Ράπτης**
- ΣΕΛ. 24 ΑΝΑΤΡΕΠΤΙΚΟΣ ΚΥΡΚΟΣ** Ο Αλκ. Μαργαρίτης για τον παλαίμαχο αριστερό ηγέτη
- ΣΕΛ. 40 50 ΧΡΟΝΙΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ** Ο Π. Μουλλάς για το ποιητικό έργο του Μανόλη Αναγνωστάκη
- ΣΕΛ. 50 ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΔΕΣΜΩΤΕΣ** Ο Ντύρενματ για το Ισραήλ και τους Παλαιστίνιους - του **Σπ. Μοσκόβου**
- ΣΕΛ. 52 ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ, ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΚΑΙ Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ** 11ο Φεστιβάλ εβραϊκού κινηματογράφου στο Λονδίνο - της **Ευάννας Βενάρδου**

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

editorial, σελ. 4

ΛΟΓΙΚΗ ΚΙ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

Γιώργος Φιλδισάκος, σελ. 5

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Κόσμος, σελ. 27

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 38

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΑ

Σ. Παλαμώτη, Στ. Μπεκατώρος, 49

ΒΙΒΛΙΟ

Κριτική, σελ. 63

ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΙΠΑ

Βαγγέλης Μπιτσώρης, σελ. 66

• Οι θερινές διακοπές και το Δεκαπενταύγουστο στέρησαν τους αναγνώστες από πολλές μόνιμες στήλες. Στο επόμενο τεύχος, θα έχουν γυρίσει όλοι.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ:

ΦΩΤ.: ΜΗΝΑΣ ΤΑΤΑΛΙΔΗΣ

Η ΑΘΕΑΤΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΑΤΙΚΟΥ ΦΕΓΓΑΡΙΟΥ

Ο ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ θεωρείται ανέκαθεν η κορύφωση των θερινών διακοπών. Ο ελεύθερος χρόνος αυτή την περίοδο είναι σχεδόν πάνδημος. Το σύνθημα άλλωστε το έδωσε ο ίδιος ο πρωθυπουργός της χώρας: επέτρεψε στους υπουργούς του να εγκαταλείψουν το κλεινόν άστυ δίνοντας την εντύπωση ότι τα πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα βρίσκονται σε καλό δρόμο. Το φθινόπωρο προοιωνίζεται αισιόδοξες εξελίξεις. Υπάρχει, όμως, το κατάλληλο έδαφος για να στηριχθεί μια τόσο ευοίωνη παρουσίαση της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης στη χώρα; Έχουμε και λέμε:

ΟΙ ΕΠΙΚΕΙΜΕΝΕΣ, ενδεχομένως, αιφνιδιαστικές εκλογές θα βρουν τους πολίτες ανέτοιμους και απληροφόρητους. Κάτω από το βάρος της γενικευμένης εκλογολογίας τα χρονίζοντα προβλήματα θα συσσωρευτούν ακόμη περισσότερο και θα είναι αδύνατον να συζητηθούν εγκαίρως. Η αναγκαία απορρόφηση των εορικών κονδυλίων θα παραμείνει εκκρεμής ως το σχηματισμό της επόμενης κυβέρνησης. Η καταγγελία για τα περίφημα «διαπλεκόμενα συμφέροντα» θα αξιοποιηθεί ως απλή προεκλογική ρητορική, για να ατονίσει αμέσως μετά. Τη σκληρή «λιτότητα» θα προασπίζονται οι διαχειριστές της εξουσίας, που είτε θα μιλούν για «αναγκαστική» σύγκλιση, είτε θα αποδίδουν ευθύνες στην προηγούμενη κυβέρνηση.

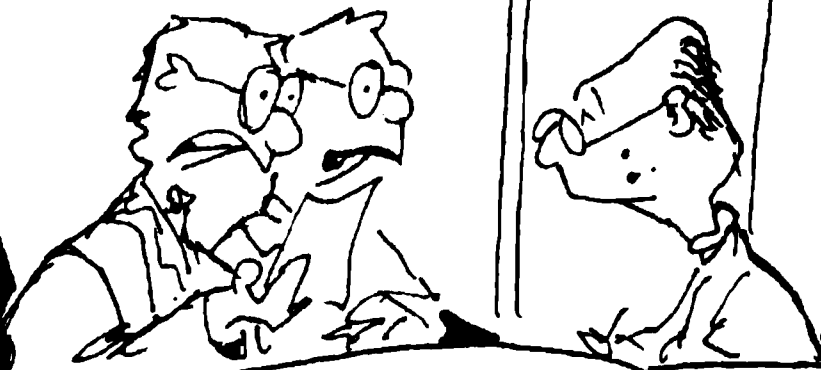
Η ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΗ για μια βελτιωμένη ποιότητα ζωής που επιδαφιλεύουν οι αυγουσιτιάτικες διακοπές καταρρέει μπρος στην αμείλικτη αναμέτρηση με τα πραγματικά καθημερινά προβλήματα. Οι φωτιές που εξαφάνισαν τα εναπομείναντα δάση, θα γίνουν πλημμύρες το φθινόπωρο. Οι θάλασσες, που όλο και περισσότερο μολύνονται, θα περιμένουν την παρέλευση ακόμη μιας τετραετίας, για να εξαγγελθούν εκ νέου «νέα» μέτρα προστασίας. Τα συγκοινωνιακά προβλήματα στο πολεοδομικά υποβαθμισμένο αστικό κέντρο της Αθήνας θα περιμένουν τη λύση τους μετά την κατασκευή του μετρό, δηλαδή μετά το 2000. Όσο για τα αντίστοιχα προβλήματα της υπόλοιπης ενδοχώρας, η υποβάθμισή τους είναι δεδομένη εφόσον για τους ιθύνοντες προέχει η κατασκευή του αεροδρομίου των Σπάτων. Μετά την έξαρση της θερινής επιδρομής στη νησιωτική Ελλάδα, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι νησιώτες μπορούν να ελπίζουν ότι θα έρθουν στο προσκήνιο μόνο μετά από μια άλλη Ίμια από τις εκατό βραχονησίδες που διεκδικεί η Άγκυρα.

ΕΝ ΤΩ ΜΕΤΑΞΥ, εμείς, θα μπορούμε να απολαμβάνουμε Όπερα υψηλών προδιαγραφών στο άλλο Μέγαρο που παράνομα χτίζει ο συγκροτηματάρχης κ. Χρ. Λαμπράκης, ή να ευφραινόμεθα «Μοντέρνα Τέχνη» εκεί που φύτεωναν ακόμη ως και σήμερα τα δέντρα...

αντί

ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

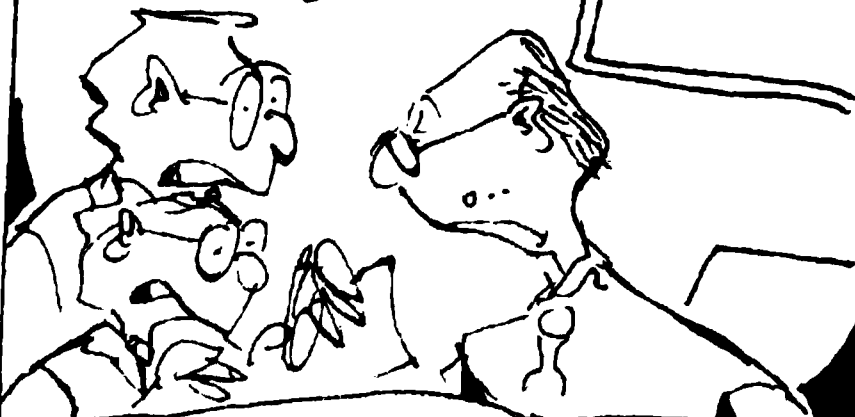
ΚΥΡΙΕ ΠΡΟΕΔΡΕ, ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
ΔΕΝ ΓΙΝΑΙ ΟΙ ΚΑΛΥΤΕΡΕΣ...

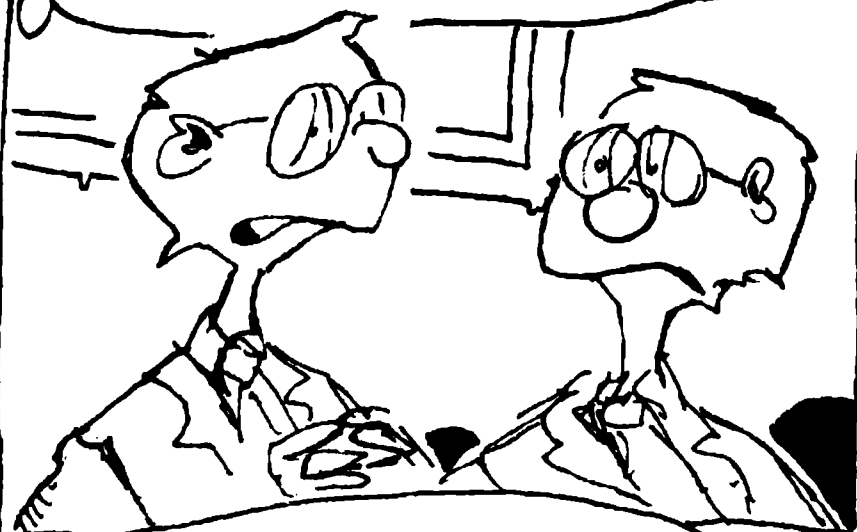
Ο ΠΛΗΘΟΣΙΣΜΟΣ ΑΝΤΙΣΤΕΛΕΤΑΙ
ΕΝΩ ΟΙ ΜΙΣΘΟΙ ΜΕΙΟΝΟΜΤΑΙ...
ΠΟΥ ΤΑ ΒΡΙΣΚΟΥΝ ΤΑ ΛΕΦΤΑ
ΔΕΝ ΞΕΡΟΥΜΕ..

ΕΞΑΓΟΥΜΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΥΣ ΤΟΥ-
Ρ.ΣΤΕΣ ΑΠΟ ΟΣΟΥΣ ΒΙΣΑΓΟΥΜΕ...
ΑΝΑΜΕΝΟΝΤΑΙ ΣΕΙΣΜΟΙ... Η ΤΡΥ-
ΠΑ ΤΟ ΟΖΟΝΤΟΣ ΦΑΡΔΑΙΝΕΙ..

ΟΙ ΔΙΕΘΝΟΛΟΓΟΙ ΕΥΤΙΜΟΝΟΥΝ ΟΤΙ ΣΕ
ΠΕΝΤΕ ΤΟ ΠΟΛΥ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟ ΜΕΤΑΡΟ-
ΜΟΥΣΙΝΗΣ ΘΑ ΕΧΕΙ ΜΕΤΑΤΡΑΠΕΙ ΣΕ ΤΖΑΜΙ!

ΤΙΣ ΕΥΛΟΓΕΣ ΠΑΝΤΟΣ
ΘΑ ΤΙΣ ΥΒΡΔΙΣΕΤΕ!

ΕΙΜΑΣΤΕ ΒΕΒΑΙΟΙ ΟΤΙ ΘΑ ΕΧΕΤΕ
ΤΗ ΧΑΡΑ ΝΑ ΥΠΕΒΡΗΞΕΤΕ ΓΙΑ ΑΥΟΜΑ-
ΤΕΣΣΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΥΤΗΝ ΤΗ ΧΕΡΑ!

Βαίνομεν προς εκλογάς

Ολα λοιπόν δείχνουν «πως βαίνομεν προς εκλογάς», όπως θα έλεγε και ο Θανασάκης ο πολитеυόμενος, ο ήρωας του έργου του Αλέκου Σακελλάριου. Μια απάντηση θα ήταν «άσε να βαίνομεν», καθώς η ραστώνη των θερινών διακοπών δεν αφήνει περιθώρια για σύνθετες σκέψεις και πολύπλοκους στρατηγικούς σχεδιασμούς. Επειδή όμως η προεκλογική περίοδος, τουλάχιστον στην Ελλάδα, είναι μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για τους πολίτες να ασχοληθούν, έστω επιφανειακά, με την πολιτική, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τις διεργασίες που συντελούνται στα επιτελεία των κομμάτων. Απ' ό,τι φαίνεται τις εκλογές επιθυμούν διακαώς οι πάντες στη χώρα: το ΠΑΣΟΚ του **Κ. Σημίτη** για να τις κερδίσει και να εφαρμόσει χωρίς βαρίδια ένα πρόγραμμα τετραετίας, ο **Μ. Εβερτ** προκειμένου να συσπειρώσει γύρω από το στόχο της εκλογικής κατάτρυσης το σπαρασσόμενο κόμμα του, ο **Α. Σαμαράς** για να δει το εκλογικό ποσοστό της ΠΟΛ.ΑΝ να ανεβαίνει, ο **Ν. Κωνσταντόπουλος** για να βγάλει τον ΣΥΝ από την αφάνεια που τον έχει καταδικάσει η κοινοβουλευτική απουσία, το ΚΚΕ για να αποδείξει ότι στη χώρα μας υπάρχουν προοπτικές δημιουργίας ενός αντικαπιταλιστικού, αντιιμπεριαλιστικού μετώπου, ο **Δ. Τσοβόλας** για να εγκριθεί από τμήμα του λαού το αποσχιστικό εγχείρημά του, οι εσωκομματικοί αντίπαλοι του πρωθυπουργού προσδοκώντας το στραβοπάτημα του μισητού σοσιαλδημοκράτη, ο **Κ. Μητσοτάκης** για να προετοιμάσει το αρχηγικό μέλλον της θυγατέρας του, αν φυσικά ο διάδοχός του στη Ν.Δ. αποδειχθεί κατώτερος των περιστάσεων.

Στην αφετηρία για την κούρσα των εκλογών δεν ξεκινούν όλοι οι αντίπαλοι με τα ίδια δεδομένα. Ο πρωθυπουργός **Κ. Σημίτης** κρατά στα χέρια του το χαρτί του αιφνιδιασμού. Μπορεί χωρίς εσωτερικές περισπάσεις να επιλέξει τον, καταλληλότερο γι' αυτόν, χρόνο προσφυγής στις κάλπες. Η κοινή λογική «επιτάσσει» να στηθούν οι

κάλπες αμέσως μετά τις θερινές διακοπές και πριν προλάβουν οι πολίτες να μπουν στον αγώνα της επίμοχθης καθημερινής επιβίωσης. Η γλυκιά αύρα του καλοκαιριού λειτουργεί κατά κανόνα εκμαυλιστικά για το πολιτικό κριτήριο του μέσου Έλληνα. Δεν είναι όμως μόνο αυτά τα ατού του **Κ. Σημίτη**.

Πρώτα-πρώτα αισθάνεται και είναι αδιαφιλονίκητος ηγέτης του ΠΑΣΟΚ. Οι ανταγωνιστές του για το κομματικό και πρωθυπουργικό αξίωμα, ζαλισμένοι από τα συντριπτικά χτυπήματα που δέχθηκαν στο πρόσφατο συνέδριο δεν έχουν ακόμη προλάβει να ανασυνταχθούν. Έτσι όσοι εξακολουθούν, πέρα και πάνω από κάθε σοβαρή ανάλυση των πραγματικών καταστάσεων, να διατηρούν ηγετικές φιλοδοξίες, περιορίζονται σε απειρόκαλες και συνήθως αδιέξοδες μάχες χαρακωμάτων «τσαλακωνώντας» τα υπολείμματα της ήδη καταρρακωμένης αξιοπρέπειάς τους, αφού στη συνείδηση των κομματικών μελών η υπόθεση της διαδοχής του **Α. Παπανδρέου**, σ' αυτή τη φάση, έχει οριστικώς κλείσει.

Στη διαμόρφωση αυτού του κλίματος έχει συμβάλει και ο ίδιος ο **Κ. Σημίτης** με τη λυσιτελή τακτική του στο ζήτημα της διαμοίρασης των κομματικών αξιωμάτων. Η αναλογική κατανομή των θέσεων της κομματικής εξουσίας «έκλεισε» τα στόματα των πρόθυμων επικριτών, ενώ η εκλογή του **Κ. Σκανδαλίδη** στη θέση του γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής, ύστερα από πρόταση του πρωθυπουργού, αποτελεί την εγγύηση για μια πορεία χωρίς ρεβανσισμούς και σηματοδοτεί την πρόθεση του **Κ. Σημίτη** να

δώσει τη δυνατότητα στη νέα γενιά των κομματικών στελεχών να αναμετρηθούν με ευθύνες και τα προβλήματα του ΠΑΣΟΚ.

Επιπροσθέτως η επίθεση φίλης του πρωθυπουργού προς τον μεγάλο αντίπαλό του **Τσοχατζόπουλο** διασπείρει τις εντυπώσεις ότι το νέο ΠΑΣΟΚ θα είναι εν πολλοίς η άρνηση του παλιού ΠΑΣΟΚ. Αυτό όμως είναι και το μεγάλο στοίχημα του νέου ηγέτου του κινήματος καθώς εξελέγη έχοντας σημαίες του όλα εκείνα τα συνθήματα τις ιδέες που ήταν σε προφανή αντίθεση ό,τι οικοδομήθηκε μέχρι τότε από τον επόντα ιδρυτή. Ίσως ο πρωθυπουργός να λει να αποφύγει, στο κρίσιμο γι αυτόν κόμμα και τη χώρα διάστημα, τις αμυντικές ομαδοποιήσεις των νοσταλγών του παθόντος οι οποίες θα εμφανίζονταν αν επιρνούσε να κατεδαφίσει με μετωπική γκρουση το παπανδρεϊκό σύστημα εισίας. Φαίνεται ότι έχει επιλέξει το δρόμο της σταδιακής αλλαγής δια της σαλαμοποίησης.

Αν οι εσωκομματικοί αντίπαλοι του **Κ. Σημίτη** είναι ανίσχυροι έως ανυπότακτοι, ο βασικός ανταγωνιστής του πολιτικό σύστημα κατατρυχεται από τον δρόμο της αυτοκαταστροφής. Δεν χρειάζεται ο πρωθυπουργός να καταβάλλει ιδιαίτερες προσπάθειες για να αντιμετωπίσει την αντιπολίτευση της Ν.Δ. Ο αρχηγός της κατά δήλωσή του «πρωθυπουργός σε μονή», κάνει ό,τι πρέπει για να απομακρύνει την προοπτική της εκλογικής νίκης βάζει με τα μέσα ενημέρωσης γιατί το στηρίζουν χωρίς αιδώ τον **Κ. Σημίτη** - ταυριάζει γάντι η φράση «κοίτα ποιος κερδίζει», καταγγέλλει ως σημμένες τις κριτικές στροφικές για τον ίδιο δημοσκοπήσεις - όταν όμως οι ίδιες εταιρείες τον αποτιμωσαν ως τον πολιτικό που τον διακρίνει η φασιστικότητα και η τόλμη σφύριζε αδιάφορα, και τέλος στηλιτεύει με ύφος δέκα διναλίων (προκαλώντας φυσικά τη γενοθυμηδία) τα οικονομικά συμφέροντα, το «βάζουν» πλάτη στην κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ, ενώ κατά την περισπούδαστη

**Το Πολιτικό
Δεκαπενθήμερο
και ο ΑΝΤΗΝΩΡ
απουσιάζουν –
Δεκαπενταύγουστος
γάρ.**

του έπρεπε να την υπονομεύουν και να ηθούν παντί τρόπω το δικό του κόμμα να έχει μια ώρα αρχύτερα στην εξουσία. Ο άγχος του Μ. Εβερτ δεν κρύβεται. Έχει μείλθει σε κατάσταση ανασφάλειας η οποία επιδεινώνεται από την αδυναμία του κυριαρχήσει στο εσωτερικό του κόμμα- του. Δεν είναι μόνο ο Κ. Μητσστάκης που τον περιμένει στη γωνία ευελπιστώντας μια αποτυχία, υπάρχουν και άλλοι φιλό- φοι ή και μωροφιλόδοξοι πολιτικοί στη Λα που δεν πρόκειται να τα βάψουν μαύρα το κόμμα τους ηττηθεί στις προσεχείς εκ- λογές. Ο Μ. Εβερτ είναι όμως υποχρεω- μένος να προχωρήσει μ' αυτό το υλικό, γιατί καδήςποτε απόπειρά του να εκκαθαρίσει κομματικό τοπίο λίγο πριν από τις εκλο- γές έχει καταστρεπτικά αποτελέσματα. Έτσι, κατά συνέπεια, ένα κόμμα που διεκ- κεί την εξουσία δεν έχει καταφέρει, λί- γες μήνες πριν από το εκλογικό ραντεβού, πείσει τους πολίτες ότι η κυβέρνηση είναι καλύτερης του τόπου και πως αυτό μόνο μπορεί να βγάλει τη χώρα από το τούνελ, να, μ' άλλα λόγια, δεν έχει κατορθώσει να παρουσιάσει έναν αέρα νίκης, τότε είναι πραγματικά δύσκολο αν όχι απίθανο να κερ- ρει. Στο μόνο που μπορεί να ποντάρει, κά- πω τις σημερινές συνθήκες, ο Μ. Εβερτ, είναι στο να κόψει την αυτοδυναμία του ΠΑΣΟΚ. Ενδεχόμενο πιθανό, αν συνυπο- λίσουμε τη σχεδόν βέβαιη εκλογική άνο- της ΠΟΛ.ΑΝ, του ΣΥΝ, του ΚΚΕ αλλά και τις βάσιμες ελπίδες του Δ. Τσοβόλα να κερ- ρει με υπολογίσιμο αριθμό αντιπρο- σωπων στο κοινοβούλιο. Έτσι μπαίνει επί- ρητος το θέμα των κυβερνητικών συνερ- γιών. Αλλά και σ' αυτό το πεδίο τα πλεο- νήματα είναι με τη πλευρά του ΠΑΣΟΚ. Αν εξαιρέσουμε το ΚΚΕ, το οποίο πορεύ- εται χωρίς αγωνία στο μοναχικό δρόμο του περιμένοντας την ωρίμανση των κ- ηκών για το επαναστατικό ξεπέταγμα της κοινωνίας, τα υπόλοιπα κόμματα της λε- γόμενης προοδευτικής παράταξης (ΣΥΝ, ΚΚΙ) υπό ειδικές προϋποθέσεις μπορούν να συνεργασθούν με το ΠΑΣΟΚ σε μια κυ- ρίαρχη συνεργασία. Για τη Ν.Δ. όμως δεν υπάρχουν δυνάμει σύμμαχοι, αφού ακόμη και η ΠΟΛ.ΑΝ που ανήκει στο ίδιο ιδεολο- γικό τόξο έχει στηρίξει την ύπαρξή της στην απολέπιση του δικομματισμού. Θα είχε πολύ κόστος ο Α. Σαμαράς αν αποτολ- με να βοηθήσει, είτε δια της συμμετοχής είτε δια της ανοχής, μια κυβέρνηση της Ν.Δ. που ατέρρεε σαν χάρτινος πύργος το έτσι κι

αλλιώς ήκιστα εδραίο ιδεολογικό και πολι- τικό οικοδόμημά του.

Από την άλλη πλευρά, είναι αλήθεια ότι το πιο ευάλωτο σχήμα στις πλαγιοκοπήσεις του ΠΑΣΟΚ για συνεργασία, είναι ο ΣΥΝ. Όχι μόνο γιατί στο εσωτερικό του υπάρχει μια ισχυρή τάση που προσβλέπει στην προ- γραμματική σχέση με το ΠΑΣΟΚ, αλλά κυ- ρίως γιατί τις προτάσεις συνεργασίας τούτη τη φορά δεν τις εξαπολύει ο αναξιόπιστος στο θέμα αυτό Α. Παπανδρέου, αλλά ο Κώ- στας Σημίτης ο οποίος ούτε την αυτονομία του ΣΥΝ αμφισβητεί, ούτε από διαθέσεις ηγεμονισμού απέναντι στον υποψήφιο εταί- ρο διακατέχεται. Αντιθέτως φαίνεται να εί- ναι ειλικρινής. Πάντως οι συχνές αναφορές του στην κεντροαριστερά με λόγο εντελώς διαφορετικό από τον προκάτοχό του έχουν προκαλέσει πολλά προβλήματα στους κόλ- πους του ΣΥΝ. Στόχος του κ. Σημίτη δεν εί- ναι μόνο ο οργανωμένος χώρος της κεντρο- αριστεράς. Πρωτίστως ενδιαφέρεται για τους χιλιάδες ανέστιους πολίτες της ευρύτε- ρης αριστεράς, οι οποίοι απογοητευμένοι από την πολυδιάσπαση του χώρου περιθω- ριοποιούνται με ταχύ ρυθμό. Στη μάζα όμως αυτή των ψηφοφόρων έχει ρίξει τα δίκτυα της και η Κουμουνδούρου προκειμένου να ξεπεράσει το κοινοβουλευτικό όριο που θέ- τει ο εκλογικός νόμος. Οφείλει όμως ο ΣΥΝ να ξεκαθαρίσει, για να γίνει πειστικός, τη στρατηγική του. Δεν μπορεί να απορρίπτει τις συνεργασίες με το ΠΑΣΟΚ για λόγους ιδεολογικούς και πολιτικούς και την ίδια στιγμή να βάζει όρο την καθιέρωση της απλής αναλογικής, δηλαδή εκείνου του εκλογικού συστήματος που επιβάλλει τις κυβερνητικές συνεργασίες. Πολύ εύστοχα ο Σπύρος Λιναρδάτος στο Βήμα (4-8-96) παρατηρεί: «Μια ανάγνωση των αποτελε- σμάτων των εκλογών από το τέλος του εμφυ- λίου ως σήμερα οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τις ελάχιστες φορές όπου η Αριστερά ξεπέ- ρασε το 10-14% ήταν όταν συμμαχούσε με κεντρικές δυνάμεις.»

Ο ΣΥΝ πρέπει να καταλήξει: Θέλει να εί- ναι ένα κόμμα διαμαρτυρίας, μακριά από κυβερνητικές ευθύνες, άσπιλο και αμόλυ- ντο πλην όμως καθηλωμένο στη γωνία, ή επιθυμεί να συμμετάσχει ενεργά στις διαδι- κασίες ανασύνθεσης της ευρύτερης Αριστε- ράς; Και οι δύο ρόλοι είναι θεμιτοί. Αυτό όμως που δεν μπορεί να κάνει επί μακρόν είναι να πατάει σε δύο βάρες.

Τάσος Παππάς

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Σειρά: (Λατινική Γραμματεία)

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΓΕΩΡΓΟΒΑΣΙΑΝ
ΒΙΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Γ. ΓΕΩΡΓΟΒΑΣΙΑΝ

ΒΙΡΓΙΛΙΟΥ
ΑΙΝΕΙΑΣ

Β. ΣΑ. ΥΠ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΤΣΟΥΡΕΑΣ

Π. ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΤΑΚΙΤΟΥ
ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΤΣΟΥΡΕΑΣ

Π. ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΤΑΚΙΤΟΥ
ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΛΥΜΠΙΑΔΕΣ

ΔΕΝ ΕΧΩ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, αλλά έχουν όλοι οι άλλοι γύρω μου· έτσι θέλοντας και μη ενημερώνομαι για ό,τι απασχολεί το κοινό και συμμετέχω στα πιθανά του γλέντια ως ωτακουστής. Αυτές τις μέρες στα αυτιά μου βουίζει ο θρίαμβος για τους Ολυμπιονίκες. Το γενικό αίσθημα εθνικής κατάπτωσης αναχαιτίζεται μέσα στο εφήμερο του πράγματος και όποιος προλάβει πασιάζει τις μικρές-μεγάλες ήττες της ιδιωτικής, της εθνικής, της φαντασιακής ουσιαστικά ζωής του, καθώς δανείζεται χρυσάφι από τον Πύρρο ή τον Ακάκιο προβάλλοντος τον εαυτό του πάνω τους. Καταλαβαίνω έτσι ότι όλοι αυτοί οι άνθρωποι έχουν ένα πολύ βιωματικό λόγο να χαρούν, δανειζοντας λιγάκι μύθο στο κενό μήπως κι έτσι θυμίσει ύπαρξη λιγάκι παραπάνω.

ΕΤΣΙ ΠΑΡΑΓΕΤΑΙ η απαραίτητη εθνική συνοχή μαζί με όλες τις παρακαταθήκες των προγόνων, όπως (αν το τραβήξεις λίγο απ' τα μαλλιά) ίσως και το αίσθημα της εθνικής υπεροχής, αυτό που βγαίνει από το πατροπαράδοτο «σιγά μη μου πεις εσύ εμένα» ή το «ξέρεις ποιος είμαι εγώ», το ίδιο που εκτονώνεται όπου βρει σε θέσει –όχι φύσει– κατώτερους από μας αλλοεθνείς, π.χ. Αλβανούς, π.χ. Βορειοηπειρώτες, Ρωσοπόντιους, κ.ο.κ. Κι εδώ είναι όλο το θέμα. Οι άνθρωποι που η ντόπια κοινωνία τους προορίζει μονάχα για τους ρόλους του μικροπωλητή ή του τζαμοκαθαριστή μάς δίνουν ένα μάθημα· το ίδιο που παλιότερα παίρναμε από τους Γερμανούς την εποχή της μετανάστευσης κι όμως βιαστήκαμε να το ξεχάσουμε, όταν αρχίσαμε να νομίζουμε ότι είμαστε Ευρωπαίοι και μάλιστα Ενωμένοι. Το όραμα ενός κόσμου περιφραχτού από κάθε λογής σύνορα, τα οποία περιορίζουν όλους τους «όμοιους» στην ψευδαίσθησή τους και τους οχυρώνουν ψυχαναλυτικά απέναντι στην ετερότητα, είναι τόσο θλιβερά παρόν.

ΑΛΛΑ ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, αιώνιοι μάστορες στη γλώσσα των συμβόλων, το είχαν απαντήσει –εν μέρει– προ πολλού το ζήτημα με τον τρόπο τους. Όταν Ολυμπιονίκης γύριζε στην πόλη του, συμβολικά γκρεμίζαν ένα μέρος των τειχών θέλοντας να δείξουν πως το πρόσωπο, ο ανθρώπινος παράγοντας είναι η καλύτερη άμυνα και αντικαθιστά τα οχυρωματικά έργα. Προτείνω λοιπόν –ευκαιρίας δοθείσης με την Ολυμπιάδα– ότι είναι ώρα να γκρεμίσουμε κι εμείς ένα μέρος των ιδεολογικών τειχών της πόλης μας κι από κει να περάσουν οι Άλλοι, οι οποίοι στην ουσία είτε σαν αρσιβαρίστες ή surfers, είτε σαν ομογενείς ή ετερογενείς, είτε σαν οτιδήποτε άλλο είναι τελικά εμείς οι ίδιοι.

Τζίμης Ευθυμίου

ΚΑΙ Η ΝΙΚΗ ΗΤΑΝ ΥΠΕΡΟΧΗ

Στο προηγούμενο τεύχος δεν είχαμε προλάβει να επιχαρούμε και για το μετάλλιο της Νίκης **Μπακογιάννη**, που έσκασε δύο μέρες μετά. Το γράφουμε τώρα, με την σημείωση ότι αυτό το κορίτσι, εκτός από περιπαθή αγωνιστικότητα, που της χάρισε και τη φοβερή επίδοση και το αργυρό μετάλλιο, επέδειξε και εξαιρετική σοβαρότητα. Καθόλου δηλώσεις πριν τον αγώνα της, μετρημένες δηλώσεις μετά τον αγώνα. Μπράβο της και το δίδαγμα ας αχθεί προς πολλές και ποικίλες κατευθύνσεις, προς ακρατές και αλυσιτελείς δημόσιους παράγοντες...

ΣΤΟΝ ΑΣΤΕΡΙΣΜΟ ΤΟΥ... «ΟΛΥΜΠΙΣΜΟΥ»

Η ελληνική ολυμπιακή αποστολή στρεψε με οκτώ μετάλλια στις αποσκευές της και ο κόσμος, αυτός που είχε απονείμει στην πρωτεύουσα, έσπευσε να αποδώσει τους οκτώ ολυμπιονίκες –τους σερις «χρυσούς»· **Πύρρο Δήμα, Κάκιασβίλι, Γιάννη Μελισσανίδη** και **Κακλαμανάκη**, και τους τέσσερις «αργυρούς»· **Λεωνίδα Σαμπάνη, Βαλέριο Λινίδη, Λεωνίδα Κόκκα**, και τη **Νίκη Μπακογιάννη**, αλλά και όλα τα μέλη της αποστολής που τίμησαν με τη συμμετοχή και τις επιδόσεις τους τα ελληνικά χρώματα στην εκατονταετή Ολυμπιάδα Ατλάντας.

Σύσσωμη η πολιτική ηγεσία, με επικεφαλής τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας **στή Στεφανόπουλο**, έσπευσε να δώσει παρόν σ' αυτή την, πραγματικά, μοναδική στιγμή του ελληνικού αθλητισμού. Κι ήταν «απούσα» καθ' όλη τη διαδρομή των ολυμπιονικών προς τη «δόξα».

Στους στύλους του Ολυμπίου Διός, και στη «φασίζουσα» σημαία του Δήμου ναίων να κυματίζει πλάι στη γαλανόλευκη και την ολυμπιακή, ο δήμαρχος Αθηνών **Δημήτρης Αβραμόπουλος** παρέδωσε «χρυσά παιδιά» –όπως τὰ «βάφτικα» σύσσωμα τα ΜΜΕ κατά τη διάρκεια των αγώνων– το χρυσό μετάλλιο της πόλης Αθήνας. Από την άλλη μεριά, κατ'

κεια της ομιλίας του στο καλλιμάρμα-
 Ιαναθηναϊκό Στάδιο (που είχε ασφυ-
 ά γεμίσει) ο πρωθυπουργός Κώστας
 Κίτσης, πριν χαρακτηρίσει τους ολυ-
 νίκες «άξιους!», αναφέρθηκε στη
 δίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων του
 04 -έχοντας τη συμπαράσταση όλων
 κομμάτων του ελληνικού κοινοβουλί-
 ου και αυτό τίμησε με το χρυσό μετάλ-
 λων 150 χρόνων ελεύθερου κοινοβου-
 λικού βίου τους ολυμπιονίκες- τονίζο-
 : «Φιλοδοξούμε να δημιουργήσουμε
 Ολυμπιάδα της συνεργασίας, της αλλη-
 λότητας, της διαπολιτιστικής συνάντησης,
 δέας, της προστασίας του κοινού μας
 υ, της γης, δηλαδή της οικολογικής ιδέ-

αγε πώς συμβιβάζονται όλα αυτά τα
 α ιδεώδη με τον «πολιτισμό» των επί-
 ον χορηγών και την πίτα των τηλεοπτι-
 μεταδόσεων, με την ανάγκη των «α-
 λήτων χώρων υποδομής» που θεω-
 ται πλέον δεδομένοι για τη διοργά-
 των Ολυμπιακών Αγώνων, ανάγκη
 θα αναγκαστεί και η ελληνική υποψη-
 ητα να τη συμμεριστεί αν θέλει πραγ-
 αά να ελπίζει ότι οι αθάνατοί της ΔΟΕ
 ναθέσουν στη χώρα μας τους μεθεπό-
 υς Ολυμπιακούς Αγώνες.

ποδοχή συνεχίστηκε και την επομένη
 ίφιξης στη συμπρωτεύουσα με μίαν
 τωσιακή τελετή στο Λευκό Πύργο, η
 α δεν υπολείπονταν σε τίποτε των «με-
 πρεπων», «βαρύγδουπων» εκδηλώ-
 του Παναθηναϊκού Σταδίου και
 ξε από εθνική υπερηφάνεια...

Ελλάδα λοιπόν, έξι χρόνια μετά την
 οήτευση του Τόκιο, και πάλι στον
 ρωμό του... «Ολυμπισμού». Με ηθικό
 ός ακμαιότερον. Και ο Θεός βοηθός...

1 Ο παρουσιαστής του μεσημεριανού
 ου ειδήσεων του Mega -την επομένη
 άφιξης των ολυμπιονικών- Νίκος
 βελάκης βρήκε να πει: "Η Ελλάδα
 κτησε άλλο ένα χρυσό μετάλλιο, αυτό
 ποδοχής..." Τόση ανάγκη από χρυσά-
 ι»

2 Όσο για το περιβόητο ολυμπιακό
 μα: Τσέχος ολυμπιονίκης του καινός -
 ίκ πούλησε τα μετάλλια που κατέκτη-
 ους Ολυμπιακούς των πολυεθνικών
 19.000 εισιτηρίων λύνοντας το πρό-
 α της ζωής του...

3 Ένα μεγάλο και ειλικρινές «μπρά-
 τους οκτώ ολυμπιονίκες.

Α. Βαλασόπουλος

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟ ΜΠΟΣΤ-ΜΠΑΡΟΚ

Ποια τάση του κιτς ξεπερνάει το βλαχο-
 μπαρόκ; Το... Μποστ-Μπαρόκ της λα-
 μπρής τελετής υποδοχής των Ολυμπιονι-
 κών.

Γιατί χτυπιότανε έτσι η καλή κυρία με τον
 αρχαϊκό χιτώνα και το σαντρέ μαλλί; Δεν
 την ενημέρωσε κανείς από τους οργανωτές
 ότι δεν επρόκειτο για απαγγελία σε σχολι-
 κή παράσταση; Με το ζόρι συγκρατούσαν
 οι ολυμπιονίκες τα γέλια τους - το κατέ-
 γραψε η κάμερα. Και κείνος μετά που βγή-
 κε, ο ανατριχιαστικός, και ήθελε να μιλή-
 σει με παλλόμενη από συγκινητική πα-
 τριωτική έξαρση φωνή - έφερνε κάτι ανά-
 μεσα σε επικήδειο και Γεώργιο Παπαδό-
 πουλο το όλο πράγμα. Διότι, παρόμοια αι-
 σθητική αντίληψη περί πατριωτικού μεγα-
 λείου και ανατριχίλας, παραπέμπει εις
 τας αλήστου μνήμης εορτάς για την πολεμι-
 κή αρετή των ελλήνων.... Μπρε...

Μετά ενέσκηψε το του υφυπουργού
 αθλητισμού «ο Πύρρος και η παρέα του», -
 όπως λέμε «ο Πέτσου και η παρέα του» της
 Διάπλασης των Παίδων τα χρόνια του '60.

Καλά, μην ακούσω ξανά ότι ήταν κιτς η
 τελετή έναρξης στην Ατλάντα και τέτοιες
 αηδίες. Τουλάχιστον, οι Ατλαντινοί δεν
 έχουν να καυχώνται ότι είναι απευθείας
 απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων και της
 περί μέτρου αισθητικής τους, γαμώτο!

Να ήταν εδώ ο Μποστ, θα έγραφε και-
 νούργιο βιβλίο για την τελετή

Α.Χ.

ΟΧΙ ΣΤΟΥΣ ΑΣΥΔΟΤΟΥΣ ΣΕΚΙΟΥΡΙΤΑΔΕΣ

Το Συμβούλιο της Επικρατείας πρόσφα-
 τα χαρακτήρισε μη νόμιμο το σχέδιο Προ-
 εδρικού Διατάγματος, που έχει κατατεθεί
 και αφορά στις προϋποθέσεις στησίματος
 και στα του προσωπικού των επιχειρήσε-
 ων ιδιωτικής αστυνόμευσης - των γνω-
 στών «σεκιούριτυ».

Ευστόχως και ευτυχώς, το Συμβούλιο της
 Επικρατείας γνωμοδοτεί κατά των επικιν-
 δύνων υπερεξουσιών, που επιπολαιώς
 επιτρέπει το σχέδιο Προεδρικού Διατάγ-
 ματος στους δυνάμει ανεξέλεγκτους σεκι-
 ουριτάδες, οι οποίοι ως γνωστόν στρατό-
 λογούνται αποκλειστικά μέσα από τον πε-
 ριέργο κόσμο των «προστατών» της νυχτε-
 ρινής ζωής.

Τόσα και τόσα «δύσκολα» σχετικά περι-
 στατικά βγάζουν καθημερινώς τα χρονικά
 του αστυνομικού δελτίου. Να λείπει το
 βύσσινο των ανεξέλεγκτων σεκιουριτά-
 δων.

Αυτή η συζήτηση πρέπει να ανοίξει επει-
 γόντως. Διότι όπως και για άλλα τέτοια
 σοβαρά ζητήματα δημοκρατίας, ένας
 άθλιος αυταρχισμός μεθοδεύεται υπό
 την πίεση των τυχαίων δυνάμεων αδρα-
 νείας.

Και μάλιστα ερήμην της αδιάφορης κοι-
 νής γνώμης, που -ανυποψίαστη- πορεύε-
 ται προς τα ζόρικα χασκογελώντας...

Σ.Σ.

ΤΗΣ ΑΓΙΑ-ΣΟΦΙΑΣ...

ΠΟΛΛΗ ΦΑΣΑΡΙΑ –αλλά μόνο στο εσωτερικό, ως συνήθως– προκλήθηκε πάλι μετά πολλής οργής. Αυτή τη φορά, αφορμή ήταν ο νέος γύρος τουρκικών απειλών, περί την τύχη της Αγία-Σοφιάς. Ως γνωστόν, πρόσφατα ανακίνησε το θέμα ο τούρκος υπουργός Εσωτερικών κ. **Τουντς**, τονίζοντας πόσο είναι ανάγκη να μετατραπεί ο ναός από μουσείο που είναι τώρα σε τζαμί, ώστε να ανοίξει για προσκύνημα και προσευχή των πιστών. Σημειωθήτω άλλωστε, ότι κάτι τέτοιο πρώτος το ζήτησε προεκλογικά και επίσημα ο ίδιος ο νυν πρωθυπουργός κ. **Ερμπακάν**.

Ο ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ δυνάμωσε έντονα το ζήτημα στην εσωτερική επικαιρότητα, αλλά γρήγορα σχεδόν όλοι οι συνάδελφοι του κ. Τουντς προσπάθησαν να το συμμαζέψουν, κακώς. Άλλος μιλάει τώρα για «περιττή» υπόθεση, που «δεν χρειάζεται» (ισλαμιστής υπουργός Πολιτισμού, **Ισμαήλ Καχραμάν**), άλλος «δεν το επιτρέπει» (υπουργός Τουρισμού **Γιουτζέλ**), άλλη (**Τσιλλέρ**) επισείει τον κίνδυνο «να πάρουμε απέναντί μας τον χριστιανικό δυτικό κόσμο». Και τελικά η εφημερίδα *Μεϊντάν* σημειώνει ότι «την κυβέρνηση επικρατεί «κρίση Αγίας Σοφίας», αφού οι βουλευτές που τη στηρίζουν διχάστηκαν, ανάλογα με την κομματική τους προέλευση, σχετικά με την τύχη και την προοπτική του μεγίστου μνημείου της Ορθοδοξίας...

ΚΑΙ ΜΕΙΣ ΤΙ ΚΑΝΟΥΜΕ; Ο κ. Πάγκαλος δήλωσε: «Θεωρούμε ότι μια τέτοια ενέργεια θα είναι σοβαρή οπισθοδρόμηση και για τον ίδιο τον τουρκικό λαό και για την παγκόσμια κοινότητα. Και βεβαίως δεν θα το θεωρήσουμε ένα απλό διμερές θέμα, αλλά ένα μείζον θέμα του παγκόσμιου πολιτισμού». Με ανάλογο και σκληρότερο ύφος αντέδρασαν και τα κόμματα της αντιπολίτευσης (πάντα γι' αυτήν τζάμπα είναι οι σκληρότερες ανακοινώσεις), ενώ και ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών **Γιάγκος Πεσμαζόγλου**, με ανακοίνωσή του, ζητεί την άμεση και ευρύτατη κινητοποίηση όλων των λαών, για να μη μετατραπεί η Αγία Σοφία σε τζαμί.

ΕΧΟΥΜΕ ΜΕ ΚΑΘΕ ΔΥΝΑΤΟ ΤΡΟΠΟ θέσει επανειλημμένως το ζήτημα του ελλείμματος επικοινωνιακής στρατηγικής της χώρας, τουλάχιστον όσον αφορά στα λεγόμενα εθνικά θέματα. Και «το διά ταύτα» που προκύπτει τώρα, μετά τα ανωτέρω, είναι το εξής και απάντηση ας μην ξαναπάρουμε: Για ποιον λόγο εκδίδουμε ανακοινώσεις, που μένουν άχρηστες εφ' όσον τις απευ-

θύνουμε σε μας τους ίδιους; Μα εμείς είμαστε απολύτως πεσμένοι για το δίκαιο των εκκλήσεων ηγετών μας και του κ. Πεσμαζόγλου. Δεν είμαστε όμως εμείς το target group αυτών των διαβημάτων! Ουσιαστικός (και αποκλειστικός) στόχος αυτών των διαβημάτων οφείλει να είναι η Διεθνής Κοινότητα και η Διεθνής Κοινή Γνώμη, όχι εμείς! Για να λάβει χώραν λοιπόν η κινητοποίηση όλων των λαών, όπως ζητεί ο Πρόεδρος της Ακαδημίας, την ανακοίνωσή του αυτή ας την αποστείλει όχι στα ελληνικά ΜΜΕ, αλλά απ' ευθείας στα διεθνή ΜΜΕ, μια που εκείνα διαμορφώνουν τη Διεθνή Κοινή Γνώμη. Οι δε ηγέτες μας ας στείλουν τις δηλώσεις τους στους ομολόγους τους της Διεθνούς Κοινότητας, πολύ πριν αιφνιδιαστεί (και αν φυσικά τολμήσει, που πολύ χλομό το βλέπουμε) η τουρκική κυβέρνηση με καμιά υλοποίηση του επαπειλούμενου εγχειρήματος...

ΟΛΑ ΑΥΤΑ ΑΣ ΤΑ ΛΑΒΕΙ υπ' όψιν και ο κ. Πάγκαλος, ο οποίος προ πενταετίας κατηγορούσε την τότε κυβέρνηση ως «μνηζυμποντιστές», που ακτιβίζουν τζάμπα, περιφέροντες αλυσitelώς το σαρκίο τους εδώ και κει... Η κάθε τουρκική κυβέρνηση προ ουδενός ορρωδεί και προβαίνει σε διαρκείς προκλήσεις. Και την έχουμε καλομάθει εμείς με την –ακίνδυνη γι αυτούς– οργισμένη φασαρία που κάθε φορά ματαίως ξεσηκώνουμε στο εσωτερικό μας. Αν αρχίζαμε συστηματικά κι εμείς να μετουσιώνουμε αυτές τις προκλήσεις σε απλές τουρκικές γκάφες που τους επιστρέφονται σαν μπούμερανγκ, ξεφωνίζοντάς τις παγκοσμίως μέσω των ευκόλων καταλλήλων μεθόδων διεθνούς προβολής, τότε θα βλέπαμε πώς θα άλλαζε στάση η γειτονική χώρα... Οι ευκαιρίες που μας προσφέρει άλλωστε είναι πολλές και συνεχείς: Παραβιάσεις ελληνικού χώρου, Ύμια, δηλώσεις Ντενκτάς περί δολοφονίας των 1.619 αγνοουμένων, Γαύδος, θάνατοι απεργών πείνας, κ.λπ., κ.λπ... Να λοιπόν οι ευκαιρίες, που καλώς αξιοποιούμενες θα προκαλούσαν διεθνή κατακραυγή κατά της επίσημης τουρκικής βαρβαρότητας, η οποία εντέχνως αποκρύπτεται! Και οι τρόποι προβολής τους πολλοί, όποιος ψαχτεί θα τους βρει.

ΕΔΩ ΠΙΣΤΕΥΟΥΜΕ ότι εντοπίζεται το πρόβλημα. Και όχι στην ανώφελη και αποπροσανατολιστική συζήτηση περί του αν είμαστε υπέρ της πατριωτικής δυναμικής πολιτικής αποτροπής, ή υπέρ της προδοτικής μαλθακής πολιτικής κατευνασμού, που διχάζει εκτός θέματος τους Έλληνες σήμερα...

Σακελλάρης Σκουμπουρδής

ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΒΛΕΨΕΙΣ

Η δημοσιοποίηση από την *Τζουμχουριέτ* εγγράφου των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων όπου αποκαλύπτεται ότι η Τουρκία διεκδικεί γύρω στα 100 νησιά και βραχονησίδες, αποδεικνύει ότι το μέλλον των σχέσεων με την γειτονική χώρα είναι ζοφερότερο από όσο μερικοί, φύσει αισιόδοξοι, αναλυτές επιμένουν να παρουσιάζουν. Όλοι γνωρίζουμε ότι πέραν των Ερμπακάν, Τσιλλέρ, Γιλμάζ ή όποιου άλλου βρί-

σκεται στην τουρκική κυβέρνηση, την πραγματική εξουσία ασκούν στην Τουρκία οι πασάδες του τουρκικού επιτελείου. Έχοντας τον έλεγχο του στρατιωτικοβιομηχανικού συμπλέγματος στην γείτονα, ελέγχοντας τον μηχανισμό στρατού και αστυνομίας είναι οι πραγματικοί κυρίαρχοι στην Τουρκία.

Με το δεδομένο αυτό και με το παρελθόν των ελληνοτουρκικών σχέσεων, με το ζήτημα της κατοχής της Κύπρου, με τις συνεχείς αντιπαραθέσεις Ελλάδας-Τουρκίας σε όλα

τα διεθνή φόρα, δεν μένουν πολλά περι-αίσιοδοξίας για το μέλλον.

Τι μένει να γίνει; Μόνον η συνειδητοποίηση του προβλήματος και η ενεργός κινητοποίηση της διπλωματίας μας είναι το πρώτο βήμα. Η κυβέρνηση θα πρέπει να σκε-λίγο περισσότερο για την «αρωγή» ΗΠΑ και να αναλογισθεί καλύτερα γι-κατά πόσον τα «ευχαριστώ» προς τον-ντον είναι τα προσφορότερα όπλα μας

ΟΙ (ΑΚΟΥΣΙΟΙ;) ΒΡΑΚΑΔΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Μια ειρηνική αντικατοχική εκδήλωση που τα τελευταία χρόνια πήρε να καθιερωθεί ως ετήσιος θεσμός, φέτος υπήρξε κίνδυνος να μεταβληθεί σε εθνικιστική ροβοκάτσια, με τρομακτικές ενδεχομένως συνέπειες.

Μιλάμε βέβαια για την πανευρωπαϊκή αντικατοχική πορεία μοτοσυκλετιστών, που διοργάνωσε η Κυπριακή Ομοσπονδία μοτοσυκλετιστών με τη συνεργασία άλλων ευρωπαϊκών συλλόγων μοτοσυκλετιστών. Μια εκδήλωση καλών προθέσεων, όπως πολλοί, για το δικαίωμα της ελεύθερης μετακίνησης, την κατάρρευση των εθνικών, κ.λπ.

Όλην όμως, θυμίζουμε, «καλών» και «πατριωτικών» προθέσεων υπήρξαν και πολλοί από τους πραξικοπηματίες, τον Ιούλιο του '74, οι οποίες οδήγησαν στην τουρκική

ΕΥΧΑΡΙΣΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ

Επιτύχησε η πρωτοβουλία του πρωθυπουργού να «μαζέψει» στη Βουλιαγμένη τον Μιλόσεβιτς και τον Τούτμαν. Εκεί τους έπεισε να δεσμευθούν ότι κατά τα τέλη Αυγούστου, στο Βελιγράδι, θα συναφθεί επισήμως συμφωνία διπλωματικών σχέσεων και μοιβαίας αναγνώρισης των συνόρων της Βουλγαρίας-Κροατίας. Αυτή η εθνούς εμβέλειας επιτυχία Σημίτη, που συμβάλλει στην ειρήνη και σταθερότητα των Βαλκανίων σε καίρια στιγμή, βοηθάει και στο κλείσιμο του «Νταϊχτον» και –αν και υπερελληνικού ενδιαφέροντος– δυναμώνει το υποθημένο διεθνές κύρος της χώρας. Το μόνο που ελπίζω να λέγεται.

Ω.

εισβολή.

Ο κ. Κληρίδης και σύσσωμη η κυπριακή ηγεσία, που άοκνα αυτές τις μέρες επισημάναν τους κινδύνους σύρραξης ως αποτέλεσμα της πορείας, δεν είναι ούτε ανθέλληνες ούτε... προδότες· απλώς βλέπουν το Κυπριακό με μάτια εθνικά και όχι εθνικιστικά.

Οι μοτοσυκλετιστές και το κίνημα της εθνικιστικής πολιτικής ανυπακοής που προσπαθούν να δημιουργήσουν, θα πρέπει, αν έχουν ένα πολιτικό πρόταγμα (η λύση του Κυπριακού διαμέσου προκαλούμενων στρατιωτικών επεισοδίων), να το διακηρύξουν ανοιχτά και να μετρήσουν την ισχύ του στην πολιτική αγορά. Αλλιώς, με τις δυναμικές τους ενέργειες, κινδυνεύουν να περάσουν στην ιστορία ως νέοι Σαμψών ή σαν μια κυπριακή εκδοχή δίτροχων και εποχούμενων ΜΑΒΗδων που, αλίμονο, η μόνη τους «επιτυχία», αν ευδοκιμούσαν τα σχέδιά τους, θα προκαλούσε νέα εθνική τραγωδία.

Ω

ΨΥΧΟΓΡΑΦΗΜΑ ΕΝΟΣ ΕΙΡΗΝΙΣΤΗ ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΙΣΤΗ

Ο Γιώργος Χατζηκωστής είναι ο επικεφαλής της Κυπριακής Ομοσπονδίας Μοτοσυκλετιστών. Ας παρακολουθήσουμε το ιδεολογικό του στίγμα μέσα από δηλώσεις και συνεντεύξεις του:

• «*Το να δημιουργήσουμε μια μεραρχία ενόπλων μοτοσυκλετιστών για την Εθνική Φρουρά, το έχουμε σκεφτεί και έχουμε κάνει σχετικές προτάσεις, αλλά δεν θα ήθελα τώρα να επεκταθώ*» (απαντώντας σε ερώτηση ακροατή, Ράδιο-Πρώτο, Λευκωσία, 4 Αυγούστου).

• «*Περιμένω η κυπριακή ηγεσία να αντιδράσει όσο γίνεται πιο δυναμικά στις επικείμενες συλλήψεις*» (εννοεί από το καθεστώς Ντεκτάς). «*Ναι, θα συλληφθώ σίγουρα πρώτος εγώ*» (από την ίδια συνέντευξη).

• «*Το θεωρώ ατιμία να είσαι πολιτικός*» (απαντώντας σε ερώτηση γιατί δεν πολιτεύεται – ίδια συνέντευξη).

• «*Με ρωτούν αν κάποιοι μοτοσυκλετιστές σκοτωθούν από πυρά των Τούρκων. Κι εγώ θα έλεγα: πεθαίνουν κάποιοι από τροχαία, δεν θα άξιζε να πεθάνει κάποιος και για ένα σκοπό εθνικό;*» (από προγενέστερες δηλώσεις στον Τύπο).

— Μ' αυτό το οπλοστάσιο ιδεών είναι δυνατόν να προασπίσει κανείς εθνικά δίκαια;

Ο ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ ΜΕ ΤΑ... ΔΩΡΑ

Σοβαρότατος κίνδυνος να περάσει απαρατήρητο το γεγονός, ελλοχεύει μέσα στον παρατεταμένο καύσωνα και τη θερινή βαριεστημάρα που τον ακολουθεί. Γι' αυτό ο καθείς, ανάλογα με τα μέσα του, ας αναλάβει τις ευθύνες του και ας το προβάλει πάση δυνάμει, αν φυσικά συμφωνεί ότι πρόκειται για μείζον πολιτικό πρόβλημα...

Ο λόγος λοιπόν για την «εκτεταμένη διάβρωση» των υπηρεσιών και την απόπειρα χρηματισμού του ίδιου του υπουργού Γεωργιάς, που κατήγγειλε τις προάλλες ο κ. Τζουμάκας. Σύμφωνα με τις υπουργικές (!) καταγγελίες, ο επιχειρηματίας από τη Βοιωτία κ. Καραγιάννης, του πρόσφερε 90 εκατομμυρίοι για να του προωθήσει επενδυτικό σχέδιο με κοινοτική επιδότηση... Και παρ' ότι ο επιχειρηματίας εκδιώχθηκε από το γραφείο του υπουργού, τελικά η επένδυση «πέρασε» και σήμερα επιδοτείται με εκατοντάδες εκατομμυρίοι...

Έχει τη σημειολογική αξία του αυτό το τελευταίο, αφού αποτελεί εμμέσως και το μήνυμα προς Τζουμάκα του κ. Καραγιάννη, του τύπου: «*Αν εσύ υπουργέ μου είσαι κορόιδο και δεν θέλεις να με βοηθήσεις με το αζημίωτο, να ξέρεις ότι έχει κι' άλλου (υφιστάμενός σου) πορτοκαλιές, που κάνουν πορτοκάλια...*».

Τώρα, το αν θα υλοποιήσει ο υπουργός τις απειλές του περί μαζικών εκκαθαρίσεων «λαδιάρηδων» υπαλλήλων του, μένει να επιβεβαιωθεί από τη ζωή. Και ας μένει μετέωρο το πικρό ερώτημα ότι σε περίπτωση που εκδιώξει τους πραγματικά λερωμένους, πόσοι τελικά θα είναι αυτοί που θα παραμείνουν στη δύναμη του υπουργείου του...

Ας προχωρήσει πάντως τουλάχιστον αυτός σε μια τέτοια κάθαρση, ώστε να γίνει η αρχή και για τους άλλους συναδέλφους του, που έχουν παρόμοιο πρόβλημα με τους δικούς τους υφισταμένους όλων των βαθμίδων. Ας γίνει κάτι τέτοιο και τότε δεν θα απαιτήσουμε από τους υπουργούς να μας δώσουν και την πολιτική τους άποψη για τα αίτια του προβλήματος. Για τη συμβολή δηλαδή του δικού τους Παπανδρείου, στην ανθηση αυτού του φαινομένου, το οποίο ιδιαίτερως ήκμασε και δημιούργησε αταλάντευτο προηγούμενο, κατά την εποχή που ο κ. Τζουμάκας κατήγγελλε εκείνο το «ακροδεξιό φαινόμενο», λίγο πριν το «βρώμικο '89»...

Εμείς επιμένουμε: Θα είναι πολύ χρήσιμο να ανοίξει γρήγορα αυτή η πόρτα που κρατάει ερμητικά κλειστό και μακράν κάθε πολιτικής συζήτησης το ταμπού-πρόβλημα, που συνοπτικά λέγεται παπανδρεϊσμός. Όσο δεν αγγίζεται αυτή η συζήτηση, τόσο απελπιστικά αργότερες θα είναι οι πολιτικές εξελίξεις στη χώρα.

Σ.Σ.

Ω.

Ο διάλογος ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ πάει διακοπές

του Γιώργου Γερόπουλου

Θέμα της θερινής ραστώνης έπεσε ο διάλογος μεταξύ ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ, καθώς οι πάντες έχουν εκδράμει στις παραλίες, ενώ η υπόθεση της σύγκλισης των δυνάμεων της Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς ενεπλάκη στη σεναριολογία για μεταγραφές κορυφαίων παραγόντων της Ανανεωτικής Αριστεράς στο νέο ΠΑΣΟΚ.

Για άλλη μια φορά, η προοπτική σύγκλισης των δύο χώρων, του ΠΑΣΟΚ και της Ανανεωτικής Αριστεράς, τείνει να περιορισθεί στην αναζήτηση ονομάτων για την κατάληψη κυβερνητικών αξιωμάτων, παρακάμπτοντας έτσι τα ουσιαστικά προγραμματικά και πολιτικά στοιχεία αυτής.

Το ενδεχόμενο του διαλόγου ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ κινητοποίησε ένθεν κακείθεν δυνάμεις, οι οποίες, για διαφορετικούς λόγους η καθεμιά, αντιδρούν σ' αυτή την προοπτική.

Στο κυβερνών κόμμα, η εσωκομματική αντιπολίτευση επεδίωξε να μην αφήσει ελεύθερο το πεδίο στον Κ. Σημίτη να μονοπωλήσει τους διαύλους επικοινωνίας με την Ανανεωτική Αριστερά. Σύμφωνα με πληροφορίες, προς αυτή την κατεύθυνση στόχευαν τα δημοσιεύματα περί απορροφήσεως του ΣΥΝ από το νέο ΠΑΣΟΚ, καθώς και η αναφορά συγκεκριμένων ονομάτων στη «μεταγραφολογία», προκειμένου ακριβώς να καούν οι κορυφαίοι αυτοί παράγοντες.

Αυτό φοβήθηκε και το περιβάλλον του πρωθυπουργού και έσπευσε να διαψεύσει τα σενάρια που είδαν το φως της δημοσιότητας.

Την εσωκομματική αντιπολίτευση στο ΠΑΣΟΚ, εξάλλου, που αναζητεί ρόλο, ενοχλεί η εμφάνιση του κ. Σημίτη ως προνομιακού συνομιλητή της Ανανεωτικής Αριστεράς, καθώς κάτι τέτοιο εμποδίζει την προσπάθειά της να εμφανισθεί το αυτοαποκα-

λούμενο «αριστερό πρόσωπο» του ΠΑΣΟΚ. Προς τούτο, άλλωστε, κορυφαία στελέχη, που πρόσκεινται στον Α. Τσοχατζόπουλο, φροντίζουν να διατηρούν ανοικτές τις θύρες επικοινωνίας με ηγετικά στελέχη στην Κουμουνδούρου. (Καθοριστικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση έχει παίξει η συνεργασία τους στις τελευταίες δημοτικές εκλογές).

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Ή ΜΠΛΑ ΜΠΛΑ ΜΠΛΑ;

Η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ ωστόσο σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες θα επιμένει στην πρόσκληση διαλόγου προς τον ΣΥΝ, αν και αυτή την περίοδο, την πρόσκληση τούτη δεν την έχει εντάξει σ' ένα συνολικό πολιτικό σχεδιασμό. Προς το παρόν, ο διάλογος αναμένεται να προωθηθεί στη βάση, ενώ η κλιμάκωσή του στην κορυφή θα εξαρτηθεί από τις αντιδράσεις στην Κουμουνδούρου.

Στην απέναντι όχθη, η ηγεσία του ΣΥΝ αφ' ενός δεν επιθυμεί να εμφανιστεί ότι κλείνει την πόρτα του διαλόγου, αφ' ετέρου δε θέτει όρους και προϋποθέσεις προκειμένου να περιορίσει τις κινήσεις της Χαριλάου Τρικούπη. Παράλληλα, τα ηγετικά στελέχη της Ανανεωτικής Αριστεράς γνωρίζουν καλά ότι τέτοιου είδους διαδικασίες θα ανοίξουν τον «Ασκό του Αιόλου» καθώς θα εκφρασθούν εντόνως οι προγραμματικές αντιθέσεις και οι διαφωνίες για το ζήτημα των κυβερνητικών συνεργασιών.

Τις επιλογές της Κουμουνδούρου δυσκολεύει το γεγονός ότι η βάση του ΣΥΝ δια-

κατέχεται από αντι-ΠΑΣΟΚ αντανάκλαστικά, που ενεργοποιήθηκαν μετά την ισοροποίηση του Κ. Σημίτη.

Σ' αυτή τη φάση, η ηγεσία του κόμματος της Ανανεωτικής Αριστεράς θα επιδιώξει να στεγανοποιήσει τον πυρήνα των ψηφοφόρων του '93, καθώς τα αποτελέσματα δημοσκοπήσης, αμέσως μετά το Συνέδριο του ΠΑΣΟΚ στο λεκανοπέδιο Αττικής, πειστήρια της είδε το φως της δημοσιότητας διαπίστωσαν χαμηλό ποσοστό συσπείρωσης των ψηφοφόρων του ΣΥΝ στην τελευταία εκλογική αναμέτρηση, αλλά διατήρηση των διαρροών από το ΠΑΣΟΚ και παράλληλα ανάδειξη του κόμματος στην τελική θέση.

Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΝ

Ο κίνδυνος ωστόσο που караδοκεί γι' τον ΣΥΝ είναι να εγκλωβιστεί σε μια πολιτική απλής διατήρησης ενός ποσοστού κινήσμου βεβαίως για την κοινοβουλευτική επιβίωσή του, με αποτέλεσμα να χάσει την ευκαιρία να απευθυνθεί σε ένα τμήμα των ψηφοφόρων του κυβερνώντος κόμματος, το οποίο σήμερα προσβλέπει στην Κουμουνδούρου.

Για να αποφύγει τον κίνδυνο, ο Συνασπισμός χρειάζεται πολιτικό σχεδιασμό. Χρειάζεται, επίσης, σαφή απάντηση στο ερώτημα:

«Τι απάντηση δίνεις στο θέμα των συνεργασιών, εφ' όσον ζητάς την καθιέρωση απλής αναλογικής;»

Η υποταγή της πολιτικής στη θεαματικότητα

του Δημήτρη Καΐση

Υπάρχουν δύο ισχυροί παράγοντες που δείχνουν να μας υπερβαίνουν: η παγκοσμιοποίηση της αγοράς και οι αποκαλούμενες «νέες τεχνολογίες». Υπερβαίνουν ίσως και την Ιστορία όπως την ξέραμε ως τώρα: υπερβαίνουν δηλ. τις έννοιες της λαϊκής κυριαρχίας και σ' ένα βαθμό τις εθνικές κυβερνήσεις – αυτές οι τελευταίες βλέπουν τα περιθώρια τους να στενεύουν. Ιδιαίτερα τα βλέπουν να στενεύουν απέναντι στην ογκούμενη παντού δύναμη του θεάματος – εντέλει απέναντι στους κατόχους της τηλεοπτικής εικόνας.

Θα έλεγε κανείς ότι οι παράγοντες αυτοί ξεπερνούν αν όχι και συντρίβουν το ρόλο του ανθρώπινου υποκειμένου: αυτό το υποκείμενο πώς μπορεί πια να είναι ή να φαντάζεται πως είναι υποκείμενο της Ιστορίας;

Τον Σπρίνγκερ μπορεί κάποτε να τον αμφισβήτησαν και να του επιτέθηκαν θαρραλέα οι εξεγερμένοι φοιτητές του 1968. Τώρα ποιος θα επιτεθεί στους διαδόχους του, πολύ πιο περίπλοκους και τεχνολογικά εξελιγμένους; Μ' ένα πεδίο πολύ ευρύτερο έως αχανές και χωρίς εκείνο το «αντίπαλο ιδεολογικό δέος», καλό ή κακό ανεξάρτητα, που κατέρρευσε έτσι εντυπωσιακά όσο και οδυνηρά το 1989;

Κάποιος θα μπορούσε ίσως να πει: εμείς οι ίδιοι είμαστε που αποτύχαμε σ' εκείνο το εκρηκτικό πείραμα, που πέσαμε τόσο έξω και εκθέσαμε σε αναξιπιστία τη μεγάλη «έφοδο στον ουρανό». Εμείς μόνοι μας φανήκαμε κατώτεροι των περιστάσεων και τώρα τρέχουμε πανικόβλητοι και αμήχανοι να συμβιβαστούμε, να προσαρμοστούμε και να δείξουμε ρεαλιστική μούρη σ' αυτά που τώρα πρέπει να θεριστούν.

Κι ανάμεσα σ' αυτά και σ' εκείνα που με περισσή και ίσως υποκριτική βδελυγμία αποκαλούμε τώρα «τηλεοπτικά απορρίμματα». Αλλά εκεί ακριβώς φαίνεται πως βρίσκεται μια νέα εξουσία ικανή να καβαλικεύει το πολιτικό σύστημα – και, για να 'μαστε ακριβείς, το δημοκρατικό πολιτικό σύστημα. Αυτό το τελευταίο δείχνει σήμερα από παντού εξαντλημένο και τραυματισμένο – όσο ακρωτηριασμένο και αδύναμο δείχνει το κριτικό εν εγρηγόρει υποκείμενο, που χρειάζεται να το στηρίξει.

Ποιος χρειάζεται μια αγελαία κοινωνία που να αντλεί τις συμπεριφορές και την κουλτούρα της ακριβώς απ' αυτά τα «απορρίμματα»;

ΕΤΣΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ υφίσταται μια συρρίκνωση, μια απώλεια μέρους του κοινού (όπως άλλωστε και η ζωή γενικότερα).

Απόδειξη; Η τηλεόραση κι ο Τύπος που την ακολουθεί δεν ασχολούνται παρά ελάχιστα μ' αυτήν – δεν θεωρείται ότι προσφέρει θέαμα και θεαματικότητες. Κατά κάποιον τρόπο, «δεν πουλάει».

Όπως είπε κάποιος, η διαφορά ανάμεσα σ' έναν φιλελεύθερο πολιτικό και σ' έναν σοσιαλιστή είναι μικρότερη απ' ό,τι ανάμεσα σ' έναν φαύλο και σ' έναν έντιμο και υπεύθυνο.

Αλλά τι ακριβώς σημαίνει πια ένας πολιτικός έντιμος, σε ποια γενικότερη σχύ αξιών να στηριχθεί; Αν, ας πούμε, είναι φτωχός ή πάντως όχι πλούσιος, γίνεται ευάλωτος στις σειρήνες αυτών που κατέχουν πλούτο: μπορεί π.χ. να χρηματοδοτήσουν τις πανάκριβες διακοπές του ή κάποιες πολυτελείς ανάγκες του. Ή, επίσης, να χρησιμοποιήσουν το αξίωμά τους με ποικίλους τρόπους για να τις ικανοποιήσουν.

Το ίδιο και περισσότερο θα προστρέξουν σ' αυτούς που σήμερα κατευθύνουν τη δημόσια γνώμη: ίσως, μάλιστα, όσο λιγότερο ικανοί και τολμηροί είναι, τόσο πιο πολύ να έχουν την ανάγκη αυτών που κατέχουν και ελέγχουν τη δημοσιότητα.

Στη δημόσια σκηνή, κι όχι μόνο, ίσως παρατηρείται σήμερα κάτι όπως μια «δικατορία της δημοσιότητας». Αυτό μάλιστα μπορεί να το βρούμε και μέσα μας. Όποιος την αγνοήσει, μπορεί και να χαθεί – ή τουλάχιστον έτσι να νομίζει. **ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΟΥ 1789**, οι πιο ιδεαλιστές απ' αυτούς που αρέσκονταν κι επιθυμούσαν να αυτοαποκαλούνται «πολίτες του κόσμου», θα αισθάνονταν σήμερα μια δυσάρεστη έκπληξη αν έβλεπαν το είδος της οικουμενικότητας που γεννήθηκε: δεν έχει παρά ελάχιστη σχέση μ' αυτήν που ονειρεύτηκαν.

Η ιστορική φορά των πραγμάτων τους έπαιξε ένα άσχημο, σχεδόν σαρκαστικό, παιγνίδι: ορίστε η οικουμενικότητά σας αλλά δεν είναι ακριβώς αυτή που υφαίνατε με τη σκέψη σας. (Αν η Ιστορία μιλούσε, μπορεί και να τους έλεγε: τουλάχιστον ήσασταν τότε ελεύθεροι να ονειρεύεστε).

Το περίεργο είναι, σύμφωνα με τα παραπάνω, πόσο μικρή φαίνεται η εσωτερική μας δημόσια σκηνή. Σχεδόν, πόσο ασήμαντη. Μπορεί να μετέχει, να καθορίζεται ή και να μιμείται τη μεγάλη παγκοσμιοποιημένη και κάπως αμερικανοκίνητη σκηνή, αλλά το κάνει με μια αξιοσημείωτη αυτιστική διάθεση: την οποία πάντα μπορεί κάποιος να την ονομάζουν πατριωτική ή ελληνοκεντρική ή, τέλος, και προοδευτική – κι αυτή η τελευταία είναι κάπως σαν το έσχατο όπλο των «μικρών» που υπέστησαν ποικίλες ιστορικές καταπίεσεις, παραμένοντας έξω από την «κεντρική ζώνη ανάπτυξης».

Κι αυτό, με κάποιους τρόπους πρέπει να υπεραναπληρωθεί – καθώς, όπως φαίνεται, υπάρχει όχι μόνο το ατομικό αλλά και το συλλογικό ασυνείδητο.

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ έπαιξε ο Α. Γ. Παπανδρέου. Και σε μια απληστία εξουσιαστικής αναγνώρισης και νομής αγαθών. Τι κι αν στηρίχθηκε σε μέτριους ή και, κατόπιν, σε ικανούς που κατάφερε να ενσωματώσει – ή και να υποδουλώσει στους γλιστερούς μαιάνδρους μιας αυταρχικής εξουσίας; Τι κι αν υποθήκευσε οικονομικά κι ίσως περισσότερο ηθικά τις όποιες προοπτικές της χώρας; Φαίνεται πως η χώρα, ανυπόμονη κιόλας για τα μεγάλα κούφια λόγια, ήταν έτοιμη να του προσπέσει.

ΠΟΛΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΑΛΩΣΤΕ του προσπέρασαν οι ποικίλοι διαμορφωτές της κοινής γνώμης: εδώ φυσικά περιλαμβάνονται και οι ισχυροί εκδότες με τα συμφέροντά τους – αυτοί που τώρα πουλάνε λιγότερο πληροφόρηση και ελεύθερη γνώμη και περισσότερο κουπόνια.

Ένας από τους εκπροσώπους των εκδοτικών συμφερόντων, ο πιο ισχυρός κι ο πιο «σοφιστικός» και γι' αυτό ο πιο επηρμένος, μπορεί να ποντάρει πολλά. Έχει πάντα εναλλακτικές λύσεις – μαζί και τους διανοουμένους που ψάχνουν με ήσυχη συνείδηση βήμα για να εκφέρουν τα μετακομμουνιστικά τους λόγια.

Α, πόση ελευθερία έχουμε τώρα.

ΠΡΙΝ 70 ΤΟΣΑ ΧΡΟΝΙΑ σ' ένα μεγάλο ποίημα γραφόταν: «Διακρίνω αυτόν που φθάνει μες από τις οροσειρές του χρόνου».

Έστω κι αν, σήμερα, αυτοί που δρομέως καταφθάνουν είναι τελείως άλλοι.

Ελπίδες προς απόδειξη

του Νίκου Μπίστη

Η επικράτηση του Κ. Σημίτη στο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ έθεσε, εκ των πραγμάτων, τον Συνασπισμό ενόψει των ευθυνών του. Ποια πολιτική στάση θα κρατήσει απέναντι στο σημερινό ΠΑΣΟΚ; Στο άρθρο που ακολουθεί, ο Νίκος Μπίστης, μέλος της Πολιτικής Γραμματείας του κόμματος της Αριστεράς, υποστηρίζει ότι με την απόφαση που τελικά ελήφθη, ο ΣΥΝ «με ψυχραιμία και αποφασιστικότητα αντιμετωπίζει τη νέα φάση».

Με το θάνατο του **Ανδρέα Παπανδρέου** έκλεισε και τυπικά ο κύκλος της μεταπολίτευσης, που οι ελληνικές ιδιομορφίες παρέτειναν τη ζωή του επί μία δεκαετία περίπου. Ήδη από το 1985 ήταν ορατή η κρίση της πολιτικής κουλτούρας και των ενοποιητικών ιδεολογικών αναφορών των ιστορικών ρευμάτων που διαμόρφωσαν την «προοδευτική δημοκρατική παράταξη». Ο κεντρώος-κεντροαριστερός χώρος, όπως παραδοσιακά διαμορφώθηκε από το '60 και πήρε νέα πνοή και εύρος επί ΠΑΣΟΚ, διαπιστώνει αργά και βασανιστικά ότι τελειώνει ο, βασισμένος σε μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική παροχών, πολυσυλλεκτισμός. Οτι δεν αρκεί η αντιδεξιά ρητορεία, ότι η εμπέδωση της δημοκρατίας έχει φυσιολογικά περιορίσει την αποτελεσματικότητά της. Η τεχνητή αναπνοή του '89 απλώς ανέστειλε το μοιραίο. Ταυτοχρόνως, ο χώρος αυτός αποδείχτηκε ιδιαίτερος ευάλωτος στην εθνικιστική δημαγωγία, τον αντιευρωπαϊσμό, τον εθνικολαϊκισμό. Ο χώρος της προβληματισμένης από τη χρεωκοπία του σοβιετικού μοντέλου αριστεράς προσπάθησε να κρατηθεί από τον σκληρό πυρήνα της ιστορικής του ταυτότητας, το αίτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης, συνειδητοποιώντας ότι αυτό δεν αρκεί και ότι χρειάζεται ένα πολιτικό σχέδιο που θα εντάξει αυτό το αίτημα σε μία πράξη κοινωνικού μετασχηματισμού με συνεχείς μεταρρυθμίσεις και σεβασμό στη δημοκρατία.

Οι αρνητικοί συσχετισμοί, οι εσωτερικές αντιφάσεις αυτού του ρεύματος, που αντα-

νακλώνται ακόμα και σήμερα στις διαφορετικές ταχύτητες που συνυπάρχουν στον ΣΥΝ, περιόρισαν το βεληνεκές της Δημοκρατικής Αριστεράς.

Σήμερα βρισκόμαστε κυριολεκτικά στο παραπέντε, όπου ευρύτερα φαινόμενα υποβάθμισης της δημοκρατίας και κρίσης της πολιτικής αποστασιοποιούν τους πολίτες και ιδιαίτερα τις νέες γενιές από την πολιτικοκοινωνική δράση.

Ο πραγματικός κίνδυνος δεν είναι να επανέλθει μια άνευρη Ν.Δ. με μόνο πρόγραμμα τις γενικευμένες σε ρόλο από μηχανής θεού ιδιωτικοποιήσεις. Ο μέγας κίνδυνος είναι να συρρικνωθεί ακόμη περισσότερο η δημοκρατία μας σε μία τυπική μορφή αντιπροσώπευσης μακριά από μια γνήσια συναίνεση και έναν διαρκή έλεγχο του μαζικού κινήματος και των πολιτών. Να αισθανθεί ο πολίτης ότι δεν αξίζει ο κόπος, ότι δεν υπάρχει σχέση ηθικής και πολιτικής, ότι όλοι ίδιοι είναι. Αν χαθεί η ελπίδα και το πάθος, η πολιτική θα μένει υπόθεση άχρωμων και ελεγχόμενων γραφειοκρατιών.

Τούτων δεδομένων, δεν είναι δυνατόν να κινηθούμε μόνο με μία πραγματιστική αντίληψη που θα εξαντλείται στη σταθεροποίηση και στην απάλυνση των επιπτώσεων της στα αδύναμα στρώματα. Χρειάζεται ένα ολοκληρωμένο πολιτικό σχέδιο, ρεαλιστικό βέβαια, που θα έχει όμως προσανατολισμούς πέραν της τρέχουσας διαχείρισης και θα πείθει ότι θα υπάρξει κοινωνικά δίκαιη ανταμοιβή για τις αναγκαίες σημερινές θυσίες, θυσίες οι οποίες θα είναι αναλογικές και δίκαια κατανεμημένες. Οτι τελικά όλες αυτές οι θυσίες θα οδηγήσουν σε ένα νέο πρότυπο βιώσιμης ανάπτυξης, σε κοινωνική δικαιοσύνη, πε-

ρισσότερη δημοκρατία, ανθρωπιά, αλληγγύη, σ' ένα νέο «εμείς» που θα καζιώνει κάθε ιδιαίτερο «εγώ».

Πρόκειται για τιτάνιο έργο –αυτός είναι προοδευτικός εκσυγχρονισμός– που σε λιτικό επίπεδο απαιτεί την ανασύνθεση χώρου της Δημοκρατικής Αριστεράς της Κεντροαριστεράς, κάτω από την ηγεσία των δυνάμεων του δημοκρατικού σιαλισμού.

Δύο ελπίδες έχουν καταγραφεί: η νίκη του Κ. Σημίτη στο Συνέδριο του ΠΑΣΟΚ και ανάκαμψη και συνεχής πρόοδος του ΣΥΝ μετά την ήττα του '93. Αν ο νεοηγέμενος, η αδικαιολόγητη αυτάρκεια, η αξίτηση της αυτοδυναμίας, η εμμονή χρεωκοπημένες πολιτικές, οι εσωκομματικές ισορροπίες πρυτανεύσουν ΠΑΣΟΚ, τότε οι ελπίδες από την εκλογή του Κ. Σημίτη γρήγορα θα ακολουθήσουν έσως απογοητεύσεις. Αν πάλι στο Συνέδριο επικρατούσαν προτάσεις που θύμιζαν ότι η φραστική φυγή προς τα «αριστερά» προφυλάσσει το κόμμα από «διεμβολισμό» Σημίτη, τότε άλλη μία καιρία θα είχε χαθεί.

Ο ΣΥΝ με την απόφαση της 13.7.1996 έδειξε ότι απέφυγε αυτόν τον κίνδυνο. Η κατάληξη που συμπυκνώνεται στην «Ενίσχυση του ΣΥΝ, αλλαγή συσχετισμού, αλλαγή πολιτικών για τη διαμόρφωση νέας κοινωνικής και πολιτικής πλειοψηφίας για μία εναλλακτική διακυβέρνηση προοδευτικού προσανατολισμού», δείχνει ότι ο ΣΥΝ με ψυχραιμία και αποφασιστικότητα αντιμετωπίζει αυτή τη νέα φάση.

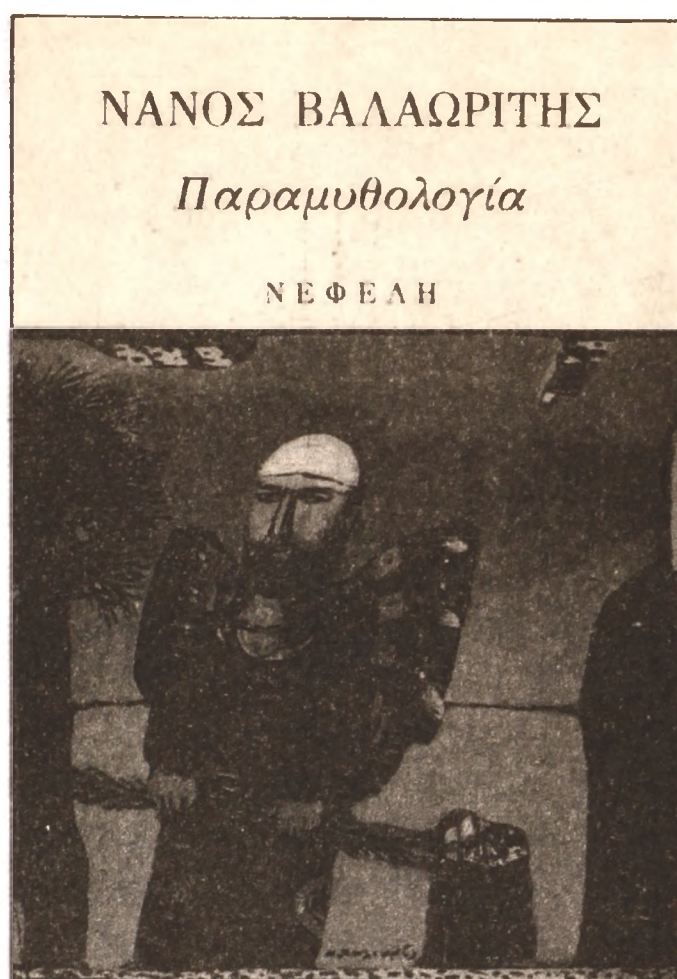
Το βάρος της απόδειξης τώρα ανήκει στο ΠΑΣΟΚ. Που πρέπει να έχει υπόψη του ότι η ευφορία δεν είναι παντοτινή, ενώ τα προβλήματα είναι πάντα πεισματάρικα.

*Ο Νίκος Μπίστης είναι δικηγόρος, μέλος της Πολιτικής Γραμματείας του Συνασπισμού.

ΝΑΝΟΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Παραμυθολογία

(ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ)

Η *Παραμυθολογία* του Νάνου Βαλαωρίτου συγκεντρώνει τρία παλαιότερα βιβλία «μερικές γυναίκες», «Διαμαντένιος Γαληνευτής», «Ο ομιλών πίθηκος» — σ' έναν τόμο όπου δείχνεται σαφώς η πολυφωνική και ποικιλότροπη τεχνοτροπία του συγγραφέα που πειραματίζεται με διάφορα είδη ποιητικής αφήγησης αλλά και κυρίως με το είδος «μικροκείμενο».

«...Η Δεσποινίς Ολτράκ ή πριν χάσουν τα δόντια τους οι τίγρεις των εθνών, το καλύτερο σίγουρα μέρος του βιβλίου, είναι ένα απ' τα καλύτερα διηγήματα που έχω διαβάσει στη ζωή μου», σημειώνει ο ποιητής Γιώργος Μαρκόπουλος. Και κατά την Ανθούλα Δανιήλ «Κάτω απ' το παιχνίδισμα του λόγου του, το χιούμορ και η ειρωνεία, το υπονοούμενο κι ο υπαινιγμός δίνουν υπόσταση στην αφανή πραγματικότητα που κρύβεται πίσω από την πεζογραφική ποιητική του Νάνου Βαλαωρίτη».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

...Πρωθούν το ελληνικό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10680 ΤΗΛ. 3607744, 3639962 — FAX 3623043

Πρόσφατη φωτογραφία από το εργοτάξιο των Λαμπράκη-Πανδή: Τα μεγάλα σκαπτικά μηχανήματα εν δράσει στο παρκάι. Δεξιά, προχωρεί η κατακόρυφη εκσκαφή στην περιοχή ανέγερσης της Όπερας, η οποία θα πνίξει τα υπάρχοντα κτίσματα του πολιτιστικού κέντρου του Δήμου της Αθήνας (κτίρια της ΕΑΤ/ΕΣΑ). Αριστερά εμφανίζεται το σκαπτικό μηχανήμα που προχωρεί δίπλα στη -μη απαλλοτριωθείσα πάντως- πολυκατοικία του ΑΟΟΑ..

Ο Κ. ΛΑΛΙΩΤΗΣ ΜΑΤΑΙΩΝΕΙ ΤΗΝ ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΛΥΡΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ!

Όταν αποκαλούσαμε τον ΥΠΕΧΩΔΕ κ. Κ. Λαλιώτη «υπάλληλο» του κ. Χρ. Λαμπράκη, μας στηλίτευσαν για «δημοσιογραφική υπερβολή και εμπαθείς χαρακτηρισμούς». Δυστυχώς, η προσωνομία αυτή είναι πολύ μετριοπαθής όσον αφορά τον Κώστα Λαλιώτη. Δεν πέρασε μία εβδομάδα από την αποκάλυψη του

Αντί στο τχ. 610 (Παρασκευή 19.7.96) και σε σύσκεψη που συγκάλεσε ο ΥΠΕΧΩΔΕ με τη συμμετοχή και του Υπουργού Πολιτισμού κ. Στ. Μπένου και υπηρεσιακών παραγόντων ο κ. Λαλιώτης εισηγήθηκε όλα όσα ζητούσε ο συγκροτηματάρχης Χρ. Λαμπράκης.

Σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες του περιοδικού, στη σύσκεψη αποφασίστηκε

-σχετικά με τα έργα στο Μέγαρο- να ραμείνουν στις θέσεις στήριξης του κ. Λαμπράκη, χωρίς όμως δηλώσεις και διαρύξεις προς τα έξω. Στη φράση «περινομουμε και βλέπουμε», συνοψίζεται η θέση του κ. Υπουργού. Όμως, εκεί που φάνηκε ότι ο υπουργός έδρασε ωςάν σε διατεταμένη υπηρεσία ήταν όσα είπε για το μέλλον ενός νέου Λυρικού Θεάτρου. Όπως γι

**Ο κ. Λαλιώτης ενεργεί κατ' εντολήν του κ. Χρήστου Λαμπράκη και αφήνει
ελεύθερο το πεδίο δράσης στον ΟΜΜΑ.**

**ΥΠΠΟ και ΥΠΕΧΩΔΕ εκχωρούν και άλλο κομμάτι της πολιτιστικής
επιστατηριότητας στον πρόεδρο του ΔΟΛ.**

με στο προηγούμενο τεύχος (αρ. 611 της 96) από 7.4.94 εκκρεμεί αίτημα της Λυρικής Σκηνής και του Δήμου Αθηναίων προς το ΥΠΕΧΩΔΕ για έγκριση χωροθέτησης νέου «αξιολόγου κτιρίου Λυρικού Θεάτρου» στο Γκαζοχώρι.

Ο κ. Λαλιώτης παρέπεμψε το θέμα στις αρμόδιες καλένδες. Είπε, λοιπόν, ότι είναι προϋποχρηστικός στην πρόταση του Δήμου και της Λυρικής Σκηνής και πρότεινε στον ΥΠΠΟ να μελετήσει το θέμα της χωροθέτησης του νέου Λυρικού Θεάτρου στο ... χώρο του αεροδρομίου του Ελληνικού, να ... αυτό ελευθερωθεί! Το έτος δηλαδή 2000 ή κάτι τέτοιο... Φαίνεται ότι ο κ. Λαλιώτης έχει ενστερνιστεί την άποψη του κ. Μερτ για «κυβέρνηση ελικοπτέρων» (αλλά με την πλούσια φαντασία του επεξεργάστηκε ιδέα σε «πολίτες ελικοπτέρων», αφού αλλιώς θα πηγαίνουν οι Αθηναίοι στην Όπερα του κ. Λαλιώτη στο Ελληνικό!).

Εν τω μεταξύ η μεθόδευση αυτή του κ. Λαλιώτη γίνεται ελεύθερο το πεδίο δράσης στον κ. Χρήστο Λαμπράκη να χτίσει την ιδιωτική του Grand Opera στο Πάρκο Ελευθερίας. Ε, για γ' αργότερα, βλέπουμε...

Εν τω μεταξύ οι εργασίες διάνοιξης της τάσης στο χώρο του πρώην Πάρκου Ελευθερίας προχωρούν με εντατικό ρυθμό. Οι μηχανοκίνητοι και τα σκαπτικά εργαλεία εφαρμόζουν τα, παρανόμως, εγκριθέντα σχέδια των ανωνύμων αρχιτεκτόνων που εμφανίζονται υπό το όνομα του εργολάβου Ν. ... σχέδια που «πέρασαν» από την αρμόδια Υπηρεσία Πολεοδομίας Αθηναίων της Νομαρχίας Αττικής.

Από την άδεια αυτή, ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων στις 8.8.96 κατέθεσε, ενώπιον του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας Αττικής, προσφυγή σύμφωνα με τις διατάξεις άρθρου 12 του Ν. 2218/94 (ΦΕΚ 90Α).

Από την προσφυγή αυτή ο ΣΑΔΑΣ προέλαβε την «αναθεώρηση» της 702/96 απόφασης, που η Υπηρεσία Πολεοδομίας παρήγαγε στον ΟΜΜΑ, «ως εκδοθείσα κατά παράβαση του νόμου».

Η σημαντική εξέλιξη στο θέμα είναι η απόφαση του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων που ... ίλη στον πρωθυπουργό κ. Κ. Σημίτη ... συγχρόνως κοινοποιείται στο

ΥΠΕΧΩΔΕ, το ΥΠΠΟ, τη Λυρική Σκηνή, το ΤΕΕ και διανεμήθηκε στον ημερήσιο Τύπο. Το πλήρες κείμενο της επιστολής δημοσιεύουμε σε διπλανή σελίδα.

Εμείς, πέραν των άλλων καίριων επισημάνσεων της επιστολής του ΣΑΔΑΣ, εκείνο το σημείο που θέλουμε να τονίσουμε είναι η παρατήρηση ότι το νέο κτίριο είναι ΟΠΕΡΑ. Και εν πάση περιπτώσει, ο ΣΑΔΑΣ είναι ο πλέον αρμόδιος φορέας που μπορεί να κρίνει τα ψέματα του κ. Λαμπράκη και όσων συνοδοιπορούν μαζί του λέγοντας ότι το υπόσκαφο κτίσμα είναι απλώς... αίθουσα συνεδρίων! Περιμένουμε να ακούσουμε τώρα πώς –με τη γλωσσική μορφοπλασία του– ο κ. Λαλιώτης θα μετονομάσει την Grand Όπερα του εντολοδόχου!

Η άποψή μας είναι ότι με την πρόφαση «σημαντικών άλλων αποφάσεων» το θέμα θα μπει στο συρτάρι. Ο κ. Σημίτης χρειάζεται και αυτός τον συγκροτηματάρχη με την προοπτική των εκλογών. Εξάλλου τα ΜΜΕ συμπλέουν στην τακτική της πολλαπλής αποσιώπισης του όλου θέματος. Ο πρόεδρος του ΔΟΛ και του ΟΜΜΑ έχει πολλούς συμμάχους... Και όλοι κάνουν τα

στραβά μάτια. Γιατί όχι και ο «εκσυγχρονιστής» πρωθυπουργός;

ΔΕΝ ΧΡΕΙΑΖΟΝΤΑΙ ΑΛΛΑ ΨΕΜΑΤΑ

Όταν ο κ. Χρ.Λαμπράκης είχε ερωτηθεί από το Αντί, στην γραπτή του απάντηση στις 4.3.1994, δήλωσε μεταξύ των άλλων και το εξής:

«Προς τι λοιπόν “να πατήσει πόδι” το Μέγαρο Μουσικής στη Λυρική; Είναι αυτό εξίσου έωλο με τη φήμη περί οικοδόμησης “νέας όπερας” στο πάρκο Βενιζέλου!...».

Και ο ΟΜΜΑ, με ανακοίνωσή του της 1.3.94 που δημοσιεύτηκε τότε στον Τύπο, διακήρυξε:

«Δεν δημιουργείται δηλαδή Όπερα, όπως εσφαλμένα γράφεται».

Όμως στο «Μέτρο 7» του ελληνικού Δημοσίου με κωδικό 2.7. και κάτω από τον τίτλο «Συνεδριακό και Πολιτιστικό Κέντρο Αθηνών» περιγράφονται σαφώς τα σχέδια του ΟΜΜΑ. Υπεύθυνος για την υλοποίηση του «Μέτρου» αναφέρεται ο ΟΜΜΑ ο οποίος χρηματοδοτείται για έργο εφαρμογής 1995-1998 με το συνολικό ποσό 31 εκατ ECU που αναλύεται ως εξής:

- Συνολικό κόστος: 20.000.000 ECU
- Δημόσια Δαπάνη: 20.000.000 ECU
- Συμμετοχή ΕΤΠΑ: 11.000.000 ECU

Πολλαπλασιάσετε επί 303,4 δραχμές για να βρείτε το τελικό ποσόν!

Όμως, ανάμεσα στα άλλα, στο «Μέτρο 7» αναφέρονται και τα εξής:

«Το Ελληνικό Δημόσιο, προκειμένου να επιταχύνει την διαδικασία της εκτέλεσης υπολειπομένων εργασιών των απαραίτητων για την ολοκλήρωση του Μεγάρου, ζήτησε συγχρηματοδότηση από κοινοτικούς πόρους μέρους των υπολειπομένων εργασιών για Ολοκλήρωση αυτού του σημαντικότερου από πλευράς Πολιτισμού έργου. Έτσι εγκρίθηκε η χρηματοδότηση από το Α' Πακέτο Ντελόρ (ΠΕΠ ΑΤΤΙΚΗΣ). Το επί μέρους έργο αφορά την ολοκλήρωση του Μεγάρου με τον τίτλο “Σταθμός αυτοκινήτων του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών”. Με την κατασκευή του έργου αυτού θα επελυέτο ολόκληρο το συγκοινωνιακό πρόβλημα τροφοδοσίας του Μεγάρου καθώς και της εξυπηρέτησης προσωπικού, των επι-

**ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΟΥ:**
Οι ιδέες του νεοφιλευθερισμού έχουν εισχωρήσει πολύ βαθιά στις συνειδήσεις των ιθυνόντων. Γιατί, πώς αλλιώς να σχολιάσουμε την προθυμία των αρμοδίων –και κυρίως του υπουργείου Πολιτισμού– να παραιτηθεί από κάθε προγραμματισμό για τον πολιτισμό και να εκχωρεί τον ένα μετά τον άλλο τομέα δράσης του σε ιδιώτες; Το κράτος, τελικά, αποδέχεται την πλήρη ανικανότητά του να προγραμματίζει και να παρεμβαίνει «βουλεύεται» με το να αναθέτει μονοπωλιακά στον κ. Χρήστο Λαμπράκη –εκτός των άλλων– και τη σχετική με το Μελόδραμα πολιτική του. Αυτό, άλλωστε, ήταν και το όνειρο του κ. Χρ. Λαμπράκη!

σκεπτών και του κοινού των διαφόρων εκδηλώσεων γενικά.

»Η εκτέλεση του πιο πάνω έργου καθυστέρησε για ιδιοκτησιακούς λόγους, εν συνεχεία εντάχθηκε στο Β' πακέτο Ντελόρ (ΠΕΠ ΑΤΤΙΚΗΣ) με ρητή αναφορά στο εγκεκριμένο κείμενο από την κοινότητα ώστε να μην υπάρξει αμφιβολία για την ένταξή του σ' αυτό. Εν συνεχεία το Ελληνικό Δημόσιο ενέταξε στο Μέτρο 7 του υποπρογράμματος Πολιτισμός μέρος εργασιών αποπερατώσεως του Μεγάρου οι οποίες

όμως εξασφαλίζουν αυτολειτουργικότητα. Με το πέρας των εργασιών αυτών αναμένεται ότι θα αυξηθεί η αποδοτικότητα της επενδύσεως λόγω αυξήσεως των εσόδων και ελαττώσεως των εξόδων με αποτέλεσμα να μειωθεί η κρατική επιχορήγηση λειτουργίας του Μεγάρου».

Και για να μη μένει καμιά αμφιβολία περί των προθέσεων Λαμπράκη, αναφέρει το ίδιο «Μέτρο 7» τα εξής:

«Με την εκτέλεση των προβλεπόμενων εργασιών... στοχεύει να βελτιώσει ακόμη πε-

ρισσότερο την υψηλή ποιοτική στάθμη των παραστάσεων Μεγάρου (συναυλίες, όπερες, θέατρο κλπ)...»

«Θα επελύετο το συγκοινωνιακό πρόβλημα»... Καθυστέρησε όμως το έργο «για ιδιοκτησιακούς λόγους», αλλά οι κ. Κασιγιάννης και Λαλιώτης επέλυσαν και αυτό το πρόβλημα. Τελικώς «θα μειωθεί η κρατική επιχορήγηση» αλλά στις παραστάσεις θ γίνονται και όπερες. Όπερ έδει δείξαι...

Δεν είναι πάρα πολλά τα ψέματα με τα οποία μας τροφοδοτούν;

Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΣΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΠΕΡΑ ΛΑΜΠΡΑΚΗ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ (ΣΑΔΑΣ)-
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

Προς το Γραφείο Πρωθυπουργού

κ. Κ. Σημίτη

Κοινοποίηση: 1. ΥΠΕΧΩΔΕ, 2. Υπουργείο Πολιτισμού, 3. Εθνική Λυρική Σκηνή, 4. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, 5. Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ, 6. Ημερήσιο Τύπο

Κύριε Πρωθυπουργέ,

Απευθυνόμενοι σε σας, θεωρούμε ότι πρέπει να σας απασχολήσουμε με ένα υψίστης σημασίας θέμα πολεοδομίας και αρχιτεκτονικής. Ζητούμε την άμεση παρέμβασή σας, έστω και την ύστατη στιγμή, ώστε να αποτραπεί η προμελετημένη και μεθοδικά επιχειρούμενη επιβάρυνση της πόλης της Αθήνας, σε ένα κρίσιμο πολεοδομικά και ιστορικά χώρο της, όπως είναι το Πάρκο της Ελευθερίας, με την κατασκευή ενός τεράστιου και αντिलειτουργικού κτιριακού συγκροτήματος.

Διαδοχικά διατάγματα του ΥΠΕΧΩΔΕ χωροθετούν στη θέση αυτή του κοινόχρηστου χώρου χρήσεις έργων, (Garage, Πολιτιστικό Κέντρο, Συνεδριακό Κέντρο) παρά την εκφρασμένη πλήρη αντίθεση του Συλλόγου μας, και όχι μόνο, και παρά τις προσπάθειες μας για την ακύρωση των Διαταγμάτων αυτών, πρόσφατα εκδόθηκε οικοδομική άδεια, αναθεώρησης της αρχικής οικοδομικής άδειας για τη νομιμότητα της οποίας επιφυλασσόμεθα να προσφύγουμε στα αρμόδια όργανα της Πολιτείας.

Από δε τα σχέδια που τη συνοδεύουν, διαπιστώνεται ότι οι «εσωτερικές τροποποιήσεις και η προσθήκη κατ' επέκταση του υπογείου Garage» -(για την ολοκλήρωση του Μεγάρου Μουσικής)- στην πραγματικότητα αφορούν κυρίως ένα ολοκληρωμένο συγκρότημα Θεάτρου με εγκαταστάσεις Σκηνικών Παραστάσεων Μελοδράματος (ΟΠΕΡΑ), χωρητικότητας 2000 θέσεων, ισοδύναμο με το υπάρχον συγκρότημα του Μεγάρου Μουσικής, που έχει εντελώς ανεξάρτητη λειτουργία και δεν αποτελεί συμπληρωματικό στοιχείο του υπάρχοντος Μεγάρου, αλλά αποτελεί ανεξάρτητο οικοδόμημα. Σ' αυτό προστίθεται μια ανεξάρτητη Αίθουσα Συνεδριάσεων και μία βιβλιοθήκη. Όλα αυτά τα κτίσματα είναι σε υπόγεια διάταξη.

Η άποψή μας είναι ότι τέτοιας σημασίας και λειτουργίας κτίσματα θα έπρεπε να χωροθετούνται σε θέσεις επιλεγμένες πολεοδομικά και να αποτελούν σημεία αναφοράς της πόλης με την αρχιτεκτονική τους παρουσία. Εύλογα συνεπώς δημιουργούνται ερωτηματικά και συγκεκριμένα:

α) Υπάρχει απόφαση της Πολιτείας για τη σκοπιμότητα ενός τέτοιου, σε έκταση και μέγεθος, κτιρίου;

β) Τα σχέδια των κτισμάτων αυτών είναι δημοσιοποιημένα ώστε να γίνει γνωστό ότι πρόκειται περί υπογείων κατασκευών που στεγάζουν πολυσήμαντες λειτουργίες με σημαντική συγκέντρωση κοινού; Υπάρχουν παραδείγματα σε άλλες χώρες, παρόμοιων οικοδομημάτων και συγκεκριμένα Όπερες οι οποίες να χωροθετούνται υπογείως;

γ) Υπάρχουν μελέτες κυκλοφοριακές, πολεοδομικές, περιβαλλοντικές, πράσινου, ακουστικής, υδροπροστασίας, που να ερευνούν και να απαντούν πειστικά στο πώς δεν θα πολλαπλασιασθούν τα προβλήματα σ' αυτήν την ήδη βεβαρυμένη πε-

ριοχή της Αθήνας από τη σημερινή υπερσυγκέντρωση άλλων λειτουργιών;

δ) Δεν πρέπει να βάλει σε σκέψεις όλους μας το γεγονός ότι παραπλανήθηκε και η Πολιτεία και η ευρύτερη κοινή γνώμη ότι πρόκειται για την κατασκευή υπογείου σταθμού αυτοκινήτων (για την εξυπηρέτηση των αναγκών του Μεγάρου Μουσικής), ενώ άλλη ήταν η πραγματική πρόθεση;

Το Ελληνικό Δημόσιο πρέπει να συμπεριφέρεται με τη λογική της αυθαιρέσιας και των τετελεσμένων γεγονότων;

ε) Είναι γνωστό ότι παράλληλα με την υπόγεια Όπερα κατασκευάζεται και υπόγεια βιβλιοθήκη με αναγνωστήρια στο Β' υπόγειο; Σημειώνουμε ακόμα ότι, όλο το συγκρότημα διατάσσεται υπόγεια αντίκειται προς τους υπάρχοντες Γενικούς Οικοδομικούς Κανονισμούς, που απαγορεύουν τη λειτουργία τέτοιων κτιρίων κάτω από συγκεκριμένη στάθμη εδάφους, διότι δεν είναι δυνατόν να εξυπηρετη ευχερώς την προσέλευση και αποχώρηση του κοινού.

στ) Έχουμε δικαίωμα να επιχωματώνουμε κτίρια τέτοιας σημασίας μετατρέποντάς τα σε τύμβους με το πρόσχημα της δημιουργίας τεχνητού πρασίνου επιφανειακά;

ζ) Είναι δυνατόν, ένα τέτοιας εμβέλειας και σπουδαιότητας αρχιτεκτονικό έργο (το μεγαλύτερο ίσως του είδους στη χώρα μας) που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ελληνικό Δημόσιο, να γίνεται με πλήρη αδιαφάνεια και με σκεπτικότητα σε ότι αφορά την ανάθεση και εκπόνηση των μελετών; Ποιος είναι ο αρχιτέκτονας του έργου; Πώς εξηγείται να υπογράψει τη συγκεκριμένη μελέτη για λόγους καθαρά τυπικούς, τεχνικός μη αρχιτέκτονας;

Κύριε Πρωθυπουργέ,

Θα είμαστε οι τελευταίοι που θα διαφωνούσαμε στη δημιουργία Πολιτιστικών Κέντρων που θα εξυπηρετούν την πόλη της Αθήνας. Πρέπει όμως αυτά τα Κέντρα να κατασκευάζονται με λογική, σύνεση και μέτρο. Να χωροθετούνται σε θέσεις που δεν παραβιάζουν το ελάχιστο πράσινο της πόλης. Να είναι πολεοδομικά κατά το δυνατόν ορθολογικά διατεταγμένα και να μην είναι ενταφιασμένα, κατά πρωτεφανή τρόπο, στα έγκατα της γης, παραβλάπτοντας και αυτή την ίδια τη λειτουργία τους.

Είμαστε πεπεισμένοι ότι τα έργα στο Πάρκο της Ελευθερίας δε ΑΝΑΒΑΘΜΙΖΟΥΝ τη συγκεκριμένη περιοχή δεν ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ στην ανάδειξη της πολιτιστικής φυσιογνωμίας της πόλης και στα πολιτισμικά στοιχεία της ιστορίας της και

- δεν ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΝ τη συγκεκριμένη περιοχή της Αθήνας
- δεν ΣΕΒΟΝΤΑΙ το περιβάλλον
- δεν ΑΞΙΟΠΟΙΟΥΝ σωστά τους Κοινοτικούς και Εθνικούς πόρους
- δεν ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝ θετικό προηγούμενο στο χώρο της Αρχιτεκτονικής και του Πολιτισμού
- δεν ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΥΝ την ποιότητα ζωής στην πόλη της Αθήνας και
- ΔΥΣΦΗΜΟΥΝ την Ελλάδα διεθνώς

Για το Διοικ. Συμβούλιο

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Α. ΓΑΒΑΛΑΣ

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
Δ. ΜΑΡΑΒΕΑΣ

ΥΠΟΓΕΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΥΠΟ ΚΡΑΤΙΚΗ ΣΚΕΠΗ

του Παύλου Πετρίδη
πρ. προέδρου Εθνικής Λυρικής Σκηνής

Εσχετική, ομολογώ, έκπληξη ενημερώθηκα από το *Αντί* για τα υπόγεια σχέδια του κ. Λαμπράκη περί ανεξάρτητης Όπερας στο πάρκο Ελευθερίας. Λέγω σχετική, γιατί σ' ολόκληρη τη διάρκεια της πρόσφατης θητείας μου ως πρόεδρου της Εθνικής Λυρικής Σκηνής δεν σε θέση να γνωρίζω την ισχύ της απόφασης κρούσης που διαχειριζόταν (και χειρίζεται) ανεξέλεγκτα τον ελληνικό πολιτισμό υπό τις ευλογίες της πολιτικής εξουσίας.

Από το 1989 ήδη, μέσα από επερωτήσεις Κοινοβούλιο, είχε τεθεί το ζήτημα του χρηματοδότησης και λειτουργίας μεγάλου των φίλων της Μουσικής με κέντρο την Αθήνα. Από τις απαντήσεις δόθηκαν τότε εκ μέρους του αρμόδιου υπουργού προκύπτει ότι από το 1985 ως το 1988 είχαν προσφερθεί στον ομώνυμο οργανισμό «συνολικά 4.450.000.000 απευθείας από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, χωρίς την παρέμβαση του Υπουργείου Πολιτισμού.»

Η συνέχεια από το 1989, στις αρχές δηλαδή του 1989 δόθηκαν τμηματικά διάφορα ποσά που φθάνουν στο ύψος των 1.000.000 επιπλέον δηλαδή σήμερα 9) για τον σκοπό αυτό έχουν δοθεί συνολικά 10.450.000.000. Η αρχική μελέτη έβλεπε να γίνει Μέγαρο Μουσικής με αίθουσες. Στη συνέχεια όμως ο ρόλος κτιρίου διευρύνθηκε να είναι και συνεκτικό κέντρο».

Τέλος της απάντησής του ο τότε υπουργός Πολιτισμού (Κούβελας) διευκρίνιζε χωρίς να κατονομάζει πρόσωπα: «Πρόκειται να γίνει συνεδριακό κέντρο και προχωρεί με το σκοπό να ενταχθεί και στα κτίρια που θα υπηρετήσουν τους ολυμπιακούς αγώνες. Έτσι, λοιπόν, προετοιμάζεται σε πρώτη φάση προετοιμασία για παρουσίαστές στην επιτροπή Ολυμπιακών αγώνων το Μάρτιο και ολοκλήρωση

των εργασιών τον Οκτώβρη (1990). Εκτός από τα λεφτά που δόθηκαν (σε ποιούς;) θα χρειασθούν ακόμη περίπου 2.500.000.000».

Βαρύνουσα σημασία στο σημείο αυτό είχε η παρέμβαση επώνυμου συνθέτη διεθνούς ακτινοβολίας: «Στην τέχνη η πολιτεία δίνει ψυχή.»

Και μου έκανε κατάπληξη το ποσό, το οποίο δίδεται σε πολύ δύσκολες στιγμές για την οικονομία της χώρας. Δίδονται περίπου 11,5 δισ. και ο κ. Υπουργός θα δώσει άλλα 2,5 δισ. δρχ για έναν οργανισμό... Είναι φανερό ότι με τα 11 δισ. που διέθεσε η πολιτεία για το Μέγαρο Φίλων της Μουσικής θα είχε λυθεί από καιρό το θεμελιακό πρόβλημα της μουσικής ζωής του τόπου. Ακόμη ο ίδιος αναρωτιόταν «αν υπάρχει ισορροπία μεταξύ ιδιωτικών εισφορών στο σωματείο των Φίλων του Μεγάρου και κρατικής συμμετοχής, ώστε να δικαιολογείται η ίση συμμετοχή στο Δ.Σ.» με Πρόεδρο τον κ. Λαμπράκη.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα σύγχυσης και ερωτηματικών γεννήθηκε το κακόγουστο αισθητικά Μέγαρο τη διαχείριση του οποίου επωμίστηκε η επώνυμη περί τον Πολιτισμό ομάδα κρούσης. Οι φιλοδοξίες προβολής των δραστηριοτήτων του Μεγάρου υποχρέωσαν την ομάδα αυτή να υπονομεύει συστηματικά το έργο της Λυρικής Σκηνής δια του φιλικού της Τύπου. Σ' ολόκληρο το διάστημα της θητείας μου τα υπονομευτικά δημοσιεύματα εναντίον της Ε.Λ.Σ. έδιναν και έπαιρναν. Για να ανασταλούν αστραπιαία μόλις η ελεγχόμενη (από τον ελεγχόμενο Υπουργό κ. Μικρούτσικο) ομάδα κρούσης ανέλαβε τη διοίκηση της Ε.Λ.Σ. στις αρχές του 1994 με υπέρογκες αυτονόητα απολαβές.

Υπήρξα από εκείνους που δημόσια αμφισβήτησαν το δικαίωμα διαχείρισης των κρατικών σκηνών υπό ιδιωτικό μανδύα. Η δημόσια φυσιογνωμία των Πολιτιστικών Οργανισμών όφειλε να διαφυλαχτεί αφού

η πολιτεία κάλυπτε τις δαπάνες τους. Τελικά ο κ. Μικρούτσικος για λόγους ευελιξίας προσέδωσε στους κρατικούς οργανισμούς ιδιωτικό χαρακτήρα ενώ αποκλειστικός χρηματοδότης παραμένει το δημόσιο.

Σ' εκείνη τη συγκυρία (1993) η τότε Διοίκηση υπό την προεδρία του (με Διευθυντή τον άξιο Νίκο Συνοδινό) προσπάθησε, όπως αναφέρει το *Αντί*, να καλλιεργήσει στην κοινή γνώμη τη συνείδηση για την ανάγκη ανέγερσης νέου κτιριακού συγκροτήματος Λυρικού Θεάτρου. Ως ιδανική θέση επελέγη το Γκαζοχώρι. Το Δημοτικό Συμβούλιο Αθηνών υιοθέτησε την πρότασή μας και τα σχέδια για την υλοποίηση της νέας Όπερας παρουσιάστηκαν δημόσια. Η σχετική απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, την οποία σημειωτέον επεκρότησε και ο υποψήφιος Δήμαρχος κ. Αβραμόπουλος, διεβιβάσθηκε αρμοδίως στον Υπουργό ΥΠΕΧΩΔΕ ο οποίος έκτοτε τηρεί σιγήν ιχθύος.

Μετά από τις πρωτοβουλίες αυτές η Διοίκησή μας καρατομήθηκε αυθαρεί και έτσι άνοιξε ο δρόμος για τις υπόγειες πολιτιστικές πρωτοβουλίες του κ. Λαμπράκη. Οι αποκαλύψεις του *Αντί* για τις αυθαιρεσίες στο Πάρκο Ελευθερίας ήρθαν να επιβεβαιώσουν απλώς τα αναμενόμενα. Η Εθνική Λυρική Σκηνή απειλείται και αυτή πλέον ανοιχτά από τις ανομολόγητες πολιτιστικές επιθυμίες του πανίσχυρου συγκροτηματάρχη. Σύντομα οι λυρικοί καλλιτέχνες και οι χορευτές θα δίνουν υποχρεωτικά «γην και ύδωρ» στη γνωστή ομάδα κρούσης όσο η επίσημη πολιτεία θα σιωπά. Ο κ. Χρ. Λαμπράκης γνωρίζει όσο κανείς να εκμεταλλεύεται τις αδυναμίες των πολιτικών ταγών μας. Έτσι χάρη στην πλούσια εκροή του δημοσίου χρήματος οικοδομεί (ως ιδιώτης και φιλόμουσος) τον σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό. Άντε, με το καλό και στην προεδρία της Δημοκρατίας...

«Δυνάμεις και προοπτικές»: το νέο βιβλίο του Νόαμ Τσόμσκυ

του Νίκου Ράπτη

Το νέο βιβλίο του Νόαμ Τσόμσκυ έχει τίτλο: *Powers and Prospects*, εκδόθηκε στα μέσα Ιουνίου 1996 από τον αυστραλιανό οίκο Allen & Unwin και έχει 244 σελίδες. Οι σκέψεις του συγγραφέα για τις δυνατότητες και τα όρια του ανθρώπινου νου συνυπάρχουν με τις επισημάνσεις του για τις δυνατότητες να χτισθούν μελλοντικές κοινωνίες στις οποίες «θα ήθελε να ζει ένα ηθικά ακέραιο ον». Φυσικά, υπάρχουν αναφορές και στα μόνιμα θέματα της σκέψης του: στο ρόλο των ΜΜΕ, στο Παλαιστινιακό αλλά και στο θέμα της γενοκτονίας του πληθυσμού στο Ανατολικό Τιμόρ.

Ο ανθρώπινος νους

Ο υπότιτλος του βιβλίου είναι: «Σκέψεις πάνω στην ανθρώπινη φύση και την κοινωνική τάξη πραγμάτων». Έτσι, τις πρώτες 54 σελίδες του βιβλίου (περίπου το 1/4) ο Τσόμσκυ τις αφιερώνει στη διερεύνηση των προβλημάτων γύρω από τον ανθρώπινο νου (mind).

Γιατί αυτή η ενασχόληση του Τσόμσκυ με το νου; Καταρχάς, ο Τσόμσκυ είναι «ερασιτέχνης» γλωσσολόγος (βλέπε Αντί, τχ. 526, σελ. 39, για το «περίεργο» διδακτορικό του που έχει σχέση με τον πόλεμο της Κορέας!).

Επειδή, λοιπόν, υπάρχει η γνώμη ότι η γλώσσα είναι ο «καθρέπτης του νου», η ενασχόλησή του προκύπτει ως λογική συνέπεια. Όμως, μπορεί να πει κανείς ότι ο Τσόμσκυ κατά βάσιν έχει στρέψει την πανίσχυρη αναλυτική του σκέψη στην έρευνα της φύσης του ανθρώπου, συνεπώς και του ανθρώπινου νου. Για τον Τσόμσκυ, το «ερώτημα τι είναι ανθρώπινη φύση έχει ενδιαφέρον πέρα από το επιστημονικό... Οι κοινωνικές δομές και σχέσεις τις οποίες επιδιώκει να δημιουργήσει ένας μεταρρυθμιστής ή ένας επαναστάτης πρέπει να βασίζονται σε κάποια αντίληψη για την ανθρώπινη φύση...»¹.

Ο Τσόμσκυ είναι αισιόδοξος ότι υπάρχουν πραγματικές «προοπτικές (prospects) για σημαντικώς βαθύτερη κατανόηση ορισμένων στοιχείων της βασικής ανθρώπινης φύσης και των ανθρώπινων δυνάμεων (powers)»². Εξ ου και ο τίτλος του βιβλίου: *Powers and Prospects* (Δυνάμεις και προοπτικές).

Παρά το ότι η μελέτη του νου έχει αρχίσει από την αρχαία Ελλάδα και την προχριστιανική Ινδία, ο Τσόμσκυ παραδέχεται ότι η πρώτη «γνωστική (cognitive) επανάσταση» έγινε τον 17ο αιώνα. Μια δεύτερη «γνωστική επανάσταση» έγινε στη δεκαετία του 1950.

Και οι δύο γνωστικές επαναστάσεις είχαν μερικά κοινά σημεία. Το πρώτο κοινό σημείο είναι το ερώτημα που τίθεται και σήμερα: είναι ο άνθρωπος απλώς μια πολύπλοκη μηχανή; Ο Καρτέσιος, που ήταν ο κύριος εκφραστής της πρώτης γνωστικής επανάστασης, δεχόταν ότι η μηχανική θεώρηση του κόσμου επεκτείνεται σε όλο τον οργανικό και ανόργανο κόσμο, ακόμη και σε σημαντικό μέρος της φυσιολογίας και της ψυχολογίας του ανθρώπου. Υπάρχουν όμως ιδιότητες, κυρίως η γλώσσα, που δεν μπορούν να δικαιολογηθούν από την εικόνα της μηχανής. Έτσι, οι καρτεσιανοί πρόσθεσαν μια «σκεπτόμενη ουσία», δηλαδή το νου, δίπλα στο σώμα. Η βασική αρχή της μηχανικής θεώρησης του κόσμου ήταν ότι: για να υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ δύο σωμάτων (τμημάτων της μηχανής) πρέπει να υπάρχει άμεση επαφή μεταξύ τους.

Το καρτεσιανό οικοδόμημα της μηχανής, αποτελούμενο από τμήματα που είναι σε άμεση

επαφή, κατέρρευσε μέσα σε μια γενιά, αφού ο Νεύτων απέδειξε ότι υπάρχει «δράση από απόσταση». Δηλαδή, απέδειξε ότι υπάρχουν «μαγικές δυνάμεις».

Ο Τσόμσκυ είναι ένας από τους λίγους σύγχρονους διανοητές που ψάχνει με σεβασμό αλλά και με κριτικό πνεύμα να βρει τι είπαν οι άνθρωποι κατά τους προηγούμενους αιώνες. Και ανακαλύπτει πράγματα που έχουν καταχωνιαστεί για διάφορους λόγους (ιδεολογικούς, θρησκευτικούς, πολιτικούς, κλπ.). Έτσι

ο Τσόμσκυ θεωρεί ότι είναι ενδιαφέρον (και σωστό) να μάθει ο αναγνώστης του βιβλίου του πως ο ίδιος ο Νεύτων θεωρούσε ότι η ιδέα της «δράσης από απόσταση» ήταν «ανοησία». Σε μια επιστολή

ου, το 1963, έγραφε: «Είναι αδιανόητο ότι η άψυχη άλογη Ύλη (μπορεί να) δρα για να επηρεάσει άλλη Ύλη χωρίς να μεσολαβεί κάτι άλλο, το οποίο δεν είναι υλικό, χωρίς αμοιβαία Επαφή».³ Επίσης, ο Τσόμσκι θεωρεί ότι είναι ενδιαφέρον να μάθει ο αναγνώστης ότι ο Νεύτων ήταν αφοσιωμένος «στην αίρεση του Θεού, η οποία απέρριπτε την Αγία Τριάδα και θεωρούσε τον Υιό ως απλώς μισό Θεό» και ότι «η Φυσική καταλάμβανε μόνο μια μικρή γωνιά των ενδιαφερόντων του».

Ένα άλλο κοινό σημείο ανάμεσα στις δύο γνωστικές επαναστάσεις είναι η ελπίη της γλώσσας. Στο θέμα αυτό, η καρτεσιανή σκέψη είχε αποδώσει σημαντική δουλειά «που, σε έναν λογικό κόσμο, θα είχε θέσει το μεγαλύτερο μέρος της θεμελίωσης της σύγχρονης γλωσσολογίας, αν δεν είχε ξεχαστεί.» Αυτή η δουλειά χρειάστηκε να «ανακαλυφθεί ξανά» και να «αναπτυχθεί ανεξάρτητα» από τους καρτεσιανούς, κατά την δεύτερη γνωστική επανάσταση της δεκαετίας του 1950. Εδώ, ο αναγνώστης που δεν έχει ασχοληθεί με τη δουλειά του Τσόμσκι θα πρέπει να μάθει ότι οι εκφράσεις «ανακαλυφθεί ξανά» και «αναπτυχθεί ανεξάρτητα» αφορούν τον ίδιο τον Τσόμσκι. Πράγμα που δεν αναφέρεται στο κείμενο ο συγγραφέας, εφαρμόζοντας τη δική του βασική αρχή ότι δεν πρέπει να προσωποποιούνται οι ιδέες ούτε να γίνονται σταρ αυτοί που τις εκφράζουν.

Ένα τελικό κοινό σημείο των δύο επαναστάσεων είναι η παραδοχή του «έμψυτου» της γνώσης ή της γλώσσας. Η ιδέα αυτή πάει πολύ πιο πίσω από τον Αρτέσιο, φτάνει στον Πλάτωνα, ο οποίος πίστευε ότι η γνώση που έχουμε είναι τόσο εκτεταμένη ώστε δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από την εμπειρία: άρα «η θυμόμαστε από μια προηγούμενη ύπαρξή μας». Η σκέψη αυτή του Πλάτωνα λησσορεύει μέχρι και σήμερα. Όμως, πέρα από τη σύγχρονη βιολογία (και το DNA), ο Τσόμσκι απέδειξε ότι όσον αφορά τη γλώσσα υφίσταται προϋπάρχουσα (έμφυτη) γνώση. Και μάλιστα όχι μόνο αυτό, αλλά «αποκτήθηκε κάποια επανόηση των έμφυτων κανόνων της λειτουργίας της γλώσσας», άρα και του νου.

Το κομμάτι του βιβλίου που αναφέρεται στην υπάρχουσα γνώση για το θέμα της γλώσσας κλείνει με την εξής παρατήρηση: παρ' όλων ότι η βιολογική εξέλιξη έχει τις ιδιότητες ενός «ψευτομάστορα» (tinkerer), μια και πολλά από τα έργα της είναι ατελή ή ελαττωματικά (π.χ η σπονδυλική στήλη του ανθρώπου με το πανταχού παρόν λουμπάγκο), εντούτοις όσον αφορά τη γλώσσα υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι η λειτουργία της έχει σχεδιαστεί κατά βέλτιστον (optimal) τρόπο. Πάλι δεν υπάρχει καμιά αναφορά στο ποιος κατέληξε στο συναρπαστικό συμπέρασμα του βελτιστού του σχεδιασμού της γλώσσας.

Στο σημείο αυτό, ας επιτραπεί μια παρένθεση: Παραθέτουμε αποσπάσματα από μια συνέντευξη του Τσόμσκι προς τον Ντέιβιντ Μπαρσαμιάν, που δόθηκε στις 22 Δεκεμβρίου 1994.

Μπαρσαμιάν: Την τελευταία φορά που μιλήσαμε είπατε ότι η γλωσσολογική δουλειά (σας) είναι ιδιαιτέρως συναρπαστική και υπήρχε κάποιος ενθουσιασμός στη φωνή σας. Τι ακριβώς είναι ελκυστικό για σας γύρω από τη δουλειά που κάνετε τώρα στη γλωσσολογία;

Τσόμσκι: Είναι δύσκολο να εξηγήσει κανείς απλά, αλλά εννοώ ότι υπάρχει ένα είδος ρυθμού σε κάθε δουλειά... Κάποια στιγμή κάτι νέο... Κάτι που ξεπετιέται μπροστά σου και ξαφνικά βλέπεις ότι υπάρχει κι άλλος τρόπος να δεις τα πράγματα, πολύ καλύτερος από τον παλιό... Μου φαίνεται ότι αυτή ακριβώς τη στιγμή συμβαίνει να βρίσκομαι... ίσως υπάρχει μεγάλη πιθανότητα ότι αυτή τη στιγμή είναι μια τέτοιου είδους στιγμή... Τουλάχιστον, σε μένα συνέβη προηγουμένως ίσως δύο ή τρεις φορές όλες κι όλες. Και συμβαίνει αυτό το πράγμα να είναι ιδιαίτερα συναρπαστικό. Φαίνεται να υπάρχει κάποιος τρό-

πος ώστε να αποδείξει κανείς ότι το μέρος που αποτελεί τον πυρήνα της ανθρώπινης γλώσσας... είναι όχι μόνο οικουμενικό (universal) αλλά στην πραγματικότητα –από μια συγκεκριμένη οπτική– είναι ακόμη ουσιαστικά βέλτιστο (optimal). Που σημαίνει ότι, από πολύ γενική άποψη, εάν σκόπευε κανείς να σχεδιάσει ένα σύστημα (ας πούμε ότι κάποιος ήταν ο θεός που σχεδίαζε ένα σύστημα), θα έφτανε πολύ κοντά στο να το φτιάξει μ' αυτό τον τρόπο.

Μπαρσαμιάν: Αυτή η συνεισφορά προέρχεται από σπουδαστές και από συναδέλφους;

Τσόμσκι: Μεγάλο μέρος από αυτά είναι δική μου δουλειά, αλλά ασφαλώς όλα αυτά προκύπτουν από αλληλεπίδραση, αυτά όλα είναι εγχειρήματα που εμπνέονται από μεγάλο πνεύμα συνεργασίας...⁴

Εδώ κλείνει η παρένθεση όπως επίσης κλείνει και το κομμάτι του βιβλίου του Τσόμσκι που αναφέρεται στον ανθρώπινο νου. Η παράθεση μιας σύνοψης των απόψεων του πάνω σ' αυτό το θέμα είναι χρήσιμη.

• Σε σχέση με τη θέση της γλώσσας (και του νου εν γένει) στη φύση, δεν υπάρχουν πολλά πράγματα να πει κανείς.

• Απλώς, μελετάμε τις νοητικές όψεις του κόσμου όπως κάνουμε για όλες τις άλλες όψεις: την ηλεκτρική, τη χημική κ.λπ (αφού και οι άλλες όψεις έχουν «μαγικές δυνάμεις» που, προς το παρόν, ο άνθρωπος δεν τις κατανοεί).

• Η ανθρώπινη γλώσσα είναι ένα βιολογικό αντικείμενο.

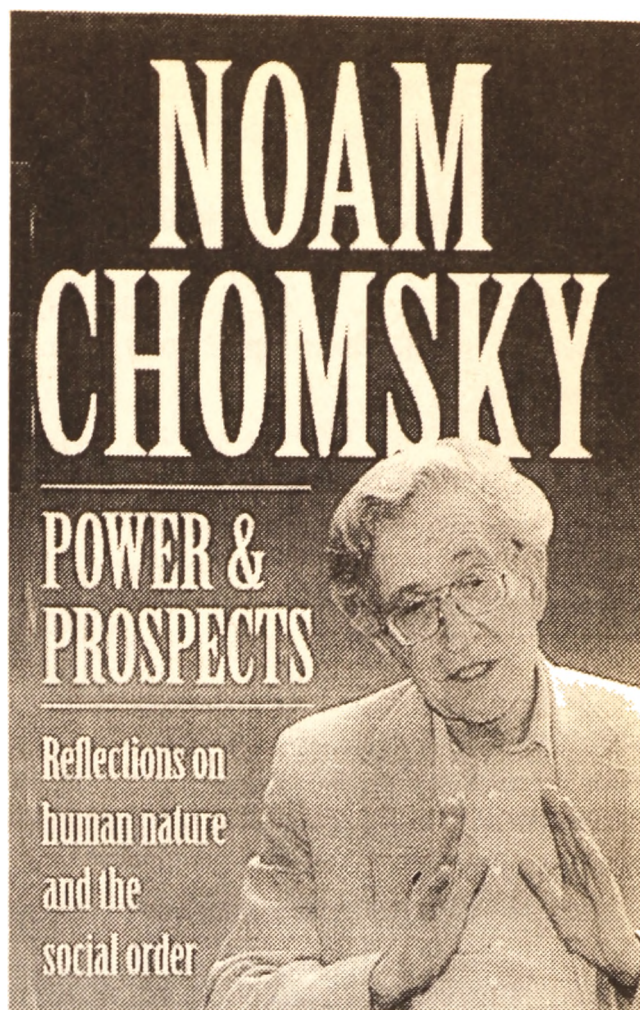
• Η ανθρώπινη γλώσσα δεν απεικονίζει τον κόσμο – ή τον κόσμο όπως φανταζόμαστε ότι υπάρχει.

• Πολλά από τα κλασικά προβλήματα, ιδιαιτέρως το πρόβλημα του «σώματος-νου» του Καρτέσιου, παραμένουν μη δεκτικά λογικής διερευνήσεως.

• Ίσως τα «μυστικά της φύσης» θα μείνουν για πάντα άλυτα. Πάντως είναι «απρεπές να προσποιούμαστε ότι καταλαβαίνουμε κάτι

για το οποίο δεν έχουμε ιδέα. Ενώ είναι αξιόπαινο να εξωθούμε μέχρι τα όρια τις νοητικές μας ικανότητες (ερευνώντας τα προβλήματα), τις οποίες ικανότητες μέχρι τώρα ελάχιστα κατανοούμε.»⁵

Οι άνθρωποι για χιλιάδες χρόνια, κυρίως όμως τα τελευταία 2.500 χρόνια, προσπάθησαν να ερευνήσουν τον ανθρώπινο νου. Δεν κατάφεραν ουσιαστικά τίποτα, εκτός από τον Νόαμ Τσόμσκι, ο οποίος κατόρθωσε να βρει ορισμένα

«Οι κυβερνήσεις έχουν ένα θανάσιμο ελάττωμα: αντίθετα με τις ιδιωτικές τυραννίες, οι θεσμοί της κρατικής εξουσίας προσφέρουν μια ευκαιρία στον αντιπαθή πληθυσμό να παίξει κάποιο ρόλο, όσο περιορισμένος και αν είναι αυτός ο ρόλος, στο να διαχειριστεί τις δικές του υποθέσεις.»

πράγματα γύρω από την όψη του νου που αφορά τη γλώσσα. Το ότι αυτό είναι αλήθεια το ξέρουν πολλοί άνθρωποι, και σίγουρα το γνωρίζουν οι άνθρωποι της εξουσίας, χρειάζεται όμως πνευματική (αν όχι πολιτική) τιμότητα για να το παραδεχτούν.

Η εξομολόγηση του Τσόμσκυ στον Μπαρσαμιάν ότι «δύο ή τρεις φορές όλες κι όλες» το μυαλό του έπιασε κάτι το συνταρακτικά νέο, ας κάνει κυρίως τους νέους ανθρώπους να δουν με ειλικρινή τρόπο τους «σοφούς» που υπάρχουν γύρω μας και γεμίζουν τις εφημερίδες, τις τηλεοράσεις, τα πανεπιστήμια, τις ακαδημίες κ.λπ.

Τα υπόλοιπα 3/4 του βιβλίου ο Τσόμσκυ τα αφιερώνει στην ανάλυση της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας. Ανάλυση που κάνει κατανοητή τη στάση της εξουσίας απέναντι στον Τσόμσκυ.

Στόχοι και οράματα

Γράφει ο Τσόμσκυ: «Με τη λέξη *όραμα* εννοώ τη σύλληψη μιας μελλοντικής κοινωνίας που δίνει ζωή σε ό,τι πραγματικά πράττουμε, μια κοινωνία στην οποία θα ήθελε να ζει ένα ηθικά αkéραιο ανθρώπινο ον. Με τη λέξη *στόχους*, εννοώ τις επιλογές και τις πράξεις που είναι κατορθωτές, τις οποίες θα επιδιώκουμε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, οδηγούμενοι από ένα όραμα το οποίο μπορεί να είναι ξέμακρο και θαμπό.»⁶

Βέβαια, οι στόχοι και τα οράματα έρχονται σε σύγκρουση, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υπάρχει αντίθεση ανάμεσά τους.

Τις δύο αυτές έννοιες φωτίζει ο Τσόμσκυ παραθέτοντας τη δική του περίπτωση σκέψης και στάσης: Γράφει:

«Τα προσωπικά μου οράματα είναι αρκετά παραδοσιακά αναρχικά οράματα, με τις ρίζες τους στο Διαφωτισμό και τον κλασικό φιλελευθερισμό.»

Για τους στόχους που πρέπει να έχουμε, ο Τσόμσκυ δέχεται ότι «περιέχουν δύσκολες επιλογές με πολύ σοβαρές ανθρώπινες συνέπειες». Με βάση αυτή την αρχή, ο Τσόμσκυ λέει: «Οι βραχυπρόθεσμοι στόχοι μου είναι να υπερασπιστώ, ακόμη και να ενισχύσω, τα στοιχεία της κρατικής εξουσίας τα οποία, αν και είναι παράνομα κατά θεμελιώδεις τρόπους, είναι ζωτικώς απαραίτητα *αυτή τη στιγμή* για να εμποδιστούν οι επίμονες προσπάθειες που γίνονται για "οπισθοχώρηση" (roll back) της προόδου η οποία έχει επιτευχθεί, στο να επεκταθούν η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα»⁷. (Η έμφαση δική μας.)

Η λογική του Τσόμσκυ για τους βραχυπρόθεσμους στόχους βασίζεται στο ότι η πραγματική εξουσία βρίσκεται στην ιδιωτική επιχείρηση, μια κατά βάθος τυραννική οντότητα που λειτουργεί κατά πλήρως φασιστικό τρόπο, μακριά από οποιονδήποτε έλεγχο από τον πληθυσμό.

Συνεπώς, η φαινομενικά «περίεργη» θέση του Τσόμσκυ ακόμη και «να ενισχύσει την κρατική εξουσία» βασίζεται στο ότι το κράτος «προσφέρει κάποια ισχυρή προστασία σε μερικά στοιχεία εκείνου του οράματος». Στηρίζεται ακόμη στο ότι «οι κυβερνήσεις έχουν ένα θανάσιμο ελάττωμα: αντίθετα με τις ιδιωτικές τυραννίες, οι θεσμοί της κρατικής εξουσίας προσφέρουν μια ευκαιρία στον αντιπαθή πληθυσμό να παίξει κάποιο ρόλο, όσο περιορισμένος και αν είναι αυτός ο ρόλος, στο να διαχειριστεί τις δικές του υποθέσεις»⁸.

Όμως ο Τσόμσκυ, όπως πάντα, αναλύει την πραγματικότητα με τόλμη αλλά και με λογική. Λέει: «Τείνουμε να θεωρούμε τις προκύπτουσες (σ.σ. από την ιδιωτική επιχείρηση) δομές της εξουσίας ως αναλλοίωτες, ουσιαστικά τις θεωρούμε ως μέρος της φύσης. Ισχύει οτιδήποτε άλλο παρά αυτό». Και βλέπει ότι «για να αναχαιτίσουμε και να αντιστρέψουμε αυτή την πορεία» της τυραννίας, που εδράζεται πάνω στην ιδιωτική επιχείρηση, «δεν θα είναι απλή υπόθεση. Το πρώτο βήμα είναι να διεισδύσουμε στα σύννεφα της απάτης και της διαστρέβλωσης και να μάθουμε την αλήθεια για τον κόσμο, και μετά να οργανωθούμε και να δράσουμε για να τον αλλάξουμε. Αυτό ποτέ δεν ήταν αδύνατο αλλά και ποτέ δεν ήταν εύκολο.»⁹

Για το πώς δημιουργούνται τα «σύννεφα της απάτης» και για το ρόλο του Τυπου και της τηλεόρασης φωνάζει ο Τσόμσκυ για πάνω από 30 χρόνια. Θεωρούμε επίκαιρη, και διδακτική, κυρίως για τους νέους, μια παρατήρηση του Τσόμσκυ σε πρόσφατη ομιλία του για το πώς τα ΜΜΕ έχουν κατορθώσει να

στρέφουν την οργή των λαών προς τους πολιτικούς με το «να εστιάζουν την προσοχή των λαών στη σκιά (δηλαδή στους πολιτικούς) και όχι στην ουσία (που είναι οι τυραννίες των ιδιωτικών επιχειρήσεων).»¹⁰ Οι σκιές είναι οι Κλίντον, οι Γιέλτσιν, οι Κίνκελ, τα συνέδρια, κ.λπ.

Τέλος ο Τσόμσκυ, σε άλλα μέρη του συνολικού του έργου, δέχεται ότι η αλλαγή θα γίνει έπειτα από σύγκρουση με τις ιδιωτικές τυραννίες. Συμπληρώνει, όμως, ότι η Ιστορία διδάσκει πως ποτέ δεν μπορεί να προβλεφτεί μια επανάσταση. Κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει ότι παιδιά 10 χρόνων θα δημιουργούσαν την Ιντιφάντα.

Η ειρήνη στη Μέση Ανατολή

Ο Τσόμσκυ, λόγω εβραϊκής καταγωγής, βρέθηκε μέσα στο παλαιστινιακό πρόβλημα από παιδί. Μέσα στα 35 τελευταία χρόνια έχει γράψει εκατοντάδες σελίδες (ολόκληρα βιβλία) πάνω σ' αυτό το θέμα και έχει κάνει δεκάδες διαλέξεις με μοναδικό θέμα το συγκεκριμένο πρόβλημα. Δεν είναι εδώ ο τόπος να επεκταθεί κανείς στο θέμα, όμως, κρίνουμε ότι πρέπει να παρατεθούν μερικά χαρακτηριστικά στοιχεία:

- Ο Τσόμσκυ χαρακτηρίζει τη διαδικασία της ειρήνης στη Μέση Ανατολή ως συμφωνία Ισραήλ-Αραφάτ.

- Η πιθανότερη απάντηση στο ερώτημα γιατί ο Αραφάτ υπέγραψε μια συμφωνία που ουσιαστικά είναι παράδοση άνευ όρων στις ΗΠΑ-Ισραήλ, εκτιμά ο συγγραφέας, έγκειται στο «ότι ο Αραφάτ είδε (τη συμφωνία) ως την τελευταία του ελπίδα για να διατηρήσει τη θέση εξουσίας μέσα στο παλαιστινιακό κίνημα...» Από τις πληροφορίες που υπάρχουν, φαίνεται ότι αυτός ήταν ο λόγος που τον οδήγησε στο Όσλο.¹¹

- Για να καταλάβει κανείς πόσο «εφικτή» είναι η απομάκρυνση των ισραηλινών οικισμών, λέει ο Τσόμσκυ, δεν έχει παρά να ρίξει μια ματιά στο χάρτη και να δει το δίκτυο οδών που έχει κατασκευάσει το Ισραήλ στα κατεχόμενα και επίσης να δει τη θέση αφενός των ισραηλινών οικισμών και αφετέρου των παλαιστινιακών χωριών ως προς το δίκτυο των οδών. Όλοι οι ισραηλινοί οικισμοί συνδέονται απευθείας με το Ισραήλ παρακάμπτοντας τα χωριά των Παλαιστινίων, εγκλωβίζοντάς τα «μέσα σε κουτιά – κατασκευάζοντας έτσι *laagers* (περικυκλωμένα στρατόπεδα)». Ανάλογα πράγματα ισχύουν και για το νερό. Τεχνητές λίμνες και πισίνες για τους Ισραηλινούς, ελάχιστο νερό για τους Άραβες, το οποίο κόπηκε στο μισό μετά τη συμφωνία του Όσλο.

- Επίσημα οι ΗΠΑ δίνουν στο Ισραήλ βοήθεια ύψους 3 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο (δηλαδή το 25% της συνολικής βοήθειας για όλο τον κόσμο). Επίσης, οι ΗΠΑ δίνουν 2 δισ. δολάρια στην Αίγυπτο για να την κρατάνε στη σωστή πορεία. Οποιοσδήποτε σχολιασμός πάνω στα δύο νούμερα είναι περιττός.

- Γράφει ο Τσόμσκυ: «Βέβαια, το Ισραήλ δεν θα μπορούσε ποτέ να πετύχει τέτοιους στόχους μόνο του – και πιθανόν δεν θα είχε τολμήσει ποτέ να τους επιδιώξει. Αυτό μπορούσε να το πετύχει μόνο με το να γίνει πελάτης του κυρίαρχου του κόσμου. Η πίστη ότι η ισχύς των ΗΠΑ καθοδηγείται από ένα είδος "ηθικής αφοσίωσης" στο Ισραήλ είναι πολύ γελοία για να αξίζει σχολιασμού, όπως θα ανακαλύψει πολύ γρήγορα το Ισραήλ αν κάνει το λάθος να εναντιωθεί στο αφεντικό.»

- Κατά τον Τσόμσκυ, «ίσως η πιο βαριά τιμωρία (κατά των Παλαιστινίων) είναι οι απαγορεύσεις της κυκλοφορίας... (Αυτές) έχουν διαλύσει την παλαιστινιακή οικονομία και έχουν καταστρέψει 100.000 οικογένειες μόνο στη Γάζα.»

Το θέμα της ειρήνης στη Μέση Ανατολή είναι μια καθαρή απόδειξη ότι «οι υποθέσεις της οικουμένης διέπονται από το νόμο της βίας, ενώ στους διανοούμενους μπορεί κανείς να στηριχτεί ότι θα παραποιήσουν την πραγματική κατάσταση για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες της εξουσίας».

Ανατολικό Τιμόρ

Επί 20 χρόνια, άνθρωποι από την ευρύτερη περιοχή της Αυστραλίας προσκαλούσαν τον Τσόμσκυ να πάει να μιλήσει στην Αυστραλία. Τον Ιανουάριο

995 κατόρθωσε τελικά ο Τσόμσκι να πάει στην Αυστραλία. Έμεινε επτά ημέρες και έδωσε δέκα διαλέξεις. Με βάση τις σημειώσεις του Τσόμσκι γι' αυτές τις διαλέξεις, τα κείμενα της απομαγνητοφώνησης αυτών των διαλέξεων και την επεξεργασία αυτών των υλικών από τον ίδιο το συγγραφέα, προέκυψε το βιβλίο *Powers and Prospects* (Δυνάμεις και Προοπτικές) με το οποίο ασχολείται το παρόν άρθρο.

Δεν θα βρεθεί κανείς μακριά από την αλήθεια εάν πει ότι ο Τσόμσκι έδωσε υπέρ τις διαλέξεις στην Αυστραλία σε μια ακόμη (τελική;) προσπάθεια για να αν αγώνα που διεξάγεται για 20 χρόνια από τον Τσόμσκι και από μια χούφτα άλλους ανθρώπους, για να σταματήσει η γενοκτονία του πληθυσμού του Ανατολικού Τιμόρ (East Timor). Ήδη έχει ξεκληριστεί το ένα τρίτο ενός πληθυσμού περίπου 600.000 ανθρώπων.

Το Τιμόρ είναι ένα μακρόστενο νησί, με μέγεθος 4 φορές όσο το μέγεθος της Κρήτης, που βρίσκεται βόρεια της Αυστραλίας, σε απόσταση περίπου 420 χιλιομέτρων από αυτή. Στη θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στο Τιμόρ και στην Αυστραλία, που ονομάζεται Χάσμα του Τιμόρ (Timor Gap), υπάρχουν πλούσια κοιτάσματα από φυσικό αέριο και πετρέλαιο. Αυτά βρίσκονται προς την πλευρά του Τιμόρ. Επίσης στο Χάσμα του Τιμόρ υπάρχει ένας βαθύς διάυλος, ο μορφοδίκος της περιοχής, που είναι απαραίτητος για τη διέλευση των αμερικανικών υποβρυχίων. Το μισό μέρος του νησιού (προς Ανατολάς) λέγεται Ανατολικό Τιμόρ. Ήταν πρώην πορτογαλική αποικία και κήρυξε την ανεξαρτησία του το 1975. Λίγους μήνες αργότερα «οι ινδονήσιοι "υπεργολάβοι" των Αμερικανών ξεκίνησαν» τη γενοκτονία του λαού του Ανατολικού Τιμόρ... Για πάνω από δέκα χρόνια, μόνο ελάχιστοι άνθρωποι πάνω στη γη αγωνιούσαν για τη γενοκτονία στο Ανατολικό Τιμόρ.¹²

Μέχρι το 1975, ο αμερικανικός Τύπος (άρα και ο παγκόσμιος Τύπος¹³) αναφερόταν συχνά στο Ανατολικό Τιμόρ, αφού υπήρχαν πετρέλαιο, φυσικό αέριο, κ.λπ. Μόλις άρχισε η γενοκτονία, έπεσε πλήρης σιωπή. Εκτός από την περίπτωση ενός φοιτητή της δημοσιογραφίας στο αμερικανικό Πανεπιστήμιο του Cornell, του Arnold Kohen, ο οποίος «αφιέρωσε τη ζωή του στην προσπάθεια να κάνει γνωστό αυτό το θέμα (της γενοκτονίας, σ.σ.)». Ο Τσόμσκι, σε ένα ομιλία της ολλανδικής τηλεόρασης το 1989, θα πει: «Άρχισα να εμπλέκομαι στο θέμα μέσα από τις δικές του προσπάθειες (του Kohen, σ.σ.)... Κατά τη γνώμη μου θα έπρεπε να πάρει το βραβείο Νόμπελ για την ειρήνη, αν αυτό είχε κάποιο νόημα.»¹⁴ Από τότε, σε όλα σχεδόν τα βιβλία του Τσόμσκι (πάνω από 20 βιβλία για την περίοδο αυτή) υπάρχουν κεφάλαια ολόκληρα που αναφέρονται στη γενοκτονία στο Ανατολικό Τιμόρ. Ο Kohen, ο Τσόμσκι και 3 έως 4 άλλα άτομα κατόρθωσαν να περιορίσουν την ένταση της γενοκτονίας (οι δολοφονίες και τα αμερικανικού τύπου βασανιστήρια συνεχίζονται μέχρι σήμερα), με τα παθήσεις στον ΟΗΕ (Τσόμσκι) και το Κογκρέσο (Kohen), και δίνοντας όσο ο δυνατόν μεγαλύτερη δημοσιότητα.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΤΣΟΜΣΚΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1993, το *Αντί* αφιέρωσε μια σειρά από άρθρα στο έργο του Νόαμ Τσόμσκι (τχ. 526 και 529). Από τότε μέχρι σήμερα, απ' ό,τι ξέρουμε, έχουν εκδοθεί ή πρόκειται να εκδοθούν στην Ελλάδα τα εξής βιβλία του Τσόμσκι – ή για τον Τσόμσκι:

Έχουν εκδοθεί:

1. *Επανεκτιμώντας το Κάμελοτ*, Εκδόσεις Τόπος, 1995
2. *Έτος 501*, Εκδόσεις Τόπος, 1995
3. «Παλιές και νέες τάξεις πραγμάτων», Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη, 1996

Πρόκειται να εκδοθούν

1. *Κατασκευάζοντας συναίνεση: Ο Τσόμσκι και τα ΜΜΕ*, επιμέλεια Mark Achbar, (βασίζεται στην ομώνυμη ταινία), Παρατηρητής, εντός του 1996
2. «*Chomsky's Politics*», Milan Rai, εκδόσεις ΣΤΑΧΥ, εντός του 1996
3. *Powers and Prospects* (το νέο βιβλίο του Τσόμσκι, στο οποίο αναφέρεται και το παρόν άρθρο).

(Σημείωση: Εδώ θα πρέπει να επανορθώσουμε μια παράλειψη που έγινε στο αφιέρωμα του 1993 στο οποίο δεν αναφέρουμε την έκδοση: *Νόαμ Τσόμσκι, Προπαγάνδα και μέσα μαζικής επικοινωνίας*, Πρίσμα, 1992, μετάφραση Παναγιώτη Καλαμαρά.)

Όταν οι Τιμορέζοι, όσοι επιζήσουν, γράψουν την ιστορία τους, θα αποδώσουν τις πρέουσες τιμές σ' αυτούς τους λίγους ανθρώπους. Ήδη, ο **Agio Pereira**, ο διανοούμενος από το Τιμόρ που προλογίζει το βιβλίο του Τσόμσκι για το οποίο μιλάμε, γράφει: «Ο συνδυασμός της συνείδησης του λαού του Ανατολικού Τιμόρ και της συνείδησης του καθηγητή Τσόμσκι αποδείχτηκε ότι ήταν παρά πολύ δυνατός για εκείνους που προσπαθούν να μας νικήσουν».

Από την πλευρά αυτών που έκαναν τη γενοκτονία, ιδού μερικές επιστημόσεις, όπως βγαίνουν μέσα από τα κείμενα του Τσόμσκι:

• Στις 6 Δεκεμβρίου 1975, ο πρόεδρος **Φόρντ**

των ΗΠΑ και ο **Κίσσινγκερ** επισκέπτονται την Ινδονησία. Η εισβολή των Ινδονησίων στο Ανατολικό Τιμόρ γίνεται στις 7 Δεκεμβρίου 1975, αφού δοθεί εντολή από τους Φορντ-Κίσσινγκερ να καθυστερήσει λίγο η εισβολή ώστε να έχει απομακρυνθεί το αεροπλάνο τους κατά την αναχώρησή τους από την Ινδονησία. Όταν το αεροπλάνο τους προσγειώνεται στη Χαβάη, οι δημοσιογράφοι ζητούν από τον Φορντ να σχολιάσει την εισβολή. Ο Φορντ απλώς χαμογέλασε και είπε: «Θα τα πούμε αργότερα...»

Ο Κίσσινγκερ είχε ήδη σχολιάσει το θέμα και είχε πει:

«Οι Ηνωμένες Πολιτείες κατανοούν τη θέση της Ινδονησίας» (στο πρόβλημα).

• Ο αμερικανός γεροϋσιαστής **Daniel Patrick Moynihan**, που τότε ήταν πρεσβευτής των ΗΠΑ στα Ηνωμένα Έθνη, εκαυχάτο ότι «έφερε εις πέρας (την αποστολή του) με όχι ευκαταφρόνητη επιτυχία» – όπου επιτυχία ήταν ότι μέσα σε λίγους μήνες (στις αρχές της γενοκτονίας) είχε δολοφονηθεί το «10% του πληθυσμού (του Ανατολικού Τιμόρ), σχεδόν ίσο με τις απώλειες που είχε υποστεί η Σοβιετική Ένωση κατά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο».

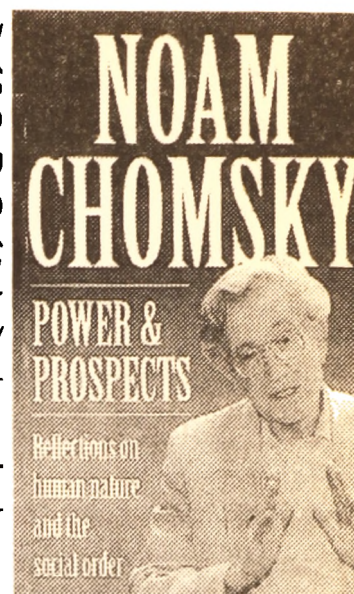
Ο αναγνώστης του παρόντος δεν πρέπει να «απορεί». Όλα τα παραπάνω είναι τεκμηριωμένα και προσita μέσα από τις παραπομπές.

• Τέλος, παραθέτουμε την περί ηθικών αρχών άποψη του **Ritchard Woolcott**, πρεσβευτή της Αυστραλίας στην Ινδονησία τον Αύγουστο του 1975, λίγο πριν από την εισβολή στο Ανατολικό Τιμόρ, ο οποίος θεωρούσε ότι «μια στάση που βασίζεται στο ρεαλισμό παρά μια στάση που βασίζεται σε ηθικές αρχές είναι η όλη υπόθεση του εθνικού συμφέροντος και της εξωτερικής πολιτικής.»

Ο Τσόμσκι κλείνει το βιβλίο επαναλαμβάνοντας αυτό που θεωρεί προφανές: Είναι στο χέρι μας (των Αμερικανών) να βοηθήσουμε να λυθεί ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα της σύγχρονης εποχής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Αντί*, τχ. 526, σελ. 45.
2. Τσόμσκι Νόαμ, *Powers and Prospects*, Allen & Unwin 1996 σελ. XI (P and P).
3. P and P, σελ. 40.
4. Μπαρσαμάν, Ντέιβιντ, *Chomsky: Looking Ahead*, 12.20.1994 (τηλεφωνική συνέντευξη).
5. P and P, σ. 54.
6. P and P, σ. 70.
7. P and P, σ. 73.
8. P and P, σ. 74.
9. P and P, σ. 131.
10. Τσόμσκι Νόαμ, *Διάλεξη στο Πανεπιστήμιο Mc Gill*, Μόντρεαλ-Καναδάς, 3 Οκτ. 1995.
11. P and P, σελ. 148.
12. *Αντί*, τχ. 427, 12.1.1990, σελ. 44.
13. Εκτός από τις δύο αναφορές στο *Αντί* (νο 427 και νο 529, σελ. 44), ελάχιστες ήταν οι αναφορές στο Ανατολικό Τιμόρ από τα ελληνικά ΜΜΕ. Ο γράφων, για τουλάχιστον 10 χρόνια, αντιμετώπισε μια «περίεργη» αδιαφορία από τους ανθρώπους του ελληνικού Τύπου όταν πρότεινε να δημοσιευτούν στοιχεία για τη γενοκτονία.
14. Τσόμσκι Νόαμ, συνέντευξη στη *Humanist T.V.*, Ολλανδία, 10.6.1989.

Ανατρεπτικός Κύρκος

του Αλκιβιάδη Ε. Μαργαρίτη

Λεωνίδα Κύρκου, Ανατρεπτικά,
(εκδόσεις Προσκήνιο,
Άγγελου Σιδεράτου, 1995, σελ. 291)

ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΕΙΝΑΙ η πολιτικο-κοινωνιολογική προσφορά του Λεωνίδα Κύρκου με τα Ανατρεπτικά του. Από το έργο αυτό ασφαλώς λείπει η αυστηρή επιστημονική δομή. Μεταξύ άλλων, υπάρχει σε πολλά σημεία του βιβλίου επανάληψη αναφορών σε γεγονότα και σχολίων – λιγότερο ή περισσότερο – αναπτυσσόμενων, που ακίνδυνα θα μπορούσαν να συμπτυχθούν. Άλλωστε, ο ίδιος ο συγγραφέας, στον επίλογο κάνει κάποιον υπαινιγμό, και δίνει μια εξήγηση γι' αυτό. Έχομε όμως ενώπιόν μας μια τρόπον τινά αυτοσχέδια σύνθεση χρονικού και δοκιμίου.

Το «χρονικό» καλύπτει την ιστορία της χώρας μας των τελευταίων πενήντα ετών. Το «δοκίμιο» περιέχει συμπεράσματα θετικά και αρνητικά, αναφερόμενα στην περίοδο αυτή. Γίνονται δε και με τη σαφή πρόθεση θεωρητικής προβολής τους εις το μέλλον, ώστε να μην ξαναγίνουν ενδεχομένως όμοια σοβαρά λάθη.

Με τον θερμό αυθορμητισμό του, το βιβλίο αυτό κερδίζει αμέσως τον αναγνώστη, όσο δεν το πετυχαίνει και το πιο «ορθόδοξο» επιστημονικό σύγγραμμα. Το διαιρεί σε εννέα μέρη. Σε μια πρώτη ανάγνωση δύο χαρακτηριστικά προβάλλονται. Ένα σπάνιο ήθος παρά τους άγριους διωγμούς και τις βασανιστικές ταλαιπωρίες για μια αταλάντευτη συνέπεια στις ιδέες. Ευγένεια, απροκατάληπτη αντιμετώπιση των πολιτικών αντιπάλων. Ήθος κληρονομημένο από έναν εξαιρετο πατέρα, τον Μιχάλη Κύρκο. Η καλή του φήμη είχε ήδη επιβληθεί από την περίοδο πριν από τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου 1936, όταν έδρασε ως βουλευτής και υπουργός του Λαϊκού Κόμματος του Παναγή Τσαλδάρη. Αλλά και η συνάντηση του υπογράφοντος το παρόν, μετά την Απελευθέρωση, στο σπίτι του Αλκιβιάδη Λούλη επιβεβαίωσε τη θετική αυτή εικόνα. Το δεύτερο χαρακτηριστικό, που διατρέχει επίσης αυτή τη συγγραφή, ως ένα είδος λάιτ μοτίφ, είναι η ιδέα των «χαμένων ευκαιριών». Υπήρξαν πράγματι πολλές ευκαιρίες για επιτυχίες που χάθηκαν εξαιτίας καταστρεπτικών σφαλμάτων.

Προηγείται πρόλογος του πανεπιστημιακού καθηγητή Αριστόβουλου Μάνεση. Πρόκειται για μια εμπειρισταωμένη κριτική παρουσίαση των Ανατρεπτικών, που αν έβγαινε σε αντίτυπα, θα επερίττευε κάθε άλλη βιβλιογραφική κριτική.

Στο κείμενο αυτό αξίζει ιδιαίτερη προσοχή η δηλημματική άποψή του για το «μακεδονικό» πρόβλημα, το μόνο από μας ονομαζόμενο «σκοπιανό». Ο κ. Μάνεσης «οικοδομεί» μια πολύ λογική επιχειρηματολογία υπέρ των δικαιωμάτων που έχομε στη χρήση του ονόματος «Μακεδονία» και εναντίον της σχετικής «αδιαλλαξίας» της ηγεσίας των Σκοπίων.

Εντούτοις καταλήγει υποστηρίζοντας ότι «ο λαός κάθε κράτους δικαιούται να αυτοκαθορίζεται ως προς το όνομά του... δεν μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι έναν περίπου αιώνα "Μακεδόνες" έχουν συνηθίσει να θεωρούν τον εαυτό τους».

Ας επιτραπεί στον υπογράφοντα το παρόν να υπενθυμίσει ότι εις «ανύπτον χρόνον» και σε περίοδο «εθνικιστικής υστερίας», σχεδόν μόνος, επε-

σήμανε από τις στήλες του Αντί την εσφαλμένη κατεύθυνση στο θέμα αυτό, ολόκληρης της πολιτικής μας ηγεσίας (πλην του Κ.Κ.Ε) με τις ολέθριες για τη χώρα μας συνέπειες. Χάριν του ονόματος, χάσαμε τη δυνατότητα πολιτικής, πολιτιστικής, οικονομικής διείσδυσής μας στην περιοχή αυτή, παραβλέποντας τους πραγματικούς σοβαρούς κινδύνους από «ανατολάς» (Αντί, τχ. 477, 18 Οκτωβρίου 1991, «Για μια σερβική Μακεδονία» τχ. 486, 7 Φεβρουαρίου 1992, «Δεν υπάρχει περιθώριο πειραματισμών στα Βαλκάνια»).

Η άποψη αυτή ενισχύθηκε με ένα τρίτο δημοσίευμα (Αντί, τχ. 557, 5 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 1994, «Από την εξέγερση του Ίλιν Ντεν έως σήμερα»). Το αναφερόμενο πιο πάνω «σχεδόν μόνος», οφείλεται στο ότι την ίδια άποψη ανεπιφύλακτα υπεστήριζε, με το κύρος της ιδιότητάς του και της πείρας του ο επί τιμή πρέσβυς μας Θ. Τ. Χρυσανθόπουλος, με επιστολή του στην Καθημερινή στις 5 Μαρτίου 1992. Δυστυχώς τα γεγονότα τραγικά μας επιβεβαίωσαν. Μόνο τη διεθνή απομόνωση εξασφαλίσαμε! *

Ο πρόλογος συμπληρώνεται με «εισαγωγικό σημείωμα» τού επίσης πανεπιστημιακού καθηγητή Παύλου Πετρίδη, στον οποίο μάλιστα οφείλονται οι ακριβολόγες ιστορικές πληροφορίες των υποσημειώσεων.

Ακολουθούν και «δύο λόγια εισαγωγικά» του ίδιου του συγγραφέα, όπου συνοπτικά αναπολεί την ιδεολογική πορεία του από τα σχολικά του χρόνια – αγώνες, φυλακίσεις, καταδίκη σε θάνατο – από τη διάσπαση του κομμουνιστικού κόμματος της Ελλάδας το 1968, με παράλληλα σοβαρά και αποφασιστικά γεγονότα του εξωτερικού, με κορυφαίο για την ανατροπή της ομηλής εξέλιξης του κοινωνικού εκδημοκρατισμού, τη σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία το 1968. Σειρά λαθών της σταλινικής ηγεσίας του ΚΚΕ – όπως ο Δεκέμβριος 1944 και ο εμφύλιος 1946-1949 – με τη συγκλονιστική και αμερικανοκίνητη σύμπραξη της ηγεσίας του Κέντρου, και με την ωμή ξένη στρατιωτική επέμβαση, συνέβαλαν στη για ένα διάστημα απόλυτη επικράτηση της Δεξιάς.

Η μετά την πτώση της Δικτατορίας κάποια εξασθένηση της Δεξιάς, θα επέτρεπε να αναπτυχθεί ευρύτερη ανανεωτική κομμουνιστική κίνηση, οι ιδέες της οποίας θα εκφρασθούν στους «Στόχους του Έθνους» (Αύγουστος 1974). Αυτή η κίνηση – είτε ως ΕΔΑ, είτε ως ΚΚΕ εσωτερικού, είτε ως ΕΑΡ – επιδιώκει να στηριχθεί στην όσο το δυνατόν πιο πλατιά συμμετοχή των πολιτών σε όλους τους θεσμούς. Ο Λ. Κύρκος με τους Στόχους βλέπει ως «ακρογωνιαίο λίθο» της φιλοσοφίας τους τη «δημοκρατική διαδικασία της σύγκρουσης-σύγκλισης σε όλο και ανώτερο σημείο, εκεί που θα προωθούνταν τα ευρύτερα συμφέροντα του λαού».

Στο Α' μέρος των Ανατρεπτικών ο συγγραφέας τονίζει την καθοδική οικονομική πορεία της χώρας, παρά την αύξηση των κρατικών εσόδων από την Κοινότητα. Παρακμή στην αγροτική παραγωγή, απαράδεκτη κατάσταση στο σιδηροδρομικό δίκτυο, υποχώρηση στη βιομηχανία. Γενικότερα η ελληνική κοινωνία αποδείχθηκε απαράσκευη μπροστά στις ραγδαίες εξελίξεις της τεχνολογίας, και αυτό παρά την προσπάθεια μερικών φωτισμένων α-

των οικονομολόγων. Η δε επίσημη Αριστερά στις κρίσιμες στιγμές επέδειξε τερατώδη ανεπάρκεια.

Ο Λ. Κύρκος παρουσιάζει στην αφήγησή του έναν μεταχουντικό **Κ. Καραμανλή**, εκπαιδευμένο στην πολιτική του **Ντε Γκωλ**, και έναν Ανδρέα Παπανδρέου, που, πριν καταλάβει την εξουσία, υιοθετώντας τα πιο ακραία συνθήματα του ορθόδοξου ΚΚΕ, ασκεί μια κάθετη αντιπολίτευση, ενώ όταν θα γίνει κυβέρνηση, θα εφαρμόσει σχεδόν την ίδια πολιτική με τη Νέα Δημοκρατία.

Εκεί όπου δυστυχώς θα υπάρξει πλήρης πολιτική σύγκλιση ΠΑΣΟΚ-Νέας Δημοκρατίας, κάτω από το φόβο πολιτικού κόστους από την ουτοπιστική δημαγωγία του **Α. Σαμαρά**, είναι το λεγόμενο Σκοπιανό. Ο Λ. Κύρκος συνέστησε αλλαγή τακτικής για το θέμα αυτό, σε συνέντευξη στην *Καθημερινή*, στις 22 Απριλίου 1992. Ανέπτυξε πληρέστερα την επιχειρηματολογία του, ένα χρόνο αργότερα, με το βιβλίο του *Το αδιέξοδο βήμα του εθνικισμού-Σκέψεις για το Μακεδονικό* (Μάρτιος 1993). Σήμερα εισπράττουμε τις ολέθριες συνέπειες αυτής της εθνικιστικής παραζάλης, κατά τον εύστοχο χαρακτηρισμό του συγγραφέα.

Εν συνεχεία ο συγγραφέας κάνει μια κριτική ανασκόπηση της πρώτης κυβέρνησης Καραμανλή και της οκταετίας του ΠΑΣΟΚ. Βρίσκει μερικά, ελάχιστα, θετικά στοιχεία και στις δύο κυβερνήσεις. Όμως είναι πολύ αυστηρότερος προς τη δεύτερη, η οποία είχε εγκαταλείψει κατά την κυβερνητική θητεία της τις αρχικές αριστερές διακηρύξεις της. Είχε εξελιχθεί σε αντιδεξιή ρητορεία και δεξιή πρακτική. Υποστηρίζει ότι το ΠΑΣΟΚ είχε αποκτήσει την καταστροφική αυτάρκεια και υπεροψία της εξουσίας.

Αλλά θα διαφωνήσει κανείς με τον συγγραφέα, όταν περιορίζει στη Δεξιά το σύνολο των κινημάτων κατά του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και των συνεργατών με τους κατακτητές, καθώς και τη στήριξη του μεταδεκεμβριανού καθεστώτος τρομοκρατίας. Πρόκειται για ένα παλαιομοδίτικο cliché, που ανάγεται στην περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Τι να πρωτοθυμηθεί κανείς; Μετά την πρώτη έξωση του Γεωργίου Β' το 1925, τις αλληπάλληλες ανατροπές δημοκρατικών κυβερνήσεων από δημοκρατικούς πολιτικούς και στρατιωτικούς; Που κατέληξαν στη δικτατορία του δημοκρατικού **Θεοδώρου Παγκάλου**; Και το ιδιώνυμο του **Ελευθερίου Βενιζέλου** (νόμος 4229, 25η Ιουλίου 1929), που υπήρξε φιλοσοφικός πρόδρομος της 4ης Αυγούστου; Τον τρομοκρατικό πειθαρχικό Ουλαμό Καπακίου, πρόδρομο της Μακρονήσου; Ακόμη και η αγγλοκίνητη δικτατορία του **Ι. Μεταξά** είχε την παρασκηνακή υποστήριξη σημαντικών δημοκρατικών παραγόντων. Αλλά τι να πούμε για τα κατοχικά Τάγματα Ασφαλείας, στελεχομένα και από «απότακτους» αξιωματικούς; Μεταξύ των επικεφαλής και ο δημοκρατικός Ντερτιλής; Τα οποία Τάγματα, όλοι σχεδόν οι πολιτικοί και στρατιωτικοί παράγοντες της αντιβασιλικής παράταξης, ανεπιφύλακτα επιδοκίμασαν; Μήπως δεν είναι οι ίδιοι παράγοντες -πλην των ελαχίστων που κατέφυγαν στη Μέση Ανατολή- που καταδίκασαν τη συνέχιση του αγώνα στο εξωτερικό από τις de facto κυβερνήσεις του Γεωργίου του Β', τον οποίο ως και η Σοβιετική Ένωση αναγνώριζε, και την Εσωτερική Εθνική Αντίσταση γιατί προκαλούσε άσκοπες θυσίες και καταστροφές; Μήπως το ίδιο δεν συνέβη και με το μεταδεκεμβριανό τρομοκρατικό καθεστώς, με τις τόσες θανατικές εκτελέσεις; Αυτήκοος μάρτυρας ο υπογράφων το παρόν στις κυριακάτικες συγκεντρώσεις στο σπίτι του στρατηγού **Α. Μαζαράκη** στο Ψυχικό, όπου συμμετείχαν πολιτικοί και στρατιωτικοί παράγοντες της δημοκρατικής παράταξης.

Πολύ απασχολεί τον Λ. Κύρκο και το σκάνδαλο **Κοσκωτά** (1989). Η εμπειρία του από ανάλογα του 1932 και του 1965 τον καθιστούν επιφυλακτικό. Αλλά και ολόκληρη την Αριστερά, το ίδιο έτος ενωμένη ως Συνασπισμός

της Αριστεράς και της Προόδου. Μολονότι ο Α. Παπανδρέου, δεχόμενος την πολιτική ευθύνη του, επιβεβαιώνει την ύπαρξη σοβαρής ανωμαλίας. Όμως η αποκάλυψη του περίφημου ελβετικού λογαριασμού, στο όνομα του **Μ. Κουτσόγιωργα**, έπεισε την Αριστερά ότι δεν πρόκειται περί προπαγανδιστικού πυροτεχνήματος της Δεξιάς. Τότε θα προσχωρήσει στην ιδέα της κάθαρσης και με επιπλέον το φόβο κατηγορίας για συνενοχή με το ΠΑΣΟΚ. Αποκλειστικά για τους λόγους αυτούς θα συμμετάσχει στην Οικουμενική Κυβέρνηση με τη Νέα Δημοκρατία. Εντούτοις, στο ίδιο αυτό σκάνδαλο πρόφθασε να εμπλακεί κάπως και η Δεξιά (ολίγον... έγκυος). Μην ξεχνάμε ότι και στο λανσάρισμα του Κοσκωτά είχε θετικά συμβάλει με το κύρος της η αξέχαστη **Ελένη Βλάχου**. Οπωσδήποτε, για τον Λ. Κύρκο, με το σκάνδαλο αυτό έρχονταν στην επιφάνεια πλευρές των σχέσεων πολιτικής με την οικονομία, που λειτουργούν στο καπιταλιστικό σύστημα σαν ουσιαστικό του γνώρισμα και φθάνουν στα έσχατα όρια της διαφθοράς. Πάντως δεν συμφωνεί με την παραπομπή στα δικαστήρια του Ανδρέα Παπανδρέου. Τελικά η κάθαρση δεν θα γίνει. Στις 7 Ιουνίου 1991 ο Συνασπισμός διασπάται.

Στο Β' μέρος ο συγγραφέας ασχολείται αναλυτικότερα με τα Δεκεμβριανά και τον Εμφύλιο, που μπορούσαν και έπρεπε να αποφευχθούν. Πρόκειται περί των σοβαρότερων λαθών μιας ανεπαρκούς ηγεσίας του ΚΚΕ, λαθών πολιτικών και στρατιωτικών.

Έτσι, η κοσμογονία της Εθνικής Αντίστασης, όπου το κομμουνιστικό κόμμα είχε παίξει έναν πρωταγωνιστικό θετικό ρόλο, κατέληξε σε τραγική ανάκαμψη. Γι' αυτή την εσφαλμένη πορεία ιδιαίτερα, υπεύθυνος είναι ο **Νίκος Ζαχαριάδης**, άνθρωπος πεπεισμένος σταλινικός, εντούτοις με στιγμιαίες εκλάμψεις ενός ανήσυχου και αιρετικού πνεύματος.

Φοβερές είναι οι εικόνες που δίνει ο συγγραφέας για τη διαβίωση στη Μακρόνησο. Με την ευκαιρία αυτή εξαίρει τη δημόσια αυτοκριτική του **Παναγιώτη Κανελλόπουλου** και τη γενικότερη πολιτική συμπεριφορά που επέδειξε στα στερνά του.

Στο Γ' μέρος ο συγγραφέας αναφέρεται στις πολιτικές εξελίξεις ύστερα από την τραγική ήττα του 1949. Σημαντικά γεγονότα, το καλοκαίρι του 1951, η ίδρυση της ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς, που ήταν η συνέχεια της δημοκρατικής ΕΑΜικής εποποιίας μετά την εκτροπή του Δεκεμβρη και του Εμφυλίου. Ήταν η επιβεβαίωση της δημοκρατικής κομμουνιστικής αντίληψης, παρά τις επίμονες προσπάθειες κηδεμόνευσης από τους σταλινικούς. Στις 18 Φεβρουαρίου 1952 επικυρώνεται από τη Βουλή η προσχώρηση της χώρας μας στο ΝΑΤΟ.

Την περίοδο αυτή έχουμε τις κυβερνήσεις του ανήμπορου **Ν. Πλαστήρα** και του αμφίβολης αξίας θρύλου της Δεξιάς, **Α. Παπάγου**. Έχουμε τις εκτελέσεις **Μπελογιάννη** και **Πλουμπίδη**, με το επιπλέον τραγικό στοιχείο της κατηγορίας τους ως ιδεολογικών προδοτών από το ορθόδοξο ΚΚΕ. Εύλογα ο Λ. Κύρκος επιλέγει: «και καθώς η δογματική σκέψη οδηγεί σε ήττες, σε αποξένωση της Αριστεράς και σε διευκόλυνση του αντιπάλου, αυτή η βούληση της ανατροπής αυτοαναιρείται και εξελίσσεται σε δύναμη συντήρησης κατά της οποίας νομίζει ότι μάχεται».

Επακολουθεί ο θάνατος του Παπάγου (Οκτώβριος 1955) και η ίδρυση της ΕΡΕ από τον Κ. Καραμανλή (4 Ιανουαρίου 1956). Ο Λ. Κύρκος δικαιολογεί το πραξικόπημα για τον παραμερισμό των προορισμένων ως διαδόχων του στρατάρχη, **Στέφανου Στεφανόπουλου** και **Παναγιώτη Κανελλόπουλου**. Ορθή η σκέψη του Καραμανλή για την είσοδο της Ελλάδος στην ΕΟΚ. Στις 11 Μαΐου 1958, η ΕΔΑ με 79 βουλευτές, γίνεται αξιωματική αντιπολίτευση, ιδιότητα που κατηγορηματικά της αρνείται ο Καραμανλής (πρόκειται για Καραμανλή προ Παρισίων). Και αυτό, μολονότι διευθυνόταν από δύο μετριοπαθείς και συνετούς ηγέτες: τον **Γιάννη Πασαλίδη** και τον **Ηλία Ηλιού**.

Με το βιβλίο του *Ανατρεπτικά* ο Λ. Κύρκος αναταράσσει ευρύ ιδεολογικό και γενικότερο διανοητικό τέλμα, δημιουργώντας έντονα ερεθίσματα, τα οποία κινητοποιούν τη σκέψη μας αποτελεσματικά εναντίον αφελών μύθων, εσκεμμένων ψευδών, καλόπιστων παρεξηγήσεων.

Στις εκλογές βίας και νοθείας του 1961, που για την Αριστερά θα είναι ακόμα πιο σκληρές, ο Λ. Κύρκος, θα εκλεγεί βουλευτής Ηρακλείου. Η εν γένει πολιτεία του αντιπροσωπεύεται απόλυτα από τη φράση του «στα σωστά και στα λάθη μου υπήρξα ανιδιοτελής».

Οι εκλογές του 1961 ήταν η αφετηρία για τον «ανένδοτο αγώνα», τον οποίο διεξήγαγε με συνέπεια ο Γ. Παπανδρέου. Βέβαια είχε την σιωπηρή ανοχή των Ανακτόρων. Ψυχραμένη τότε η αυλή με τον Κ. Καραμανλή, επιδίωκε κάποιο άνοιγμα προς την Ένωση Κέντρου, της οποίας ο αρχηγός αξιοποίησε κατά διάφορους τρόπους. Έτσι άνετα κινητοποιεί μεγάλες λαϊκές μάζες. Κερδίζει με σχετική πλειοψηφία τις εκλογές της 9ης Νοεμβρίου 1963. Αρνείται την προσφερόμενη κοινοβουλευτική υποστήριξη της ΕΔΑ. Στις επόμενες, στις 16 Φεβρουαρίου 1964, εξασφαλίζει την απόλυτη πλειοψηφία. Σ' αυτές εκλέγεται και ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο οποίος στο σώμα της Ένωσης Κέντρου θα αποτελέσει ιδιαίτερα ομάδα, που θα θεωρηθεί ακραία, και εμμέσως επιζήμια για τον ίδιο τον πατέρα του, ιδίως με την εμπλοκή του στην ακαθόριστου εκτάσεως και περιεχομένου υπόθεση «Ασπίδα». Τον τότε έμπρακτο αντιαμερικανισμό του είχε εκφράσει με την απόσπαση της ΚΥΠ από την οικονομική εξάρτηση των ΗΠΑ.

Ο ύστερα από λίγες μέρες θάνατος του βασιλιά Παύλου (6 Μαρτίου) και η ανάληψη της διαδοχής από τον νεαρό Κωνσταντίνο, δημιουργούν στον Γ. Παπανδρέου την ελπίδα για καλύτερη αντιμετώπιση του παλατιού. Όμως πίσω του αγρυπνούν η δυναμική και ολέθρια Φρειδερίκη, και πιο πίσω η αμερικανική πολιτική.

Στο Δ' μέρος ο Λ. Κύρκος εξετάζει την πορεία προς τη δικτατορία των συνταγματαρχών. Ο συγγραφέας διαπιστώνει λανθασμένους χειρισμούς από τον Γ. Παπανδρέου και σοβαρές παραλείψεις της Αριστεράς, που διευκόλυναν το βασιλικό πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1965 και την ανακήρυξη της δικτατορίας της 21ης Απριλίου 1967. Η μυστική συμφωνία Π. Κανελλόπουλου-Γ. Παπανδρέου δεν έσωσε την κατάσταση.

Η προϊούσα αντίδραση των Αμερικανών απέναντι στην κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου είχε τροφοδοτηθεί και από την αποστολή στην Κύπρο ελληνικής μεραρχίας. Αυτή έγινε ύστερα από τη σφαγή των Τουρκοκυπρίων της κοινότητας Κοφίνου, που εξετέλεσε ο Γ. Γρίβας, τότε αρχηγός (και αυτό λάθος!) των ελληνοκυπριακών στρατιωτικών δυνάμεων, και του κατόπιν αυτής τουρκικό αεροπορικό βομβαρδισμό. Η πράξη αυτή της ΕΟΚΑ Β' μας δυσφήμησε διεθνώς. Σκηνές φρίκης προβλήθηκαν τότε στους κινηματογράφους πολλών πρωτευουσών της Ευρώπης και της Αμερικής, ενώ εμείς εδώ αγνοούσαμε τη σοβαρότητα των γεγονότων, ή και αυτά τα γεγονότα! Μετά την κήρυξη της δικτατορίας, η μεραρχία ανεκλήθη. Οι ενέργειες των συνταγματαρχών υπήρξαν ιδιαίτερα ολέθριες για την Κύπρο. Ως προς την πρόσκαιρη ανατροπή του Μακαρίου, που έδωσε αφορμή στην αποφασιστική τουρκική εισβολή, υπεύθυνη ήταν η δεύτερη χούντα, του Ιωαννίδη. Κατά τον Λ. Κύρκο, ο Ιωαννίδης ανέτρεψε τον Παπαδόπουλο για να μη γίνουν οι προγραμματισμένες εκλογές, που θα κατέστρεφαν το έργο της «εθνοσωτηρίου επαναστάσεως».

Στο σημείο αυτό ο υπογράφων το παρόν θα διαφωνήσει. Πιστεύει μάλλον στον επιπόλαιο πατριωτισμό, του πολιτικώς άγευστου συνταγματάρχη Ιωαννίδη, ο οποίος πίστεψε στη βίαια ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. (Ποια είναι άραγε η αλήθεια γύρω από προβαλλόμενες από τον τελευταίο δικτάτορα αμερικανικές απατηλές υποσχέσεις; Ο υπογράφων το παρόν αρνείται ενσυνείδητες προδοτικές διαθέσεις Ελλήνων αξιωματούχων.) Με την ανακήρυξη της δικτατορίας, στις 21 Απριλίου 1967, ακολουθεί η σύλληψη του Λ. Κύρκου, και σειράς άλλων πολιτικών κυρίως και στρατιωτικών ηγετών.

Το Ε' μέρος αφιερώνεται στη διάσπαση του ΚΚΕ, που ο συγγραφέας την πληροφορήθηκε στη φυλακή. Πραγματοποιήθηκε στη 12η Ολομέλεια (5-15 Φεβρουαρίου 1968), κάπου στο Βουκουρέστι. Η εισβολή στην Τσεχοσλοβακία επί Μπρέζνιεφ, για την καταστολή της Άνοιξης της Πράγας, μεγάλωσε

το χάσμα στο διχοτομημένο Κομμουνιστικό Κόμμα, σε διεθνή μάλιστα κλίμακα. Ορθότατα ο συγγραφέας μάς υπενθυμίζει ότι η Τσεχοσλοβακία ήταν η μόνη χώρα, όπου το Κ.Κ. είχε επικρατήσει με εκλογές δυτικού τύπου και με πρόεδρο της Δημοκρατίας τον Ε. Μπένες και χαρακτηρίζει το γεγονός ως πράξη ασυγκράτητης πολιτικής και ιδεολογικής βλακειάς. Με την ανεπιφύλακته του αποδοκιμασία του σοβιετικού πραξικοπήματος, τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου, το Ιταλικό Κ.Κ. γίνεται ο ουσιαστικός ιδρυτής του «Ευρωκομμουνισμού».

Στα τέσσερα τελευταία μέρη του βιβλίου του, ο Λεωνίδας Κύρκος, εξετάζει τις γενικότερες πολιτικές εξελίξεις κατά την περίοδο μετά την κατάρρευση της δικτατορίας, τον Ιούλιο του 1974. Τον εναντίον της αγώνα που είχε κυρίως διεξαγάγει το ΠΑΚ του Α. Παπανδρέου και το ΚΚΕ εσ., το οποίο σταθεροποιεί τις θέσεις του παρά τη μεγάλη προπαγανδιστική πίεση του ΚΚΣΕ και των άλλων κομμουνιστικών κομμάτων, όπως βεβαιώνει ο συγγραφέας, πλην του ιταλικού, γιουγκοσλαβικού, ρουμανικού και κινεζικού.

Εν τω μεταξύ στις 23 Ιουλίου 1974, έχει εγκατασταθεί η υπό τους Κ. Καραμανλή και Γ. Μαύρο Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Διεξάγει εκλογές στις 17 Νοεμβρίου, στις οποίες το ΚΚΕ εσ., ως Ενωμένη Αριστερά πλέον, έρχεται τέταρτο κόμμα, και στις 8 Δεκεμβρίου, με ανεπίληπτο δημοψήφισμα καταργείται η μοναρχία.

Ως Ενωμένη Αριστερά θα εξακολουθήσει να ζητεί τον σοσιαλισμό με ανθρώπινο πρόσωπο. Ζητεί μια στράτευση του λαού για να φύγει από το καθυστερημένο χθες, να συγχρονισθεί με το ευρωπαϊκό σήμερα, και να προβεί σε μια έφοδο προς το Αύριο. Ο Α. Παπανδρέου, ο οποίος είχε διασπάσει εν τω μεταξύ την αντιδικτατορική ενότητα, διατυπώνει ανάλογες προτάσεις με τους «στόχους του Έθνους» της Ενωμένης Αριστεράς. Όμως οι προτάσεις αυτές έμειναν μετέωρες γιατί ο ίδιος ο αρχηγός του ΠΑΣΟΚ δεν τις είχε πραγματικά πιστέψει. Επέστρεψε στον κάθετο διχασμό· καλλιέργησε έναν δήθεν αντιδεξιό λαϊκισμό, που κατέληξε σε μια παράλληλη με τη Νέα Δημοκρατία πολιτική.

Το ΚΚΕ εσ. (ΕΑΡ) απέτυχε να συγκινήσει τις μεγάλες λαϊκές μάζες, γιατί οι προτάσεις του προχωρούσαν σε βραδύ ρυθμό. Ενώ το δογματικό ΚΚΕ και το ΠΑΣΟΚ πρότειναν άμεσες αλλά απραγματοποίητες λύσεις.

Ο Χαρίλαος Φλωράκης, γ. γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος, ύστερα από τους Ν. Ζαχαριάδη και Κ. Κολιγιάννη, ήταν λιγότερο δογματικός. Αυτό διευκόλυνε τη δημιουργία του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου στις 28 Φεβρουαρίου 1989, ο οποίος διασπάσθηκε κατά το 13ο Συνέδριο της Ολομέλειας (19-24 Φεβρουαρίου 1991). Οπωσδήποτε για τον συγγραφέα ήταν ασυμβίβαστα «ανθρώπινα δικαιώματα, διεθνής εποπτεία και ολοκληρωτικό καθεστώς».

Ο Λ. Κύρκος θεωρεί ότι τα πολιτικο-κοινωνικά προβλήματα θα λυθούν, μέσω αναλογικού εκλογικού συστήματος από την ανανεωτική Αριστερά. Και όχι με κάθετους διχασμούς.

Επιλογικά ο Λ. Κύρκος κάνει μια ορθή ανασκόπηση των ζημιών που ήδη έχει υποστεί το έθνος μας, με μια εκτός πραγματικότητας πολιτική, και των πολλαπλών μελλοντικών κινδύνων. Ορθή και η προτεινόμενη ειρηνική αντιμετώπισή τους.

Τελειώνοντας αυτό το βιβλίο, ο αναγνώστης είναι οπωσδήποτε κερδισμένος. Γιατί ο Λεωνίδας Κύρκος αποδεικνύεται σημαντικός ιστορικός πληροφορητής. Στα περισσότερα από τα αναφερόμενα γεγονότα έλαβε ενεργό μέρος· σε μερικά μάλιστα πρωταγωνίστησε. Άλλα τα κατέχει από έμπειρες πηγές.

Μπορεί κανείς να διαφωνεί εν μέρει—ή εν όλω— με την κριτική αντιμετώπισή τους από τον συγγραφέα και με τα εξ αυτών διδάγματα για το μέλλον. Όμως αναταράσσουν ευρύ ιδεολογικό και γενικότερο διανοητικό τέλμα, δημιουργώντας έντονα ερεθίσματα, τα οποία κινητοποιούν τη σκέψη μας αποτελεσματικά εναντίον αφελών μύθων, εσκεμμένων ψευδών, καλόπιστων παρεξηγήσεων.

De terroristibus

Κατανοητή η ευαισθησία του κ. Μπιλ Κλίντον για τα θέματα διεθνούς τρομοκρατίας, μετά τις πρόσφατες τραγωδίες στην Σαουδική Αραβία και στο Λόνγκ Άϊλαντ μάλιστα, εν όψει των προεδρικών εκλογών ερχόμενου Νοεμβρίου. Ευεξήγητη λοιπόν, ακριβώς και αδικαιολόγητη, η συναίνεση αμερικανού προέδρου για την επιβολή των ως αναχρονιστικών οικονομικών κυρώσεων εναντίον της Κούβας, της Λιβύης και του Ιράν. Είναι, όμως, τόσο κατανοητή η άνεσις, με την οποία οι αναλυτές του FBI αναγνωρίζουν όλες σχεδόν τις τρομοκρατικές ενέργειες την τελευταία δεκαετία, η γραφή των «γνωστών» εχθρών της Αμερι-

καθώς και θυμόσατε τους μύδρους που εξαπέλυσε ο κ. Κλίντον εναντίον των μουσουλμάνων τρομοκρατών την επομένη της έκρηξης στο ομοσπονδιακό κτίριο της Οκλαχόμα – μόνο που οι δράστες τελικά αποδείχθηκαν «εγχώρια προϊόντα», από τις ακροδεξιές οργανώσεις που όλο και πληθαίνουν στις ΗΠΑ. Η δε πρόσφατη τρομοκρατική ενέργεια στο Ολυμπιακό Πάρκο της Ατλάντα, εκτός του ότι αμαύρωσε το κορυφαίο αθλητικό γεγονός του 1996 και τώρα οδηγείται σε ψυχανάλυση ενός κωμικοτραγικού αστυνομικού, διατράνωσε για άλλη μια φορά πως

**Καλύτερα να
στραφούν στα
εσωτερικά τους
προβλήματα οι
αμερικανοί
πολιτικοί, αντί να
ζητούν δράστες
στους «συνήθεις
υπόπτους» του
εξωτερικού.**

μάλλον προς τα εσωτερικά προβλήματα των ΗΠΑ θα έπρεπε να στραφούν οι αμερικανοί πολιτικοί, αντί να αναζητούν ενστικτωδώς δράστες ανάμεσα στους «συνήθεις υπόπτους» του εξωτερικού.

Διότι η Αμερική του σήμερα είναι μια χώρα, στην οποία κάθε 11 δευτερόλεπτα εκδηλώνεται κάποια εγκληματική ενέργεια – από πλημμέλημα έως ποινικό αδίκημα· στην οποία η θανατική ποινή τυγχάνει της αποδοχής μεγάλου τμήματος του πληθυσμού ως αντίβαρο της συνεχώς αυξανόμενης εγκληματικότητας· στην οποία ο θεσμός των αυτεπάγγελτων εκδικητών (*vigilantes*) έχει αναχθεί σε επιστημονικό αντικείμενο και η κατοχή όπλων από απλούς πολίτες θεωρείται αυτονόητο δικαίωμά τους.

Η χώρα που έχει στο θλιβερό παθητικό της την δολοφονία των αδελφών Κέννεντυ, του Αρθουρ Λούθερ Κίνγκ και πλήθους άλλων πολιτικών προσώπων, ασφαλώς οφείλει να ηγηθεί μιας μεγάλης κλίμακας εκστρατείας εναντίον της τρομοκρατίας, αλλά ξεκινώντας πρωτίστως από το εσωτερικό της. Και όταν έχει να επιδείξει σοβαρές επιτυχίες στην εξάρθρωση των εγχώριων τρομοκρατών της, τότε πλέον θα δικαιούται να εξάγει τις αρχές της και την τεχνογνωσία της ανά τον κόσμο.

Το τέλος της εργασίας;

του Σωτήρη Ντάλη

Η βαριά σκιά της ανεργίας άφησε πάλι το στίγμα της σε δύο πρόσφατες κορυφαίες διεθνείς συναντήσεις. Τόσο στην τριήμερη συνάντηση των ηγετών των Επτά οικονομικά ισχυρότερων κρατών στη Λυών, όσο και στη σύνοδο κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Φλωρεντία, το πρόβλημα της ανεργίας αποτέλεσε την πρώτη προτεραιότητα στις συζητήσεις.

Στο τελικό ανακοινωθέν της συνόδου κορυφής της Ομάδας των Επτά πιο αναπτυγμένων χωρών, έγινε λόγος και για «κίνδυνο επέτασης των ανισοτήτων στις φτωχές χώρες και περιθωριοποίησης ορισμένων περιοχών του κόσμου».

Στο ίδιο ανακοινωθέν σημειώθηκε επίσης ότι, ενώ στόχος των ανεπτυγμένων χωρών «είναι η ευρύτερη δυνατή διανομή του προϊόντος της οικονομικής ανάπτυξης», ακόμη και σ' αυτές «ο κίνδυνος αποκλεισμού ατόμων και κοινωνικών ομάδων είναι σοβαρός».

Η ΕΡΓΑΣΙΑ, ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΝΩΜΕΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Από τη δική του σκοπιά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το οποίο συνήλθε στη Φλωρεντία στις 21 και 22 Ιουνίου, θεωρεί ότι η ανεργία παραμένει σε απαράδεκτα υψηλό επίπεδο και ότι ο αγώνας για την απασχόληση πρέπει να εξακολουθήσει να αποτελεί την πρώτη προτεραιότητα της Ε.Ε. και των κρατών-μελών της.

Σύμφωνα με την προσέγγιση της Επιτροπής της Ε.Ε., επιβάλλεται να θεσπιστεί ανοιχτή και ελαστική διαδικασία η οποία θα επιτρέπει σε όλους τους ενδιαφερόμενους να αναλαμβάνουν συγκεκριμένες υποχρεώσεις στο δικό τους επίπεδο αρμοδιότητας ώστε να δημιουργηθεί ευνοϊκό για την απασχόληση μακροοικονομικό πλαίσιο, να αξιοποιηθούν στο έπακρο οι δυνατότητες της Εσωτερικής αγοράς και να επιταχυνθούν οι μεταρρυθμίσεις της

αγοράς εργασίας.

Σχολιάζοντας το πρόβλημα της εργασιακής ανασφάλειας σε Ευρώπη και Αμερική, ο Γάλλος οικονομολόγος Μισέλ Ονσόν σημείωνε πρόσφατα σε άρθρο του στη *Μοντ* ότι «δεν βρισκόμαστε σε έναν κόσμο στον οποίο οι θέσεις εργασίας που καταργούνται εδώ, δημιουργούνται σε άλλο μέρος». Ασφαλώς δημιουργούνται θέσεις εργασίας στον εξαγωγικό τομέα των αναπτυσσόμενων χωρών. Το άνοιγμα όμως μιας οικονομίας στο διεθνές εμπόριο καταργεί στην πραγματικότητα περισσότερες θέσεις εργασίας στους παραδοσιακούς τομείς της οικονομίας που δεν είναι ανταγωνιστικοί έναντι εκείνων των βιομηχανικών κρατών. «Με λίγες εξαιρέσεις, οι χώρες του Τρίτου Κόσμου δημιουργούν λιγότερες θέσεις εργασίας, αφού ανοίξουν τα σύνορά τους στον διεθνή ανταγωνισμό απ' ό,τι προηγουμένως», υποστηρίζει ο γάλλος οικονομολόγος.

ΒΑΘΙΑ ΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Είναι προφανές ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια βαθιά αλλαγή των σχέσεων εργασίας, τόσο στον ανεπτυγμένο κόσμο όσο και στον αναπτυσσόμενο και τίποτα στον ορίζοντα δεν προμηνύει αποκατάσταση του αισθήματος εργασιακής ασφάλειας των Αμερικανών και Ευρωπαίων.

Οι δε πολιτικές συνέπειες θα είναι ασφαλώς σοβαρές, υπογράμμισε σε πρόσφατο άρθρο του στην *Herald Tribune* ο **William Pfaff**.

Η ανεργία βρίσκεται σήμερα στο υψηλό-

τερο επίπεδο από την εποχή της μεγάλης κρίσης της δεκαετίας του 1930. Ο δείκτης των υποαπασχολούμενων ή των άνεργων αυξάνεται ραγδαία, καθώς εκατομμύρια νεοεισερχόμενοι στο εργατικό δυναμικό διαπιστώνουν ότι είναι θύματα μισθών άνευ προηγουμένου επανάστασης στο χώρο της υψηλής τεχνολογίας.

Όπως υποστηρίζει κι ο αμερικανός οικονομολόγος **Τζέρεμι Ρίφκιν** (*Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*, εκδ. Λιβάν Νέα Σύνορα, 1996), ο κόσμος πολώνει ταχύτατα σε δύο δυνητικά ασυμβίβαστες δυνάμεις: από τη μια πλευρά, μια αριστοκρατία της πληροφορικής, που ελέγχει και διαχειρίζεται την παγκόσμια οικονομία της υψηλής τεχνολογίας· από την άλλη, ολοένα μεγαλύτεροι αριθμοί των μόνιμα εκτοπισμένων εργατών, που έχουν μικρές προοπτικές κι ελάχιστες ελπίδες για μερική εργασία με κάποιο νόημα, σε έναν κόσμο που αυτοματοποιείται όλο και πιο πολύ. Σύμφωνα με τον Ρίφκιν εισερχόμαστε σε μια νέα φάση της ιστορίας – μια εποχή που χαρακτηρίζεται από τη σταθερή και ανεπρόσμενη μείωση εργασιών – και θα πρέπει να προετοιμάσουμε τους θεσμούς και τους εαυτούς μας για έναν κόσμο που περιθωριοποιεί τη μαζική απασχόληση στους χώρους της παραγωγής.

Για τον αμερικανό οικονομολόγο Ρίφκιν ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου του ατόμου σε μια κοινωνία η οποία δεν προσφέρει σχεδόν καθόλου εργασία πιθανότατα θα αποτελέσει το πιο καινόχρηστο ζήτημα της δεκαετίας που έρχονται.

Οι τόμοι του ANTI, ένας πολύτιμος σύμβουλος

Το ANTI είναι μια ζωντανή παρουσία στην πολιτική και πολιτισμική μας ζωή.

Το ANTI ήταν όμως πάντοτε μια ζωντανή παρουσία.

Το χρονικό της Ελλάδας στα τελευταία είκοσι χρόνια είναι αποτυπωμένο στους τόμους του ANTI.

Η σειρά των τόμων του περιοδικού ANTI είναι ένας πολύτιμος σύμβουλος για σας.

Οι τόμοι του ANTI διατίθενται από τα γραφεία του περιοδικού: Δημοχάρους 60, 115 21
Αθήνα, τηλ. 7232.713, 7232.819, 7249.300, 7248.240

Η νέα διεύρυνση

του Σωτήρη Ντάλη

μετάβαση των χωρών της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης σε πολιτικά και οικονομικά συστήματα ανάλογα με κείνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποδείχτηκε μια περίπλοκη διαδικασία που περιλαμβάνει εκδημοκρατισμό, εφαρμογή ούς μακροοικονομικής πολιτικής, ιδιωτικοποίηση και αναδιάρθρωση τόσο της βιομηχανίας όσο και του εμπορίου. Παρ' όλα αυτά, ένα αερώτημα συνεχίζει να αιωρείται πάνω απ' τη γηραιά ήπειρο: Είναι ικανή, άραγε, η Ευρωπαϊκή Ένωση να απορροφήσει και νέα μέλη, χωρίς να επιβραδυνθεί η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση;

■ α δύο τελευταία χρόνια, η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) προωθεί μια πρόσθετη υποστήριξη που περιλαμβάνει τόσο τη στενότερη συνεργασία των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ) με τα όργανα της Ε.Ε. την προσαρμογή των προτεραιοτήτων προγράμματος Phare στις μεταβαλλόμενες ανάγκες, όσο και την πραγματοποίησης μεγάλης και νέας προσπάθειας για ιροετοιμαστούν οι συνδεδεμένες χώρες για τη μελλοντική τους ένταξη στην

νέα διεύρυνση της Ε.Ε. με τις δέκα χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης (Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία, Σλοβία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Σλοβενία, τονία, Λιθουανία, Εσθονία) απασχολεί τελευταίο καιρό έγκυρους αναλυτές, οι οποίοι φαίνεται να συμφωνούν ότι, μετά κατάσταση έκπληξης που βρέθηκε η λόγω της ανάφλεξης στην πρώην Γιουγκοσλαβία, κατάφερε να ελαχιστοποιήσει καταραχή στην Βαλκανική και να επανοδιορίσει το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Προοπτικής.¹

οια είναι όμως η οικονομική ταυτότητα δέκα χωρών ΚΑΕ;

ε συνολικό πληθυσμό 106 εκατομμυρίων και έκταση 1,1 εκατομμυρίων τετραγωνικών χλμ., οι χώρες ΚΑΕ-10 αντιπροσωπεύουν το 19% του πληθυσμού και το

33% της έκτασης της Ε.Ε. Το συνολικό ΑΕΠ των χωρών αυτών ανέρχεται σε λιγότερο από 4% του ΑΕΠ της Ε.Ε.

Έχουν πολύ διαφορετική οικονομική διάρθρωση από τα περισσότερα μέλη της Ε.Ε. Για παράδειγμα, το μερίδιο του γεωργικού τομέα στο εργατικό δυναμικό και στην παραγωγή είναι αρκετά υψηλό (7,8% του ΑΕΠ και 26,7% της απασχόλησης στις ΚΑΕ-10, σε σύγκριση με 2,5% και 5,7% αντίστοιχα στην Ε.Ε.). Επίσης, σε σύγκριση με την Ε.Ε., το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ των χωρών ΚΑΕ-10 είναι περίπου 30% μόνο του μέσου ΑΕΠ της Ε.Ε.²

ΟΙ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ

Οι τέσσερις προηγούμενες διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1973: Βρετανία, Δανία, Ιρλανδία, 1981: Ελλάδα, 1986: Ισπανία, Πορτογαλία, 1995: Αυστρία, Φινλανδία, Σουηδία) διαμόρφωσαν ένα πλέγμα κανόνων και ένα πρότυπο διαπραγματεύσεων διεύρυνσης και ένταξης, σημειώνει ο Π. Ιωακείμης³ και συμπληρώνει ότι οι κανόνες αυτοί και το πρότυπο διευρυνσιακών διαπραγματεύσεων στηρίζονται:

1) «Στην αποδοχή από την υποψήφια για ένταξη χώρα του συνόλου των νομικών πράξεων πρωτογενούς και δευτερογενούς χαρακτήρα (συνθήκες, κανονισμοί, οδηγίες, αποφάσεις, κλπ) καθώς και των πολιτικών και σχέσεων που έχει δημιουργήσει η

κοινότητα/Ένωση. Δηλαδή στην αποδοχή του συνόλου του "κοινοτικού κεκτημένου" (acquis communautaire). Αυτή είναι ίσως και η σημαντικότερη αρχή που έχει ισχύσει μέχρι σήμερα στις διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ένωσης.

2) Η αρχή αυτή απέκλεισε τη δυνατότητα μόνιμων αποκλίσεων (derogations) ή εξαιρέσεων από την εφαρμογή του "κοινοτικού κεκτημένου". Οι οποιεσδήποτε προσωρινές δυσκολίες προκαλούσε η εφαρμογή του "κοινοτικού κεκτημένου" στη νεοεισερχόμενη χώρα, αντιμετωπίστηκαν με τη θέσπιση "μεταβατικών ρυθμίσεων" (transitional arrangements).

3) Ως αποτέλεσμα των παραπάνω αρχών, οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις μέχρι σήμερα δεν αφορούσαν τη διαπραγμάτευση "όρων προσχώρησης" αλλά κυρίως "μεταβατικών ρυθμίσεων".⁴

Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΛΕΞΙΜΟΤΗΤΑΣ

Τον Ιούνιο του 1993, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης⁵ αποφάσισε να προχωρήσει στην αναγνώριση της «επιλεξιμότητας» (eligibility) των χωρών ΚΑΕ-10 για πλήρη ένταξή τους στην Ε.Ε. Συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφώνησε «ότι οι συνδεδεμένες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που το επιθυμούν, θα γίνουν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

ια την πλήρη ένταξη, απαιτείται η υποψα χώρα να έχει επιτύχει τη σταθερότητα των θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων, τη λειτουργία οικονομίας της αγοράς καθώς και την ικανότητα αντιμετώπισης της ανταγωνιστικής πίεσης και των δυνάμεων της αγοράς στο πλαίσιο της Ένωσης.

Η Ε.Ε. βρίσκεται σήμερα αντιμέτωπη με έναν νέο κύκλο διεύρυνσης, αυτή τη φορά με πολύ μεγαλύτερο αριθμό υποψηφίων χωρών που αναζητούν να ενταχθούν σε μια ζώνη σταθερότητας και ευημερίας.

Η ικανότητα της Ε.Ε. να απορροφήσει νέα μέλη χωρίς να επιβραδυνθεί η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση φαίνεται να προσημαίνει τόσο τους κύκλους της Ε.Ε. όσο και τις υποψήφιες χώρες.

Εφ' όσον η διεύρυνση της Ένωσης θα αυξήσει αριθμητική υπεροχή στα μικρά κράτη, τότε θα πρέπει να προωθηθεί μια αναδιοργάνωση των θεσμικών οργάνων υπέρ των μεγάλων κρατών, έτσι ώστε να αποκαταθεί η «αρχική ισορροπία», υποστηρίζουν έξι αναλυτές που ανέλαβαν για λογαριασμό του Philip Morris Institute for Public Policy Recherche να σχολιάσουν το θέμα της διεύρυνσης της Ε.Ε. Έτσι, ο Ιταλός υπουργός Εξωτερικών **Ροβέρτο Αντρεάττα** υποστηρίζει ότι σε μια Ευρωπαϊκή Ένωση 30 μελών, οι μεγάλες χώρες θα πρέπει να εκπροσωπούνται ομοιώς, ενώ οι μικρότερες οφείλουν να δημιουργούν περιφερειακές ομάδες, καμιά από τις οποίες θα έχει τον δικό της πρόσωπο.

Από τη δική του σκοπιά ο Γάλλος **Ζαν-Λουί Μπουρλάνζ** (πρόεδρος του Mouvement Européen-τμήμα Γαλλίας), υπογραμμίζει ότι μπροστά στην προοπτική της νέας διεύρυνσης, το σημερινό σύστημα εκπροσώπησης των κρατών-μελών και η λειτουργική λογική της κοινής διαχείρισης έχει λάσει στο τέλος της.

Συμπληρώνει όμως ότι αυτό δεν δικαιολογεί την υποστήριξη εκ μέρους των μεγάλων κρατών μη ρεαλιστικών προτάσεων, οι οποίες θα οδηγήσουν τα μικρά κράτη στην περιθωριοποίηση.

Το κυκλικό σύστημα των εναλλασσόμενων προεδριών δεν θα αντέξει τις μελλοντικές διευρύνσεις της Ε.Ε. υποστηρίζει ο **Αντρεάττα**, με τον οποίο συμφωνεί και ο γλλος εργατικός **Τζωρτζ Ρόμπερτσον**.

Και με τους δύο διαφωνεί όμως ο **Ζαν-Λουί Μπουρλάνζ**, υποστηρίζοντας ότι η προεδρία ενός μεσαίου κράτους όπως είναι η Ισπανία ή ενός μικρού κράτους όπως το Βέλγιο μπορεί να είναι εξίσου παραγωγική με εκείνη της Γερμανίας ή της Γαλλίας.

Η παράθεση των παραπάνω απόψεων όπως αυτές διατυπώνονται στην έκδοση του Philip Morris Institut είναι ενδεικτική και της σημαντικής διάστασης που υπάρχει στους κόλπους της Ε.Ε. όσον αφορά το ζήτημα της διεύρυνσης.

Όλα αυτά σε μια εποχή όπου οι πάντες στην Ανατολική Ευρώπη αγωνιωδώς επιθυμούν να εισέλθουν το ταχύτερο δυνατό στον όμιλο των «επιτυχημένων» Ευρωπαίων, έναν όμιλο που όπως πιστεύουν, θα τους εξασφαλίσει κύρος, ευημερία και ασφάλεια.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) Βλ. ενδεικτικά, **Χρήστος Ροζάκης**, *Η προοπτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε μια μεταβαλλόμενη Ευρώπη*. Έκδοση ΕΚΕΜ Α. Σάκουλα 1994, σελ. 195.

2) Βλ. αναλυτικά *Οικονομικός Ταχυδρόμος* της 11 Ιανουαρίου 1996.

3) **Π. Ιωακειμίδης**, *Η νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα*. Έκδοση Ι. Σιδέρης-ΕΛΙΑΜΕΠ 1996, σελ. 197

4) Ibid σ.σ.12-13.

Επίσης, βλ. Επιτροπή: *Η Ευρώπη και η πρόκληση της Διεύρυνσης*, Δελτίο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Συμπλήρωμα 3/92

5) Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Κοπεγχάγης (21-22 Ιουνίου 1993). Συμπεράσματα Προεδρίας Σ.Ν. 180/93

6) Βλ. **Beniamino Andreatta** κ.ά., *Europe élargie: des Etats membres égaux* The Philip Morris Institut, Βρυξέλλες, Απρίλιος 1996, σελ. 96. Βλέπε επίσης τη μελέτη των **Christian Frank** και **Mario Telo** στην οποία εξετάζονται οι πολιτικο-θεσμικές επιπτώσεις της διεύρυνσης στην ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική. Καθώς και το κείμενο του **Ζακ Ντελόρ** για την ανάγκη βελτίωσης της συνθήκης του Μάαστριχτ και τις προκλήσεις τις οποίες θα πρέπει λόγω της διεύρυνσης να αντιμετωπίσει η Ευρώπη. Και οι δύο περιλαμβάνονται στον τόμο: *L' élargissement de l' Union Européenne: Enjeux et implication politico-institutionnelle* που κυκλοφόρησε με την ευκαιρία της 25ης επετείου του Ιδρύματος Paul-Henri Spaak σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Βρυξελλών

7) «Αβεβαιότητα στη Δύση και την Ανατολή». Εφημ. *Herald Tribune*, αναδημοσίευση *Καθημερινή*, 14 Ιουνίου 1996.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Σειρά: (Λαοί και Πολιτισμοί)

ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΜΙΡΩ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ

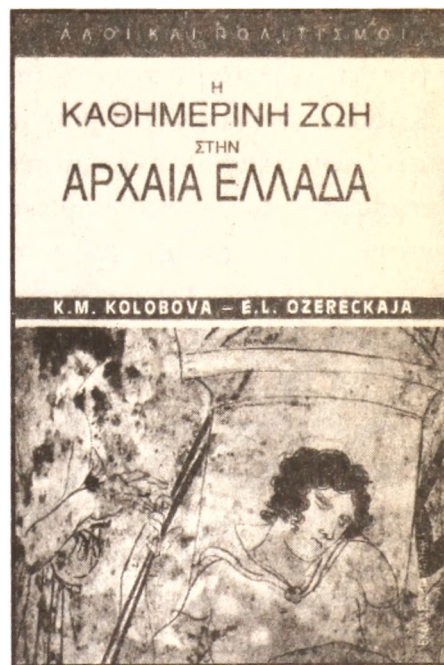
ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

Κ.Μ. ΚΟΛΟΒΟΒΑ - Ε.Λ. ΟΖΕΡΕΚΑΙΑ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ

ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό

Ιπποκράτους 8 Αθήνα

Τηλ.: 36.27.318

Το κακό προηγούμενο του Μόσταρ

της Κατερίνας Καρύγιαννη

Την ύστατη στιγμή Κροάτες και Μουσουλμάνοι στη διηρημένη πόλη του Μόσταρ τα βρήκαν και αποφεύχθηκε νέα μεγάλη κρίση στην περιοχή. Και ενώ το σενάριο για τη σύλληψη του Ράντοβαν Κάρατζιτς δεν φαίνεται να ευοδώνεται, η Ελληνική κυβέρνηση κάλεσε στην Αθήνα τους προέδρους της Κροατίας και της Σερβίας για τις πρώτες από το 1991 διμερείς διαβουλεύσεις μεταξύ του Φράνιο Τούτζμαν και του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς.

Η ένταση στο Μόσταρ απείλησε να τινάξει στον αέρα την ειρηνευτική διαδικασία του Ντέπτον. Τελικά επιτεύχθηκε συμφωνία μεταξύ Κροατών και Μουσουλμάνων υπό την απειλή των Ευρωπαίων παρατηρητών ότι θα αποχωρούσαν από την πόλη. Συμφώνησαν την ύστατη στιγμή και αποδέχτηκαν οι μεν Κροάτες να συμμετάσχουν στις συνεδριάσεις του δημοτικού συμβουλίου όπου πλειοψηφούν οι Μουσουλμάνοι, οι δε Μουσουλμάνοι αποδέχτηκαν ότι κάποια στιγμή στο μέλλον θα συσταθεί ένα συνταγματικό δικαστήριο το οποίο θα αποφανθεί για την εγκυρότητα των εκλογών του Ιουνίου. Μεσολάβησε και η συνάντηση του Κροάτη προέδρου Φράνιο Τούτζμαν με τον Αμερικανό πρόεδρο Μπιλ Κλίντον, ο οποίος βέβαια σε καμιά περίπτωση δεν θα διακινδύνευε να χάσει ό,τι δημιούργησε, την Κροατομουσουλμανική Συνομοσπονδία.

Έτσι ή αλλιώς, όμως, η περίπτωση του Μόσταρ δημιουργεί ένα κακό προηγούμενο για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου που ακολουθούν και προοιωνίζεται τα χειρότερα σε περίπτωση που κάθε πλευρά θα αρνηθεί να δεχτεί τα αποτελέσματα των εκλογών. Η συνύπαρξη Κροατών και Μουσουλμάνων στη συνομοσπονδία δεν είναι εύκολη υπόθεση. Στην κεντρική Βοσνία σημειώνονται καθημερινά επεισόδια

μεταξύ ένοπλων ομάδων των δύο πλευρών που επιμένουν στη διαμάχη. Στο Μπουνγκόνιο την προηγούμενη εβδομάδα καταστήματα Κροατών χτυπήθηκαν με χειροβομβίδες. Οι ένοπλες αυτές ομάδες υπάρχουν παντού, δρουν ανενόχλητα ακόμα και στην καρδιά του Μόσταρ, όπου Ευρωπαίοι παρατηρητές από το '94 αλλά και νατοϊκές δυνάμεις «περιφρουρούν» την ειρηνική συνύπαρξη.

Από την άλλη πλευρά η ένταση στο Μόσταρ μετατόπισε το ενδιαφέρον των Αμερικανών από το Πάλε. Οι *Sunday Times* στις 4 Αυγούστου δημοσίευσαν ένα εκτενές ρεπορτάζ για το αμερικανικό σχέδιο σύλληψης του Κάρατζιτς και προσαγωγής του στο δικαστήριο της Χάγης. Το σχέδιο προβλέπει χρήση ελικοπτέρων που θα πετάξουν κάτω από τα ραντάρ και θα φτάσουν στο Πάλε μεταφέροντας άνδρες των ειδικών δυνάμεων. Μετά την ανταλλαγή πυρών με τους άνδρες του Κάρατζιτς οι κομάντος κατεβαίνουν, συλλαμβάνουν τον Κάρατζιτς και τον μεταφέρουν στη Χάγη για να δικαστεί. Οι Αμερικανοί βέβαια διέψευσαν ότι υπάρχει σχέδιο σύλληψης του Σέρβου ηγέτη. Το πιθανότερο είναι πως υπάρχει τέτοιο σχέδιο, μόνο που δεν φαίνεται πως θα ευοδωθεί ποτέ. Ο Πρόεδρος Κλίντον δεν θα ωφεληθεί ανοίγοντας τώρα ένα νέο μέτωπο στο Πάλε και κυρίως ανοίγοντας ένα ακόμα μέτωπο με τους Ευρωπαίους συμμάχους

του. Τους έχει ήδη εξοργίσει με τα καμώματά του για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας υπογράφοντας νομοσχέδιο για κυρώσεις στις χώρες που επενδύουν σε Λιβύη και Ιράν. Δεν θα ήταν λοιπόν φρόνιμο να διευρύνει την αντιπαράθεση δεδομένου ότι Γερμανία, Γαλλία και Βρετανία έχουν εκφράσει ανοιχτά την αντίθεσή τους στο σενάριο βίαιης προσαγωγής του Κάρατζιτς στο δικαστήριο της Χάγης. Οι *Sunday Times* στις 4 Αυγούστου γράφουν χαρακτηριστικά στο πρωτοσέλιδο τους. «*Η Βρετανία προειδοποιεί τις ΗΠΑ να μην απαγάγουν το Σέρβο ηγέτη*».

Άλλωστε Αμερικανοί και Ευρωπαίοι θα χρειαστεί να συμπράξουν, για να διασφαλίσουν τις εκλογές του Σεπτεμβρίου που θα είναι ίσως η μεγαλύτερη δοκιμασία της ειρηνευτικής συμφωνίας του Ντέπτον.

Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές δεν έχουν ολοκληρωθεί οι διμερείς συνομιλίες των ηγετών της Κροατίας και της Σερβίας στον Αστέρα της Βουλιαγμένης. Η Ελληνική κυβέρνηση ανέλαβε την πρωτοβουλία να καλέσει τους δυο ηγέτες στην Αθήνα με στόχο να εξομαλύνουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Πρόκειται για τις πρώτες διμερείς συνομιλίες των δύο ανδρών από το 1991 και τη μυστική συνάντησή τους στη βόρεια Σερβία που οδήγησε, όπως υποστηρίζεται, στην απόφαση για το διαμελισμό της γειτονικής Βοσνίας.

Η εμφύλια διαμάχη ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΣΤΩΝ...

του Φίλιππου Φιλίππου

Λεχίζεται με αμείωτη ένταση η βία και κλιμακώνονται επικίνδυνα οι βομβιστικές επιθέσεις με ανθρώπινα θύματα στην Κορσική. Η γαλλική κυβέρνηση προσπαθεί να αντιμετωπίσει το πρόβλημα τότε με διαπραγματεύσεις και τότε με κατασταλτικά μέτρα, χωρίς μέχρι στιγμής να έχει επιτευχθεί οποιαδήποτε πρόοδος σ' αυτόν τον τομέα.

Ι να από τα τελευταία θύματα του ακήρυχτου πολέμου ανάμεσα στο γαλλικό κράτος και τους εθνικιστές της Κορσικής, κυρίως όμως ανάμεσα στις αντιμαχόμενες αυτονομιστικές οργανώσεις, ήταν ο **Πιέρ Λορενζί**, 34. Ο Λορενζί, στέλεχος του FLNC (Μέτωπο για την Εθνική Απελευθέρωση της Κορσικής) και του νομίμου κλάδου της «Αρσολίτα», υποψήφιος των εθνικιστών στις πικρές εκλογές του 1995 στην πόλη Ισσιάννα, σκοτώθηκε από μια βόμβα που είχε ως στόχο, τη νύχτα 1 Ιουλίου, την Μπαστιά. Δράκατά πάσα πιθανότητα της επίθεσης αντάρτες πόλεμου FLNC-Canal ituel (Μέτωπο για την Εθνική Απελευθέρωση της Κορσικής-Ιστορικό Κανάλι) και του νόμιμου κλάδου της MPA (Κίνηση για την Αυτονομία της Κορσικής).

νομιστικές οργανώσεις μαζί με μια τρίτη, την ANC (Κορσικανική Εθνική Συμμαχία), έχουν μετατρέψει τις δύο μεγάλες πόλεις της Κορσικής, το Αιάκιο (60.000 κάτοικοι) και την Μπαστιά (60.000 κάτοικοι) σε πεδία μάχης, αφού παλεύουν όχι μόνο εναντίον των Γάλλων που κατέχουν το νησί αλλά συγκρούονται μεταξύ τους σε μια προσπάθεια ξεκαθαρίσματος λογαριασμών. Όλα αυτά ερήμην της πλειοψηφίας του κορσικανικού λαού που παρακολουθεί την

εντεινόμενη τυφλή βία παθητικά, ανίκανος να επέμβει για να βάλει ένα τέλος στον παράλογο αδελφοσπαραγμό.

Κατά τη Μοντ, οι αυτονομιστές δεν αρκούνται στο να σκοτώνουν και να τραυματίζουν, αλλά έχουν κύριο στόχο τη δημιουργία κλίματος φόβου στον πληθυσμό. Η παρισινή εφημερίδα σημειώνει ότι «ο κύκλος της τυφλής τρομοκρατίας και της γενικευμένης καταστολής απειλεί να ωθήσει τη δημοκρατία σε επικίνδυνους δρόμους». Στο

ίδιο μήκος κύματος κινούμενη η κορσικανική Κορς-Ματέν υποστηρίζει ότι κάποιοι επιδιώκουν την αποσταθεροποίηση. Ο γράφων, που βρέθηκε τον Ιούλιο για λίγες μέρες στην Κορσική, μπορεί να διατυπώσει κάποιες σκέψεις, αποτέλεσμα των συζητήσεων που είχε με απλούς πολίτες του νησιού, καθώς επίσης και απόσταγμα από την ανάγνωση των δύο τοπικών (γαλλόφωνων) εφημερίδων, της *Corse-Matin* και της *Le Corse*.

Σύνθημα του FLNC σε τοίχο της τράπεζας Κρεντί Λιουνναί.

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ ΚΑΙ Η ΚΟΡΣΙΚΑΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Πριν απ' όλα, όμως, να θυμίσουμε μερικά ιστορικά στοιχεία, ωφέλιμα για τον αναγνώστη, ο οποίος αγνοεί βασικά πράγματα για την Κορσική και το λαό της. Το νησί που από το 1755 μέχρι το 1769 ήταν ανεξάρτητο, με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών (15 Μαΐου 1768) εκχωρήθηκε στη Γαλλία, γεμίζοντας ικανοποίηση τους Κορσικανούς οι οποίοι είχαν πιστέψει στις αρχές της Γαλλικής Επανάστασης. Η ανάρρηση στη συνέχεια του –γεννημένου στο Αιάκιο– Ναπολέοντα στην εξουσία χαροποίησε τον κορσικανικό λαό, μολοντί ο Βοναπάρτης δεν έκανε τίποτα για τη γενέτειρά του, η οποία τότε έγινε τμήμα της γαλλικής αυτοκρατορίας. Στη διάρκεια του Α' παγκόσμιου πολέμου οι Κορσικανοί πολέμησαν στο πλευρό των συμμάχων με πολλά θύματα. Το ίδιο επανελήφθη κατά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, όταν οι κορσικανοί πατριώτες με το όνομα *Maquis* –όρος που στη συνέχεια επικράτησε για όλους όσους συμμετείχαν στη γαλλική Αντίσταση– πολέμησαν εναντίον των δυνάμεων του Άξονα. Με κύριο κορμό του τους κομμουνιστές, το Εθνικό Μέτωπο της Κορσικής απελευθέρωσε το νησί από τους Γερμανούς τον Οκτώβριο του 1943, έπειτα από τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας.

Μετά τον πόλεμο η Γαλλία –ιδίως μετά το 1957– εφάρμοσε σχέδιο ταχείας ανάπτυξης της Κορσικής, ρίχνοντας το βάρος των προσπαθειών στη γεωργία και τον τουρισμό. Το 1967 αναπτύχθηκαν αυτονομιστικά κινήματα, από τα οποία το κυριότερο, το FLNC, επιδόθηκε σε βίαιες ενέργειες. Υπό την πίεση των αυτονομιστών το 1970, η Κορσική έπαψε να είναι τμήμα της επαρχίας Κοτ ντ' Αζούρ και αποτέλεσε ιδιαίτερη επαρχία της γαλλικής επικράτειας. Το 1974 το νησί διαιρέθηκε σε δύο νομαρχίες: την Άνω Κορσική με πρωτεύουσα την Μπαστιά και την Κορσική του Νότου με πρωτεύουσα το Αιάκιο. Μ' αυτόν τον τρόπο ρυθμίστηκε και η παλιά αντιπαλότητα ανάμεσα στις δύο πόλεις. Το 1981 ξανάνοιξε το Πανεπιστήμιο της Κορσικής και το 1982 η κυβέρνηση Μωρουά παραχώρησε στο νησί ιδιαίτερο καθεστώς, επιτρέποντάς το σχηματισμό

μιας τοπικής Συνέλευσης – πρώτη Συνέλευση αυτού του είδους σ' ολόκληρη τη Γαλλία στο πλαίσιο των νόμων περί αποκέντρωσης.

Από τότε, η Κορσική διοικείται από την Εθνική της Συνέλευση που αποτελείται από 61 συμβούλους και της οποίας ο πρόεδρος ασκεί την εκτελεστική εξουσία επί τρία χρόνια.

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ

Το 1988 το αυτονομιστικό κίνημα κλιμάκωσε τις βίαιες ενέργειές του προκαλώντας, στις 22 Απριλίου στην πόλη Κάλβι, το πρώτο ανθρώπινο θύμα. Ο πονοκέφαλος της γαλλικής κυβέρνησης κλιμακώθηκε επίσης, ώσπου πριν τρία χρόνια το FLNC διασπάστηκε: χωρίστηκε σ' εκείνους που επιδιώκουν την αυτοδιάθεση και τους άλλους που επιθυμούν την αυτονομία στο πλαίσιο του γαλλικού κράτους. Από τότε, οι βομβιστικές ενέργειες πολλαπλασιάστηκαν, μόνο που τώρα στόχος τους δεν είναι αποκλειστικά τα δημόσια κτίρια και οι κρατικοί αξιωματούχοι αλλά και τα μέλη των αντίπαλων –πλέον– οργανώσεων. Το 1995 έγιναν πάνω από τετρακόσιες βομβι-

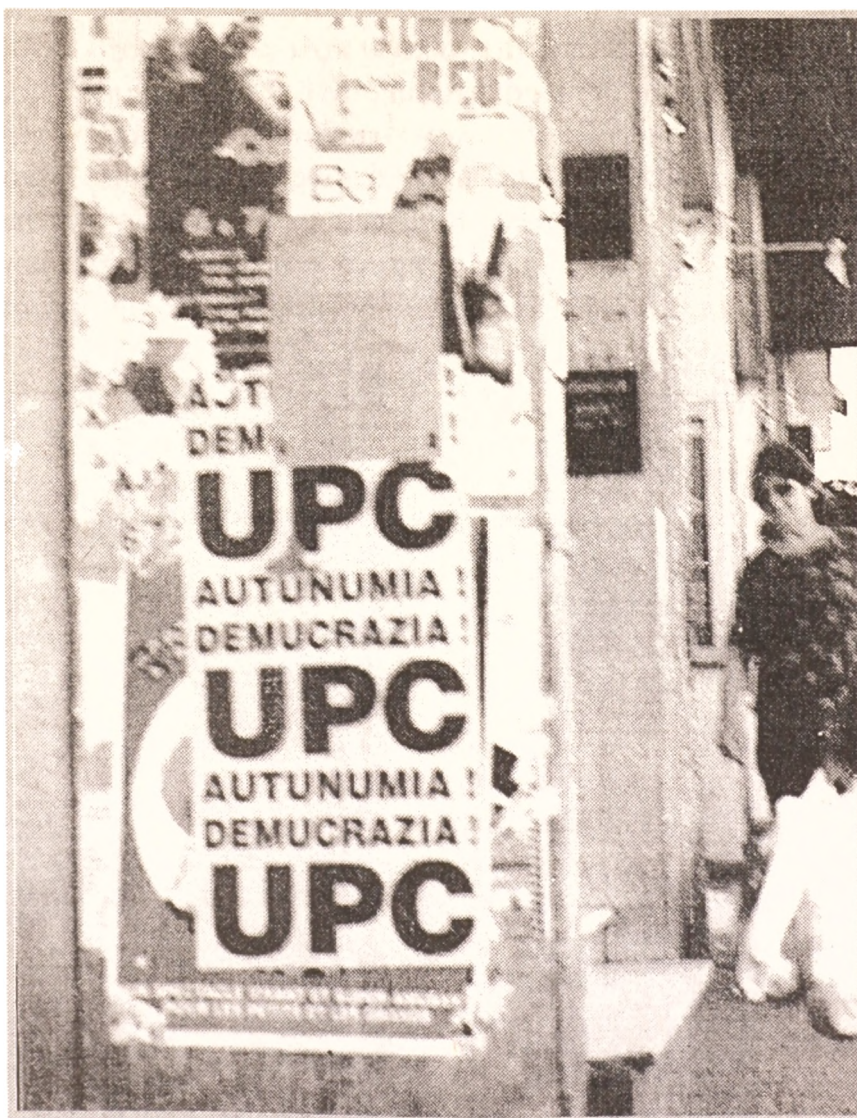
στικές απόπειρες, οι οποίες προκάλεσαν το θάνατο 36 ανθρώπων (οι 11 ήταν αυτονομιστές).

Οι γαλλικές εφημερίδες, όπως κι εκείνες της γειτονικής Ιταλίας –μεταφρασμένα κείμενα από την *Μοντ*, τη *Λιμπερασιόν*, τη *Κοριέρε ντε λα Σέρα* έχουν δημοσιευτεί ελληνικά έντυπα – έχουν δώσει μεγάλη δημοσιότητα στο θέμα με το οποίο ασχολείται προσωπικά ο γάλλος πρωθυπουργός Αλαίν Ζιπέ. Οι αναλύσεις τους καθώς κι οι συνεντεύξεις με άτομα που έχουν κάνει να πουν γι' αυτό δίνουν και παίρνουν. Μια φορά, τα άτομα αυτά δεν έχουν να πουν τίποτα: απλώς φροντίζουν για την προσωπική τους προβολή. Όπως για παράδειγμα κάποιος παλιός «επαναστάτης» ονόματι **Ορέστε Σκαλτσόνε**, ο οποίος ισχυρίζεται ότι η γαλλική κυβέρνηση έρθει σε μυστική συμφωνία με το FLNC σκοπεύοντας να του παραδώσει την εξουσία όταν έρθει η κατάλληλη στιγμή. Στην πραγματικότητα ορισμένοι παράγοντες της δημόσιας ζωής –ανάμεσά τους και πολλοί υπουργοί της τοπικής κυβέρνησης– έχουν συνδεθεί με ηγέτες των αυτονομιστών, όπως ο **Ζαν Λυκ Ορσονί**, ο οποίος

–πιθανώς γι' αυτό το λόγο– σκοτώθηκε σε βομβιστική απόπειρα τον προαναγγεσμένο Απρίλιο. Ένας από τους κρούς του εμφύλιου σπαραγμού ήταν ο κάτοικος του Καργκέζε, του χωριού που έκτισαν Μανιάτες, όταν το 1975 έφυγαν από τη Μάνη για να γλυτώσουν από τους Τούρκους και κατέφυγαν στην Κορσική. Πρόκειται για τον **Ζαν Πιέρ Λεκά** (το επώνυμό του γράφεται ως *Leca* και, βέβαια, αν πιστέψουμε το τελικό *s* σχηματίζεται ελληνικό ή το αρβανίτικο όνομα Λέκκας), που σκοτώθηκε το Φεβρουάριο του 1995.

Η ΒΙΑ ΚΑΙ Η ΒΕΝΤΕΤΑ

Το αυτονομιστικό κίνημα της Κορσικής θυμίζει τα ανάλογα κινήματα της Βόρειας Ιρλανδίας και της Χώρας των Βάσκων, όπου δίπλα στο IRA υπάρχει ο νόμιμος κλάδος το Σιν Φέιν, και δίπλα στην ΕΤΑ υπάρχει το Έρι Μπατασούν. Κάθε παράνομη οργάνωση αυτονομιστών της Κορσικής έχει το νόμιμο προσπίεό της, μέσω του οποίου προβαίνει σε ανακοινώσεις και διοργανώνει συγκεντρώσεις και διαμαρτυρίες.

Αφίσα κορσικανικής οργάνωσης που τάσσεται υπέρ της αυτονομίας και της δημοκρατίας.

Les militants de A Cuncolta ;
L'exécutif de A Cuncolta
Ont la douleur de faire part de
l'assassinat de

Petru LORENZI

Militant

Membre de l'exécutif
de A Cuncolta

La messe sera célébrée le mercredi 3 juillet, à 17 heures, en l'église de Lucclana.

Les obsèques suivront au cimetière de Lucclana.

A Cuncolta, νόμιμος κλάδος του FLNC, ανακοινώνει στον τοπικό Τύπο το θάνατο του μέλους της Πιερ (ή Πέτρου) Λορενζί.

Αρκετές από τις διαμαρτυρίες έχουν σχέση με το γλωσσικό ζήτημα. Η κορσικανική γλώσσα δεν έχει καμιά σχέση με τη γαλλική, αλλά μοιάζει με την ιταλική. Οι περισσότερες λέξεις της, καθώς και τα ονόματα, έχουν ιταλική ρίζα – το *καλημέρα*, π.χ., λέγεται *bondiorni*, το *πώς είσθε* λέγεται *mu state*, το *γεια σου* λέγεται *a vedeci*.

Οι αυτονομιστές επιδιώκουν την καθιέρωση της κορσικανικής γλώσσας ως επίσημης –κάτι που έχουν επιτύχει οι Καταλανοί στην Ισπανία–, πράγμα αρκετά δύσκολο αφού τη μιλάνε μόνο στα απομακρυσμένα και κάπως απομονωμένα χωριά. Στις πόλεις όλοι μιλάνε γαλλικά και εφημερίδες τους είναι γραμμένες σ' αυτή τη γλώσσα. Μόνο μερικά μαγαζιά έχουν πινακίδες με κορσικανικά ονόματα. Για παράδειγμα, το μπαρ «Ο Παράδεισος» έγινε «U Paradisu») καθώς επίσης και οι αφίσες με πολιτικό ή πολιτιστικό περιεχόμενο. Αυτό κάνει ορισμένους πολιτικούς αναλυτές να ισχυρίζονται ότι οι διαμαρτυρίες των εθνικιστών είναι πιο κοντά στις αντίστοιχες διαμαρτυρίες που γίνονται στη Σκωτία και την Ουαλλία παρά σ' εκείνες της Βόρειας Ιρλανδίας και της Χώρας των Βάσκων. Άλλοι, πάλι, θεωρούν ότι η θεαματική αύξηση της βίας οφείλεται στη θερμή ιδιοσυγκρασία των κορσικανών και τον ανυπότακτο χαρακτήρα τους.

Είναι γνωστό πως στην Κορσική μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα δρούσαν ληστές (*bandits*) που δεν ήταν τίποτα άλλο παρά

άντρες οι οποίοι είχαν βγει στο βουνό εξαιτίας της βεντέτας. Στο νησί ευδοκίμωσε παλαιότερα αυτό το έθιμο (στην Ελλάδα άνθιζε κυρίως στην Κρήτη και τη Μάνη), κάτι που ώθησε τον Προσπέρ Μερνιμέ, συγγραφέα της *Κάρμεν*, να γράψει το μυθιστόρημα *Κολόμπα*, γνωρίζοντας στους αναγνώστες του το παραπάνω φαινόμενο. Λέγεται ότι η παράδοση της βεντέτας και των ληστών συνεχίζεται σήμερα με τους αντάρτες πόλεων, οι οποίοι βάζουν βόμβες κινούμενοι από τα ιδανικά της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας. Η βία που βρισκόταν πάντα σε έξαρση στην Κορσική θεωρείται αποτέλεσμα της τραχύτητας των κατοίκων της – κι αυτή με τη σειρά της οφείλεται στα ψηλά βουνά και τα φαράγγια της. Ακόμα και σήμερα, οι Κορσικανοί ρίχνουν πυροβολισμούς στον αέρα για να γιορτάσουν γάμους και βαφτίσια ή για να τιμήσουν τους νεκρούς τους στις κηδείες.

ΟΙ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΡΕΛΟΙ

Η γαλλική κυβέρνηση χορηγεί στην Κορσική πολλά δισεκατομμύρια φράγκα ετησίως, επιδοτώντας τις θαλάσσιες μεταφορές και άλλους τομείς της οικονομίας. Χρήμα ρέει προς το νησί και από τα ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία μερικοί ισχυρίζονται πως δεν καταλήγουν στον προορισμό τους. Υπάρχουν καταγγελίες για μαφιόζικα κυκλώματα που συνεργάζονται με πολιτικούς και μοιράζονται τις επιδοτήσεις. Ίσως αυτός να είναι ο λόγος που μεγάλο τμήμα του κορσικανικού λαού (πληθυσμός του νησιού γύρω στις 300.000 κάτοικοι) αδιαφορεί για την πολιτική, η οποία φαίνεται ανίκανη να δώσει λύσεις –ανάμεσα στ' άλλα– και στο ακανθώδες πρόβλημα της ανεργίας που μαστίζει τη νεολαία. Δεν είναι λίγοι οι Κορσικανοί, οι οποίοι μόλις αποφοιτήσουν από το πανεπιστήμιο μεταβαίνουν στη Γαλλία προς ανεύρεση καλύτερης τύχης.

Ο γράφων δεν παρατήρησε τίποτα το αξιοσημείωτο στη συμπεριφορά του κόσμου στις δύο μεγαλύτερες πόλεις. Παρά τις βομβιστικές απόπειρες, οι πολίτες συνεχίζουν να κινούνται στους δρόμους, να ψωνίζουν στα μαγαζιά, να συχνάζουν στις καφετέριες, να φλερτάρουν χωρίς να δείχνουν ότι νοιάζονται για τον κίνδυνο που ελλοχεύει γύρω τους. Ούτε ένοπλοι στρατιώτες ή αστυνομικοί περιπολούν στους δρόμους, φαινόμενο που είναι πολύ συ-

χνό στα λιμάνια, τους σταθμούς και ορισμένα κτίρια της Σικελίας, όπου δρα η μαφία. Ωστόσο, οι συζητήσεις με ντόπιους οδηγούν στο συμπέρασμα ότι υφίσταται οικονομικό πρόβλημα και, κατά συνέπεια, κοινωνική κρίση.

Γενικά, οι Κορσικανοί διακρίνονται για τις συντηρητικές πολιτικές πεποιθήσεις τους. Τα τελευταία χρόνια, την εξουσία στην Εθνική Συνέλευση ασκούν οι γκωλικοί του προέδρου Σιράκ που έχουν παραμερίσει τους σοσιαλιστές. Ούτε το κομμουνιστικό κόμμα ούτε το κόμμα του Λεπέν έχουν επιρροές στον κορσικανικό λαό. Αυτό το φαινόμενο μπορεί να το παρατηρήσει κανείς και στο πρώην ελληνόφωνο Καργκέζε, όπου ο δήμαρχος Μάρκος Φρυμιγάκης (Mark Frimigacci) και ο αντιδήμαρχος Αντώνης Ρόκκας (Antoine Rocca) πρόσκεινται στον Ζακ Σιράκ, μια τεράστια φωτογραφία του οποίου είναι τοποθετημένη στον τοίχο του δημαρχείου.

«Οι αντάρτες πόλεων είναι λίγοι και δεν επηρεάζουν κανέναν», μας είπε ο ιερέας του Καργκέζε, Φιορέντζο Μαρκιανός. «Είναι μερικοί επικίνδυνοι τρελοί που φαντάζονται πως θα επιτύχουν τους στόχους τους». Μαζί του συμφώνησε και ο κ. Ρόκκας, δάσκαλος το επάγγελμα.

Η Κορς-Ματέν όμως επισημαίνει τον κίνδυνο να μεταβληθεί η Κορσική σε μια μικρή Βηρυττό των περασμένων δεκαετιών, τότε που οι αντίπαλες χριστιανικές και μουσουλμανικές οργανώσεις είχαν μετατρέψει την πόλη σ' ένα απέραντο πεδίο μάχης. Η ίδια εφημερίδα κάνει λόγο για καταραμένους καιρούς (*Temps maudits*) και για σκοτεινές δυνάμεις που επιχειρούν να αποσταθεροποιήσουν το νησί.

Την ημέρα της απόπειρας κατά του Λορενζί πήγε στην Κορσική για να εξετάσει την κατάσταση η κ. Ιρέν Στολέρ, υπαρχηγός του 14ου αντιτρομοκρατικού τμήματος του Παρισιού, και συζήτησε το πρόβλημα με αρμόδιους παράγοντες. Πάντως, επώνυμοι και ανώνυμοι πολίτες της Κορσικής εκφράζουν την άποψη πως οι ένοπλες ομάδες πρέπει να αποπλιστούν και κατηγορούν όσους υπουργούς κάνουν μυστικές διαπραγματεύσεις με τους αυτονομιστές. Αντίθετα, ο πρόεδρος της Εθνικής Συνέλευσης, Φιλίπ Σεγκίν, δηλώνει πως απαιτείται διάλογος, γιατί το κορσικανικό πρόβλημα είναι κυρίως «ένα πρόβλημα οικονομικό και ένα πρόβλημα ανάπτυξης».

ΑΠΕΙΛΕΙ Ο ΚΛΙΝΤΟΝ

Σπασμωδικά αντιδρά ο πρόεδρος Κλίντον στο τελευταίο κύμα τρομοκρατικών επιθέσεων στις ΗΠΑ. Αφού δεν κατόρθωσε να περάσει στη Σύνοδο των Επτά πλέον ανεπτυγμένων χωρών στο Παρίσι την πρότασή του για επιβολή κυρώσεων εναντίον της Λιβύης, του Ιράν, του Ιράκ και του Σουδάν, που σύμφωνα με τις ΗΠΑ υποθάλπουν την τρομοκρατία, στις 5 του μήνα υπέγραψε σχέδιο νόμου ο οποίος επιτρέπει στην Ουάσιγκτον να επιβάλλει κυρώσεις κατά των επιχειρήσεων ξένων χωρών που επενδύουν στο Ιράν και τη Λιβύη στον ενεργειακό τομέα.

Η κίνηση του Κλίντον αναμένεται να προκαλέσει την οργισμένη αντίδραση των Ευρωπαίων. Ήδη η γαλλική κυβέρνηση επέκρινε το μέτρο Κλίντον, τονίζοντας ότι δημιουργεί ένα εξαιρετικά επικίνδυνο προηγούμενο για την ασφάλεια και την ανάπτυξη του εμπορίου. Από την άλλη πλευρά, οι αυξανόμενες ενδείξεις ότι πίσω από την επίθεση εναντίον της κατασκήνωσης των αμερικανών στρατιωτών στη Σαουδική Αραβία βρίσκεται το Ιράν, αλλά και οι ενδείξεις ότι η πτώση του αεροσκάφους της TWA προκλήθηκε από έκρηξη βόμβας, έχουν δημιουργήσει πολεμική ατμόσφαιρα μεταξύ ΗΠΑ και Ιράν. Με φραστικές επιθέσεις και

απειλές, οι ΗΠΑ ετοιμάζουν, όπως φαίνεται, το έδαφος για μεγάλης κλίμακας στρατιωτική επίθεση εναντίον του Ιράν. Σύντομα αναμένεται το πόρισμα για την επίθεση στην αμερικανική βάση στη Σαουδική Αραβία. Εάν το πόρισμα δείξει Ιράν, τότε πρέπει να περιμένουμε δραματικές εξελίξεις.

Χαρακτηριστική είναι η αναστάτωση των τελευταίων ημερών στην αγορά πετρελαίου. Έτσι ή αλλιώς, ο πρόεδρος Κλίντον δημιουργεί κακό προηγούμενο στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, και ίσως πρέπει να ετοιμαστεί να πληρώσει και το τίμημα γι' αυτό.

ΑΘΩΩΣΑΝ ΤΟΝ NAZI

Οργή και αγανάκτηση προκάλεσε στην Ιταλία η αθώωση του Γερμανού λοχαγού των Ες-Ες Έρικ Πρίμπκε από το στρατοδικείο της Ρώμης για την εκτέλεση 335 Ιταλών το Μάρτιο του 1944. Το δικαστήριο τον έκρινε ένοχο για δολοφονία, και όχι για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Σύμφωνα όμως με τον ιταλικό ποινικό κώδικα, η ενοχή για δολοφονία παραγράφεται μετά από 30 χρόνια – και στην περίπτωση του Πρίμπκε έχουν περάσει 52.

Χρειάστηκε η προσωπική παρέμβαση του υπουργού Δικαιοσύνης ο οποίος, προσερχόμενος στο δικαστήριο, ανακοίνωσε ότι ο Πρίμπκε δεν θα αποφυλακιστεί γιατί

υπάρχει μια αίτηση έκδοσής του από την εισαγγελία του Ντόρτμουντ. Έτσι ο γερμανός ναζί μεταφέρθηκε και πάλι στη φυλακή.

ΣΤΟ ΙΡΑΝ Ο ΕΡΜΠΑΚΑΝ

Επίθεση φιλίας προς τις αραβικές χώρες έχει δρομολογήσει ο ισλαμιστής πρωθυπουργός της Τουρκίας, Νετμετίν Ερμπακάν.

Το περασμένο Σάββατο, ο Ερμπακάν επρόκειτο να αναχωρήσει για την Τεχεράνη, παρά το γεγονός ότι η Τσιλλέρ είχε διαβεβαιώσει τους πρεσβευτές δυτικών χωρών ότι ο τούρκος πρωθυπουργός δεν θα επισκεπτόταν το Ιράν. Ο Ερμπακάν έχει πραγματοποιήσει ήδη επίσημη επίσκεψη στην Αίγυπτο και φαίνεται αποφασισμένος να αναστρέψει το άσχημο κλίμα που δημιουργήθηκε στις σχέσεις Τουρκίας και Αράβων εξαιτίας της στρατιωτι-

κής συμφωνίας της με το Ισραήλ.

ΕΚΛΕΙΣΑΝ ΤΗΝ ΠΡΑΒΔΑ

Οι έλληνες εκδότες της κομμουνιστικής ρωσικής εφημερίδας *Πράβδα*, Θεόδωρος και Χρήστος Γιαννίκος, που αγόρασαν το '92 το πακέτο μετοχών της εφημερίδας, ανέστειλαν την έκδοσή της και έθεσαν ως όρο για την επανέκδοσή της, την απόλυση του αρχισυντάκτη της – μαζί με τη συντακτική ομάδα εμπόδιζε τον «εκσυγχρονισμό» της εφημερίδας, τη δημοσίευση δηλαδή κουτσομπολιών και θεμάτων life style, υπερασπίζοντας το κύρος και την παράδοση μιας μεγάλης πολιτικής εφημερίδας. Ο ηγέτης των κομμουνιστών πάντως, Ζιουγκά-νωφ αναφερόμενος στην ιστορική εφημερίδα που ίδρυσε ο Λένιν τόνισε: «Η Πράβδα μας έχει στηρίξει πολύ και δεν την ξεχνάμε».

Μόνο η ειδική ομάδα της CIA θα μπορούσε να ασχοληθεί με τη φωτογραφία αυτή του γηραιού Ντεγκ Σιάοπινγκ. Χρόνια τώρα η εξέλιξη της υγείας του κομμουνιστή ηγέτη βρίσκεται στην κορυφή του ενδιαφέροντος και παρακολουθείται στενά από γιατρούς και ψυχιάτρους της ομάδας που ειδικεύεται στους VIP ασθενείς του κόσμου ετούτου...

ΔΙΔΑΛΟYΟΣ

ΠΑΤΙΑ ΚΑΙ ΔΩΔΩΝΗ

ρος εμπλουτισμό της πρόσφατης
υνάς μας για τη Δωδώνη, ο
πτέκτονας Αδριανός Βανός, μας
ειλε από τη Θεσσαλονίκη τις
λουθες πληροφορίες:

ατά το 1970 είχε έρθει στην Ελλάδα ο
σον Γουέλλς, για να γυρίσει μια ταινία.
ι μέρος από τα γυρίσματα θα γινόταν
Δωδώνη, όμως η εξέλιξη τους υπήρξε
κής. Τρεις φορές προσπάθησε να ολο-
ρώσει αυτές τις Δωδωναίες σκηνές της
ίας του ο διάσημος καλλιτέχνης, αλλά
τις τρεις κάτι του πήγε στραβά. Την
τη ένας γάιδαρος δεμένος κάπου μα-
τερα, άρχισε να γκανίζει επί μακρόν
διέκοψε τα γυρίσματα. Τη δεύτερη, μια
άνισσα με τη διαπεραστική φωνή της
ομοίως. Στο έπακρο εκνευρισμένος ο
ημος σκηνοθέτης, δοκίμασε πάλι από
αρχή το γύρισμα της σκηνής. Οπότε με-
πό λίγο, ένα βαρύ φορητό ξανάκανε
ημιά ανηφορίζοντας για τον Αη Λια.
υφρενών ο Ορσον Γουέλλς τα παράτη-
αι τρέχοντας ανέβηκε στο ελικόπτερο.
αργότερα στο καφεενεδάκι, γινόταν
όλους μαζί η συζήτηση για το ενδεχό-
(που τότε μεθόδευε η χούντα) να πε-
ει από το Δωδωναίο αντηχείο η Εγνα-
... Και ο Άγγλος οπερατέρ τόνισε: «Δυ-
ώς εσείς οι Έλληνες δεν ξέρετε να προ-
έψετε τον πλούτο σας. Αν βελτιώνετε
υνθήκες, εδώ θα είχε δουλειά για πολ-
... Αυτός ο δρόμος δεν πρέπει να περά-
πό δω. Γιατί δεν ανοίγετε μια σήραγγα
το βορεινό χωριό (Κωστανίανη) προς
ιάννενα; Μόνο έτσι δεν θα διαταράσσε-
η συχία που χρειάζεται το θέατρο και
ικά θα γλυτώσει και το υπέροχο αυτό
ό...»

κοσι περίπου χρόνια αργότερα ο Μά-
Χατζιδάκις, δίνοντας στη Δωδώνη μια
κυλία, αναγκάστηκε να την διακόψει
πολύ ώρα, ενοχλημένος από το γεγο-
ότι κάποιος χωρικός (μάλλον σεληνια-
ς) άρχισε να φωνάζει από μακριά,
οδίζοντας την εξέλιξη της συναυλίας.

Ας αναλογιστεί κανείς λοιπόν, αν τέτοια
μικροπεριστατικά αναστάτωναν το Δωδω-
ναίο τοπίο, τι θα μπορούσε να συμβεί αν
από μέσα του πέρανε ο οδικός άξονας
που θα συνδέσει την Ευρώπη με την Ανα-
τολή και μαζί του χιλιάδες νταλίκες ανά ει-
κοσιτετράωρο...

Αδριανός Βανός

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ...

Από τον Οργανισμό Πολιτιστικής
Πρωτεύουσας της Ευρώπης, η
επιστολή που ακολουθεί – και
επανορθώνει...

Κύριε Διευθυντά,

Με χαρά βλέπουμε να ασχολείται το
έγκριτο περιοδικό σας με τη δραστηριοτη-
τα του Οργανισμού της Πολιτιστικής Πρω-
τεύουσας της Ευρώπης «Θεσσαλονίκη
'97».

Σας διαβεβαιούμε πως θα είμαστε πάντα
στη διάθεσή σας για την παροχή στοιχείων
όπως κάνουμε με όλα τα μέσα ενημέρω-
σης. Ετσι θα αποφεύγονται και κάποιες
υπερβολές, όπως αυτή που παρεισέφρησε
στο τεύχος σας της 19ης Ιουλίου 1996, και
αφορά τη δημιουργία των τεσσάρων δια-
φημιστικών spot από την εταιρεία BBDO.
Όπως είθισται, η συμφωνία μας είναι με τη
διαφημιστική εταιρεία, και αν αυτή αναθέ-
τει αλλού το παραγωγικό έργο είναι δική
της υπόθεση. Σε καμιά περίπτωση όμως το
ποσό δεν είναι το αναγραφόμενο των 300
εκατομμυρίων δραχμών. Τα spot αυτά κό-
στισαν 40 εκατομμύρια δραχμές, ποσό που
θα συμφωνήσετε και σεις ότι απέχει πολύ
από τα 300.

Όσο για τον ύπνο των Θεσσαλονικέων
που τους τον χαλάμε με την ανακατασκευή
του κινηματογράφου ΟΛΥΜΠΙΟΝ, ε, ή
θα κάνουμε έργα ή θα το ρίξουμε και μεις
στον ύπνο (και αν δεν κάνουμε λάθος, όσο
δεν προχωρούσαν για διάφορους λόγους
κάποια έργα, είχαμε κατηγορηθεί και γι'
αυτό).

Σ' ό,τι αφορά τα σχετικά με ανασκαφή
στην πλατεία Αριστοτέλους, ειλικρινά, το
θέμα δεν μας αφορά και μάλλον αλλού θα

έπρεπε να απευθυνθεί ο συντάκτης σας:
στη 16η Εφορεία Προϊστορικών και Κλα-
σικών Αρχαιοτήτων. Ο Οργανισμός σ' ό,τι
τον αφορά έχει ενισχύσει όλες τις Εφορεί-
ες Αρχαιοτήτων της Θεσσαλονίκης για να
επιταχυνθεί το έργο τους, κάτι που η προα-
ναφερθείσα Εφορεία μπορεί να βεβαιώ-
σει (π.χ. το τι έγινε, και δυστυχώς δεν προ-
βάλλεται από τα ΜΜΕ, στη Ρωμαϊκή Αγο-
ρά).

Κατά τα άλλα, κύριε διευθυντά, ειλικρινά
θα ήμασταν ευτυχείς αν επισκεπτόσασταν
και σεις την πόλη μας για να διαπιστώσετε
που βρισκόμαστε, τι σχεδιάζουμε, πώς θα
υποδεχτούμε το 1997. Και η κάθε κριτική
σας θα είναι ευπρόσδεκτη.

Με ιδιαίτερη εκτίμηση
Ο Διευθύνων Σύμβουλος
Κώστας Λοΐζος

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΔΡΟΜΟΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ
ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΖΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ •
ΤΗΛ: 3645133 • FAX: 3607878

ΕΠΙσημαίνουμε

ΠΩΣ ΕΣΒΗΣΕ Ο JAZZ FM...

Τη στιγμή που, λίγο πριν από τα μεσάνυχτα της Παρασκευής, 26.8, όλα τα μάτια, στραμμένα στην τηλεόραση, παρακολουθούσαν τον Πύρρο Δήμα να σηκώνει τα βάρη, στην μπάντα των FM, στους 102,4 megacycles, ένας από τους ελάχιστους εναπομείναντες «ελεύθερους» σταθμούς, ο Jazz FM, έκλεινε. Για να ακριβολογούμε, μάλιστα, «έσβηνε», «θύμα» του οικονομικού «κύρους» (άλλοι το λένε budget...) του Nitro FM και του Πέτρου Κωστόπουλου – στον οικονομικό όμιλο του οποίου η εταιρεία Ηχώ FM, παραχώρησε τη συχνότητα που της ανήκε. Στις 11.45 εκείνης της βραδιάς, ο Ηλάν, ιδιοκτήτης του Jazz FM ανήγγειλε την απώλεια της συχνότητας, επισήμανε ότι οι τελευταίοι εναπομείναντες θύλακες πολιτισμού στο χώρο των ΜΜΕ εκτοπίζονται από τις κερδοφόρες επιχειρήσεις της μαζικής κουλτούρας και τις αξίες τους – και αποχαιρέτησε το κοινό του σταθμού με τους ρυθμούς ενός κομματιού του Ομάρ Φαρούκ Τεκμπιλέκ. Μεσολάβησε ένα τέταρτο με παράσιτα και, στις 12 ακριβώς, η συχνότητα παραδόθηκε στο «υφάκι», το χαβαλέ και τον κόσμο του Nitro – και στη μουσική από την κορυφή των «τσαρτς»...

Την ίδια στιγμή, στη Θεσσαλονίκη, οι συντελεστές των 2 ελεύθερων ραδιοφώνων της πόλης –Κοκκινοσκουφίτσα και Κιβωτός– συνεχίζουν να είναι υπό διωγμόν.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΒΑΛΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΕΙΩΝ

ΑΝ, ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ, βρεθείτε στην Κρήτη, στο ξενοδοχείο Creta maris της Χερσονήσου, μπορείτε να χαρείτε, ως τις 25 Αυγούστου, μια ξεχωριστή έκθεση. Πρόκειται για τη δουλειά των τριών τελευταίων χρόνων του **Μάνου Ποντικάκη**, Προσωπεία, με σειρά προσωπειών που έχουν φιλοτεχνηθεί για θεατρικές παραστάσεις – ανάμεσά τους και η Ειρήνη του Αριστοφάνη σε σκηνοθεσία **Γ. Μιχαηλίδη**, στην οποία πρωταγωνιστούσε ο **Θανάσης Βέγγος**.

Εμπνευσμένα από το αρχαίο ελληνικό δραματολόγιο, τα προσωπεία του Ποντικάκη είναι κατασκευασμένα με ευτελή στην αρχική τους μορφή υλικά, ωστόσο ο σεβασμός στο θεατρικό πρόσωπο και η υψηλή τεχνική της κατασκευής δείχνουν ότι, τελικά, τα υλικά της πηγαίας έκφρασης είναι όλα, πάντα, πολύτιμα.

Ο Μάνος Ποντικάκης είναι ζωγράφος και γλύπτης, με ειδίκευση στο προσωπείο, τη μάσκα και το θεατρικό αντικείμενο. Τα τελευταία χρόνια συνεργάζεται με το Ανοιχτό Θέατρο του Γ. Μιχαηλίδη· την τελευ-

ταία χρονιά έκανε, σε συνεργασία με τον **Γ. Αλαχούζο**, τις μάσκες για την παράσταση του έργου *Το ξύπνημα της άνοιξης*, του Βέντεκιντ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

• Διαβάστε:

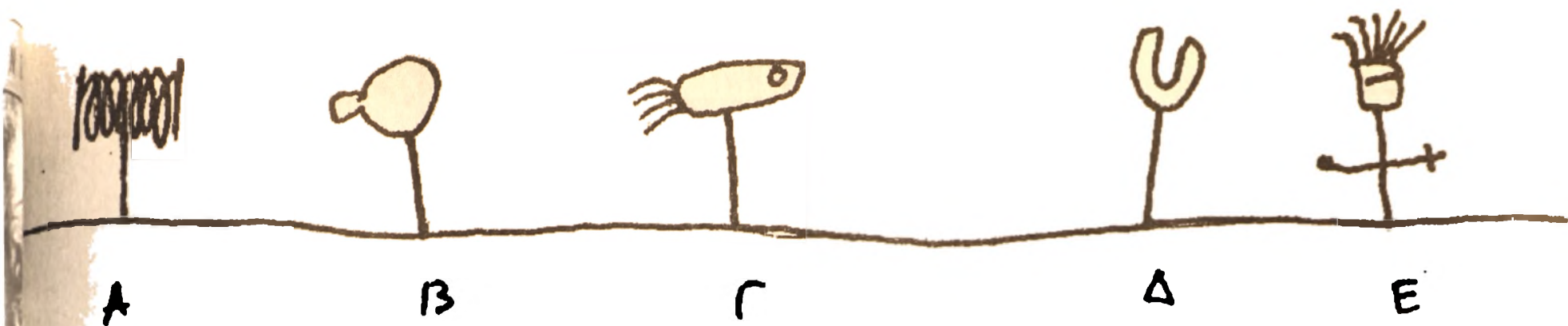
Δύο άξιοι μεταφραστές και δύο φιλόπονοι εκδότες φρόντισαν για την έκδοση δύο βι-

βλίων που συνδέονται με ζωή και με θάνατο: 1. Εμμανουήλ Λεβινάς, *Από την Ύπαρξη στο Υπάρχον* (μετάφραση: Κωστής Παπαγιώργης, εκδ. Ίνδικτος, 1996) και 2. Jacques Derrida, *Adieu. Επικήδειος για τον Emmanuel Lévinas* (μετάφραση-σημειώσεις: Βαγγέλης Μπιτσώρης, εκδ. Άγρα, 1996). Αφήνω κατά μέρος τη σημειολογία των μεταγγραμμένων και αμετάγραπτων ονομάτων, όπως παρουσιάζονται στα τίτλους των δύο βιβλίων. Άλλωστε, η τελευταία παράγραφος του επικηδείου του Derrida (στη φωτογραφία, πάνω δεξιά) από το δεύτερο βιβλίο, την οποία αμέσως θα παραθέσω, απαντά, νομίζω κατά τον άριστο τρόπο: «Έχω όμως πει ότι δεν ήθελα απλώς να υπενθυμίσω αυτό που ο Lévinas μας επιστεύθηκε σχετικά με το εις-θεόν αλλά κατ' αρχάς να του πω αντίο, να το αποκαλέσω με το όνομά του, να καλέσω το όνομά του, το μικρό του όνομα, έτσι όπως ο ίδιος ονομάζεται τη στιγμή που, αν δε απαντά πια, μας απαντά επίσης μέσα μας στο βάθος της καρδιάς μας, μέσα μας αλλά και πριν από μας, μέσα μας ενώπιό μας – καλώντας μας, υπενθυμίζοντάς μας: "εις-Θεόν". Αντίο, Εμμανουέλ.»

• **Δείτε:** Την έκθεση με γλυπτά, σχέδια και φωτογραφίες του Αυγούστου Ροντέν και της μαθήτριάς του (και αδελφής του Πωλ Κλοντέλ) Καμιλ Κλωντέλ, στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Γουλανδρή της Άνδρου. Εξαιρετικά καλοστημένη η έκθεση αλλά και ευρηματική η ιδέα της μεταθανάτιας συνάντησης των δύο γλυπτών, τους οποίους εκτός από την τέχνη, τους συνέδεσε και μια θυελλώδης ερωτική σχέση. Ως τις 22 Σεπτεμβρίου.

• **Ακούστε:** Το δίσκο του Στέλιου Βαμβακάρη *Σ' ένα μπαρ του Μισισιπί, ένας ναύτης απ' τη Σύρα*. Κι ας «τοιγγουνεύτηκαν» (!) οι υπεύθυνοι της εταιρείας που τον εξέδωσε να συνοδεύσουν το CD με πλήρη κάποια στοιχεία για την ιστορία του λαϊκού τραγουδιού – που είχε προετοιμάσει ο Κώστας Χατζηδουλής...

ΚΥΚΛΑΔΙΤΙΚΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

5 μέρες (και νύχτες), στη Μήλο, 17 ζωγράφοι και γλύπτες μετέφεραν από Αθήνα κάποια από τα τελευταία έργα τους, «γέννησαν» όμως επιτόπου ά ακόμη, σκηνοθετώντας τον εικαστικό χώρο αλλά και μετατρέποντας σε καλλιτεχνικής δράσης τον ίδιο τον τόπο των διακοπών τους. Ιδιαίτερο ενέρον είχαν οι δράσεις land-art στην παραλία Σαρακήνικο, όπου με υλικό μηχανικά υπολείμματα κατασκευάστηκε μια σειρά από γλυπτά, «φωτεινά» τά που εξέρχονται από την επιφάνεια της θάλασσας και παίζουν με τις νυ- νές αντανakλάσεις». Επίσης, «μια σειρά από οθόνες βίντεο art, με περιε- νο βασισμένο πάνω στην ανάλυση του μπλε και την επεξεργασία του ήχου αρχαϊκά φωνήματα» εντυπωσίασαν όσους επισκέφθηκαν τις νεολιθοκές υμένες στοές της περιοχής. Σύμφωνα με τους διοργανωτές, «ο νοητός as που συνδέει τα έργα μεταξύ τους είναι η σχέση στερεού-υγρού-φω-

τίας-αέρα και η κοσμογονική τους δύναμη».

Όπως εξηγούν τα μέλη της ομάδας «Περαστικοί» (στην οποία συμμετέχει και ο φίλος και συνεργάτης του Αντί, Τζίμης Ευθυμίου (στον οποίο ανήκει και το σχέδιο κάποιων από τα γλυπτά της εγκατάστασης), «η εκδήλωση ανήκει στο ευρύτερο σχέδιο της ομάδας για περιοδικές συναντήσεις τέχνης σε καθημερι- νούς χώρους εκτός των τειχών της πόλης. Η άγωνα γραμμή του Αιγαίου δίνει την ευκαιρία να προσεγγίσουμε ένα τόσο σπάνιο νησί όπως η Μήλος με το επι- βλητικό ανάγλυφο και τις αρχαϊκές μνήμες του μεσογειακού λιμανιού».

Την εκδήλωση στη Μήλο επιχορήγησε το υπουργείο Αιγαίου. Ήταν επιτυχημέ- νη επειδή, εκτός των άλλων, ήταν και μια εξαιρετική πρόταση για να δοθεί στις διακοπές ένα διαφορετικό περιεχόμενο από εκείνο που επιφυλάσσει για τους περιπλέοντες το Αιγαίο (και όχι μόνο) «του τουρισμού η ανοχή».

Α ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΔΙΗΜΕΡΑ ΤΟΥ «ΠΟΡΦΥΡΑ»

ΟΡΓΑΝΩΣΗ δύο συνεχόμενων διήμερων ν από ένα λογοτεχνικό περιοδικό της φέρεας δεν είναι μικρό επίτευγμα. Ο *Πορφυρας*, το περιοδικό που συνεχίζει την ματική παράδοση της Κέρκυρας, ορ- νει και παρουσιάζει, τα τελευταία α, ένα διήμερο λόγου. Φέτος (στις 15 16.7) ήταν αφιερωμένο στη σάτιρα, ν πόνο, ο οποίος με κάποιον τρόπο θέ- α μεταδοθεί», όπως έγραψε ο Κ.Θ. Δη- ας. Ειδικά γι' αυτή τη χρονιά, τα διήμε- ου *Πόρφυρα* ήταν δύο. Με αφορμή τα ο χρόνια από το θάνατο του *Ιάκωβου* υλά, μόλις τελείωσε το διήμερο για τη ρα ξεκίνησε (17 και 18.7) το διήμερο υλά.

Δημ. Αγγελάτος, ο Γιώργος Κεντρωτής η Κατερίνα Κωστίου μίλησαν για τη θε- α της σάτιρας, για τα είδη σάτιρας που ρχουν, για τη ψυχική διάθεση αυτού σατιρίζει, για τη σάτιρα ως λογοτεχνι- είδος και παρουσίασαν παραδείγματα ρας από την ελληνική και ξένη γραμ- αία. Η δεύτερη μέρα ήταν αφιερωμένη αναγνώσεις σατιρικών κειμένων.

Έτσι, η Κατ. Κωστίου διάβασε *Σκαρίμπα*, η Μ. Μαρτζούκου, σατιρικά κείμενα από την Φινλανδία, ο Θεοδ. Πυλαρινός επέλεξε κομμάτια επτανήσιων σατιρικών συγγρα- φέων και ο Δημ. Κονιδάρης παρουσίασε κείμενα του Γ. Σαρακηνού.

Ο Ιάκωβος Πολυλάς γεννήθηκε το 1826 και πέθανε το 1896, στην Κέρκυρα. Στο διήμερο του *Πόρφυρα*, την πρώτη μέρα, ο Σπ. Καββαδίας μίλησε για τη σημαντικότη- τη συμβολή του Πολυλά στη διάσωση του έργου του Σολωμού. Ο Παν. Περιστέρης παρουσίασε τα διηγήματά του και τα ενέ- ταξε στον κερκυραϊκό χώρο. Ο Θεοδ. Πυ- λαρινός ανέκνευσε την επίδραση του Πολυ- λά στους συγχρόνους του αλλά και σε όλους τους μετέπειτα εκπροσώπους της Κερκυραϊκής Σχολής, μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα. Τη δεύτερη μέρα, ο Δημ. Αγγελάτος μίλησε για τη σολωμική επίδρα- ση στα σονέτα του Ι. Πολυλά. Ο Ευρ. Γαρα- ντούδης αφιέρωσε το χρόνο της εισήγησής του στο μεταφραστικό έργο του Πολυλά. Παρέλαβε τη μετάφραση του Πολυλά στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* με όσες ακολου-

θησαν, και στάθηκε στη μέση γλωσσική οδό που ακολούθησε στις μεταφράσεις του. Η εισήγηση του Π. Καραγιώργου, με αναφο- ρά στα έργα του Σαξέπηρ με υπογραφή στη μετάφραση αυτήν του Πολυλά και την εκ- δοτική ιστορία αυτών των μεταφράσεων, ολοκλήρωσε τις εργασίες του διήμερου, που ήταν ένα πρόκριμα για τη διοργάνωση -πάλι από τον *Πόρφυρα*- επιστημονικού Συνεδρίου για τον Πολυλά, κάπου μέσα στο Νοέμβριο. Το συνέδριο θα πραγματο- ποιηθεί σε συνεργασία με το Ιόνιο Πανεπι- στήμιο και χορηγοί είναι -μέχρι στιγμής- η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και η Ιονική Τράπεζα.

Το τελευταίο τεύχος του *Πόρφυρα*, το 78ο, τιμά τον Κερκυραίο «ευπατρίδη των ελλη- νικών γραμμάτων», Νάσο Δετζώρτζη, με έξι κείμενα που υπογράφουν οι Περικλής Παγκράτης, Θ.Δ. Φραγκόπουλος, Δημ. Κονιδάρης, Ν. Καββαδίας, Θεοδ. Πυλαρι- νός, Χρ. Σαλταπήδας. Στο ίδιο τεύχος πε- ριλαμβάνεται και μια ενότητα άρθρων για τις ελληνικές σπουδές.

Όλγα Σελλά

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

Μισός αιώνας πνευματικής παρουσίας

ΤΟΥ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ
ΜΟΥΛΛΑ

1 Δεν έγραψα ποτέ μου καμιά μελέτη για την ποίηση του Μανόλη Αναγνωστάκη. Συνδέομαι με τον ποιητή από τα φοιτητικά μου χρόνια, δηλαδή από την εποχή όπου, στη Θεσσαλονίκη του 1960, ο Μανόλης εξέδιδε το περιοδικό του (και περιοδικό μας, τολμώ να πω) την *Κριτική*, έχοντας πλάι του, όπως πάντα, τη Νόρα Αναγνω-

στάκη, παρουσία εξίσου δημιουργική και αθόρυβη. Την εποχή εκείνη την ένιωθα σαν ξεκίνημα τους Αναγνωστάκηδες σαν πνευματικούς οδγούς μου· την *Κριτική* σαν το σπίτι μου.

Έκτοτε (πέρασαν περισσότερα από 35 χρόνια έζησα σε αδιάκοπη επαφή με το έργο του ποιητή. Πολλές φορές μάλιστα ανάφερα ή υπαινιχόμην

τίχους του στα γραπτά μου. Αλλά δεν καταπιάνηκα ποτέ με μια μελέτη συνόλου. Κάποτε έρχεται η ώρα. Τελικά δεν ξεφεύγουμε απ' ό,τι αγαπάμε.

Σήμερα θα μου επιτρέψετε να σας κοινοποιήσω ερμηνείες ή απόψεις μου, καθώς έχουν ήδη συμπληρωθεί όχι μόνο τα 70 χρόνια της ηλικίας του Αναγνωστάκη, αλλά και τα 50 χρόνια της πνευματικής παρουσίας του. Δεν πρόκειται, βέβαια, να σας παρουσιάσω μια συστηματική ή ολοκληρωμένη εικόνα της ζωής και του έργου του. Δεν είναι δυνατό, ούτε, πιστεύω, και απαραίτητο. Τα πράγματα είναι γνωστά. Θυμίζω μόνο τα ουσιώδη – τα εντελώς ουσιώδη.

Ο Μανόλης Αναγνωστάκης γεννιέται το 1925 στη Θεσσαλονίκη. Το κύριο μέρος του ποιητικού του έργου γράφεται και δημοσιεύεται μέσα στην δικτατορία 1941-1971. Συγγραφέας ολιγογράμμου. Ποιητής ολιγογράφος. Επομένως, όλο το πρόβλημα για τον άνθρωπο που τιμούμε απόψε είναι να έγραφε το ποίημα «Μιλώ» είναι να δούμε πώς μιλάει, αλλά και πώς παύει να μιλάει, π.χ. πώς οδηγείται στη σιωπή, σύμφωνα με τις ποδείξεις του ίδιου προς τον εαυτό του:

Τεντώσου απορρίπτοντας των λόγων σου
την πανοπλία
κάθε εξωτερικό περίβλημά σου περιττό
και της Σιωπής το μέγα διάστημα, έτσι,
τεντώσου να πληρώσεις συμπαγής.

*
* *

Η ποίηση του Αναγνωστάκη είναι ένα χρονικό. Θα 'λεγα, ένα χρονικό δύο διαστάσεων ή, αν θέλετε, δύο παράλληλων περιπετειών: α) μιας συλλογικής-ιστορικής-αντικειμενικής περιπέτειας και β) μιας ατομικής-προσωπικής-υποκειμενικής. Πάντως, το κύριο στοιχείο εδώ είναι ο ηθικιστικός, έστω κι αν εκφράζεται ως αντιπαράθεση μονάδας και ολότητας. Με άλλα λόγια, έχουμε να κάνουμε, κατά τους τίτλους των συλλογών του Αναγνωστάκη, όχι με εποχή αλλά με Εποχές, όχι με συνέχεια, αλλά με Συνέχειες.

Όμως χρονικό σημαίνει σχέση με τον χρόνο. Πραγματικά, ο χρόνος (έννοια που περιλαμβάνεται στις λέξεις *εποχή* και *συνέχεια*) κυριαρχεί σε όλο το έργο του Αναγνωστάκη. Το πράγμα είναι ήδη επισημανθεί. Θα δώσω μόνο μερικά παραδείγματα. Στην πρώτη συλλογή του ποιητή, τις *Εποχές* (Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 1945) ο χρόνος είναι παρών ακόμα και στους τίτλους των ποιημάτων: «Χειμώνας 1942» «Απροσδιόριστη χρονολογία», «Θα 'ρθει μια μέρα», «13.12.43», «Μια ημερομηνία πριν από χρόνια», «Τώρα», «Χάρης 44». Τα περισσότερα ποιήματα αρχίζουν με

μιαν ένδειξη χρόνου:

Ξημέρωσεν ο δείχτης πάλι Κυριακή
(«Χειμώνας 1942»)

*

Πόσα χρόνια να γυρίσει...
(«Αναμονή»)

*

Αυτή η μέρα πέρασε χωρίς καμιάν
απόχρωση
(«Απροσδιόριστη χρονολογία»)

*

Θα 'ρθει μια μέρα που δε θα 'χουμε πια τι
να πούμε
(«Θα 'ρθει μια μέρα»)

*

Ανάβαλες την τελευταία πάντα μέρα
τη φυγή σου
(«Οι νικημένοι»)

*

Οι πολιτείες ήτανε λευκές, οι νύχτες
φορτωμένες βαριές αναμνήσεις
(«Αναζήτηση»)

*

Σε δύο λεφτά θ' ακουστεί το παράγγελμα
«Εμπρός»
(«Ποιήματα που μας διάβασε ένα βράδυ
ο λοχίας Otto V...»)

*

Σε τούτη τη φωτογραφία ήμουν νέος
κοντά 22 χρονώ
(αυτ.)

*

Οι δείχτες κοκαλιάσανε κι αυτοί στην ίδια
ώρα
(«Ο πόλεμος»)

*

Ήμασταν όλοι μαζί και ξεδιπλώναμε
ακούραστα τις ώρες μας
(«Χάρης 1944»)

Πανταχού παρών, ο χρόνος κυριαρχεί και στο λεξιλόγιο (*καλαντάρι, ρολόι, εικοσιτετράωρο, μεσάνυχτα* κλπ.). Ας ακούσουμε το ποίημα «Μια ημερομηνία πριν από χρόνια», όπου το παρελθόν αναδύεται μέσα από τις συνεχείς αναδρομές της μνήμης:

Ζήσαμε πάντα σε υγρές κι ανεξερεύνητες
παραλίες
στα σιωπηλά καφενεία με τις
ετοιμοθάνατες καρέκλες
τα σούρουπα έρχονται και ξανάρχονται κι
η θάλασσα είν' ατέλειωτη
με τα θαμπά καράβια που φεύγουν και

Το «Εθνικό Κέντρο Βιβλίου» τίμησε τον ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη με εκδήλωση, στις 8.7.1996. Ο καύσωνας δεν εμπόδισε τους φίλους και θαυμαστές του ποιητή να σπεύσουν στη βίλα Μπότση, στην Πολιτεία, έδρα του Ε.Κ.Β. Ο καθηγητής Παναγιώτης Μουλλάς μίλησε για το έργο του Μανόλη Αναγνωστάκη και συντονίστηκε άψογα με τον ηθοποιό Δημήτρη Καταλειφό, ο οποίος διάβασε αποσπάσματα από το έργο του ποιητή. Παρακολουθήσαμε, επίσης, αποσπάσματα από τηλεοπτική συνέντευξη του Μανόλη Αναγνωστάκη στο «Παρασκήνιο» (έργο ζωής των σκηνοθετών Λάκη Παπαστάθη και Τάκη Χατζόπουλου), τον Απρίλιο του 1989. Η γιορτή αυτής της εκδήλωσης συνίσταται, βέβαια, και στη ίδια την ατμόσφαιρα της βραδιάς και σε στοιχεία εφήμερα που δεν μπορούμε να αποτυπώσουμε στο χαρτί. Ωστόσο, το κείμενο του ομιλητή Π. Μουλλά συμπυκνώνει τις βασικές απόψεις για το έργο του Αναγνωστάκη και συμβάλλει δημιουργικά στην κατανόησή του. Δημοσιεύουμε, επίσης, αποσπάσματα από την τηλεοπτική συνέντευξη του ποιητή, καθώς μας προσφέρουν μια γεύση της σύζευξης των απόψεων για τον ποιητή με αυτά που διατυπώνει ο ίδιος ο Αναγνωστάκης για τον εαυτό του.

Το σπίτι που
γεννήθηκα και έμεινα
μέχρι τον πόλεμο –ώς
το 1941– είναι στην
Πλατεία Δικαστηρίων
– μια μεγάλη αλάνα.
Από το μπαλκόνι,
από το παράθυρο
μάλλον,
παρακολουθήσαμε το
1936 –ήμουν 11
χρονώ παιδί– τα
γεγονότα του Μάη.
Τότε για πρώτη φορά
άκουσα μερικά
ονόματα που έπαιξαν
μεγάλο ρόλο στη ζωή
μου: Θεός,
Πορφυρογένης,
Ζαχαριάδης...».

Την πρώτη μου
ποιητική συλλογή την
έβγαλα το καλοκαίρι
του 1945. Ήταν μια
μικρή πλακέτα,
σχεδόν εκτός
εμπορίου· δεν την
κυκλοφόρησα.
Έδωσα τυπικά σε ένα
δυο βιβλιοπωλεία.
Μια ημιπαράνομη
έκδοση, που έστειλα
απλώς σε φίλους.
Οι λόγοι δεν
είναι αυτοί που
μπορεί να φανταστεί
κανείς· λόγοι
σεμνότητας ή φόβου
ή επιφύλαξης, ότι
αυτά που γράφω δεν
είναι καλά.
Πίστευα ότι είναι καλά
και δεν είχα κανέναν
ενδοιασμό.
Ήταν κάτι άλλο,
που πρέπει να
μεταφερθεί κανείς
στο κλίμα της εποχής
για να το καταλάβει.
Το περιεχόμενο της
ποιητικής μου
συλλογής
–τουλάχιστον το

πλανιούνται στο σκοτάδι.
Είναι ωραίο και θλιβερό να θυμάσαι τόσα
βράδια
δεμένα μ' απέραστους καπνούς και με δυο
κατάμαυρα μάτια
κι ένα χέρι που μάκρανε και χαιρετούσε απ'
το λιμάνι
(«Πορτ Σάιδ-Αλεξάνδρεια» στις 20 του
Ιούλη).

Ζήσαμε εκείνα τα θλιβερά και μονότονα
καλοκαίρια
κλεισμένοι πίσω από τα σίδερα της
θάλασσας
μετρώντας ένα-ένα τα κύματα και τ' άστρα
δοσμένοι στην πικρή μας προσμονή.
Άγονες μνήμες.
Τι σκέφτονται όλα αυτά τα καράβια μες στη
νύχτα
που χορεύουν δεμένα τόσα χρόνια και
δε γέρασαν
τυλιγμένα απ' τις φουρτούνες τόσων και
τόσων ταξιδιών
τι θυμούνται τ' αναμμένα τροπικά δειλινά
τα φώτα που λυγίζουν και βουτάνε στο νερό
Τα παιδιά που δεν κοιμούνται και κλαίνε
τα βράδια
(«Πορτ Σάιδ-Αλεξάνδρεια» στις 20 του
Ιούλη).

Ήταν τα μάτια της θλιμμένα σαν τα
καλοκαιριάτικα απογέματα
κλεισμένα βαθιά στα μυστικά της θάλασσας
κι ένα χέρι μαλακό και λεπτό σαν τη στοργή
ένα χέρι μαλακό μπορεί να σε τραβήξει
τραγουδώντας στα βάθη του πέλαγου στις
μακρινές πολιτείες.

Ζήσαμε πάντα στις υγρές κι ανεξερεύνητες
παραλίες
με τη μνήμη πληγωμένη από μάτια και
ταξίδια
δεμένη πίσω απ' ένα καράβι που δε θα
γυρίσει
μες στους απέραστους καπνούς και τα
βραχνά τραγούδια.
(«Πορτ Σάιδ-Αλεξάνδρεια» στις 20 του
Ιούλη).

Αν ήθελα να συνεχίσω αυτές τις ανιχνεύσεις
του χρόνου στο έργο του Αναγνωστάκη (αλλά
δεν είναι εδώ η στιγμή για μια εξαντλητική έρευ-
να), θα μπορούσα ν' αναφερθώ και στο βιβλίο
του *Το Περιθώριο* '68-'69, βιβλίο με χαρακτηρι-
στικές χρονολογικές ενδείξεις στον τίτλο του,
ακόμα και στο ΥΓ. Ένα είναι βέβαιο: πως ο χρό-
νος ρυθμίζει αδιάκοπα τον διάλογο του υποκει-

μένου με το αντικείμενο, δηλ. του ποιητή με την
εποχή (ή με τις Εποχές) του. Είναι ένας χρόνος-
διαμεσολαβητής. Κρατάει τον ρυθμό. Σηματοδο-
τεί τις σχέσεις ανάμεσα στην πράξη και τον λόγο,
ανάμεσα στον λόγο και τον επίλογο, ανάμεσα
στο γράμμα και στο υστερόγραφο του. Με δυο
λόγια, σηματοδοτεί τις σχέσεις ομιλίας και σιω-
πής, συνέχειας και ασυνέχειας. Σχέσεις καθορι-
στικές στο έργο του Αναγνωστάκη.

* *

3 Μαζί με τον χρόνο και η σκιά του: ο χώρος.
Ποιος είναι ο χώρος της ποίησης του Ανα-
γνωστάκη; Θα μου πείτε: είναι αυτονόητο, η
Θεσσαλονίκη. Μόνο που η πόλη αυτή αναφέρε-
ται με το όνομά της μια και μοναδική φορά (σε
ποίημα της συλλογής *Ο στόχος* που τιτλοφορείται
«Θεσσαλονίκη, Μέρες του 1969 μ.Χ.»), όπως δη-
λαδή και η Αθήνα ή ο Πειραιάς («Στου Πειραιά
νύχτα, το βρώμικο λιμάνι»). Παντού αλλού υπάρ-
χει απλώς η πόλη ή η πολιτεία, μολονότι κάποτε η
πόλη αυτή καθορίζεται με πιο συγκεκριμένες
αναφορές, λ.χ.:

Στην οδό Αιγύπτου (πρώτη πάροδος δεξιά)

Πήγαμε τρεις φορές στο «Θερμαϊκόν»
μου πλήρωσες το τραμ για την Καμάρα

Χωθήκαμε στην οδό Αρριανού κυνηγημένοι
από τους πεταλάδες

Το αξιοσημείωτο είναι πως εδώ κυριαρχεί
αστική τοπογραφία: δρόμοι, λιμάνια, ταβέρνες,
γήπεδα και πλατείες, βιβλιοθήκες, βιτρίνες νεα-
τερισμών, μουσεία, γραφεία εφημερίδων, χρη-
ματιστήρια, τουριστικά γραφεία και πρακτορεία
άδεια πάρκα, μαγαζιά και μικρομάγαζα, ινστι-
τούτα, κινηματογράφοι, κυρίως καφενεία, πολλά
καφενεία (το «Καφενείο των Ναυτικών», το κα-
φενείο «Η Ωραία Σελήνη», το καφενείο «Η Συ-
νάντηση»), καφενεία της συνοικίας με σπασμέ-
νες καρέκλες, με σπασμένα τζάμια ή με πολύ
χρωμες φωνές, αλλά και δωμάτια, κλειστοί χώ-
ροι, προαύλια φυλακών. Τίποτε που ν' αναφέρε-
ται στην ανοιχτή φύση, την ύπαιθρο ή το ελληνικό
χωριό (μόνο κάποιες σπανιότατες μνείες της
επαρχίας). Ο αιγαιοπελαγίτικος χώρος δεν φαί-
νεται να συγκινεί τον ποιητή μας, κάθε άλλο.

Φτάνει πια η γαλάζια αιθρία του Αιγαίου με
τα ποιήματα που

ταξιδεύουν σ' ασήμαντα νησιά για να
ξυπνήσουν την ευαισθησία μας,

Αν ο ποιητής αγαπάει τη θάλασσα και τα καρά-
α, τις μακρινές πολιτείες και τα πολύβοα λιμά-
α, κυρίως στα πρώτα ποιήματά του, είναι γιατί
ιάζει να ονειρεύεται τη ρομαντική φυγή, την
αχώρηση:

π' την Αθήνα θα πάω στο Μοντεβίδεο ίσως
αι στη Σαγκάη· είναι κάτι κι αυτό δεν
μπορείς να το αμφισβητήσεις.

Η, ακόμα:

Θα φύγουμε κάποτε αθόρυβα και θα
πλανηθούμε
ες στις πολύβοες πολιτείες και στις έρημες
θάλασσες
με μιαν επιθυμία φλογισμένη στα χείλη μας
ήναι η αγάπη που γυρέψαμε και μας την
αρνήθηκαν.

Ωσπου, τελικά, η επιστροφή ν' αποδειχθεί εξί-
συνμάταιη με το ταξίδι:

Όμως γιατί ξαναγυρίζουμε κάθε φορά
χωρίς σκοπό στον ίδιο τόπο;

*
* *

1 Η ποίηση του Μανόλη Αναγνωστάκη διαβά-
ζεται (πρέπει να διαβάζεται) σαν μια ενιαία
αφήγηση, παρ' όλες τις παύσεις και τα χά-
ματά της. Πράγμα που δεν σημαίνει διόλου ότι
ήναι ποίηση αφηγηματική (ούτε βέβαια επική ή
ρωική). Λέω ενιαία αφήγηση και εννοώ κάτι
αν το Μυθιστόρημα του Σεφέρη, δηλαδή κάτι
αν (απο)μυθοποίηση της ιστορίας ή σαν εξάρ-
ρωση του έπους. Μυθιστόρημα· που σημαίνει
ύθος και ιστορία. Αρκεί να δούμε ορισμένα γε-
γονότα (λ.χ τον Τρωϊκό πόλεμο, τη Μικρασιατική
απαστροφή ή την ήττα της Αριστεράς στον
μφύλιο) σαν κρίκους της ίδιας λογικής αλυσί-
ας· με άλλα λόγια: σαν ατυχείς εκβάσεις εκ-
στρατειών που κορυφώνονται με το δράμα των νι-
ημένων επιζώντων.

Όμως η αφήγηση του Αναγνωστάκη δεν μπορεί
α είναι, στην ουσία της, παρὰ μια άρνηση της
φήγησης. «Πώς να μιλήσω;» αναρωτιέται ο ποιη-
ής εκθέτοντας τις δυσκολίες του:

Και τόσα πού να στοιβαχτούνε γεγονότα
τόσες μορφές να ξαναγίνουν αριθμοί
πώς να εξηγήσω πιο απλά τι ήταν ο Ηλίας
η Κλαίρη, ο Ραούλ, η οδός Αιγύπτου
η 3η Μαΐου, το τραμ 8, η «Αλκινόη»

το σπίτι του Γιώργου, το αναρρωτήριο.

Γιατί αυτή η αφηγηματική αδυναμία (που δίνει
μόνο πυρήνες μικροαφηγήσεων) βρίσκεται σε
αντιστοιχία με μια εποχή χασμάτων, θανάτων και
απουσιών. Το κενό είναι φανερό: κενό προσώ-
πων και πραγμάτων. Η αφήγηση ανέφικτη. Η ομι-
λία εξωπραγματική. Αυτοί που θα μιλούσανε (μα-
ζί τους και ο αφηγητής) πεθάναν όλοι νέοι. Τι
νόημα έχει λοιπόν η εμμονή στην καταγραφή του
πραγματικού; Και τελικά: τι νόημα έχει η ποίηση;

Γιατί τα πρόσωπα της ιστορίας μας είναι
εντελώς φανταστικά
οι περιπέτειές τους αδιάφορες για την
Ιστορία
ούτε καν ίχνη ονομάτων για τους
οπωσδήποτε επιζήσαντες.

Μ' αυτούς τους όρους, η ποίηση (που «δεν είναι
ο τρόπος να μιλήσουμε αλλά ο καλύτερος τοίχος
να κρύψουμε το πρόσωπό μας») εισάγει, όχι στο
βασιλείο του λόγου, αλλά στο βασίλειο της σιω-
πής. Χώρος του ρήγματος και του κενού, είναι
ταυτόχρονα και χώρος της αποσιώπησης, της αυ-
τοσυγκράτησης και της αυτολογοκρισίας. «Τώρα
πια που δε γράφω και η απόσταση του χρόνου με
βοηθάει», ομολογεί ο Αναγνωστάκης στο Περιθώ-
ριο '68-'69, «βλέπω καθαρότερα πόσες φορές,
πραγματικά, έπνιξα στο λαγύγγι μου τα ίδια μου
τα τραγούδια».

*
* *

5 Υπάρχουν ποιητές του γήρατος, λ.χ. ο Κα-
βάφης. Αλλά ο Μανόλης Αναγνωστάκης εί-
ναι ποιητής της νεότητας. Ποιητής νέος, δη-
λαδή σε νεανική ηλικία, μιλάει για νεανικές πρά-
ξεις και για νέους ανθρώπους. Και δεν εννοώ τα
παιδιά (πραγματικά, υπάρχουν πολλά παιδιά που
κυκλοφορούν και παίζουν μέσα στα ποιήματα του
Αναγνωστάκη). Θέλω μόνο να υπογραμμίσω πως
ό,τι συμβαίνει μέσα στην ποίηση αυτή ή ό,τι υποτί-
θεται πως συμβαίνει (ο έρωτας, η φυγή, η δράση,
ακόμα και ο θάνατος, κυρίως ο θάνατος) σχετίζε-
ται με τη νεότητα, αναφέρεται στη νεότητα:
Μ' αν πρέπει τώ ρ α να πεθάνουμε, το
ξέρεις,
πρέπει γιατί αύριο δε θα 'μαστε πια νέοι

Η, ακόμα:

Γιατί οι μελλούμενοι ποιητές δε ζούνε πια
αυτοί που θα μιλούσανε πεθάναν όλοι νέοι.

μεγαλύτερο μέρος
του— δεν ήταν
εναρμονισμένο με την
αντίληψη που
επικρατούσε τότε για
το τι είναι η ποίηση και
ποιος ο προορισμός
της. Εννοώ τις
απόψεις που
ανταποκρίνονταν στο
κλίμα της εποχής,
ότι δηλαδή η ποίηση
πρέπει να εξυπηρετεί
τα συμφέροντα του
λαού, να υμνεί τα
κατορθώματα της
εθνικής αντίστασης,
να είναι
στρατευμένη...
Μέσα στα δικά μου
ποιήματα δεν υπήρχε
ούτε η λέξη αντάρτης,
ούτε η λέξη
αντίσταση, ούτε η
λέξη κατοχή,
ούτε η λέξη φασισμός.
Εγώ, όμως, ήμουν
πολιτικά
στρατευμένος
και στέλεχος του
φοιτητικού κινήματος,
γνωστό σε ένα κύκλο.
Θα άκουγα

αντιρρήσεις, θα
υπήρχαν
αντιδράσεις,
ειρωνείες ίσως, γιατί
τα περισσότερα
ποιήματα της
συλλογής ήταν,
μάλλον, ερωτικά.
Είχαν, βέβαια, έναν
αέρα της κατοχής,
αλλά δεν είχαν τον
αέρα της
“μπραβούρας”
που ήθελε η εποχή.

Πιστεύω ότι τελικά η
ποίηση είναι μια
αισιόδοξη λειτουργία
– αυτό άσχετά με το
περιεχόμενό της. Γιατί
είναι αισιοδοξία να
πιστεύεις ότι μπορείς
να εκφράσεις κάτι
– κάτι που σε
συγκινεί, κάτι
που σε κεντρίζει – κι
ακόμη ότι η ποίηση
είναι μια γλώσσα που
ανήκει σε μια χρονική
περίοδο· σε μια
περίοδο που
λειτουργούν ακόμα οι
ευπιστίες, οι
αυταπάτες, το όνειρο,
η νεανικότητα – μια
νεανικότητα που δεν
έχει μεγάλη σχέση με
αυτό που λέμε
βιολογική.
Και πιστεύω ότι στους
περισσότερους
ποιητές, σχεδόν
σε όλους,
υπάρχει μια στιγμή
κορύφωσης που
συμπίπτει μ’ ένα
χρονικό όριο μιας
παρατεινόμενης
νεανικότητας, που
από κει και πέρα ό,τι
κι αν γράψει ή θα είναι
επαναλήψεις ή θα
είναι αντιγραφές του
εαυτού του ή θα είναι
πειραματισμός πάνω
σε τρόπους νεοτέρων
για να μη μείνει
καθυστερημένος.

Θα σημείωνα επίσης μιαν εξέλιξη χαρακτηρι-
στική. Στα ποιήματα της πρώτης συλλογής *Εποχές*
(1945), όπου επικρατεί ακόμα, αν δεν κυριαρχεί
κιόλας, μια (νεο)ρομαντική διάθεση φυγής, ένας
μοναχικός έφηβος ονειρεύεται θαλασσινά ταξί-
δια σε μακρινές πολιτείες. Ο έρωτας, η ανία, η
συνείδηση του αδιεξόδου παραπέμπουν σε μια
θεματική τύπου Ουράνη, Μπάρα ή Καββαδία. Κι
έπειτα (βρισκόμαστε πάντοτε στο κλίμα των *Επο-
χών*, δηλαδή στο κλίμα του εμφυλιοπολεμικού τέ-
λους της δεκαετίας του 1940), αυτός ο μοναχικός
έφηβος, που δεν είναι πια ούτε τόσο έφηβος ούτε
τόσο μοναχικός, μεταβάλλεται σε πολιτικό ον που
συμμετέχει στα κοινά, που φυλακίζεται μάλιστα
και καταδικάζεται σε θάνατο (1949). Αλλά η νεό-
τητα πάντα παρούσα. Ακόμα και στα ποιήματα
των *Συνχειών*, που μας φέρνουν κυρίως στη δε-
καετία του 1950, ακόμα και στα ποιήματα του
Στόχου (όπου και το χαρακτηριστικό «Νέοι της
Σιδώνος, 1970»), ο κόσμος του Αναγνώστη, εί-
τε κυριαρχείται από την αποδεκατισμένη γενιά
του ποιητή, είτε αναφέρεται και στους «επιγόν-
ους», είναι πρωτίστως ένας κόσμος νεανικός. Κι
αυτό όχι μόνο γιατί, όπως λέει ο Οβίδιος (*Amores*
1.9.3),

Quae bello est habilis, Veneri quoque convenit,
aetas
(= η ηλικία η κατάλληλη για τον πόλεμο είναι
κατάλληλη και για τον έρωτα)

αλλά και γιατί η ηλικία αυτή, η νεανική ηλικία, η
σημαδεμένη στην περίπτωση μας από τον θάνατο,
περιλαμβάνει και τον θάνατο του ποιητή-δημι-
ουργού. Αρκεί να σκεφθούμε την ομολογία του
ίδιου του Αναγνώστη: η ποιητική παραγωγή
του εκλείπει μαζί με τη νεότητά του. Ομολογία, αν
όχι απόλυτα βάσιμη, πάντως όμως επιβλητική.
Θα πρόσθετα: και υποβλητική.

*
* *

6 Είπαμε: ποίηση-χρονικό. Μπορεί επίσης να
πει κανείς: ποίηση-εξομολόγηση. Ή ποίηση-
ημερολόγιο. Ή ποίηση-συνομιλία. Ή στοχα-
σμός και απολογισμός. Ή διάλογος με την ιστο-
ρία. Ποίηση, τελοσπάντων, όπου το εγώ, το εσύ
και το εμείς (φυσικά και το εσείς) εναλλάσσονται
πιστοποιώντας μια σχέση ταύτισης αλλά και δια-
φοροποίησης συνάμα.

Πρώτα το εγώ, δηλαδή η φωνή του πρώτου προ-
σώπου (δεν λέω η φωνή του Αναγνώστη, λέω
απλώς: η φωνή του ποιητή). Έπειτα το εσύ. Που
μπορεί να είναι επίσης ένα εγώ (ο ποιητής απευ-

θύνεται συχνά στον εαυτό του), ή ένα δεύτερο
ερωτικό πρόσωπο ή, ακόμα, ένας φίλος και σι-
ντροφος, ζωντανός ή νεκρός (ο Δημήτρης,
Γιώργος, ο Μιχάλης, ο Ραούλ):

*Κι όμως, Δημήτρη, ξανά πίσω δεν πρέπει να
γυρίσουμε*

*

Έλα εσύ Γιώργο, έλα Μιχάλη, έλα Ραούλ

*

*Ραούλ, εσένα πάλι σκέφτομαι που δεν
πρόλαβες να γίνεις σοφός, να συζητήσει*

*

Έλα Γιώργο - βάλε στη θήκη το μαχαίρι

*

*(Μας γέρασαν προύρω Γιώργο, το
κατάλαβες;*

Εναλλαγές προσώπων που είναι συνάμα κ
εναλλαγές ανθρώπινων σχέσεων. Έτσι λ.χ.
εγώ μπορεί να χάνεται μέσα στο εμείς και το άτ-
μο να ταυτίζεται με την ομάδα, όπως στο ποίη-
μα «Χάρης 1944»:

*Ήμασταν όλοι μαζί και ξεδιπλώναμε
ακούραστα τις ώρες μα-
τραγουδούσαμε σιγά για τις μέρες που
θα ‘ρχόνταν
φορτωμένες πολύχρωμα οράματα.*

Ωστόσο πολύ συχνά το εγώ φανερώνει πως αν-
μεσα στο άτομο και την ομάδα ανοίγεται ένα χ
σμα-σημάδι μοναξιάς και διαφοροποίησης, απ-
στασης αλλά και απόσπασης:

*Κι ήθελε ακόμα πολύ φως να ξημερώσω
Όμως εγώ δεν παραδέχτηκα την ήττα*

*

*Όρθιος και μόνος σαν και πρώτα
περιμένω*

*

*Τη νύχτα εκείνη αρνήθηκα ν’
ακολουθήσω πια*

*

*Πριν μάθουν τίποτα οι άλλοι
πριν μάθουν πως εγώ
είναι γραμμένο για πάντα να ζήσω.*

Ο ποιητής και οι άλλοι ή συγκλίσεις και αποκλ-
σεις: να πώς θα μπορούσε να τιτλοφορηθεί ενδε-
χομένως μια μελέτη για τον Αναγνώστη. Ο ποι-
ητής ως διπλή παρουσία. Και μόνος και μετά πολ-
λών. Μαχόμενος και ιδιωτεύων. Κυρίως όμως
γνωρίζοντας το πότε και το πώς, αλλά και μη δι-
στάζοντας, ενίοτε, να προβαίνει σε απόλυτα κα-

ηγορηματικές διαβεβαιώσεις:

Δεν υπάρχει η πληθώρα αλλά το ένα

.....
Δεν υπάρχει το σύνολο αλλά η μονάδα.

*
* *

7 Τα παραπάνω μας βοηθούν ίσως να εντοπίσουμε έναν ουσιώδη μηχανισμό της ποίησης (και της ποιητικής) του Αναγνωστάκη. Ξυπνώντας την επιγραμματικότητα. Αλλά ένα τέτοιο ποίημα (το ξέρουμε και από τον Καβάφη) μπορεί να σημαίνει κυρίως δύο πράγματα: α) ότι το ποίημα υπερβαίνει το αντικείμενό του ανάγοντας όσο το ειδικό σε γενικό όσο και το σχετικό σε πόλυτο, και β) ότι κάποιοι σίχοι του ποιήματος είναι ν' αυτονομηθούν, να παρακάμψουν το εμμετρικό τους πλαίσιο και να καταστούν προνομιακοί φορείς του νοήματος.

Ότι και στον Αναγνωστάκη μια τέτοια ανάγκη ποφθεγματικής συμπύκνωσης φανερώνεται με ισχυρότερη ή περισσότερη επιμονή, μου φαίνεται αναμφισβήτητο. Ιδού μερικά παραδείγματα:

Όμως ο Πόλεμος δεν τέλειωσεν ακόμα.
Γιατί κανένας πόλεμος δεν τέλειωσε ποτέ!

*

Κανείς ναυαγός δεν πεθαίνει χωρίς μια
φωτογραφία νοσταλγική
Κανένα πλοίο δεν σαλπάρει χωρίς καπνό και
χωρίς δάκρυα

*

Τάντα είναι αργά για κάθε τι

*

Γιαγάπη είναι ο φόβος που μας ενώνει
με τους άλλους

*

Γιατί η ποίηση δεν είναι ο τρόπος να
μιλήσουμε,
αλλά ο καλύτερος τοίχος να κρύψουμε
το πρόσωπό μας.

Λέω ανάγκη συμπύκνωσης και σκέφτομαι πως
ως εδώ να βρίσκεται η ουσία της ποιητικής του
Αναγνωστάκη: σ' αυτή την πορεία προς το καίριο
και το ουσιώδες, πορεία που σημαίνει αφαίρεση,
απόρριψη του περιττού, του θεματογραφικού,
του δευτερεύοντος, και τελικά εμπράγματα απο-
κρίση του ποιητικού λόγου:

Όλο και πιο γυμνά
Όλο και πιο άναρθρα

όχι πια φράσεις
όχι πια λέξεις
γραμμάτων σύμβολα
αντί για την πόλη η πέτρα
αντί για το σώμα το νύχι
ακόμα πιο πολύ: μια αιμάτινη
σκοτωμένη κηλίδα
πάνω στο μικροσκόπιο.

*
* *

8 Κατοχή, Αντίσταση, εμφύλιος πόλεμος, με-
τεμφυλιακή περίοδος, δικτατορία του 1967:
αυτό είναι το ιστορικό φόντο όπου προβάλλεται η ποίηση του Αναγνωστάκη. Προβάλλεται. Δεν προβάλλει. Δεν αναπαριστάνει. Μεταφορικός λόγος, μεταφέρει ένα παράλληλο φορτίο. Τι μεταφέρει; Πού μας μεταφέρει;

Στο ποιητικό σκηνικό του Αναγνωστάκη κυριαρχούν οι καταστροφές. Γκρεμισμένα σπίτια. Ερείπια και χαλάσματα. Νεκροί και μελλοθάνατοι. Φορτωμένα καμιόνια. Φλογισμένες πόλεις. Ναυαγισμένα όνειρα. Ναυαγισμένες επικλήσεις. Ερειπωμένες επιθυμίες. Μαστροποί ποιητές. Νικημένοι στρατιώτες. Αλλά και επιζώντες. Ένας απ' αυτούς κι ο ποιητής μας:

Θα μείνω κι εγώ μαζί σας μες στη βάρκα
ύστερα απ' το φριχτό ναυάγιο και το χαμό

Ή, επίσης:

Τώρα μιλώ πάλι σαν ένας άνθρωπος που
γλίτωσε
απ' το λοιμό.

Στην ουσία, ζει την περιπέτεια μιας επιστροφής
δίχως χαρά, ίσως και δίχως νόημα:

Γύρισες πίσω, κι η πολιτεία με τα σπασμένα
σοκάκια

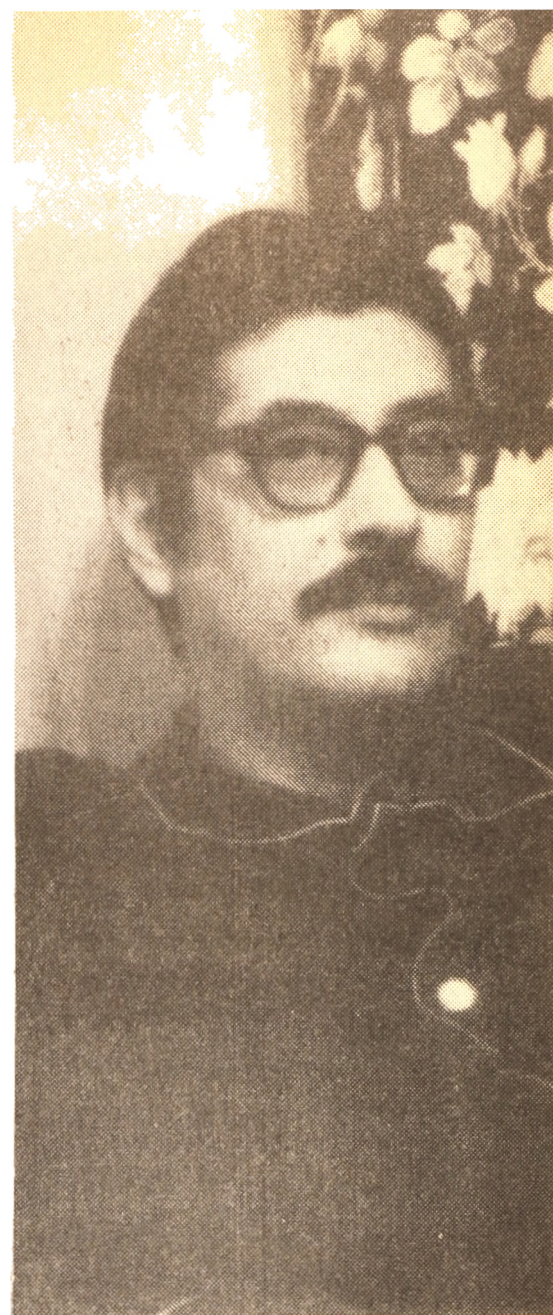
σα γυναίκα τα ξημερώματα
άνθρωποι πάντα βιαστικοί μέσα στους
άσκοπους

δρόμους προφασιζόμενοι κάποιο μεγάλο
σκοπό

Αναρωτιέται:

Μα ποιο είν' το τέλος τάχα και ποια νά' ναι
η επιστροφή;

αφού ασφαλώς τίποτα δεν είναι (δεν μπορεί πια
να είναι) όπως πριν. Όλα έχουν αλλάξει:

Αλλά τη στιγμή της
κρίσης, αργότερα
δηλαδή, εκείνο που θα
μείνει απ' τον ποιητή
θα είναι αυτό που έχει
γράψει ως τη στιγμή
της κορύφωσης.

Έχω λάβει κι εγώ
μέρος στην εθνική
αντίσταση από πολύ
μικρός, όπως πάρα
πολλοί, καθώς
αποδεικνύεται τώρα
τελευταία ...
Αλλά δεν έχω να
προβάλω κανέναν
ιδιαίτερο τίτλο, ούτε
κανένα ιδιαίτερο
εύσημο. Νομίζω όμως
πως έζησα αρκετά
έντονα αυτά τα
χρόνια, ιδιαίτερα τα
χρόνια του εμφυλίου
που ήταν
η πιο σκοτεινή, η πιο
μαύρη, η πιο
ταπεινωτική περίοδος
στη νεοελληνική
ιστορία. Μια περίοδος
που έχει αφήσει
δυσεπούλωτες –για να

μην πω
 ανεπτούλωτες-
 πληγές. Αλλά γι' αυτά
 έχω μιλήσει κι άλλες
 φορές, κι ίσως σε
 χρόνο που δεν ήταν
 τόσο εύκολη η ομιλία.
 Δυστυχώς -το
 δυστυχώς εδώ το
 λέω, μολονότι ξέρω
 ότι
 ήταν αναπόφευκτο
 και δίκαιο-,
 δυστυχώς, η εποχή
 αυτή έχει μια
 υπερβολική
 συναισθηματική
 φόρτιση. Μια φόρτιση
 από την οποία πολύ
 δύσκολα μπορούμε να
 ξεφύγουμε εμείς οι
 παλιότεροι. Αλλά
 νομίζω πως πρέπει
 να ξεφύγουμε όχι για
 να δούμε το παρελθόν
 διαφορετικά -γιατί
 δεν μπορούμε να το
 δούμε εμείς
 διαφορετικά, κακά τα
 ψέματα- ή να το
 δούμε πιο
 αντικειμενικά,
 αλλά για να
 προετοιμάσουμε κάτι
 καλύτερο για τους
 νεότερους: να το
 δούμε διαφορετικά
 αυτοί που δεν έχουν
 ούτε τις εμπειρίες
 ούτε τα τραύματα
 που έτυχε να 'χουμε
 εμείς. Σήμερα, με την
 επίσημη αναγνώριση
 της εθνικής
 αντίστασης, περνάμε
 πάλι ένα
 έντονο στάδιο
 συναισθηματικής
 φόρτισης - πάλι
 δικαιολογημένα λέω,
 πάλι σωστά. Κάποτε
 έπρεπε να βγουν στη
 φόρα όλα αυτά που
 τόσα χρόνια ήταν
 θαμμένα
 λεηλατημένα,
 πλαστογραφημένα -
 όλα πρέπει να
 ειπωθούν. Αλλά
 νομίζω ότι πρέπει

Αυτοί δεν είναι οι δρόμοι που γνωρίσαμε
 αλλότριο πλήθος έρπει τώρα στις
 λεωφόρους
 αλλάξαν και των προαστίων οι ονομασίες
 υψώνονται άστυλα στα γήπεδα και στις
 πλατείες.

Ποιος περιμένει την επιστροφή σου; [...]

Ο καθένας λοιπόν με την οδύσσειά του. Γιατί
 εδώ, σ' αυτήν την περιπέτεια του πικρού γυρι-
 σμού, ίσως να βρίσκεται η κυριαρχικότερη μετα-
 φορά του Αναγνωστάκη, αυτή που δίνει τραγικό-
 τητα στην ποίησή του, που εικονογραφεί τον αδύ-
 νατο νόστο, το αγεφύρωτο χάσμα ανάμεσα στο
 πριν και το τώρα, αλλά και που συντηρεί το χαμέ-
 νο όνειρο της Ιθάκης

[...] όταν ο ταξιδιώτης
 ακούει τα μακρυσμένα βήματα
 του γέρικου πιστού του
 σκύλου.

*
 * *

9 Το κείμενο του Αναγνωστάκη είναι ταυτό-
 χρονα συνεχές και διακεκομμένο. Συνε-
 χές, γιατί περικλείει το ίδιο δυσμικό όρα-
 μα, αλλά και την ίδια οπτική γωνία. Διακεκομμέ-
 νο, γιατί προχωρεί με αναβαθμούς, τελειώνει και
 ξαναρχίζει, αλλάζει ρυθμό, ένταση, ύφος. Από τη
 θλίψη των πρώτων Εποχών ως τον πικρό σαρκασ-
 μό και τον σατιρικό τόνο του Στόχου η απόστα-
 ση δεν είναι μικρή, κάθε άλλο. Τελικά: κείμενο
 της πίκρας, της οργής, όσο και της ειρωνείας, της
 περίσκεψης και των χαμηλών τόνων. Ανοιχτό αλ-
 λά και κλειστό. Διαλογικό αλλά και μονολογικό.

Υπογραμμίζω ένα ουσιώδες στοιχείο του: αυτό
 που στη σύγχρονη τεχνική μας γλώσσα ονομάζε-
 ται αυτοαναφορικότητα. Αν είχα περισσότερο
 χρόνο και αν δεν φοβόμουν μήπως μετατρέψω
 την ωραία αποψινή βραδιά μας σε φιλολογικό
 σεμινάριο, θα μπορούσα να δείξω ότι πολύ συ-
 χνά (συχνότερα πάντως απ' ό,τι νομίζουμε) το
 κείμενο του Αναγνωστάκη παραπέμπει στον
 εαυτό του. Και δεν εννοώ μόνο τις (σπανιότερες)
 περιπτώσεις όπου ο ποιητής παραθέτει στίχους
 του σε εισαγωγικά (λ.χ. «Πλήθος ενέδρες της ζω-
 ής παραμονεύαν την πτώση σου»), ή όπου μνημο-
 νεύει χωρία από το έργο τους όπως

Κάποτε το 'χα και τούτο πιστέψει: πάντα
 είναι

αργά για κάθε τι

ή, ακόμα:

(«Υπάρχει πάντα μια αναχώρηση», έτσι είχα
 κάποτε πει
 άλλοτε πάλι μίλησα για μιαν άγνωστη
 αρρώστια - ποιος τα θυμάται;)

Εννοώ κυρίως τις αυτοαναφορές και αυτοπα-
 ραπομπές που εντοπίζονται δύσκολα σε περι-
 πωση μερικής ή αποσπασματικής ανάγνωσης.
 Είναι όμως πραγματικές αυτοαναφορές και αυ-
 τοπαραιομπές; ή μήπως σήματα-δείκτες που
 ενεργοποιούνται και ενεργούν μόνο όταν το ποι-
 ητικό έργο διαβάζεται ως ενιαίο ποίημα; Αναφέ-
 ρω τέσσερα ενδεικτικά παραδείγματα:

α) Η φράση «Στην οδό Αιγύπτου-πρώτη πάρο-
 δος δεξιά» (από το ποίημα «Ο πόλεμος» των
 πρώτων Εποχών, του 1945) επανέρχεται ως πρώ-
 τος στίχος στο ποίημα «Θεσσαλονίκη, Μέρες το
 1969 μ.Χ.»

β) Το ακόλουθο χωρίο (από τις Εποχές 2, 1948)
 «Και τα παιδάκια δεν μπορούνε πια να παίξουν
 χωρίς κανένα κίνδυνο από τα τόσα κάρα πο
 περνούνε» επανέρχεται ελαφρά παραλλαγμέν
 στο ποίημα «Θεσσαλονίκη, Μέρες του 196
 μ.Χ.», ως εξής: «Και τα παιδάκια δεν μπορούν
 πια να παίξουνε από τα τόσα τροχοφόρα πο
 περνούνε». (Εκσυγχρονισμός: τα κάρα έχουν γ
 νει τροχοφόρα!)

γ) Ο μεμονωμένος στίχος «Κι ήθελε ακόμη πολ
 φως να ξημερώσει» (από το ποίημα «Σκυφοί πε
 ράσανε» των Εποχών 3, 1951) εμφανίζεται ω
 πρώτος στίχος και στη συλλογή Η συνέχεια
 (1954) με την ακόλουθη μορφή: «Κι ήθελε ακόμ
 πολύ φως να ξημερώσει. Όμως εγώ / δεν παραδε
 χτηκα την ήττα.»

δ) Οι ακόλουθοι στίχοι (από το ποίημα «Τ
 πρωί...» των Εποχών 3, 1951) «Το πρωί / στις 5 /
 ξηρός / μεταλλικός ήχος / ύστερα από τα φορτω
 μένα καμιόνια» επανέρχονται και στο ποίημα
 «Εδώ...» της συλλογής Η συνέχεια (1954) με τ
 μορφή: «Σήμερα το πρωί / στις πέντε / πριν βγει
 ήλιος / πριν, πριν ακόμη απ' τα καμιόνια».

Θα μπορούσα να προσκομίσω και άλλα τεκμή-
 ρια τέτοιων αυτοαναφορών: λ.χ. το γεγονός ότι ο
 τίτλοι δύο ποιημάτων του Αναγνωστάκη («Μι
 λώ» και «Τώρα μιλώ πάλι») συνδέονται μεταξ
 τους συνδέοντας ταυτόχρονα και τις συλλογές Η
 συνέχεια 2 και Η συνέχεια 3, ή το γεγονός ότι στα
 ΥΓ. (1992) ενσωματώνονται πολλά κείμενα του
 Περιθωρίου '68-'69 (1979). Θα 'λεγες πως ο ποι-
 ητής δημιουργεί γέφυρες προσπαθώντας να συν-
 δέσει τα έργα του μεταξύ τους. Ωστόσο αξίζει να
 σημειώσω εδώ και κάτι άλλο: πως υπάρχει ένα
 ορισμένο ποίημα (ας πούμε: ένα είδος περιλή

ισ των προηγούμενων) που συνοψίζει στο πρώ-
μέρος του την κύρια θεματική του Αναγνωστά-
| ενσωματώνοντας στίχους άλλων ποιημάτων
υ. Είναι το γνωστό ποίημα «Μιλώ»:

Μιλώ για τα τελευταία σαλπίσματα των
νικημένων στρατιωτών
για τα τελευταία κουρέλια από τα γιορτινά
μας φορέματα
για τα παιδιά μας που πουλάν τσιγάρα
στους διαβάτες
Μιλώ για τα λουλούδια που μαραθήκανε
στους τάφους και τα σαπίζει η βροχή
για τα σπίτια που χάσκουνε δίχως
παράθυρα σαν κρανία ξεδοντιασμένα
για τα κορίτσια που ζητιανεύουν δείχνοντας
στα στήθια τις πληγές τους
Μιλώ για τις ξιπόλητες μάνες που
σέρνονται στα χαλάσματα
για τις φλεγόμενες πόλεις τα σωριασμένα
κουφάρια στους δρόμους
τους μαστροπούς ποιητές που τρέμουνε τις
νύχτες στα κατώφλια
Μιλώ για τις ατέλειωτες νύχτες όταν το φως
λιγοστεύει τα ξημερώματα
για τα φορτωμένα καμιόνια και τους
βηματισμούς στις υγρές πλάκες
για τα προαύλια των φυλακών και για το
δάκρυ των μελλοθανάτων.

*
* *

Ο Θέλω να υπογραμμίσω το εξής: ότι, παρά
τις παύσεις του, τις διαλείψεις του ή τις
ρωγμές του, το ποιητικό έργο του Ανα-
γνωστάκη χαρακτηρίζεται από μια βαθύτερη
όπτη. Πράγμα που δεν σημαίνει βέβαια επα-
ληψη, αφού, από το ξεκίνημά του ως την τωρι-
παρουσία του, το έργο αυτό εμφανίζει αξιοση-
ιώτες μεταβολές.
Βασικό του γνώρισμα: η ειρωνεία του. Στην ου-
ι, ειρωνικές αιχμές συναντούμε σε ολόκληρη
ν ποιητική παραγωγή του Αναγνωστάκη. Ακό-
και στις πρώτες Εποχές (1945) υπάρχει ένα
ρακτηριστικό επίγραμμα με τον τίτλο «Επιτά-
υν»:

Κώ αναπαύεται
μόνη ανάπαυση της ζωής του
μόνη του στερνή ικανοποίηση
κλείεται μαζί με τους αφέντες του
την ίδια κρύα γη, στον ίδιο τόπο.

Επιτάφιος (με ν): ό,τι δηλαδή θα δώσει αργότε-

ρα (στις Παρενθέσεις και στη συλλογή *Ο στόχος*)
δύο ανάλογα επιγράμματα με τον τίτλο «Επιτύμ-
βιον» (και πάλι με ν). Ανάλογα αλλά όχι όμοια.
Γιατί το «Επιτύμβιον» των *Παρενθέσεων* είναι
ακόμα χαμηλόφωνο και διακριτικό:

Λυπηθήκαμε, ίσως, που θα 'φευγε μια μέρα
από κοντά μας
τόσο μονήρης, άψογος, κύριος μέσα σε κάθε
αποτυχία
μ' έναν ήχο αναπότρεπτο -ολέθριος
επιλογος-
ο τελευταίος, αναντίρρητα, μιας παρακμής.

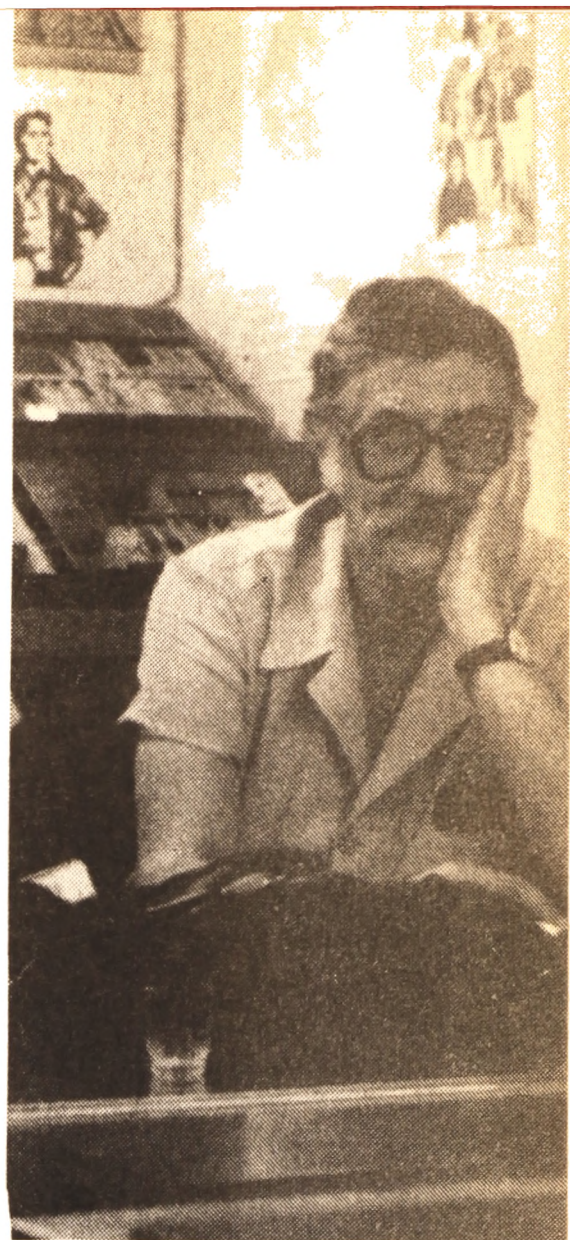
Απεναντίας, στο «Επιτύμβιον» του *Στόχου*,
όπως και στο σύνολο του *Στόχου* άλλωστε, διαπι-
στώνουμε ένα σαρκαστικό ανέβασμα του τόνου,
απότοκο των περιστάσεων (εννοώ τη δικτατορία
των συνταγματαρχών), σαρκαστικό ανέβασμα
του τόνου που, για να θυμηθούμε και τον Καρυω-
τάκη, πιστοποιεί μια σαφή μετακίνηση από το
ελεγείο προς τη σάτιρα:

Πέθανες-κι έγινες και συ: ο καλός
ο λαμπρός άνθρωπος, ο οικογενειάρχης,
ο πατριώτης.
Τριάντα έξι στέφανα σε συνοδέψανε, τρεις
λόγοι αντιπροέδρων,
εφτά ψηφίσματα για τις υπέροχες
υπηρεσίες που προσέφερες

Εδώ όμως βρισκόμαστε ασφαλώς σ' ένα όριο
(που ενισχύει μάλιστα και την άποψη του
Northrop Frye για τη σάτιρα ως «μαχόμενη ειρω-
νεία»).

Σε άλλες, προγενέστερες περιστάσεις, η ειρω-
νική διάθεση του Αναγνωστάκη εκδηλώνεται με
λιγότερο οξείς τόνους. Ο θάνατος δεν είναι απο-
κλειστικό αντικείμενο ειρωνείας. Υπάρχουν και
άλλες καταστάσεις: η μουντή καθημερινότητα, η
ανία, το αδιέξοδο, η πνιγερή και θλιβερή ασημα-
ντότητα της άσκοπης ζωής:

Αυτοί πιστεύουν πως ο χρόνος με τα χαρτιά
περνάει πιο ευχάριστα
αν δε βρέξει θα πάμε στο πάρκο, αν βρέξει
στης κυρίας Αγγέλας
εκεί που στη σοφίτα κατοικεί ο αρχαίος
μαέστρος με τη γυναίκα του
κι η κόρη αρραβωνιάζεται 29 χρονώ,
απέκρουσε πολλές προτάσεις
αγαπούσε τη διαστολή, τα θερινά
ξενοδοχεία, τα κλειστά οικογενειακά κέντρα
λατρεύει ένα βρέφος, θα τ' ονομάσει Αγνή,
αν κι ο γιατρός

σιγά σιγά να το
ξεπεράσουμε αυτό το
στάδιο. Να μη
φοβόμαστε πια να
λέμε την αλήθεια. Να
μη φοβόμαστε πια την
κριτική. Πέρα από
μυθοποιήσεις ή
προσωπικά τραύματα,
αυτή η ανεξέλεγκτη και
χειμαρρώδης
αντιστασιολογία
στις μέρες μας
—πόσο μάλλον όταν
προέρχεται από
ανθρώπους που
όψιμα
ανακάλυψαν αυτό το
ορυχείο— ομολογώ ότι
μ' εκνευρίζει λίγο, με
μελαγχολεί.
Δεν διέπομαι από
κανένα πνεύμα
ρεβανσισμού αλλά δεν
αισθάνομαι καλά —θα
πω μια περίεργη λέξη—
σ' ένα κλίμα
παλικάρισμού,
που γίνεται εκ του
ασφαλούς, βέβαια.
Είμαι ξένος σ' αυτό το
κλίμα. Κυρίως μ'
ενοχλεί ο στόμφος, τα
μεγάλα λόγια, η

καθυστερημένη
επίδειξη τίτλων
και ευσήμων,
που για μένα
ελάχιστοι τα
δικαιούνται –
κι αυτοί οι
ελάχιστοι είναι
εκείνοι ακριβώς
που δεν τα
προβάλλουν.
Όλη η ιστορία
της Ελλάδας
– όχι μόνο τα
τελευταία 40 χρόνια
αλλά και πιο πίσω
ακόμη να πάμε –,
πέρα απ' το
ότι είναι μια ιστορία
αλληλοσπαραγμού
και αλληλο-
ταπεινώσεων με
αφράνταστες
περιπέτειες, είναι
περισσότερο μια
ιστορία εκβιασμού
συνειδήσεων...

**Μανόλης
Αναγνωστάκης**

το έχει -ή σχεδόν- απαγορεύσει.

Πράγμα χαρακτηριστικό: τα καθαρευουσιάνικα στοιχεία στον Αναγνωστάκη συνδέονται άμεσα με την ειρωνική χρήση της γλώσσας. Παραθέτω ενδεικτικά το ακόλουθο ποίημα των *Παρενθέσεων* που έχει τον τίτλο «Άνθρωποι»:

Ένα χώρο να σταθούμε ζητήσαμε, δίχως
υποτιθέμενα προνόμια ή ξέχωρη αξία
Ένα αναγκαίον υστέρημα εις όλους περιττόν
(κι η ευαισθησία σε τέτοιες στιγμές τι

χρησιμεύει;)

Όπως λ.χ. ο Γιώργος Τάδε φίλος λυρικός
ποιητής ποζάρει επιμελώς
και πείσμων στα πάνω ράφια των

επαρχιακών βιβλιοπωλείων

Όπως στο θερινό κινηματογράφο που δεν
πειράζεται από τη νόηση
των φιλησύχων ημερομισθίων της
συνοικίας.

Είμαστε συνεπώς πολύ ικανοποιημένοι
πιστεύοντας -οψίμως- ασυζητητί σε
σοφότατα προγονικά αποφθέγματα

Να πούμε το «ουκ εν τω πολλώ το εύ» ή
«μηδέν άγαν» και τα παρόμοια

Ενδεδυμένοι ευπρεπώς με καινούργη
υποδήματα και γραβάτες ημίμαυρες
παρελθούσης νεότητας

Διηγούμαστε, εν κύκλω στενώ, πως τη ζωή
μας τυράννησε ένας

άγονος έρωτας -πριν τόσα ή τόσα χρόνια-
μια απασχόληση

κι αυτό, να μην τον έχεις ακόμα ξεχάσει

Σε μια δεδομένη ηλικία δεν αρνιούμαστε

πως γράψαμε και στίχους - ω νεότης,
μ' ένα χαμόγελο συγκαταβατικό

Ή διαβάσαμε την «Άννα Καρενίνα» σε

μετάφραση αγνώστου κι άλλες
μηδαμινότατες κοινοτοπίες.

Επιτέλους έναν χώρον απλούστατον,

έστω 1Χ2, δίχως υποτιθέμενα
προνόμια ή ξέχωρη αξία

Άνθρωποι χωρίς καμιά ιδιαίτερη ιδεολογία,
όχι αισθαντικότητα,

όχι απογοητευμένοι, άνθρωποι απλώς.

*

* *

11 Και να που τα ερωτήματα μας πιέζουν.
Τι είναι τελικά ο Αναγνωστάκης; Ποιητής της ήττας; Πολιτικός ποιητής; Ερωτι-

κός ποιητής; Υπαρξιακός ποιητής;

Μάταια ερωτήματα, κατά τη γνώμη μου. Γιατί το πρόβλημα δεν είναι ασφαλώς να βρούμε έναν χαρακτηρισμό που ν' αποκλείει όλους τους άλλους. (Λες και ένας πολιτικός ποιητής αδυνατεί να είναι παράλληλα και ισοδύναμα ερωτικός, υπαρξιακός ή οτιδήποτε άλλο). Το πρόβλημα βρίσκεται περισσότερο στο βάθος και λιγότερο στην επιφάνεια: περισσότερο στη λειτουργία και λιγότερο στην περιγραφή.

Πολιτικός (και όχι βέβαια κομματικός) ποιητής είναι χωρίς αμφιβολία ο Αναγνωστάκης. Αλλά με μια διαφορά: ότι το έργο του δεν παύει να διευρύνει ή/και ν' αμφισβητεί τα όρια και τις προδιαγραφές της λεγόμενης πολιτικής ποίησης. Κι εδώ μου φαίνεται πως βρίσκεται η σημασία του. Ίσως και το «νέο ρίγος» που φέρνει στα γράμματά μας. Τι φέρνει ακριβώς; Πιστεύω: μια αίσθηση (και μια ποιητική πρακτική) από τις πιο προσωπικές, δραματικές και πρωτότυπες του ελληνικού μεταπολέμου.

Πρωτότυπες; Αλλά (θα μπορούσε ν' αντιτάξει ο δικηγόρος του διαβόλου) το έργο αυτό δεν διαθέτει εντυπωσιακά στοιχεία πρωτοτυπίας. Ούτε η γλώσσα του, ούτε η τεχνική του, ούτε η θεματική του αποτελούν ουσιαστικές ρήξεις με το παρελθόν. Κάθε άλλο μάλιστα. Γιατί, ως ένα ορισμένο σημείο, το έργο του Αναγνωστάκη φανερώνει ανενδοίαστα τις μεσοπολεμικές του καταβολές, ακόμα και τον διάλογό του λ.χ. με το έργο του Καρυωτάκη ή του Καβάφη ή του Σεφέρη. Πώς λοιπόν μπορεί να μιλάει κανείς για πρωτοτυπία;

Να το πρόβλημα. Είναι επιτακτικό. Χρειάζεται όμως, κατά τη γνώμη μου, ν' αντιστραφεί και να διατυπωθεί με τον ακόλουθο τρόπο: πώς μπορεί ένα ποιητικό έργο (του Αναγνωστάκη εν προκειμένω) χωρίς εμφανή στοιχεία νεοτερισμού να νεοτερίζει στην ουσία του επιβάλλοντας δυναμικά την ολότελα ξεχωριστή φωνή του;

Δεν ξέρω. Αδυνατώ ν' απαντήσω κατηγορηματικά. Υποθέτω μόνο και διαισθάνομαι (αλλά χωρίς να μπορώ να το βεβαιώσω ή να το αποδείξω) πως αυτό που συμβαίνει εδώ δεν είναι υπόθεση τεχνικής. Είναι υπόθεση τέχνης, εσωτερικού ρυθμού και εσωτερικής αλχημείας, ακέραιης και καίριας σχέσης με την πράξη και με τον λόγο. Θα μπορούσα μάλιστα (γιατί όχι;) να μιλήσω και για *αυθεντικότητα*, αρκεί η λέξη αυτή, απαλλαγμένη από ηθικές και ηθικολογικές συνδηλώσεις, να φανερώνει την απόλυτη σύμπραξη ζωής και δημιουργίας, βιώματος και αισθητικής ανάπλασης.

Εδώ τελειώνει η δική μου εποπτεία. Τα υπόλοιπα ανήκουν στη δικαιοδοσία της ποίησης και της σιωπής.

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΑ

των ΣΟΦΙΑΣ ΠΑΛΑΜΙΩΤΗ-ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΕΚΑΤΩΡΟΥ

Οι πεφωτισμένες κρίσεις
του κ. Martin και
η παράδοξη στάσηGarbage in,
garbage out...του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου
έναντι του ρόλου των βιβλιοθηκών
στη χώρα μας.Στήνουμε θέατρα και τὰ χαλνοῦμε
δπου σταθοῦμε κι ὅπου βρεθοῦμε
στήνουμε θέατρα καὶ σκηνικά,
ὅμως ἡ μοίρα μας πάντα νικᾷ

Γ. Σεφέρης, «Θεατρίνοι Μ.Α.»

ΤΟΝ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟ ΧΕΙΜΩΝΑ το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (Ε.ΚΕ.ΒΙ.), στο πλαίσιο «χάρτης μιας εθνικής στρατηγικής για το βιβλίο», όπως μας λέει, ανέθεσε τριμελή επιτροπή –από στελέχη της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης και κ. David Martin, διευθυντή της αγγλικής υπηρεσίας Bookdata– να κρίνει ποιες από τις άρχουσες βάσεις δεδομένων –πέντε τον αριθμό τίθενται υπό αξιολόγηση– συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις να αναλάβουν τη χανογραφική αποδελτίωση της ελληνικής δοτικής παραγωγής. Στόχος: η διακίνηση ; πληροφόρησης μέσω της ηλεκτρονικής ισύνδεσης των εκδοτών με τα βιβλιοπω-ία και το αγοραστικό κοινό, στο οποίο

«κοινό», όχι ανεξήγητα δυστυχώς, συμπεριλαμβάνονται, γενικώς και αορίστως, οι βιβλιοθήκες (αντιμετωπίζονται παραδόξως μάλλον ως πελάτες των εκδοτών μας). Επειδή, όμως, οι κανόνες για την αποδελτίωση του βιβλιακού και του οπτικοακουστικού υλικού, παντού στον κόσμο πλην της χώρας μας, εκπηγάζουν ακριβώς από τις βιβλιοθήκες, κάθε σχετική προσπάθεια που δεν στηρίζεται σ' αυτές, ρίπτεται εκ προοιμίου στο κενό μαζί με

αρκετά εκατομμύρια δραχμές, όπως συμβαίνει στην προκειμένη περίπτωση, αφού το Ε.ΚΕ.ΒΙ. επιχορηγείται από το κράτος. Αυτό επιβεβαιώνεται, νομίζουμε, αν παρακολουθήσουμε από κοντά τη «δράση» της πιο πάνω επιτροπής. Μια «δράση» φυσικό επακόλουθμα «απόψεων» –είναι ο πιο μετριοπαθής χαρακτηρισμός– που δεν θεωρούν τη βιβλιοθήκη έναν από τους κεντρικούς μοχλούς της εθνικής πολιτικής για το βιβλίο.

ΘΑ ΣΤΑΘΟΥΜΕ στα όσα μας λέει η επιτροπή με έγγραφό της του Ε.ΚΕ.ΒΙ. (24 Νοεμβρίου 1995). Με τα «τρισβάρβα» ελληνικά της όπως θα έλεγε ο Καβάφης –λανθασμένα και δυσνόητα ως ορολογία, ακαλαίσθητα δε ως έκφραση– επαινεί δύο μονάχα από τους κρινόμενους φορείς. Στο ίδιο όμως κείμενο αξιολογήσεως ο εκ των μελών Άγγλος κ. Martin, τους δύο αυτούς «εκλεκτούς» δεν τους βαθμολογεί μήτε καν με τη βάση. Πιο περίεργο είναι όμως το ότι η αξιολόγηση του Άγγλου παρατίθεται στα αγγλικά, χωρίς μετάφραση. Ας απολαύσουμε τις αποφάνσεις του κ. Martin (η περιληπτική απόδοση στα ελληνικά είναι αναγκαστικά δική μας):

1. Για την ΒΙΒΛΙΟΤΕΛ¹: Το προσωπικό όχι μόνο δεν είναι έμπειρο αλλά δεν του έχει δοθεί και η ορθή κατεύθυνση. Ανακύπτουν τρεις απορίες: αν το προσωπικό αυτό δεν διαθέτει τεχνογνωσία, αν δεν γνωρίζει τι είδους πληροφοριακά στοιχεία πρέπει να συγκεντρώσει και αν δεν υπάρχει η ορθή οργάνωση με ποιον τρόπο θα επιτύχει τον στόχο του;

2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 2000²: Δεν καλύπτει πλήρως και συστηματικά, όπως θα έπρεπε, μια υπηρεσία που πληροφορεί σε εθνικό επίπεδο για την εκδοτική παραγωγή που κυκλοφορεί

(books in print). Μακροπρόθεσμα, είναι αμφίβολη η βιωσιμότητα του έργου της ως προς τα βιβλία.

Υπάρχει όμως κι ένα ακόμη παράδοξο: Ο κ. Martin έχει να πει από έναν καλό λόγο (σε μη μεταφραζόμενα αγγλικά πάντα) για δύο από τους κρινόμενους τους οποίους δεν επαινούν διόλου τα άλλα δύο μέλη της επιτροπής:

3. ΙΧΝΕΥΤΗΣ³: Το αρχείο που διατηρεί και διαρκώς ενημερώνει, με τους νέους τίτλους που εκδίδονται στην Ελλάδα, είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό. Η συνεργασία του Ιχνευτή για τον σχεδιασμό ενός εθνικού συστήματος θα ήταν πολύτιμη.

4. ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ⁴: Οι ιδιοκτήτες δικαίως είναι υπερήφανοι για το επίτευγμά τους, αποτέλεσμα πολύ ουσιαστικής και με αφοσίωση προσπάθειας.

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΠΟΥ ΤΕΛΙΚΑ τίθεται από έναν καλοπροαίρετο παρατηρητή είναι το ακόλουθο: Μήπως οι πιο πάνω αξιολογήσεις του κ. Martin –ανθρώπου καθώς φαίνεται ειδικευμένου επί του θέματος και ειλικρινούς– δηλώνουν ότι οι επαινούμενοι από τους δύο έλληνες εμπειρογνώμονες του Πανεπιστημίου Κρήτης, πρόκειται, αν επιλεγούν από το Ε.ΚΕ.ΒΙ., να ταΐσουν τα δόλια τα μηχανήματα τους με σκουπίδια για να λάβουν ασφαλώς πάλι σκουπίδια και μάλιστα πανάκριβα πληρωμένα από τον ελληνικό λαό; Διότι αυτή ακριβώς είναι η μετάφραση του αγγλικού «garbage in, garbage out» του πιο πάνω εγγράφου, το οποίο υποψιαζόμαστε ότι πρέπει να χρησιμοποιήθηκε πρωτογενώς από τον άγγλο έγκυρο εμπειρογνώμονα που κανονικά θα αναφερόταν φανταζόμαστε όχι γενικώς και αορίστως –όπως κάμουν οι δύο Έλληνες– στα κριτήρια αξιολογήσεως, αλλά πολύ συγκεκριμένα και ειδικά στα αποτελέσματα του όλου μεγαλεπήολου και ασφαλώς αδιέξοδου –όχι όμως και ανέξοδου– εγχειρήματος του Ε.ΚΕ.ΒΙ.

Με πολλή μεγάλη περιέργεια λοιπόν περιμένουμε τους «καρπούς» του καλοποτισμένου δέντρου. Προσωρινά, ωστόσο, θα περιμέναμε μια επιπλέον εξήγηση από το Ε.ΚΕ.ΒΙ. ή από τους ενδιαφερόμενους σχετικά φορείς. Κυρίως, κάποιο σχόλιο για τις πεφωτισμένες κρίσεις του κ. Martin και για την παράδοξη στάση του Ε.ΚΕ.ΒΙ. έναντι του ρόλου των βιβλιοθηκών στη χώρα μας.

1. Βιβλιογραφική βάση δεδομένων της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Εκδοτών Βιβλίου (Π.Ο.Ε.Β.)

2. Βάση δεδομένων της, αγνώστων λοιπών στοιχείων, εταιρείας παραγωγής λογισμικών προγραμμάτων ΕΛΕΑ. Φαίνεται πάντως ότι είναι μια εταιρεία «γενικών-ειδικών καθηκόντων», με ιδιότητες Α.Τ.Ι.Α. (αγνώστου ταυτότητας ιπτάμενο αντικείμενο).

3. Πρόκειται για τη βάση δεδομένων του γνωστού καλού περιοδικού Ιχνευτής (βιβλία και στατιστικές).

4. Βιβλιογραφική βάση του παλαιού καλού βιβλιοπωλείου «Ορίζοντες», του Άρη και της Ντίνας Γαζώνη.

ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ
ΔΕΣΜΩΤΕΣ

Ο Φρήντριχ Ντύρενματ για το Ισραήλ και τους Παλαιστίνιους

του Σπύρου Μοσκόβου

Ήταν πριν από είκοσι χρόνια όταν ο γερμανοελβετός θεατρικός συγγραφέας **Φρήντριχ Ντύρενματ** (*Η επίσκεψη της γηραιάς κυρίας*), γιος προτεστάντη πάστορα, επισκέφθηκε το Ισραήλ, όπου του απονεμήθηκε μια τιμητική πανεπιστημιακή διάκριση. Το αντίδωρό του ήταν η ευχαριστήρια ομιλία που εκφώνησε με ποικίλες αλλαγές και προσθαφαιρέσεις τρεις φορές, στη Χάιφα, τη Βηρσαβέε και την Ιερουσαλήμ. Την άλλαζε και τη συμπλήρωνε διαρκώς καθ' οδόν, από τη μια πόλη στην άλλη, καθώς μέσα στον καταιγισμό των εντυπώσεων ένοιωθε να μην μπορεί να ανταποκριθεί στην πραγματικότητα του Ισραήλ με όσα είχε προετοιμάσει για να πει στο Νεσατέλ της Ελβετίας. Συνέχισε να τη διορθώνει με μανία ακόμα και στο αεροπλάνο της επιστροφής, ακόμα και στο ελβετικό του ησυχαστήριο. Εκδόθηκε το 1976 με τίτλο *Αλληλεξαρτήσεις. Δοκίμιο για το Ισραήλ* – και το τελικό αποτέλεσμα ήταν ένα πρωτοπόρο για την εποχή του κείμενο, προϊόν ανάλυσης πέρα από τα τετριμμένα σχήματα της πολιτικής καθημερινότητας, εμπαθής τελικά συνηγορία για τη διατήρηση του κράτους του Ισραήλ και την ίδρυση ενός όμορου παλαιστινιακού κράτους. Το ένα θα συνιστούσε την εγγύηση για την ύπαρξη του άλλου, και τα δύο μαζί τη μόνη δυνατή εγγύηση για την ειρήνη στην περιοχή.

Ο Ντύρενματ έγραψε το δοκίμιο του στην καρδιά του ψυχρού πολέμου, μετά τον πόλεμο των έξι ημερών, ενώ στην Εγγύς Ανατολή πλανιόταν το φάσμα μιας νέας σύρραξης, σε μια περίοδο που το Σύμφωνο της

Βαρσοβίας είχε ανεβάσει αφόρητα τους αντισραηλινούς του τόνους. Το κείμενό του, όμως, ασκώντας αμείλικτη κριτική προς όλες τις πλευρές και, κυρίως, πέραν των ιδεολογιών αποδείχθηκε εκ των υστέρων προφητικό και διατηρεί τη σημασία

του για το μέλλον, πόσω μάλλον σε μια στιγμή που η εκλογή του **Βενιαμίν Νετανιάχου** ως νέου πρωθυπουργού του Ισραήλ προκαλεί τόσες ανησυχίες για την ειρηνευτική διαδικασία. Μέσα από μια σειρά ιστορικών φιλοσοφικών και θρησκευολο-

ών αναδρομών και αναλύσεων, ο Ντύρενματ κατέληξε σε μερικά συμπεράσματα που δεν ήταν καθόλου αυτονόητα για την εποχή του και δεν έχουν εξελιχθεί σε πλήρη αυτονόητα ούτε στην εποχή μας: ιστορικά, οι Αραβες δεν υπήρξαν σε καμιά περίπτωση άσπονδοι εχθροί των Εβραίων σε αντίθεση με τους Χριστιανούς, επί αιώνες συμβίωσαν στις επαρχίες επάλληλων αυτοκρατοριών της Ανατολής, η ίδρυση του σύγχρονου Ισραήλ υπήρξε αποκύημα του ολοκληρωτισμού, η δική του σύσταση επιτάσσει την ίδρυση και ενός παλαιστινιακού κράτους.

ΣΤΟ ΜΠΟΥΝΤΡΟΥΜΙ ΤΗΣ ΒΑΓΔΑΤΗΣ

Ο συγγραφέας, εικονογραφώντας τον Ντύρενματ, τον τίνα τις θέσεις του, παρενέβαλε στο δοκίμιο για το Ισραήλ κι ένα παραμύθι. Πριν από πολλούς αιώνες, ο χαλίφης Αλ Μανσούρ ρίχνει στο ίδιο μπουντρούμι των φυλακών της Βαγδάτης τον εξέχοντα μελετητή του Κορανίου Αμπού Χανίφα και τον ββίνο Ανάν μπεν Νταβίντ. Οι δύο θεολόγοι αρνούνται κατ' αρχήν να λάβουν υπόψη τους την ύπαρξη του άλλου, η πρώτη τους επαφή ξεκινά από τις αμοιβαίες παραχωρήσεις στο συσσίτιο, μεταξύ τους αναπτύσσεται ένα είδος σεβασμού και, τελικά, αρνούνται μια θεολογική συζήτηση που θα κρατήσει αιώνες. Τα ποντίκια έχουν στο μεταξύ καταβροχθίσει το Κοράνι και την Παλαιά Διαθήκη, αλλά οι δύο σοφοί εξακολουθούν να εκφωνούν σούρες και χωρία Πεντατεύχου. Από σύμπτωση, ο Ανάν μπεν Νταβίντ απελευθερώνεται και αρχίζει στον μεγάλο κόσμο μια περιπλάνηση των τόπων εκατονταετιών, μέχρις ότου κάποια στιγμή επιστρέψει στο μπουντρούμι και ξαναβρεί τον Αμπού Χανίφα να απαγγέλει ακόμα. Αναγνωρίζονται και συνειποποιούν ότι το πανάρχαιο κελί είναι δικαιοσύνη και των δύο, ότι η φυλακή του Αμπού Χανίφα και το δεσμοτήριο του Ανάν μπεν Νταβίντ είναι η ελευθερία του ενός και η ελευθερία του άλλου.

Αυτά στη διαχρονική παραβολή. Όσον αφορά όμως τις εξελίξεις του 20ού αιώνα, ο Ντύρενματ χρησιμοποιεί πολύ ρεαλιστική γλώσσα: «Η εξόντωση εκατομμυρίων Εβραίων κατέληξε στο ακριβώς αντίθετο από αυτό που επιδίωκε. Αποσκοπούσε στην κληρωτική τους εξολόθρευση και οδήγησε στο κράτος του Ισραήλ. Όσο παράδοξο κι αν είναι, ο Χίτλερ προσέφερε τη δικαιοδική αξίωση για το ότι υπάρχει σήμερα Ισραήλ... Ίσως υπάρχουν ευγενέστεροι λόγοι για την ίδρυση αυτού του κράτους, αλλά ένας όμως δεν ήταν επιτακτικότερος».

Το σύγχρονο Ισραήλ εμφυτεύθηκε σ' ένα εχθρικό, αραβικό, μη δημοκρατικό περιβάλλον. Για το συγγραφέα, η διένεξη στην Εγγύς Ανατολή είναι κατά κύριο λόγο η αντιπαράθεση του Ισλάμ με τη μοντέρνα εποχή, με το καινούργιο που βλέπει να ενσαρκώνεται στο κράτος του Ισραήλ ως αυτοδιάθεση ενός λαού και όχι επιδερμικά ως εισαγόμενο προϊόν, όπως ένας υδατοφράκτης για παράδειγμα ή ένα διυλιστήριο πετρελαίου που κατασκευάζουν ξένοι μηχανικοί. Και οι Παλαιστίνιοι; «Μόνο για το ίδιο το Ισραήλ οι Παλαιστίνιοι συνιστούν υπαρκτικό και όχι ιδεολογικό πρόβλημα. Δεν είχαν ποτέ δικό τους κράτος. Δεν είχαν ποτέ αυτό που επιζητούν σήμερα ορμώμενοι απ' αυτό που ήθελαν και πέτυχαν οι Εβραίοι: ένα κράτος... Οι Παλαιστίνιοι κυνηγούν μια ιδέα: να γίνουν ό,τι είναι το Ισραήλ».

ΥΠΑΡΧΕΙ ΧΩΡΟΣ ΓΙΑ ΔΥΟ ΚΡΑΤΗ

Ο Ντύρενματ αποκαθιστούσε έτσι την υπαρκτική αλληλεξάρτηση του ισραηλινού από ένα παλαιστινιακό κράτος, αυτό που θα λέγαμε με άλλα λόγια ιστορική αναγκαιότητα, ένα όραμα κατ' αρχήν που θα χρειαστεί χρόνο για να εφαρμοστεί, το χρόνο που είναι ταυτόσημος με την ειρήνη. Ο Ντύρενματ δικαιώθηκε όταν έγραφε ότι οι Παλαιστίνιοι υφίστανται μόνο ιδεολογικά για τον κομμουνιστικό κόσμο και θα αφευθούν στη μοίρα τους, αν το απαιτήσει ένας νέος διεθνής συσχετισμός δυνάμεων. Έγραφε επίσης ότι οι Παλαιστίνιοι θα αφήνονταν ανά πάσα στιγμή στη μοίρα τους και από τους υπόλοιπους Άραβες απομένοντας Σύροι, Αιγύπτιοι ή Ιορδανοί, ανάλογα με την έκβαση μιας αραβικής επίθεσης κατά του Ισραήλ, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι θα ήταν νικηφόρα. Μόνο για το ίδιο το Ισραήλ οι Παλαιστίνιοι υπάρχουν πράγματι, μόνο το ίδιο το Ισραήλ συνιστά εγγύηση για την ύπαρξη της παλαιστινιακής ταυτότητας. Και καταλήγοντας ο συγγραφέας προέβλεπε, πριν από είκοσι χρόνια, ορισμένες εξελίξεις του καιρού μας – και ίσως τις εξελίξεις του αύριο:

«Όσο μικρή κι αν είναι αυτή η περιοχή που ονομάζουμε Παλαιστίνη, ένα τίποτα στον αχανή μας πλανήτη, έχει χώρο για δύο κράτη, όπως έχει χώρο και για πολλούς πολιτισμούς. Αυτό προϋποθέτει ότι οι Παλαιστίνιοι θα αναγνωρίσουν το Ισραήλ και οι Ισραηλινοί ένα παλαιστινιακό κράτος. Με την Ιερουσαλήμ πρωτεύουσα και των δύο, αλλά παρ' όλα αυτά αδιαίρετη. Φαίνεται ουτοπικό. Το μέλλον είναι πάντα ουτοπικό».

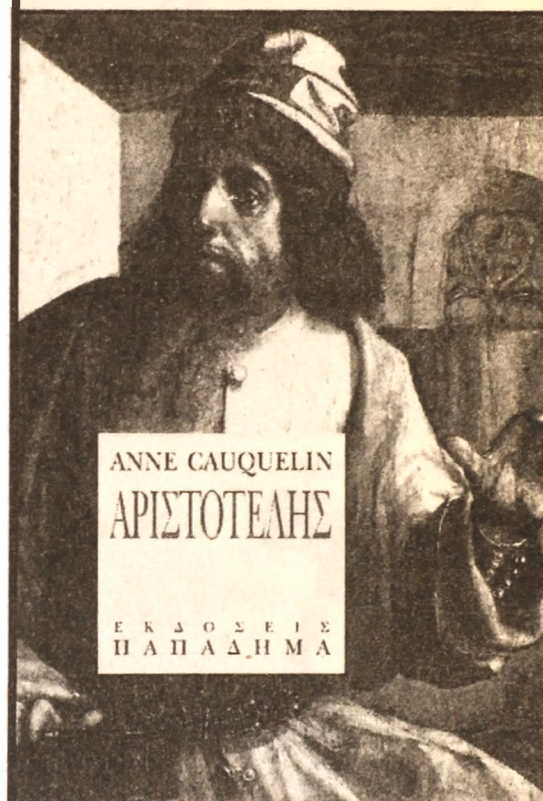

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: Αρχαία Ελληνική
Γραμματεία - Μελέτες

ANNE CAUQUELIN

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:
Σταύρος Βλοντάκης
Φιλολόγος

Με 287 σελίδες
και 16 εικόνες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ, ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΚΑΙ Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Στα τέλη Ιουνίου ολοκληρώθηκε και φέτος στο Λονδίνο το ετήσιο Εβραϊκό Φεστιβάλ Κινηματογράφου. Και δημιούργησε γι' άλλη μια φορά στο θεατή μια σειρά ερωτημάτων. Το κυρίαρχο από αυτά αφορά τον προσδιορισμό του όρου *εβραϊκός κινηματογράφος*: Πώς τον ορίζουμε και ποια είναι τα διακριτικά στοιχεία (θεματικά, αισθητικά, ιδεολογικά κ.λπ.) που τον συνθέτουν και τον εντάσσουν στην ίδια εθνική κινηματογραφική οικογένεια;

Το πρώτο και θεμελιώδες καθοριστικό στοιχείο είναι, καθώς φαίνεται, η εβραϊκή ταυτότητα των βασικών συντελεστών της εκάστοτε ταινίας. Πρόκειται για εβραϊκής καταγωγής καλλιτέχνες που, όμως, προερχόμενοι απ' όλα τα πλάτη και τα μήκη της Γης (Ισραήλ, ΗΠΑ, Μ. Βρετανία, Ιταλία, Ουγγαρία, Γερμανία, Αυστρία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Καναδάς, Ισλανδία κ.λπ.) καθιστούν δύσκολο οποιοδήποτε εγχείρημα εντοπισμού ενός κάποιου κοινού παρονομαστή που συνδέει τις περίπου 30 μεγάλου αλλά και μικρού μήκους ταινίες και ντοκυμανταίρ που παρουσιάστηκαν

στο φεστιβάλ.

Οι ίδιοι οι οργανωτές της εκδήλωσης το παραδέχθηκαν: «*Είναι προβληματικός ο προσδιορισμός του τι είναι στ' αλήθεια το εβραϊκό σινεμά. Κάθε χρόνο αντιμετωπίζουμε δυσκολίες ως προς την επιλογή αυτού που θα παρουσιάσουμε στο κοινό*».

Πώς αντιμετωπίζεται, λοιπόν, ένα τέτοιο πρόβλημα;

Αρκεί να ρίξει κανείς μια ματιά στο πρόγραμμα του φεστιβάλ για να το διαπιστώσει: Το ήμισυ σχεδόν των ταινιών ή των ντοκυμανταίρ που προβλήθηκαν, συγκεκριμένα 13 στις 28 ταινίες, έχουν θέμα τους το διωγμό ή τη γενοκτονία των Εβραίων κατά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, τον ναζισμό και τις ολέθριες συνέπειές του, και γενικότερα τις τραγικές συνθήκες αλλά και τον σύγχρονο αντίκτυπο του -χιλιοειδωμένου και χιλιοειπωμένου- Ολοκαυτώματος. Ιστορίες εξ ορισμού τοποθετημένες στο γνωστό (άλλοτε επιτυχημένο κι άλλοτε αποτυχημένο αισθητικά) έντονο συγκινησιακό πλαίσιο.

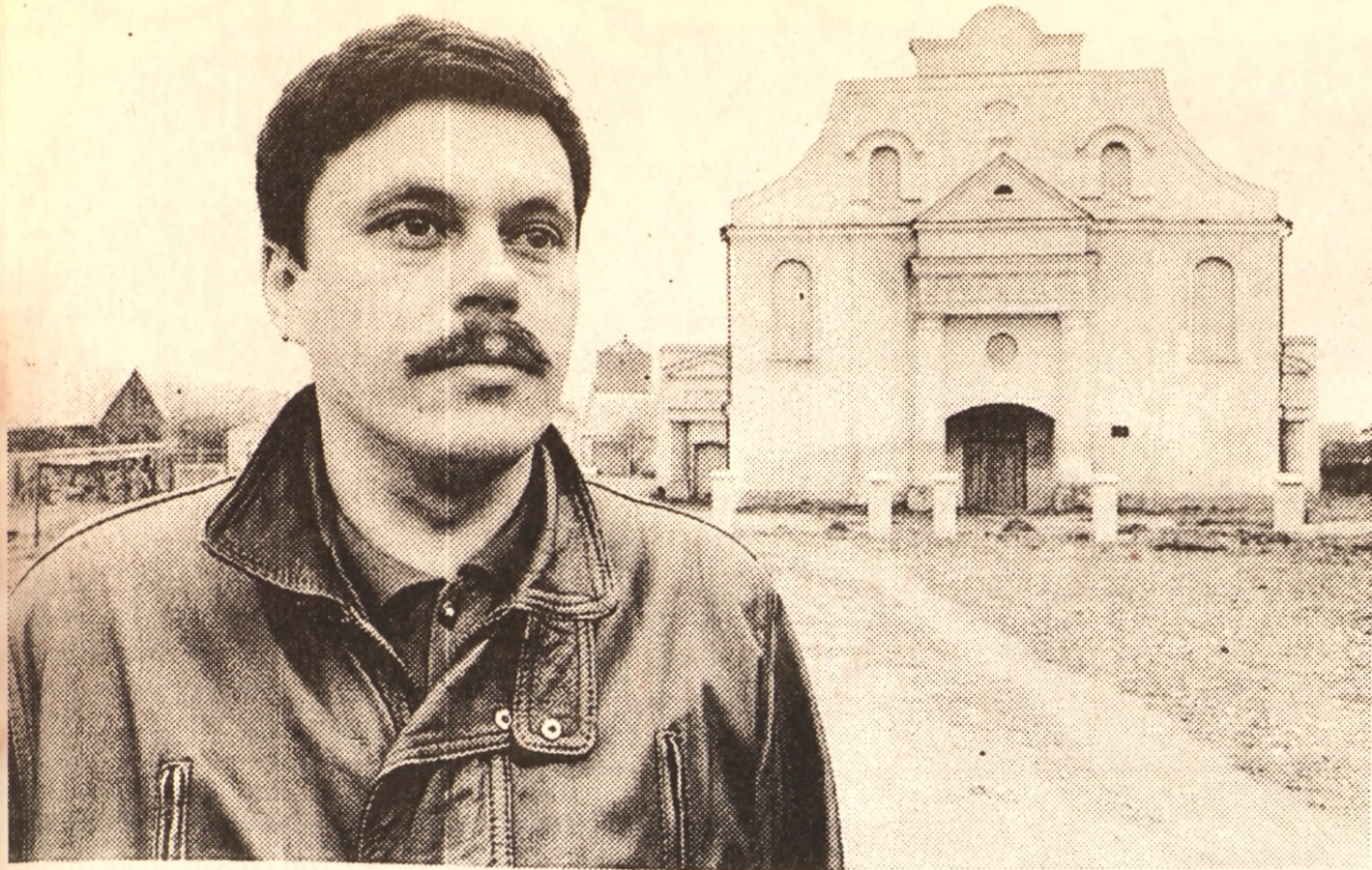
Παραδείγματα:

- Επιστροφή επιζώντος στην πρώ-

ην εβραϊκή (κατά 65%) γενέτειρά του στην Πολωνία, όπου πλέον δεν έχει απομείνει ούτε ένας Εβραίος (*Shtetl* της Μ. Marzynski, ΗΠΑ 1996).

- Δέκα μέρες πριν από το τέλος του πολέμου, ομάδα μεθυσμένων Γερμανών σκοτώνουν 180 Εβραίους για το κέφι τους και τους θάβουν πρόχειρα σε λάκκους. Μισό αιώνα αργότερα, ο μαζικός τάφος δεν έχει ανακαλυφθεί και τα τραγικά θύματα περιμένουν ακόμα την ταφή τους σύμφωνα με το εβραϊκό τυπικό (*A wall of silence* των Μ. Heinrich, E. Erne, Αυστρία, Γερμανία, Ολλανδία 1994).

- Βρετανική αποστολή διάσωσης στα τέλη του '30, 10.000 Εβραίων (κατά 70%) και άλλων «ανεπιθύμητων» παιδιών από Γερμανία, Αυστρία, Τσεχοσλοβακία και Πολωνία. Το 90% απ' αυτά δεν ξαναείδαν ποτέ τους γονείς τους. Μια μελέτη γύρω από τα παιδιά που έφθασαν στη Βρετανία: «*τη μόνη χώρα που άνοιξε τις πόρτες της, όταν ο υπόλοιπος κόσμος τις κρατούσε πεισματικά κλειστές*». (*My knees were jumping: remembering the kindertransports* της Μ. Hacker,

SHTETL

A mysterious twenty-nine-year-old Gentile, Zbyszek Romaniuk, above, restores a Jewish cemetery, archives artifacts such as the remnants of a Torah, (left, with filmmaker Marian Marzynski), and researches the lives of the 2,500 Jews who once lived in a small shtetl, or village, in Bransk, Poland,

before they were sent to Treblinka's gas chambers. He is joined in his research by a Polish-American Jew who returns to the town to learn about his family lost in the Holocaust. In "Shtetl," a remarkable three-hour film commemorating National Holocaust Remembrance Week, airing Wednesday, April 17, at 8 P.M. on PBS (check local listings), FRONTLINE captures these pilgrims as they face old neighbors—some who were betrayers, others saviors—and farmers who have turned Jewish gravestones into grindstones. Marzynski, who survived the Holocaust in Poland as a Jewish child hidden by Catholics, uses Bransk as a window on the larger issue of Polish-Jewish relations, uncovering the depth and complexity of anti-Semitism.

Photos: © Sławomir Grunberg. These images may only be used in editorial conjunction with the direct promotion of this film. No other rights are granted. All rights are reserved.

FRONTLINE

**TUESDAYS
ON PBS**

Το Ολοκαύτωμα: Η μονομανία των εβραίων κινηματογραφιστών. *Shtetl* της M. Marzynski.

ΠΙΑ 1995).

Ένας ισλανδός μουσικοσυνθέτης, κάτοικος Βερολίνου, βρίσκεται σε τραγικό δίλημμα (το έργο τη σύνοψη της ταινίας χαρακτηρίζεται «μοντέρνα ελληνική τραγωδία»), καθώς το έργο του βρίσκει μεγάλη απήχηση στους ναζί: όμως ίδιος, προκειμένου να σώσει την εβραϊκής καταγωγής καταδιωκόμενη γυναίκα του και τα παιδιά του, πρέπει να φύγει από τη Γερμανία (*Tears of stone* του H. Oddsson,

Ισλανδία 1995).

• Άλλο δίλημμα: Αυτή τη φορά το αντιμετωπίζει γερμανός αγρότης και η γυναίκα του που έχουν υιοθετήσει ένα κοριτσάκι από μάνα Εβραία όταν ξαφνικά ξεσπά ο πόλεμος... (*Leni* της L. Hiemer, Γερμανία 1994).

• Η συνάντηση δύο χαμένων δίδυμων αδερφών: ο ένας μεγάλωσε ως Εβραίος, ο άλλος ως ναζί. 25 χρόνια μετά, αρχίζουν ν' αποδέχονται ο ένας τον άλλο. (*Oscar & Jack*, του

F. Sandig, Γερμανία 1996).

• Η ιστορία της Edith Stein (1891-1942), μέλους εβραϊκής οικογένειας που σπούδασε και, στη συνέχεια, δίδαξε φιλοσοφία με τον Έντμουντ Χούσερλ, προσηλυτίστηκε στον καθολικισμό και, τελικά, δολοφονήθηκε στο Άουσβιτς. Πρωταγωνιστεί η Μάγια Μόργκενστερν, εκτός των άλλων, ιδιαίτερα γνωστή στους αναγνώστες του *Αντί* (*The Seventh Chamber* της M. Meszaros, Ιταλία, Γαλλία 1995).

Μεταξύ άλλων προβλήθηκε και η νέα ταινία του γνωστού γαλλοεβραίου σκηνοθέτη Claude Lelouch, *Les misérables* (βασισμένο στο ομώνυμο έργο του Βίκτωρος Ουγκώ – *Οι άθλιοι*), Γαλλία 1995, που διηγείται την ιστορία του Henri Fortin, ενός σύγχρονου Γιάννη Αγιάννη (Ζαν-Πωλ Μπελμοντό) που βοηθά μια οικογένεια Εβραίων να γλιτώσει στην υπό γερμανική κατοχή Γαλλία. Είναι ενδιαφέρον ότι ο σχολιαστής της ταινίας επισημαίνει πως, παρ' όλα αυτά, ο σκηνοθέτης περνά κάπως γρήγορα, και χωρίς να τονίσει ιδιαίτερα το γεγονός ότι η Γαλλία ακόμα και σήμερα πλήττεται από το κύμα του αντισημιτισμού.

Το φεστιβάλ, προς ευχάριστη έκπληξη πολλών σινεφίλ, παρουσίασε και μια σπάνια προβαλλόμενη ταινία του μεγάλου ιταλού νεορεαλιστή σκηνοθέτη Βιττόριο ντε Σίκα: *Ο κήπος των Φίντζι-Κοντίνι* (1970). Η κλασική αυτή ταινία περιγράφει την ιστορία δύο ερωτευμένων (ο ένας εκ των οποίων Εβραίος), όπως διαδραματίζεται στον διάσημο κήπο των Φίντζι-Κοντίνι στη Φερράρα, κατά τη διάρκεια του πολέμου στην Ιταλία και αποτελεί μια μαρτυρία για τις ολοένα και μεγαλύτερες δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι Εβραίοι στην ιταλική αυτή πόλη.

Είναι νομίζω, πλέον, προφανής ο κυρίαρχος θεματικός συνδετικός κρίκος των ταινιών του φεστιβάλ και, συνεπώς, το κοινό σημείο αναφοράς που εν τέλει συνιστά τον «εβραϊκό κινηματογράφο». Όσο κι αν το δελτίο Τύπου του φεστιβάλ τόνισε τη «δραματική αύξηση φέτος του αριθμού των παρουσιαζόμενων κωμωδιών», οι αριθμοί δεν

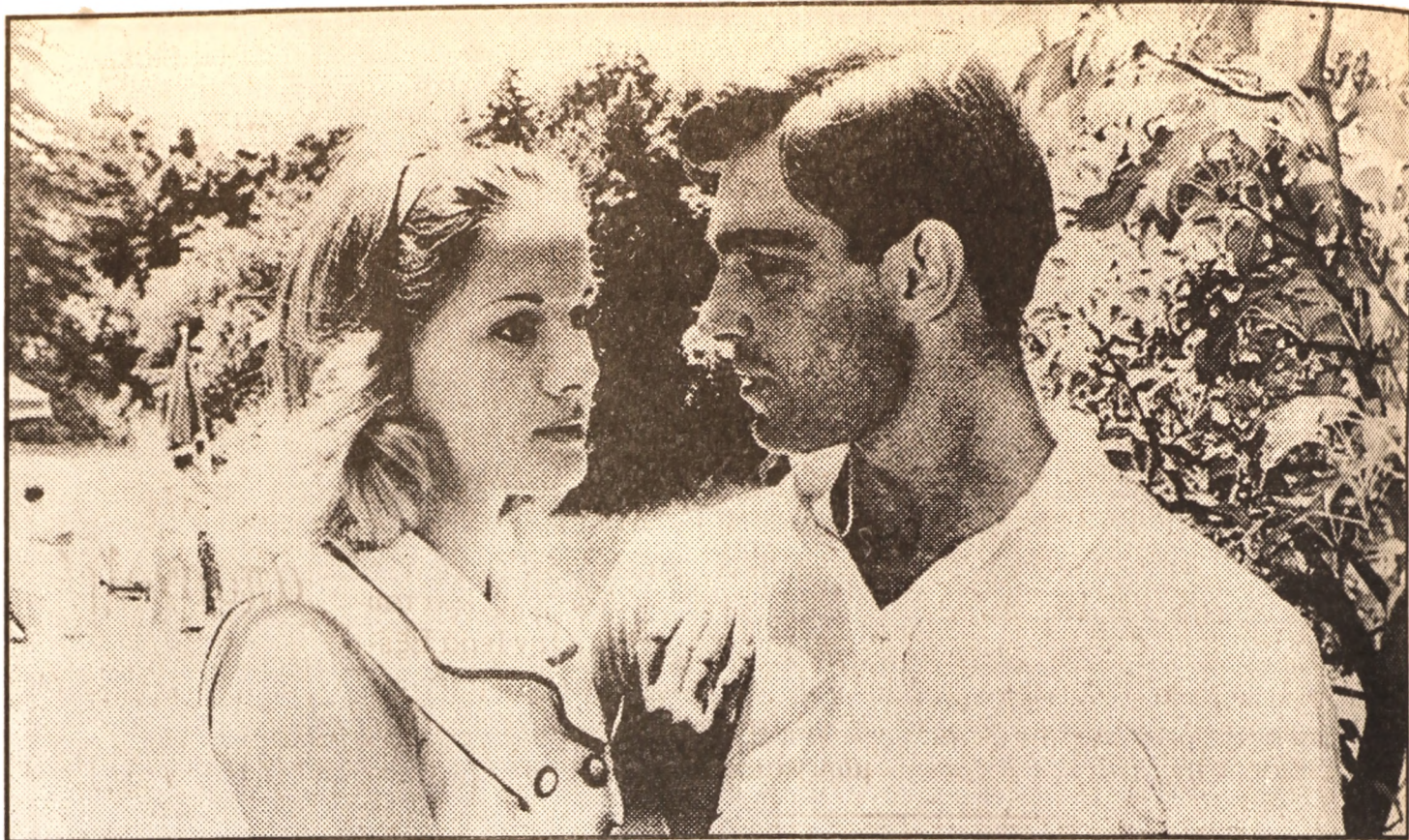
Τι είναι
στ' αλήθεια
ο εβραϊκός
κινηματο-
γράφος;

πείθουν – κι ακόμα περισσότερο, το υποτιθέμενο θεματικό και ποιητικό αντίβαρο των υπόλοιπων παρουσιαζόμενων ταινιών. Ψάχνοντας κανείς για μια γνήσια αποτύπωση της εβραϊκής ζωής, παράδοσης και ταυτότητας σε όλη της την ιστορία και τη διασπορά, για μια ουσιαστική πραγμάτευση των προβλημάτων του σήμερα (που δυστυχώς αφθονούν στο Ισραήλ), για μια κριτική ή και αυτοσατιριζόμενη διάθεση ενός έθνους που κατατρύχεται ακόμα από τους εφιάλτες του παρελθόντος, συναντά ταινίες «ελαφρές», μιμούμενες το εμπορικό δυτικό στυλ και τα συνήθη θέματά του: τζόγος, λεφτά, εμπόριο, σεξ και έρωτας – και, βέβαια, το αμερικανικό όνειρο για τους Εβραίους των ΗΠΑ.

Δεν λείπουν και κάποιες εξαιρέσεις που ουσιαστικά επιβεβαιώνουν τον κανόνα, αφού αγγίζουν καυτές πτυχές του σήμερα στο Ισραήλ, πτυχές που όμως (θέλουν να) αγνοούνται από τη μεγάλη πλειοψηφία των εβραίων κινηματογραφιστών. Πρόκειται για δύο ταινίες:

Η μια (φιλμ-ντοκυμανταίρ), *119 bullets and three* του Y. Lavonon (Ισραήλ 1996), ξεκινά το 1994 στη Χεβρώνα, όπου ο Dr. Baruch Goldstein, έποικος και μέλος της εξτρεμιστικής θρησκευτικής οργάνωσης Kach, ρίχνει 119 σφαίρες στις πλάτες προσευχομένων σε τζαμί μουσουλμάνων με τραγικό απολογισμό 39 νεκρούς. Πίσω στο Τελ Αβίβ, στις 4 Νοεμβρίου 1995, ο Γιτσακ Αμίρ, φοιτητής της Νομικής, δολοφονεί με 3 σφαίρες στην πλάτη τον ισραηλινό πρωθυπουργό, Ράμπιν.

Η πρώτη πολιτική δολοφονία στη χώρα οδηγεί σε μια σειρά πολιτικών εξελίξεων στο Ισραήλ. Ο Y. Lavonon, για ενάμισι χρόνο, ακολούθησε τους θρησκευτικούς εξτρεμιστές που συνεχίζουν να υπονομεύουν βίαια την ειρηνευτική διαδικασία στη χώρα. Αποκτώντας μοναδική πρόσβαση στα σπίτια και στα μέρη συνάντησής τους, επιχείρησε μια διείσδυση στον τρόπο σκέψης τους και στο βάθος του διχασμού στο Ισραήλ του σήμερα, θέτοντας το ερώτημα: «Μήπως ένα δεύτερο Ισραήλ ήδη υπάρχει;»

Ο κήπος των Φίντζι-Κοντίνι (1970) του Βιτόριο ντε Σίκα. Μια σπανιάς προβαλλόμενη κλασική ταινία, που είδαν οι επισκέπτες του Εβραϊκού Φεστιβάλ.

Για τους
εβραίους
εκπροσώ-
πους της
εβδόμης
τέχνης, η
πραγματικό-
τητα έχει, σε
μεγάλο
βαθμό,
«παγώσει»
στην εποχή
του
Ολοκαυτώ-
ματος.

Η δεύτερη «εξαίρεση», *Children of Jerusalem* της B. Shaffer (Καναδάς 1991-94), περιγράφει την παράλληλη ζωή τεσσάρων παιδιών, δύο Εβραίων και δύο Παλαιστίνιων, που ζουν στην Ιερουσαλήμ σε μια εποχή συγκρούσεων. Τα τέσσερα παιδιά μιλούν για την καθημερινή τους ζωή, τα θρησκευτικά τους πιστεύω αλλά και την κοινή τους επιθυμία για ειρήνη, σε μια περίοδο που η ζωή τους χαρακτηρίζεται από διαρκείς σειρήνες, security checks και αεριοθούμενα...

Όμως, εδώ, σταματούν τέτοιου είδους θεματικές πραγματεύσεις. Φαίνεται πως για τους εβραίους εκπροσώπους της Εβδόμης Τέχνης η πραγματικότητα έχει σε μεγάλο βαθμό «παγώσει» στην εποχή του Ολοκαυτώματος. Οι θρησκευτικές εξτρεμιστικές τρομοκρατικές ενέργειες και δολοφονίες εναντίον Αράβων, αλλά και ομοεθνών του, σήμερα, και οι επίσημοι βομβαρδισμοί του παρελθόντος που στοίχισαν τη ζωή σε χιλιάδες ανθρώπους, φαίνεται να μην τους απασχολούν ως θεματικό υλικό. Ούτε και η προσπάθεια ειρηνικής συνύπαρξης μεταξύ Εβραίων και Αράβων.

Αντίθετα, μελετώντας κανείς το περιεχόμενο των προβαλλόμενων στο φεστιβάλ ταινιών (θέμα μου εδώ δεν είναι σε καμιά περίπτωση

η αισθητική ή τεχνική αποτίμησή τους), παρατηρεί ότι αυτή η παγωμένη πραγματικότητα των όσων συνέβησαν 50 χρόνια πίσω, έχει δημιουργήσει και το φαινόμενο μιας νέας γενιάς εφιαλτών. Πρόκειται για ένα αυξημένο, φέτος, ενδιαφέρον προς μια «μελέτη της δεύτερης γενιάς επιζώντων».

Στο φιλμ με το οποίο έκλεισε τις πύλες του το φεστιβάλ, την τελευταία ταινία του δημοφιλούς σκηνοθέτη Billy Hopkins, *I love you, I love you not*, η έφηβος Νταϊζη αντιμετωπίζει έναν ανεμοστρόβιλο συναισθημάτων όταν ένας Εβραίος επιζών κάποιου στρατοπέδου συγκέντρωσης έρχεται να μιλήσει στην τάξη της. Έχοντας κι η ίδια μια γιαγιά (Ζαν Μορώ) που επέζησε μετά τον εγκλεισμό της στο Άουσβιτς, η Νταϊζη «πολιορκείται» από τρομακτικές εικόνες. Κι όσο περισσότερο αναπτύσσεται η ερωτική της σχέση μ' έναν συμμαθητή της, τόσο μεγαλύτερη γίνεται η απελπισία της να γίνει επιτέλους «φυσιολογική». Μόνο της καταφύγιο, το σπίτι της γιαγιάς της, όπου η Νταϊζη μπορεί να εκφράσει τους εφιάλτες και τις επιθυμίες της, ν' αντιμετωπίσει το παρελθόν και να μάθει να ζει μια ζωή χωρίς φόβο.

Οι ίδιοι τρομακτικοί φόβοι βασανίζουν κι ένα άλλο παιδί εβραϊκής καταγωγής (*Nightfather* του D.

Danniell, Ολλανδία 1995). Η ταινία μιλά για τις βαθιές πληγές που μπορεί να αφήσει στα παιδιά ενός επιζώντος η τραυματική εμπειρία του στρατοπέδου συγκέντρωσης. Ο πατέρας ενός Εβραϊόπουλου δεν έχει πολύ χρόνο για τα παιδιά του και οι διηγήσεις του περιστρέφονται συνεχώς γύρω από τον πόλεμο, την πείνα, τον τρόμο και τα βασανιστήρια.

Μαζί μ' αυτή την τάση απεικόνισης του κληροδοτήματος του τρόμου του Ολοκαυτώματος στις νέες γενιές υπάρχει έντονη στον εβραϊκό κινηματογράφο και η θεματική τάση ιστορικής αναδρομής σε όλες τις περιόδους διωγμών της εβραϊκής φυλής. Εξ ου και ειδικό εκπαιδευτικό γεγονός, που έλαβε χώρα στο πλαίσιο του φεστιβάλ, με τίτλο *Οι ρίζες του αντισημιτισμού*. Η εκ-

δεν έχει καταστήσει εξιλαστήριο θύμα μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων τόσο επίμονα και τόσο μονοδιάστατα, όσο ο χριστιανικός κόσμος τους Εβραίους. Η πολύ μακρινή ιστορία του ευρωπαϊκού αντισημιτισμού είναι που κληροδότησε στους ναζί ένα γόνιμο έδαφος, στο οποίο μπόρεσαν ν' αναπτύξουν το πρόγραμμα του ρατσιστικού τους μίσους που κορυφώθηκε με το μοναδικού χαρακτήρα κι έντασης Ολοκαύτωμα (...).

Είναι ενδεικτικό ότι το μοναδικό ιστορικό δράμα του φεστιβάλ τοποθετείται στον ισπανικό μεσαίωνα, όπου ο Αντόνιο Χοσέ ντε Σίλβα, η γυναίκα του και η μητέρα του συλλαμβάνονται από την Ιερά Εξέταση: όσο περισσότερο εμμένουν στη διατήρηση των εβραϊκών εθίμων και της πίστης τους, τόσο χει-

Η προοπτική
ειρηνικής
συνύπαρξης
Εβραίων
και Αράβων
δεν φαίνεται
ότι
απασχολεί,
ως θεματικό
υλικό, τον
εβραϊκό
κινηματο-
γράφο...

στιβάλ, να μην ξεχαστεί το Ολοκαύτωμα, και κυρίως να υπάρξει κινητοποίηση εναντίον εκείνων (κυρίως των αναθεωρητών ιστορικών) που αμφισβητούν την ύπαρξή του.

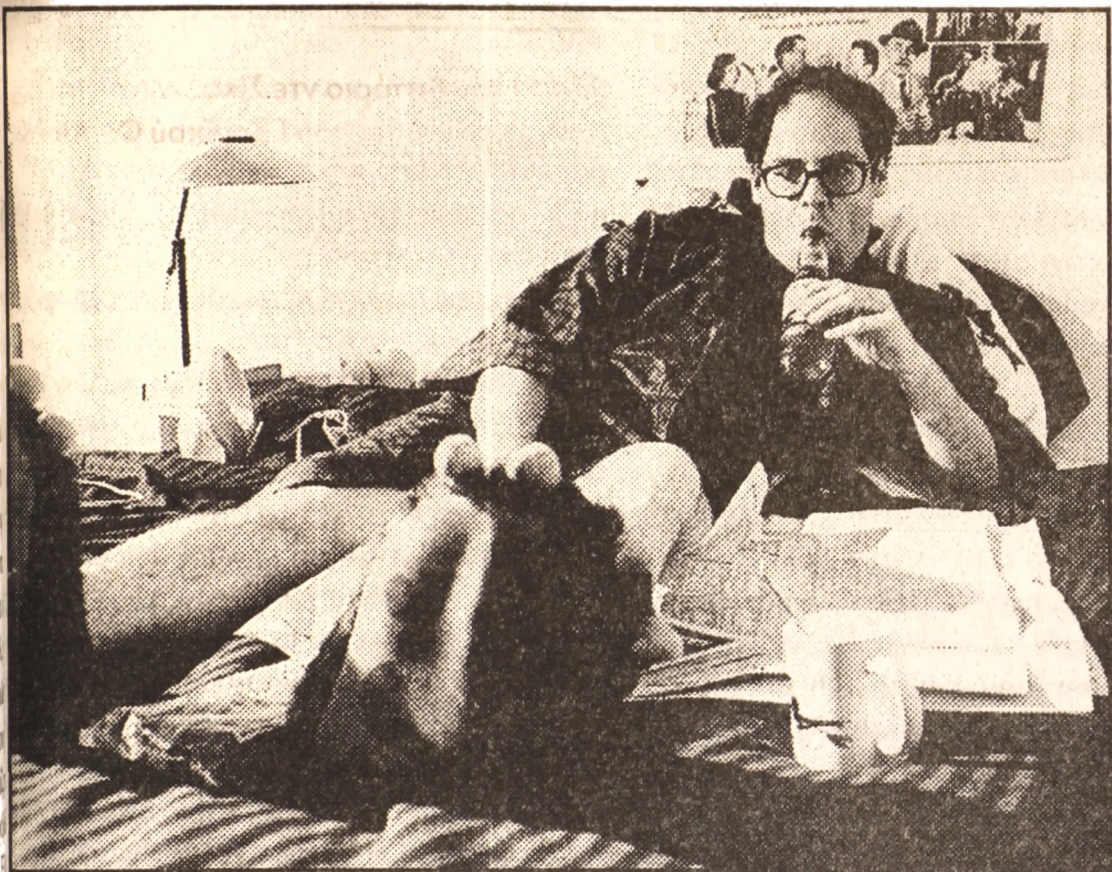
Όταν η Gloria Lyon έλαβε ταχυδρομικώς ένα φυλλάδιο με τίτλο: «Μια σιωνιστική απάτη: Το Ολοκαύτωμα ποτέ δεν συνέβη», ένωσε απόγνωση. Επιζώσα 7 στρατοπέδων συγκέντρωσης, άρχισε να επισκέπτεται σχολεία, προκειμένου να πείσει τα παιδιά πως το Ολοκαύτωμα συνέβη (...) (*When I was fourteen: a survivor remembers* της M. Booth, ΗΠΑ 1995).

Στην προτροπή αυτή έρχεται να δώσει επίσημο βάρος με το κινηματογραφικό κύρος του ο γνωστός σε όλους Στήβεν Σπύλμπεργκ, *Η λίστα του Σίντλερ* του οποίου προβλήθηκε πανηγυρικά στο φεστιβάλ ως εκπαιδευτικό γεγονός. Με αφορμή το ντοκυμανταίρ *Survivors of the Holocaust* (βασισμένο σε μαρτυρίες επιζώντων που τον επισκέφθηκαν κατά τα γυρίσματα της *Λίστας...*), ο Σπύλμπεργκ δήλωσε:

«Εκλιπαρώ όλους τους εκπαιδευτικούς να μην αφήσουν το Ολοκαύτωμα να γίνει μια υποσημείωση στην ιστορία. Αυτοί οι άνθρωποι (οι επιζώντες) θέλουν, αν είναι χρήσιμοι στο τέλος της ζωής τους, γι' αυτό σας παρακαλώ ακούστε την ηχώ και τα φαντάσματα του Ολοκαυτώματος και διδάξτε τα στα σχολεία».

Κλείνοντας: Σε καμιά περίπτωση δεν θα μπορούσαμε να ξεχάσουμε τη φρίκη του Ολοκαυτώματος. Όσο για το αν θα παραμείνει μια απλή υποσημείωση στην ιστορία, γι' αυτό έχουν ήδη, εδώ και πολλά χρόνια, φροντίσει πολλοί σε σημείο υπερβολής – και ο κινηματογράφος έχει, ίσως, τη μερίδα του λέοντος.

Μήπως είναι πια καιρός ο εβραϊκός λαός και οι καλλιτεχνικοί εκπρόσωποί του, χωρίς να λησμονήσουν το παρελθόν τους, να γυρίσουν σελίδα και να πάψουν να κατατρύχονται από το σύνδρομο του θύματος; Καθώς, μάλιστα, τα τελευταία χρόνια έχουν παίξει ουκ ολίγες φορές το ρόλο του θύτη. Και μήπως είναι πια καιρός να στηρίξουν σε άλλα θεμέλια τον εθνικό τους κινηματογράφο;

Σχεδόν, η μοναδική παρέκκλιση από τη θεματική προσφυγή στο Ολοκαύτωμα. Ο Εβραίος της Αμερικής που δέλει να πιάσει την καλή... Στην κωμωδία *What do you do all day*, του M. Weiner (1995).

δήλωση διανθίστηκε με παρουσιάσεις ταινιών, σεμινάρια και ανοιχτή συζήτηση. Μεταφέρω μέρος του σχολιασμού που αφορά το θέμα που πραγματεύεται η συγκεκριμένη εκδήλωση, όπως περιλαμβάνεται στο ενημερωτικό πρόγραμμα του φεστιβάλ:

«Πολλές κοινωνίες έχουν εντοπίσει ως εστία πολλών από τα κακά που τους κατατρύχουν ομάδες μειονοτήτων. Εντούτοις, κανείς ποτέ

ρότερα είναι τα φρικτά βασανιστήρια που υπομένουν (*The few* του J. T. Arulay, Πορτογαλία 1995).

Η τελευταία τάση που παρατηρεί κανείς μέσα από τον συνεχιζόμενο πανικό γύρω από τη δημιουργία ταινιών πάνω στο ξεκλήρισμα των Εβραίων κατά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, είναι μια απεγνωσμένη προτροπή τόσο από πλευράς φιλμ, όσο κι από πλευράς εκπαιδευτικών εκδηλώσεων στο πλαίσιο του φε-

Αθήνα: Μια πόλη από το

Ο ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

της Σοφίας Καναούτη

Με τον Βασίλη Καραποστόλη, καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών στο τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, συναντηθήκαμε απ' αφορμή την κυκλοφορία του νέου του βιβλίου Χειροποίητη Πόλη (εκδ. Αλεξάνδρεια) – ένα βιβλίο που με ποιητικά κείμενα-δοκίμια μιλάει για την Αθήνα. Στη συνέντευξη που μας παραχώρησε ανιχνεύει τη «δύστροπη γοητεία» μιας πόλης που δεν συντρίβει τους κατοίκους της, επισημαίνει ότι η μοναξιά δεν ταιριάζει καθόλου στην Αθήνα, δίνει πολύ μεγάλη σημασία στις βραδινές μεταμορφώσεις της – «όταν δίνεται το σύνθημα της επανόδου της ομορφιάς»... Ολόκληρη η συζήτηση με τον Βασίλη Καραποστόλη έχει ως εξής:

ΑΝΤΙ: Νιώθει κανείς μαλωμένος με την Αθήνα. Μιλάτε μέσα στις σελίδες σας για ανθρώπους που πληγώνουν ο ένας τον άλλο και, «κάποια στιγμή θα ξανασυναντηθούν για να αναμετρηθούν, για να δουν αν έχει κακοφορμίσει η πληγή...» Με την πληγή που αφήνει η πόλη, τι έχει γίνει; Και τι με την εκδίκηση;

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ: Ξεθυμάει η πληγή μάλλον γρήγορα. Επειδή οι Έλληνες, οι Αθηναίοι ειδικότερα, έχουν ανάγκη να μετριάσουν αυτά που τους χωρίζουν, προκειμένου να συναντηθούν. Σε μια πόλη σαν την Αθήνα, σε μια χώρα σαν τη δική μας, οι άνθρωποι θέλουν να συναντώνται πιο πολύ από ό,τι θέλουν να χωρίζουν. Ζούμε σε μια πόλη στην οποία η ρήξη δεν επιτρέπεται να λάβει οριστικό χαρακτήρα. Πονάει πιο πολύ ο χωρισμός από ό,τι η σύγκρουση. Γι' αυτό δεν εκδικούμαστε οριστικά και την πόλη. Γιατί υπάρχει αυτή η ανάγκη και η νοσταλγία της ενότητας. Αυτό ακριβώς που δεν έχει γευτεί ο Έλληνας, την ενότητα, την αναζητεί ακόμα και μέσα από τη ρήξη. Και αν η Αθήνα σπρώχνει τον κάτοικο να γίνει εχθρός της, ο κάτοικος αρνείται να τη μισήσει, να την εγκαταλείψει οριστικά. Άλλωστε, η δίωξη του ανθρώπου από την Αθήνα δεν είναι τρομοκρατική. Κάπου λέω ότι και η ασχήμια στην Αθήνα δεν είναι τρομοκρατική. Υπάρχει η ασχήμια, αλλά δεν είναι ακόμη εφοδιασμένη με τεχνολογικά μέσα. Ταλαιπωρεί, εκνευρίζει τον κάτοικο, αυτός όμως έχει την εντύπωση ότι δεν κινείται εναντίον του με προθέσεις εξοντώσεως.

• Δηλαδή, θα μπορούσε κανείς να πει ότι είναι μια ελληνική ιστορία, που επαναλαμβάνεται επ' άπειρον. «Ο δικός σου άνθρωπος» να είναι εχθρός σου και να μην είναι, να θέλει το κακό σου και να μην το θέλει.

– Και να θέλεις να είναι παρών ο εχθρός σου,

μπροστά σου, για να ξεκαθαρίσεις ορισμένα πράγματα μαζί του. Το πιο ανυπόφορο πράγμα είναι να πλάθεις με το μυαλό σου την εικόνα ενός πραγματικού ή φανταστικού αντιπάλου. Είναι προτιμότερο να τον δεις κατά πρόσωπο, παρά να δουλεύεις το ζήτημα μέσα σου με τα εργαλεία της φαντασίας. Και πράγματι, είναι μια ελληνική ιστορία, αυτή όπου οι άνθρωποι είναι μπλεγμένοι διαρκώς ο ένας με τον άλλο. Ενώ η Αθήνα είναι ένας προνομιακός τόπος για να το δεις αυτό. • *Ας πούμε λοιπόν ότι ο εχθρός, όπως και η Αθήνα εδώ, είναι δικός σου άνθρωπος. Με τον δικό σου άνθρωπο αρχίζεις τον εμφύλιο. Εγώ με σένα, σαν να είμαι εγώ με μένα* – που κάποτε ήμασταν μαζί.

– Ήμασταν, ναι. Γυρίζουμε λοιπόν διαρκώς γύρω αυτό το νόημα που έχει η ζωή μας εδώ, γύρω από τον πόθο για συναναστροφή, για παρέα με άλλους ανθρώπους. Είναι μια αναζήτηση που θέλει να αντισταθμίσει τα βάρη της καθημερινότητας. Γι' αυτό υπάρχει πολύ μεγάλη προσδοκία από τη νύχτα.

Περιμένουν πάρα πολλά οι κάτοικοι από τη νύχτα. Είναι σαν να θέλουν να ξεχάσουν την ημέρα. Και αλλάζουν πολλά στην Αθήνα, στη διάρκεια της νύχτας. Όταν ανάβουν τα φώτα συμβαίνει κάτι σαν αναποδογύρισμα του ουρανού. Το ιδιαίτερο με την Αθήνα είναι ότι ο θόλος αυτός έχει υμνηθεί και δοξαστεί. Ο γαλάζιος αττικός ουρανός είναι η μεγαλύτερη κληρονομιά, που οποιοσδήποτε Αθηναίος την φέρει μέσα του, και ίσως επειδή αισθάνεται πως αυτή η πόλη προδίδει τον ουρανό της, αυτόν που ήταν το έμβλημά της. Γι' αυτό και δίνει πολύ μεγάλη σημασία στις βραδινές μεταμορφώσεις. Θέλει να τον αποκαταστήσει κατά κάποιον τρόπο, με αναμμένα όλα τα φώτα. Την ώρα του σούρουπου είναι σαν να δίνεται το σύνθη-

μα της επανόδου της ομορφιάς.

Απομένει η αναζήτηση της ανθρώπινης παρουσίας, ενός όμορφου προσώπου, π.χ., μέσα στο πλήθος... Απομένει επίσης και κάτι από το παλιό πένθος για το «ωραίο», που όμως δεν ξέρει πια να συνταιριάζει αρμονικά τα στοιχεία και τα πράγματα μεταξύ τους. Αυτό που πολλές φορές ονομάζεται βιαστικά «κακογουστιά» δεν είναι παρά μικρές και συγκρουόμενες μεταξύ τους απόπειρες για ανάδειξη του «ωραίου». Η ομορφιά καταστρέφεται επειδή ο Έλληνας επιμένει να την καθιερώσει, ακόμη και πάνω σ' απορρίμματα...

• *Μιλώντας λοιπόν για την ομορφιά, από τι στερούνται πιο πολύ οι άνθρωποι στην Αθήνα;*

– Στερούνται την άπλα κυρίως, την απλοχωρία, όπου θα μπορούσε να αναπτυχθεί το βλέμμα τους – το βλέμμα του «θεωρού» – και να ξεδιπλωθεί η ψυχή τους.

• *Και τι τους προσφέρεται, αν τους προσφέρεται κάτι;*

– Τους προσφέρεται η πολλαπλότητα των όψεων της πόλης, το ευμετάβλητο της ατμόσφαιράς της. Η Αθήνα δεν είναι μια πόλη μονοπαγής, σταθεροποιημένη. Δεν έχει ένα χρώμα, ένα χαρακτήρα, δεν είναι μια μηχανή που δουλεύει. Είναι έργο των χειρών, όχι της μηχανής. Και τα χέρια φτιάχνουν ωραία πράγματα, αλλά και χαλάνε πολύ εύκολα. Εξαρτούμεθα από τα χέρια μας και τις χειρονομίες μας. Γι' αυτούς που δεν θέλουν να παραδεχτούν ότι όλα τελείωσαν και πιστεύουν ότι υπάρχουν πάντοτε πράγματα ενδιαφέροντα και ελκυστικά σε έναν ανθρωπόμορφο κόσμο, αυτό είναι ένα στοιχείο γοητείας – δύστροπης βέβαια.

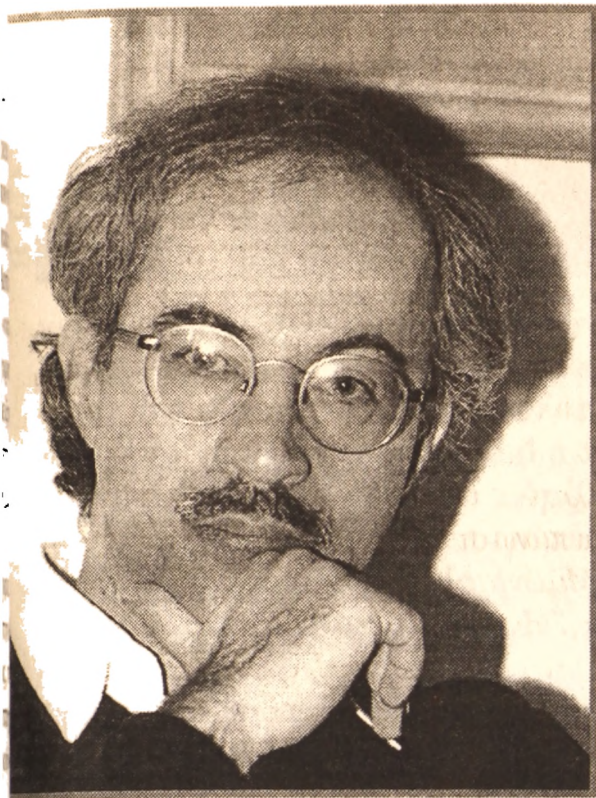
ΕΣΠΕΙΡΑΝ ΜΟΧΘΟ, ΦΥΤΡΩΣΕ ΤΣΙΜΕΝΤΟ

• *Για να βρει κάποιος αυτή τη γοητεία θα πρέπει να περάσει από αρκετούς δρόμους και από πολλά κτίρια, που είναι σαν να υψώνουν εμπόδια στην πορεία. Πώς εμφανίζονται, γενικά, τα κτίρια στα μάτια του Αθηναίου;*

– Το τι είναι κτίσμα για τον Έλληνα είναι ένα μεγάλο ζήτημα, κεντρικό για την κατανόηση του νεοελληνικού πολιτισμού. Ερχόμενοι στην πρωτεύουσα οι εσωτερικοί μεταναστες ήλθσαν να παραμείνουν σπορείς. Τ' όνειρό τους ήταν να σπείρουν την αθηναϊκή γη και να έχουν, επιτέλους, όχι μια ετήσια, αλλά και την

Υστέρημά μας

ΜΙΑ ΣΤΟ ΑΝΤΙ

Βασίλης Καραποστόλης: «Την ώρα του σούρουπου, στην Αθήνα, είναι σαν να δίνεται το σύνθημα της επανόδου της ομορφιάς».

ιστική συγκομιδή. Το σπίτι θα ήταν η σοδειά. α σπείρουν μόχθο και να φυτρώσει ένα σπίτι. ανάγκη για ιδιοκατοίκηση είναι συνδεδεμένη την ανασφάλεια και την επιδίωξη της κληρο- πτησης. Βαθύτερα, όμως, συνδέεται με την προσπάθεια για εδραίωση. Η γη προσφέρει την ρα, το στεγασμένο μερίδιο καθενός μέσα σ' αν κόσμο υπαίθριο, φευγαλέο, άπιαστο μέσα η διαφάνειά του. Ωστόσο, οι Έλληνες δεν εί- α άνθρωποι που αφού εδραιωθούν και δημι- υργήσουν μια εστία θα κλειστούν μέσα για να ν απολαύσουν. Θέλουν να την έχουν, καλού- κού. Από εκεί να φεύγουν και να ταξιδεύουν, ι να κινούνται ανά τον κόσμο, και να επιστρέ- ν. Δεν μπορείς να επιστρέψεις παρά μόνο έναν μόνιμο τόπο. Έχεις μια κατοικία για να ιορείς να φύγεις, γνωρίζοντας πως κάτι αναλ- ίπτο μένει πίσω σου, πίσω από τις χίμαιρες ή : ανάγκες σου.

Μπορείς, αν έχεις κάπου να γυρίσεις, να κά- ις λιγότερες υποχωρήσεις στον καινούργιο τό- ο...

Είναι αλήθεια αυτό. Οι απόδημοι έχουν χυρά ερείσματα. Οικογένεια, κατοικία, όλα πά είναι συνδεδεμένα. Γι' αυτό ίσως και στην ήνα, ακόμα κι αυτοί που στερήθηκαν πολλά

και βρέθηκαν σε πολλές δυσκολίες, δεν κατρα- κύλησαν πολύ χαμηλά. Η εξαθλίωση ήταν σπάνια περίπτωση.

• Έχουμε εξασκηθεί στο να είμαστε φτωχοί...

– Ναι, αλλά να μη δεχόμαστε τη φτώχεια σαν μοίρα. «Η φτώχεια θέλει καλοπέραση», δεν παύει δηλαδή μέσα στην ανέχεια η ανίχνευση του εκλεκτού. Διακρίνει κανείς τη δύναμη της φαντασίας εδώ. Ζούμε κατά φαντασίαν, προ- τρέχοντας, προεξοφλώντας...

Η ΜΟΝΑΞΙΑ

• Τι φαντάζεται σαν το χειρότερο κακό, τότε, ο Αθηναίος;

– Το να παραμιλάει μόνος του πάνω από ένα ποτήρι. Η μοναξιά δεν ταιριάζει καθόλου σ' αυτή την πόλη. Αυτό δεν σημαίνει πως δεν έχει ήδη προσβληθεί απ' αυτή...

• Γράφετε πως στην Αθήνα οι ευκαιρίες για συ- νομιλία μειώνονται. Για να αποτραπεί η μονα- ξιά πρέπει να υπάρχει χρόνος, έτσι δεν είναι; Χρόνος για συνομιλία.

– Ο χρόνος της ρέμβης χρειάζεται να ξανα- κερδηθεί. Όσο αυτό είναι δυνατόν σήμερα. Μέσα στον κενό από ασχολίες χρόνο σχεδιά-

στηκαν από τους αρχαίους χρόνους τα ταξίδια των Ελλήνων και οι εμπορικές εξορμήσεις τους. Από τις υπερβολές, τα ψέματα, τις υπο- θέσεις, βγήκαν εξαιρετικές ιδέες και προτά- σεις. Δεν υπάρχουν, στο βαθμό τουλάχιστον που νομίζουν οι υπέρμαχοι της «αποτελεσμα- τικότητας», άκαρπες συζητήσεις. Μέσα από τη σπατάλη του λόγου, και από την πλήξη ακό- μη, μπορεί να γεννηθεί κάτι δημιουργικό. Εί-μαστε ένας καθιστικός πολιτισμός – λέμε: «κάθησε να σου εξηγήσω». Η στάση, η ανα- στολή της κίνησης, είναι προϋπόθεση του εξανθρωπισμού της συλλογικής ζωής

• Ζώντας στην Αθήνα, λοιπόν, πώς κάνει κα- νείς τη ζωή του πιο ανθρώπινη;

– Με το να βυθίζει το βλέμμα του, όσο μπο- ρεί, πέρα από τα δεδομένα. Αυτό δεν είναι ψευδαίσθηση, είναι εξερεύνηση, όρεξη για παιγνίδι. Πίσω από τους ανθρώπους μπορεί να διακρίνει κάποιος τις δυνατότητές τους, τις εξάρσεις τους. Πίσω από τα κτίσματα υπάρ- χουν ψυχές που τα στοιχειώνουν, άνθρωποι που έζησαν και ζουν, η ιστορία τους...

• Γράφετε κάπου για την εξαίρεση μέσα στη ζωή της πόλης...

– Η Ελλάδα είναι μια χώρα της εξαίρεσης, το ίδιο φυσικά και η πρωτεύουσά της. Αποτελεί όρο της εθνικής επιβίωσης να έχουμε στο μυα-λό μας τις εξαιρέσεις, κυρίως – αν ζήσουμε με τον κανόνα θα καταστραφούμε. Ο κανόνας είναι αποθαρρυντικός. Πρέπει να είμαστε, κατά κάποιον τρόπο εθελότυφλοι: η εθελotu- φλία είναι μια τεχνική που δεν είναι ουτοπική, είναι μια τεχνική ρεαλιστική. Το να βλέπεις την εξαίρεση είναι ρεαλισμός. Αλλιώς, κλει- νόμαστε στο καβούκι μας.

• Από το κλείσιμο να πάμε στο άνοιγμα. Λέτε για το ταξίδι ότι ήταν η ευκαιρία για να δοκι- μάσετε πόση δύναμη είχε η αρχική σας απόφα- ση να μείνετε εδώ τελικά, να γυρίσετε. «Φεύγω μόνο για να ανανεώσω τα οικεία». Οικεία και ξένα... Τελικά, ποιανού είναι αυτή η πόλη; Ποι- ανού είναι πραγματικά η Αθήνα;

– Κανένας δεν την κατέχει. Δεν ανήκει ούτε στους πλούσιους ούτε στους φτωχούς. Η Αθή- να είναι πέρα από όλους, αυτός είναι ο χαρα- κτήρας της. Δεν είναι πόλη που κυριαρχεί κα-

«Αυτό που βιαστικά ονομάζεται “κακογουστιά” δεν είναι παρά μικρές και συγκρουόμενες μεταξύ τους απόπειρες για ανάδειξη του “ωραίου”.»

νείς πάνω σ' αυτή. Είναι κινούμενη, χαοτική, τα περιλαμβάνει όλα και έχει κάτι για όλους, ακόμα και γι' αυτούς που δεν έχουν τίποτα. Ούτε και στους ερωτευμένους ανήκει, σ' αυ- τούς με τα ωραία αισθήματα, ούτε και σ' αυ- τούς που θέλουν να την απολαύσουν. Τους λέ- ει όχι, δεν υπάρχουν χώροι για να κάνετε τον ειδυλλιακό σας περίπατο, βρείτε μόνοι σας τον τρόπο. Είναι δύσκολη πόλη, δεν κατέχε- ται, αλλά αυτό ίσως την κάνει και παράξενα ελκυστική. Μοιάζει να ζητεί πολλά απ' αυτούς που έχουν λίγα. Έτσι, όμως, γνωρίζει κανείς την αγάπη για έναν τόπο ή για έναν άνθρωπο. Ανακαλύπτοντας μια μέρα πόσο πλούσιο εί- ναι το υστέρημά του.

Πρέπει νά πονᾶνε καί οἱ μεταφράσεις

τοῦ Μάρκου Μέσκου

Π. ΤΣΕΛΑΝ

ΕΥΧΗΣ ΕΡΓΟΝ, πιστεύω, κατ' ἀρχάς, ὅλα ἐκεῖνα τά ἐγχειρήματα πού ἀποτολμοῦν τίς μεταφράσεις ξένων (πόσο ξένων ἄραγε;) ποιημάτων στὸν χῶρο τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας.

Πλὴν ἐκείνων τῶν ποιητῶν, τῶν «καθαγιασμένων» –καί δοκιμασμένων– ἀπὸ τὴν αἰώνια παραδοχὴ τῆς κλασικῆς ιδιότητος στὸν γῆινο κόσμο, ἰδοὺ καί οἱ ἄλλοι, οἱ «σύγχρονοι», οἱ «μοντέρνοι», οἱ «σημαντικοί», οἱ «ἀγνωστοί». Ἡ σοδειά, ἀξιόλογη. Τά τελευταῖα χρόνια, πράγματι, προβάλλουν μεταφρασμένοι με ἀξιώσεις ἐπιβολῆς, ἐνδεικτικά ἐδῶ, καί ἡ Ἀχμάτοβα καί ὁ Μάστερς· καί ὁ Μοντάλε καί ἡ Τσβετάγιεβα καί ὁ Μπρόνσκι· καί ἡ Πλάθ καί ἡ Σέξτον καί ἡ Μανσούρ καί ὁ Μάντελσταμ, ὁ Ἀσπερι, ὁ Μολινά, ὁ Πάζ, ὁ Πεσσόα –ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Οὐγκαρέτι, ὁ Κλωντέλ, ὁ Ἐλυάρ, ὁ Γκεόργκε, παραδείγματος χάριν, εἶναι ἤδη ἀρκετά γνωστοί προηγουμένως, ἐνῶ μιά ἄλλη κατηγορία, καθὼς ἐκείνη τοῦ Πάουντ, τοῦ Γκρέιν, τοῦ Μαγιακόφσκι, τοῦ Μπλόκ καί τοῦ Γεσιένιν, τῆς Ντίκινσον καί τοῦ Ἔλιοτ (γιά διάφορους λόγους) εἶναι πολὺ περισσότερο γνωστή· (Φαντάζομαι καί ὅλους ἐκείνους πού, ἀπὸ τά τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, στήν ἀφάνεια τώρα, περιμένουν τὴ σειρά τους).

Καί νά σήμερα τό πρόσωπο, τό ποιητικό, τοῦ Τσέλαν.

Ἔχω μπροστά μου κάποιες μεταφράσεις ποιημάτων του σέ παλαιότερα λογοτεχνικά περιοδικά. Καί τά βιβλία *Αὐτός ὁ κόσμος ὁ δυσανάγνωστος*, ἐκδόσεις Ροδαμός 1992, μιά σειρά ἐπιλεγμένων ποιημάτων ἀπὸ τὴν κ. Ἰωάννα Ἀβραμίδου, ἡ πρόσφατη ἐκδοση, 1995, ἐκδόσεις Ἀγρα, *Τοῦ κανενός τό ρόδο*, μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν κ. Χρήστο Γ. Λάζο, καθὼς καί τὴ συμπτωματικὴ σειρά, τῶν *Ρουμανικῶν ποιημάτων* τοῦ Τσέλαν ἀπὸ τὸν κ. Βίκτωρα Ἰβάνοβιτς, λόγω τοῦ τελευταίου τεύχους τοῦ ἑξαμηνιαίου περιοδικοῦ γιά τὴν ποιητικὴ τέχνη *Ποίηση 7*.

Ὅπου καί τό κριτικὸ σημείωμα τῆς κ. Μαρίας Τοπάλη γιά τό *Τοῦ κανενός τό ρόδο* τοῦ κ. Χρ. Γ. Λάζου.

ΘΑ ἘΓΕΓΑ ΚΑΠΩΣ ΓΝΩΣΤΑ τά πράγματα. Ἦδη ἐπισημαίνεται καί ὁ ἀντίλογος (περ. Ἀντί, τεύχος 609) τοῦ μεταφραστῆ. Ἀτέρμων κοχλίας ἢ ἀντιπαράθεση. Μποροῦμε νά δοῦμε (καί νά ποῦμε) τίποτε περισσότερο; Ὁ λόγος γιά τίς μεταφράσεις, ὡς φαίνεται, πλατύτατος.

Ἡ κ. Μαρία Τοπάλη ὑποψιασμένη καί ἀγαπῶσα τὸν Τσέλαν, κατὰ τίς εὐαισθησίες καί τὴν κρίση της, παρεμβαίνει στό ἀποτέλεσμα τῆς μετάφρασης τοῦ κ. Χρήστου Γ. Λάζου. Ὁ τελευταῖος, περισσότερο ρητορικός, φίλος τοῦ Τσέ-

λαν ἀλλά καί γνώστης τῶν μεταφραστικῶν προβλημάτων, ἀπαντᾷ ὀξύτατα. Παρά τά κοινὰ τους σημεῖα (πλὴν ἐκείνης τῆς χρησιμότητος πολυσέλιδης εἰσαγωγῆς τοῦ βιβλίου), ἀπὸ τὴ μιά πλευρὰ ἡ διάγνωση ἐλλείψεων στή μετάφραση *Τοῦ κανενός τό ρόδο* ἀπὸ τὴν ἄλλη, συγκρατημένες ἀπολογίες ἀλλά καί ἀφορισμοί.

Ποῖος ἔχει τό (πλεονάζον) δίκαιο; Ποῖος τό ἀλάθητο; Ἐδῶ εἶναι τό πρόβλημα; Ἡ, μήπως, κάθε σύγκρουση ἐξυπακούεται;

Γιά τά προβλήματα τῶν μεταφράσεων ἀφθονο μελάνι ἔχει καταναλωθεῖ. Συμπόσια, τακτικότερα (καί ἀδιέξοδα) συνέδρια λογοτεχνῶν ἀπὸ διαφορετικὲς χῶρες ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐπιφώτισης, συζητήσεις ἐπὶ συζητήσεων τῆς δημοσιογραφικῆς λογοτεχνίας, πολυσέλιδος χῶρος ἀρμοδίων ἐντύπων γιά τίς διχογνωμίες καί τίς ἀντιπαραθέσεις, μὰ τό ἀποτέλεσμα ξύνει ἀμήχανα τὴν κούτρα του: κάθε μετάφραση προϋποθέτει ἀπώλειες, σημαίνει «πλαστογραφία», ἀκόμα σημαίνει «παραχάραξη» (σχεδόν πραξικόπημα), «ἀδιέξοδο». Ἐλάχιστα σημάδια φωτός μπροστά. Τά ὑποκειμενικά στοιχεῖα ὑπερισχύουν ἀναμφισβήτητα. Ὡστόσο, ὑπάρχουν καί ἐκεῖνα πού ὀνομάζονται βεβαιότητες, προϋποθέσεις καί διπλὴ χάρις τῶν ἀφετηριῶν ἀλλά καί ἀνεκτὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐγχειρήματος, κατὰ τὴν κρίση τῶν ἐπαρκῶν ἀναγνωστῶν, πού ἐξοικειωμένοι μὲ τὴν ποιητικὴ αἴσθηση, καθὼς ἀσκημένα ζαγάρια «βγάζουν» τὸν λαγό, ἐκτός ἀπὸ τὴν ζητούμενη αὐτοτέλεια τῆς δεύτερης γραφῆς τοῦ κειμένου.

Γιά τὴν Ποίηση μιλώντας, ἀπὸ τό σημεῖο αὐτό καί πέρα, ἀρχίζει νά δουλεύει ὁ μύλος (μὲ τίς συχνές ἐμπλοκές του).

Δυὸ παραδείγματα ἴσως εἶναι χρήσιμα ἐδῶ:

α: Μέχρι τώρα στή νεοελληνικὴ γραμματεία ὑπάρχει (καί) ἀπὸ τὸν Βασίλη Ρῶτα ἢ μετάπλαση τοῦ Σαίξπηρ. Οἱ ἀναλογίες εἶναι ἐκεῖνες τοῦ ὄρατοῦ καί ἀόρατου παγόβουνου. Ἀρκετὲς ὅμως γιά νά γνωρίσουμε, λίγο λίγο, τό μεγαλεῖο τοῦ ἐλισαβετιανοῦ Ποιητῆ. (Γιά μᾶς πού δέν ἔχουμε τὴ «διπλὴ χάρη».).

β: Οἱ μεταφράσεις τῶν ποιημάτων τοῦ Μιλόζ ἀπὸ τὸν μεσοπολεμικὸ ποιητὴ Μῆτσο Παπανικολάου εἶναι προσγειωμένες, ἔχουν τό πρόσωπο τοῦ μεταφραζομένου καί εἶναι παράδειγμα, πιστεύω, πρὸς μίμησην. Ἀντίθετα, οἱ μεταφράσεις ποιημάτων ἀπὸ τὸν (ἀξιόλογον μάλιστα ποιητὴν) Ἄρη Δικταῖο παραμένουν μετέωρες, ἀκανθώδεις.

Τί φταίει λοιπόν; (Μᾶλλον ὄχι τό κρασί τῆς παρέας, συνηγορεῖ καί ὁ Πόε).

Ποιό είναι τό «ἀρκετόν», ποιό τό «ἀκανθῶδες», ποιό τό σημαντικά ἔλλειποβαρές ἀποτέλεσμα τοῦ μεταφραστικοῦ πονήματος;

Ἡ ἀπάντηση, ἐάν ὑπάρχει, εἶναι δύσκολη (καί μέ τή μέθοδο τῶν προσεγγίσεων, σχεδόν πάντα). Χρησιμότητα, γιά τήν πορεία, τό ραβδί τῶν ἐπιφυλάξεων, τῶν σωτηρίων ἐνίοτε: τό «ἴσως», τό «μήπως», τό «μᾶλλον», τό «τάχα», τό ἐρωτηματικόν «ἄραγε» ψηλαφώντας – τά θαύματα δέν συντελοῦνται καθημερινά, παρ' ὅτι τά ἐπιζητοῦμε.

Καί, κοντά στίς διαζεύξεις, νά εἶναι ἐμφανή τά μεταφερόμενα στοιχεῖα πού συναποτελοῦν τήν πρωτότυπη γραφή. Δηλαδή ἡ συνείδηση ἐκείνου τοῦ κόσμου, τό περιβάλλον κλίμα, ὁ ἦχος καί ὁ ρυθμός, τό πνεῦμα τό ὑπόγειο, ὁ πόνος καί ἡ ἰδιαιτερότητα τῶν σκέψεων πού συλλειτουργοῦν καί «συν-προσεύχονται», ἡ τάξη τοῦ ποιήματος – ἡ γραμμή αἵματος τοῦ ποιητῆ. (Μήπως, πάλι, κάτι μᾶς διαφεύγει;).

Ὁ Τσέλαν (ἀκόμη μιά φωνή τῆς Ποιήσεως μετά το "Αουσβιτς, πρωτοποριακή ὡστόσο), ἐπαναλαμβάνοντας τ' ἀδιέξοδα του – ἡ μόνη πράξη πού τόν ἀναιρεῖ εἶναι ἡ μοιραία βουτιά στόν Σηκουάνα – μαζί μέ τίς ἀμφίθυμες τραβέρσες τῶν στίχων του, σκοτεινός καί πονῶν διαρκῶς, εἶναι ὅ,τι χρειάζεται γιά νά λειτουργεῖ ἀκατάπαυστα (;) ὁ μῦλος πού λέγαμε.

Σεβασμός, σέ ὅλα – τά ἐπαρκῆ.

Ἐπαληθεύονται οἱ προσδοκίες, αὐτῶν τῶν διαθέσεων, ὅταν διαβάξει κανεῖς τίτλους ὅπως «Σεμνές καί ἄσεμνες χειρονομίες»; Ἀκόμη, τόν τρῶνε τά ἐρωτήματα νωρίς (παρά τό εὐγλωττο ὑποκείμενο τετράστιχο) ὅταν διαβάξει τόν τίτλο «Ἡ σιωπή τοῦ ποιητῆ» – ἐνδεῖα ἡ πράξη; Μήπως καταφυγή στό αἰτιολογημένο «χάος» του;

Ἐπιλεκτικά: «Τούς ρυθμούς», γιά τό ἐρώτημα τῆς κ. Μαρίας Τοπάλη, τούς ὀρίζουν οἱ δημιουργοί (πού εἶναι ἀνήμποροι, καί ἐκεῖνοι, νά ξεκινήσουν τή γραφή ἐάν προηγουμένως δέν ἔχουν ἀνευρεθεῖ μέσα τους).

Πλήν ἐκείνων τῶν ἀφοριστικῶν «θά μπορούσα νά ἀμφισβητήσω τό δικαίωμα τῆς κ. Μ. Τ. νά παρέμβει», προσιτότερος ὁ κ. Χρ. Λάζος ὅταν, κάπου, ὁμολογεῖ ὅτι «δέν εἶμαι βέβαιος γιά τήν ἐρμηνεία πού προτείνω ἀλλά εἶμαι βέβαιος ὅτι δέν θά τίς λύσουν οὔτε τά λεξικά οὔτε ἡ καλή καί πλήρης γνώση (ἀλλά τί σημαίνει πλήρης; καί πῶς πιστοποιεῖται; ποιός ἀπονέμει τούς τίτλους) τῆς ξένης γλώσσας» – τό περιεχόμενο τῶν παρενθέσεων κορώνει ἐγωϊστικά. Ἡ γνώση τῆς μητρικῆς γλώσσας εἶναι τό πρωταρχικό θεμέλιο· τό εὐκταῖον, καί προηγούμενο γιά τήν περίπτωσή μας, νά πλησιάζει τό βάθος καί τῆς «ἄλλης» γλώσσας, ἡ ἔλλειψη ἰσομέρειας διαπιστώνεται εὐκόλα. Καί τό ἀντίστροφο.

Ἐπί πλέον, βοηθάει νά μακρυγορήσουμε γιά τό συγκεκριμένο φαινόμενο, ἡ παρουσία στήν *Ποίηση 7*, τῶν μεταφρασμένων *Ρουμανικῶν ποιημάτων* τοῦ Τσέλαν ἀπό τόν κ. Βίκτωρα Ἰβανοβιτς. Τό μεταφερόμενο ἀποτέλεσμα εἶναι δαμασμένο, ἡ νεοελληνική γλώσσα ἀποδίδει τούς καρπούς τῆς πρωτότυπης ἀφετηρίας μέ τούς ἦχους καί τόν ρυθμό, τήν τάξη καί μέ τό αἷμα τους. Ἀνατρέποντας ἀρκετές δυσκολίες πού συνομολογήσαμε λίγο πρίν, τί συμβαίνει ἄραγε; Θά πρέπει νά περμένουμε στό μέλλον κι ἄλλες μεταφράσεις τῶν συγκεκριμένων ποιημάτων τοῦ Τσέλαν γιά νά συγκρίνουμε; Ἀλλά μήπως δέν εἶναι ἓνα πρῶτο κέρδος

(καί μάλιστα ἱκανοποιητικό) ἡ ἀπόδοση τῶν *Ρουμανικῶν ποιημάτων* ἀπό τόν κ. Β. Ἰβανοβιτς; Συμβάλλει ἐπαρκῶς ἡ μετάφρασή του στό νά ἀναφανεῖ ἡ ἰδιαιτερότητα τοῦ ποιητῆ Τσέλαν.

Μιά κάποια ἀντιπαράθεση μεταφρασμένων ποιημάτων, τοῦ Τσέλαν, στή νεοελληνική, ἀπό τόν κ. Χρ. Λάζο καί τήν κ. Ἰωάννα Ἀβραμίδου, ἴσως λέει καί ἄλλα. Ἰδού τά ποιήματα (ἓνα παράδειγμα ἀρκεῖ) γιά νά δοῦμε ἂν τό ἀποτέλεσμα τους ἐνέχει τίς ἐπιτρεπτές-νόμιμες μετατοπίσεις καί ὄχι τούς χορούς καθ' ἡμᾶς, πόσο συγκλίνουν ἢ ἀποκλίνουν, πόσο (βάσει τοῦ πρωτοτύπου προσώπου) ὁμοιοῦν, πόσο διαφωνοῦν.

ΖΥΡΙΧΗ, ZUM STORCHEN

Στή Νέλλυ Ζάξ

Γιά τό ὑπέρμετρο ἦταν ὁ λόγος, γιά
τό ἐλάχιστο. Γιά τό Ἐσύ
καί τ' Ὁχι – Ἐσύ, γιά
τή λάμψη πού ταράζει, γιά
πράγματα ἐβραϊκά, γιά
τόν Θεό σου.

Γιά
αὐτά.
Ἀνήμερα τῆς Ἀναλήψεως, ἡ
μητρόπολη στεκόταν στήν ἀπέναντι ὄχθη, ἦρθε
μέ λίγο χρυσό πάνω ἀπ' τό νερό.
Γιά τόν Θεό σου ἦταν ὁ λόγος, ἐγώ μίλησα
ἐναντίον του,
ἄφησα τήν καρδιά, αὐτήν πού εἶχα,
νά ἐλπίσει:
στόν
ὑψιστο, ρογχαστικό, στό δικό του
φιλόνικο λόγο –
Το μάτι σου μέ κοίταξε, κοίταξε πῶς μακριά,
τό στόμα σου
παρηγόρησε τό μάτι, ἐγώ ἄκουσα:
Μά ἐμεῖς
δέν ξέρουμε, ξέρεις,
μά ἐμεῖς
δέν ξέρουμε,
τί
ἀξίζει.

(Μετάφραση Χρ. Λάζου)

Γιά τή Νέλλυ Ζάξ

Μιλήσαμε γιά τό Ὑπεράγαν, γιά
τό Ἐλάχιστο. Γιά τό Ἐσύ
τό Ὁχι – ἐσύ, γιά τό
θάμπος πού προκαλεῖ ἡ λάμψη,
γιά τόν Ἐβραϊσμό, τόν
Θεό σου.
Γι'
αὐτά.
Τήν ἡμέρα μᾶς Ἀνάληψης, ὁ
καθεδρικός ἦταν στήν ἀντίπερα ὄχθη, ἐρχόταν
χρυσάφης περπατώντας στό νερό.
Μιλήσαμε γιά τό Θεό σου, ἐγώ

έναντίον του,
ἄφησα τὴν καρδιά πού εἶχα,
νά ἐλπίζει:
στόν
ὑψιστο, στεντόρειο,
ὀργισμένο του λόγο –
Τό μάτι σου μέ κοιτάζε, ἔβλεπε πιά πέρα,
τό στόμα σου
δάνεισε τή φωνή του στό μάτι σου, ἄκουγα:
Ἄλλά
δέν ξέρουμε, ξέρεις,
ἀλλά
δέν ξέρουμε
τί
ἰσχύει.

(Μετάφραση Ἰωάννα Ἀβραμίδου)

Λίγη προσοχή στή διαφορετικότητα τῶν προσπαθειῶν καί
τό συμπέρασμα (ποιός ἔκανε τά λιγότερα «λάθη»;) σημαίνει
μακελειό. Ἄς δοῦμε τή διαφορὰ πίστεως στό χέρι πού μετα-
φράζει καί γράφει:

ὑπέρμετρο – Ὑπεράγαν
λάμψη πού ταράζει – θάμπος πού προκαλεῖ ἡ λάμψη
Ἀνήμερα τῆς Ἀναλήψεως – Τήν ἡμέρα μιᾶς Ἀνάληψης
ἦρθε – ἐρχόταν
νά ἐλπίσει – νά ἐλπίζει
ρογχαστικό – στεντόρειο
μέ κοιτάξε – μέ κοιτάζε
παρηγόρησε τό μάτι – δάνεισε τή φωνή του στο μάτι σου

Χαώδεις οἱ διαφορές – πῶς θά ἐπιτύχουμε τήν «ἀκρίβεια»
πού ἐπιζητοῦσε ὁ Τσέλαν; Πόσα ἀκόμη πρέπει νά δικαιολο-
γηθοῦν ἀπό τήν πλευρά τῶν μεταφραστῶν; Ἐνδεχομένως,
κατά τίς ὁποιες προθέσεις τους, νάχουν τό προσωπικό δί-
καιο καί οἱ δύο. Ὅμως πού βρίσκεται ὁ Τσέλαν; Αὐτό πρωτί-
στως ἐνδιαφέρει. Μήπως *Τοῦ κανενός το ρόδο εἶναι* τό ἀνεγ-
γίχτο ρόδο; Ποιός ἀκριβῶς θά μᾶς πεί καί θά μᾶς πείσει; Ἐάν
στήν προσπάθεια νά περάσεις τό ποτάμι σίγουρα θά βρα-
χεῖς, λίγες οἱ βεβαιότητες πού μεταφέρεις μά ἀναγκαῖες γιά
νά φανεῖ, κυρίως, τό πρόσωπο τοῦ ποιητῆ καί ἡ ποιότητα τῆς
ποίησής του.

Διαφορετικά ἡ μετάφραση κατευθύνεται εἴτε πρὸς τόν κά-
λαθον τῶν ἀχρήστων εἴτε λειτουργεῖ (τό ἀρχικά ζητούμενο)
συγκριτικά. Περίεργα πράγματα, θάλεγε κανείς. Θά κατα-
τάξουμε καί τή μετάφραση στά μυστήρια τοῦ καλλιτεχνικοῦ
γίγνεσθαι; Μᾶλλον ὄχι, παρ' ὅτι εἶμαι καί ἡ γῶ ἔτοιμος ν' ἀπο-
σύρω τόν χαρακτηρισμό «ἄχαρος ρόλος» τῶν μεταφραστῶν.

Ἄγνωστοι-γνωστοί μου καί ὁ κ. Χρῆστος Γ. Λάζος καί ἡ κ.
Μαρία Τοπάλη καί ἡ κ. Ἰωάννα Ἀβραμίδου καί ὁ κ. Βίκτωρ
Ἰβάνοβιτς – ὁ καθείς μέ τήν εὐθύνη του ὅταν γράφουμε –,
μοῦδωσαν τήν εὐκαιρία νά παραθέσω ἐδῶ κάποιες σκέψεις
καί παρατηρήσεις γιά τό σοβαρότατο παιχνίδι τῶν μεταφρά-
σεων.

Πρωθῆθηκε τίποτε ἢ καθήσαμε πάλι στά ἴδια;

Στό προκείμενο πρόβλημα, οἱ πρωῒνες, ἄγριες, μονομαχίες,
φαντάζουν νά εἶναι ἄκαιρες καί ἄνευ ἰδιαίτερης σημασίας
(τουλάχιστον γιά τόν πνευματικόν κόσμον) ἐφόσον διεκδι-
κοῦμε ἀποκλειστικά, καί δημόσια, τήν πλήρη εἰκόνα (ἢ τήν
ψυχή;) τοῦ ποιητῆ – πού εἶναι, ἤδη, μακριά.

Ἰούλιος 1996

Ηλίας Ματθαίου:

Ο Ηλίας Ματθαίου (φιλολογικό ψευδώνυμο του μεταφραστή, πολιτικού
μηχανικού στο επάγγελμα Περικλή Παπαματθαίου) δεν υπάρχει πια.
Πέθανε ξαφνικά, όταν έπεσε από την οικοδομή στην οποία εργαζόταν –
οικοδομή που ο ίδιος ετοίμαζε ως κατοικία του, και κηδεύτηκε στις 5
Αυγούστου. Παρακάτω, δημοσιεύουμε κείμενο του Βίκτωρα Ιβάνοβιτς καί
τον επικήδειο της Βικτωρίας Θεοδώρου:

ΥΠΑΡΧΟΥΝ στιγμές που η υπόθεση ότι ο κόσμος αυτός
δημιουργήθηκε από έναν κακοήθη ή τουλάχιστον παράφρονα θεό
μοιάζει να είναι η μόνη λογική: στιγμές που στο κοινότοπο πλέον
αίσθημα του παραλόγου προστίθεται μια οξύτατη, εξοργιστική,
ανυπόφορη αίσθηση της αδικίας.

ΜΙΑ ΤΕΤΟΙΑ ΣΤΙΓΜΗ υπήρξε για μένα εκείνη που μου κόμισε την
θλιβερή είδηση ότι ο μοναδικός, μοναχικός, ασκητικά φιλόπονος
και «δονκιχωτικά» απτόητος εργάτης των γραμμάτων Ηλίας
Ματθαίου (κατά κόσμον Περικλής Παπαματθαίου) έφυγε – και
τόσο φριχτό τρόπο – από ανάμεσά μας.

ΑΦΟΡΜΗ για να γνωρισθούμε στάθηκε η κοινή μας αγάπη για τα
ισπανικά γράμματα: ο λόγος για να τον θαυμάσω και να τον
αγαπήσω ήταν η διαπίστωση ότι το πάθος του αυτό και βαθύτερο
ήταν και εντονότερο από το δικό μου, του (υποτίθεται) εξ
επαγγέλματος ισπανιστή, αφού τον εξώθησε σε μια θυσία στην
οποία εγώ δεν θα ήμουν ποτε ικανός να προβώ. Ο Ηλίας
Ματθαίου ανέβαλε – έλεγε εκείνος –, στην ουσία όμως ανέστειλε
το προσωπικό του έργο, προκειμένου να πολιτογραφήσει στα
ελληνικά αριστουργήματα της ισπανόφωνης ποίησης και
πεζογραφίας, με αποκορύφωμα τον άθλο που εσήμανε η απόδοση
του κυρίου κορμού του αφηγηματικού έργου του Θερβάντες
(Παραδειγματικές Νουβέλες και Δον Κιχώτης) αλλά και ενός απί-
στα πιο δύσκολα και αινιγματικά κείμενα του ισπανικού Μπαρόκ
(το φιλοσοφικό μυθιστόρημα *El Criticón* του Baltasar Gracian).
Το έκανε από αγάπη και μόνο: και, όπως όλοι οι μεγάλοι
ερωτευμένοι, με μόνη ανταμοιβή την αγάπη του την ίδια. Διότι
είναι γνωστό πόσο απελπιστικά άσημη φαντάζει η δουλειά του
μεταφραστή σε ένα πνευματικό τοπίο σαν το δικό μας, όπου, λόγω
επαρχιώτικης ομφαλοσκοπίας, δεν έχει γίνει ακόμη συνείδηση τα
ότι ο διάλογος με τα μεγάλα έργα της ανθρωπότητας είναι μία απί-
στις σοβαρότερες εξετάσεις που έχει να αντιμετωπίσει μια γλώσσα
για την πολιτισμική της ενηλικίωση.

ΤΟΝ ΑΠΟΚΑΛΕΣΑ εργάτη των γραμμάτων. Δεν εννοούσα μόνο την
εκπληκτική εργατικότητα του, αλλά και κάτι πιο συγκεκριμένο: τα
βιβλία του, λ.χ., προτού γίνουν ψυχρά βιομηχανικά αντικείμενα,
ήταν χειρόγραφα, και δη καλλιγραφημένα κομψοτεχνήματα: όσα
αγαπούσε ιδιαίτερα τα έδενε μάλιστα ο ίδιος κ.ο.κ. Ο Ηλίας
Ματθαίου κρατούσε λοιπόν από τους παλιούς τεχνίτες, που η
ποιότητα ήταν για κείνους χειροπιαστή, επειδή έβγαινε από τα
χέρια τους. Από τα χέρια του βγήκε και το τελευταίο του έργο, στο
οποίο επιδόθηκε ενθουσιάζοντας την πρώτη του τέχνη, του
οικοδόμου μηχανικού. Έχτισε ένα σπίτι, το δικό του σπίτι, σαν να
'χτιζε ένα βιβλίο: με αγάπη και στοργή, όπως τα έκανε όλα ο
Περικλής. Και με αυτοθυσία: με θυσία του εαυτού του, με θυσία
της ζωής του.

ΑΝ ΤΟ ΔΟΥΜΕ ΑΥΤΟ, μπορεί και να συμφιλιωθούμε με την απώλειά

Η τελευταία πτήση του Πρωτομάστορα

του, να αποδώσουμε ένα νόημα στο φρικτό, παράλογο, άδικο τέλος του. Τέκνο της Πίνδου, πρέπει να αποκόμισε ο Περικλής, από τις βλάχικες καταβολές του, μνήμες για τη μεσαιωνική συντεχνία των «γκόγκηδων», στην οποίαν χωρίς άλλο ανήκαν και οι «σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες» που ανέγειραν το γεφύρι της Άρτας στην Ήπειρο, τα τείχη της Σκόδρας στην Αλβανία, το μοναστήρι του Arges στα Καρπάθια, το κάστρο του Szeged στην Ουγγαρία... Οι θρυλικοί εκείνοι χτιστάδες κι ο τραγικός Πρωτομάστοράς τους ήξεραν ότι το χτίσμα δεν στεριώνει χωρίς αίμα και θυσία. Ο Ηλίας Ματθαίου στέριωσε τις μεταφράσεις του θυσιάζοντας το προσωπικό του έργο: το αίμα της ψυχής του. Ο Περικλής στέριωσε το σπίτι του θυσιάζοντας το αίμα του κορμιού του.

ΓΙΑ ΝΑ ΦΥΓΕΙ, ανέβηκε πρώτα ψηλά, όπως ο μαστρο-Μανώλης της Βλαχίας, ένας από την ατέρμονη εκείνη γενιά των μαστόρων. Ο θάνατός τους δεν ήταν πτώση, ήταν πτήση. Κι όπου εντέλει σωριάστηκε ο Μανώλης, ανάβλυσε απ' τη γη πηγή καθαρία, που μέχρι σήμερα εξιστορεί ψιθυριστά τον θρύλο του. Ας σκάψουμε κι εμείς Περικλή, πηγάδι στην καρδιά μας, εδώ, όπου αναπαύεται το πονεμένο σου κορμί.

ΑΙΩΝΙΑ ΣΟΥ η μνήμη, Πρωτομάστορα!

Βίκτωρ Ιβάνοβιτς

Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΠΑΠΑΜΑΤΘΑΙΟΥ ο ακριβός φίλος που κηδεύουμε σήμερα ήταν ένας άνθρωπος ξεχωριστός. Πνεύμα λαγαρό και δημιουργικό, χαρακτήρας θεληματικός, εκλεκτικός στους ανθρώπους και στα έργα, ήταν ένας ακάματος αθλητής της ζωής. Τον γνωρίσαμε σε δύσκολους καιρούς και αναγνωρίσαμε τη μοναδικότητά του.

ΑΠΟ ΜΙΚΡΟΣ είχε μεγάλη έφεση στα Γράμματα. 15 χρονώ μαθητής ακόμα είδε δημοσιευμένο κείμενό του στη *Νέα Εστία* και άκουσε τους επαίνους διακεκριμένων ανθρώπων.

ΕΝ ΤΟΥΤΟΙΣ σπούδασε μηχανικός και εργάστηκε πολλά χρόνια για την ανοικοδόμηση των τότε ερειπωμένων από τους πολέμους και τους σεισμούς, πόλεων. Αρχίζοντας από την Κεφαλονιά κατά τους σεισμούς του 1953. Το '56 στέλνεται στη Σέριφο για την αναδιοργάνωση των μεταλλείων του νησιού και στα Νέα Μουδανιά. Το 1964 επικεφαλής της ελληνικής πολεοδομικής ομάδας του γραφείου Δοξιάδη – πρώτου οικολόγου-πολεοδόμου – πηγαίνει στα Σκόπια και εργάζεται επί ένα χρόνο για την ανοικοδόμηση της νέας πόλης μετά τον καταστρεπτικό σεισμό του '63. Το 1969 εργάζεται στην Καταλωνία σε μακροπρόθεσμο οικιστικό πρόγραμμα με κέντρο τη Μαδρίτη, επί πέντε χρόνια. Εκεί μαθαίνει κατ' ανάγκη την ισπανική γλώσσα και ανακαλύπτει την απaráμιλλη ισπανόφωνη ποίηση. Το 1976 σπεύδει στο Ισπ. Μαρόκο, στη σεισμόπληκτη περιοχή του Αγαδέρ όπου εργάζεται σκληρά για την ανοικοδόμηση. Το 1979 πετάει για τη μακρινή Βολιβία και την πρωτεύουσα της Λα Παζ για να αποκαταστήσει τις ζημιές στο αεροδρόμιο της πόλης και τις εγκαταστάσεις του, μετά από τους μεγάλους σεισμούς. Το 1985 διευθύνει πολεοδομικά προγράμματα στο Αμάν στην Ιορδανία.

Η ΣΥΝΑΡΠΑΣΤΙΚΗ ΤΟΥ όμως Αγαπημένη είναι η ποίηση, όχι η επιστήμη και η τεχνική. Αυτή τον στηρίζει και τον εμπνέει και σ' αυ-

τήν αφιερώνεται παράλληλα αλλά ουσιαστικά. Και επειδή έχει αυτογνωσία, προτιμά ν' ασχοληθεί με τη μετάφραση των αριστουργημάτων γραμμένων στην ισπανική, την οποία έμαθε επί τόπου και εξετίμησε ως άνθρωπος με ελληνική παιδεία.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ και με το ψευδώνυμο **Ηλίας Ματθαίου**, αφοσιώνεται στη μετάφραση ισπανόφωνων έργων ποίησης και πρόζας αλλά και δοκιμίου πάνω σ' αυτή την απέραντη λογοτεχνία. Εργάζεται σαν ασκητής παραμελώντας, είν' αλήθεια, φίλους και δικούς, να παραπονούνται πως έχασαν τη μειλίχια και σπινθηροβόλο του συντροφιά.

ΑΛΛΑ ΕΠΕΙΔΗ του είναι απαραίτητοι οι υλικοί πόροι και το γνωρίζει σαν άνθρωπος της πράξης, σχεδιάζει ένα μεγάλο έργο που θα τον κάνει δυνατό οικονομικά για να πραγματοποιήσει τα όνειρά του. Αρχίζει να κτίζει αυτή τη φορά τη δική του οικοδομή. Την οικοδομή που θα στεγάσει την ποίηση, εκτός από τον ίδιο και την οικογένειά του, που θα του εξασφαλίσει τα μέσα να τυπώνει τα έργα των παραγνωρισμένων και διωγμένων από τους εκδοτικούς ναούς δημιουργών. Τα ξεχασμένα αριστουργήματα, τα άγνωστα, χαμένα στη ζούγκλα της νότιας Αμερικής, αλλά και στη ζούγκλα των πόλεων μας. (Τα μη καθιερωμένα έργα). Να τα διακινεί οργανωμένος και εύπορος. Και πραγματοποιεί σχεδόν τα όνειρά-του δουλεύοντας τρία χρόνια ο ίδιος χειρωνακτικά –και ως έμπειρος ορειβάτης– στον Άτλαντα της Αφρικής, στις Άνδεις, στον Όλυμπο, την Πίνδο, το Σμόλικα και τ' άλλα βουνά. Ν' ανεβοκατεβαίνει σαν έφηβος στα ικριώματα παρά τα ανεπαρκή δάνεια και τις οικονομικές δυσκολίες.

ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΜΕΤΑΦΡΑΖΕΙ τον δεύτερο τόμο του *Δον Κιχώτη* και τον άγνωστο στην Ελλάδα συγγραφέα που τον έχει συναρπάσει και τον θεωρεί ανώτερο του Θεοβάντες, τον *Γκραθιάν* και το έργο του *Ο Εξουσιαστής* (:)

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΕΝΑ ΜΗΝΑ, ο μακαρισμένος φίλος μας είχε την ευτυχία να παραδώσει στον εκδότη του πολυσέλιδο χειρόγραφο. Με νέα δύναμη τότε και αισιοδοξία, προχωρεί στην αποπεράτωση και της οικοδομής. Εντείνει τις προσπάθειες του, δουλεύει στους ψηλούς ορόφους ακάλυπτος συγκεντρωμένος αλλά και αναπόφευκτα αφηρημένος πότε πότε. Είναι κοντά στο τέλος και της ζωής του, όσο κι αν αισθάνεται είκοσι χρονώ, όπως έλεγε. Τον καλούν οι αετοί που είδε στην κορυφή Πέρδικα σε μια ορειβασία του στα μητρικά βουνά της Πίνδου.

Ο ΑΕΤΟΣ ήταν το πουλί που τον εξέφραζε, όπως ο ίδιος μας έλεγε. (Δύναμη-αντοχή-ύφος) Οι αετοί τον συνεπήραν. Ως Ηλίας πέταξε προς τον ήλιο και το φιλόμουσο πνεύμα του ενώθηκε με το Σύμπαν με μια κραυγή.

ΗΘΕΛΕ ΝΑ ΠΕΘΑΝΕΙ στα ύψη στην ακμή της ηλικίας του. Ο Νερούδα θα του απαγγείλει εκεί πάνω, το τελευταίο απελπισμένο του τραγούδι. Ο Λόρκα το θρήνο για τον ταυρομάχο Χοσέ Μεχίας και ο Φραντσίσκο ντε Κεβέδο τους αθάνατους στίχους του για τη Ρώμη, που ο φίλος μας αγαπούσε και του άρεσε να μας απαγγέλλει:

Ω Ρώμη, στο μεγαλείο και στην ομορφιά σου

ό,τι ήταν στέρεο χάθηκε και μόνον

ό,τι ήταν φευγαλέο κρατάει και μένει.

Βικτώρια Θεοδώρου

ΟΙ ΚΛΑΣΙΚΟΙ

της Νεφέλης

όλα τα αριστουργήματα
της παγκόσμιας λογοτεχνίας

μόνο με 500 δραχ.

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ ΟΙ ΤΟΜΟΙ 11-15

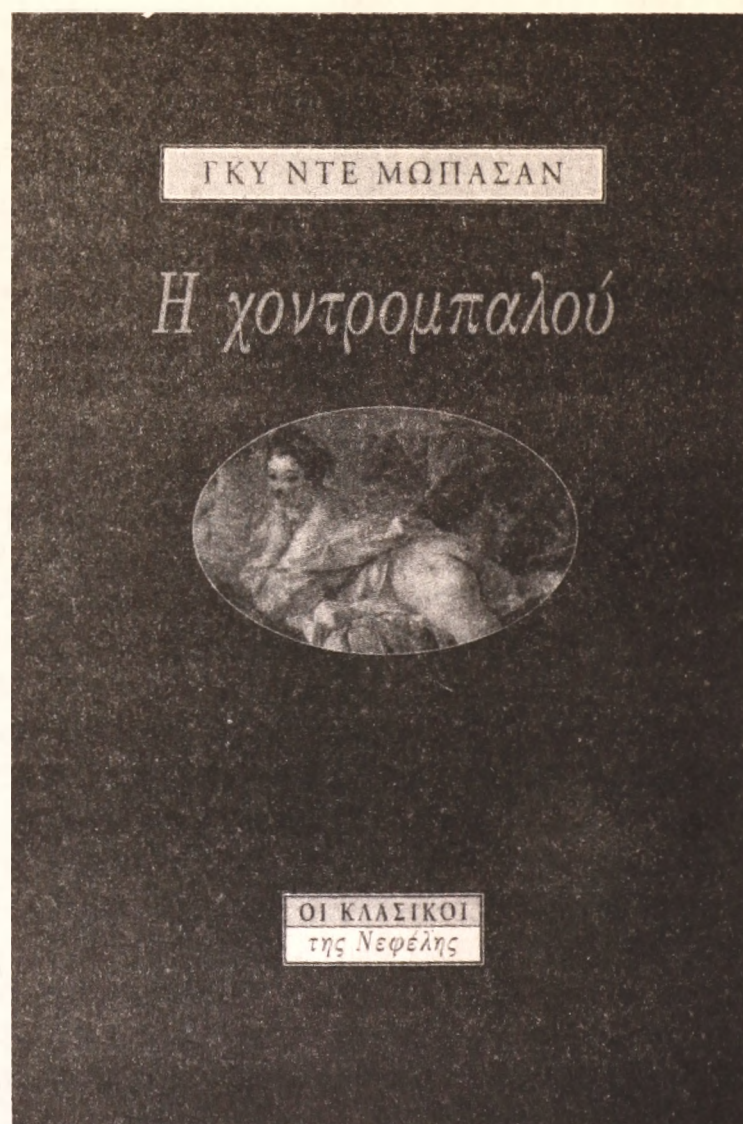
11. ΛΙΛΙΑΝ ΧΕΛΜΑΝ
Τζούλια

12. ΤΣΕΖΑΡΕ ΠΑΒΕΖΕ
*Ο κύριος Πέτρος
και άλλα διηγήματα*

13. ΓΚΥ ΝΤΕ ΜΩΠΑΣΑΝ
Η χοντρομπαλού

14. ΕΡΝΕΣΤ ΧΕΜΙΝΓΟΥΕΗ
*Το φως του κόσμου
και άλλα διηγήματα*

15. ΒΙΡΤΖΙΝΙΑ ΓΟΥΛΦ
*Λέσχη γυναικών
και άλλα διηγήματα*

σε όλα τα βιβλιοπωλεία
στα περίπτερα κάθε 1η και 15 του μήνα

ΒΙΒΛΙΟΥ

ΚΡΙΤΙΚΗ

Γλώσσα, αρχαιολογία και μύθος

J. P. Mallory,

Οι Ινδοευρωπαίοι

Μετ. Ελένη Αστερίου

Εκδ. Δελφίνι, Αθήνα 1995

Ινδοευρωπαίοι είναι «οι ανήκοντες εις την ινδοευρωπαϊκήν γλωσσικήν ομοεθνίαν», σύμφωνα με τη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια του Π. Δρανδάκη. Ο J. P. Mallory (γενν. το 1945), στο βιβλίο του *Ινδοευρωπαίοι*, ανιχνεύει την προέλευση όλων των ινδοευρωπαϊκών λαών της Ευρώπης και της Ασίας και δείχνει την κοινή πολιτιστική τους κληρονομιά συγκρίνοντας τις γλώσσες τους, ενώ με τη μέθοδο της συγκριτικής μυθολογίας εξετάζει τις προσιμότερες πεποιθήσεις τους. Ο συγγραφέας που πήρε τον διδακτορικό του τίτλο στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας και σήμερα είναι λέκτορας αρχαιολογίας στο Κουίν Γουιν-βέρσιτν του Μπέλφαστ, ασχολείται με τις ινδοευρωπαϊκές σπουδές πάνω από 15 χρόνια. Πιστεύοντας ότι η μελέτη των ινδοευρωπαϊκών χωρίς τις αναλύσεις των γλωσσών τους είναι άχρηστη, κι έχοντας την πεποίθηση ότι ο αναγνώστης νοιάζεται περισσότερο να γνωρίσει πώς ήταν ένα σανσκριτικό ή ένα γοτθικό κείμενο και λιγότερο σε ποιο δοχείο μαγείρευαν ή με ποιο τέχνασμα συγκρατούσαν τα βούχια τους, παίρνει υπ' όψη του τις μαρτυρίες της συγκριτικής γλωσσολογίας.

Στη μονογραφία του ο J. P. Mallory χρησιμοποιεί πλούσια βιβλιογραφία και παραθέτει κείμενα γλωσσολόγων, αρχαιο-

λόγων, ερευνητών, μαζί με χάρτες, σχεδιαγράμματα και φωτογραφίες που βοηθούν τον αναγνώστη να κατανοήσει τις θεωρίες του. Στον πρόλογό του, τονίζει πως δεν υπάρχει κανένα πρωτο-ινδοευρωπαϊκό κείμενο, κι ότι «η ταυτότητα των φυσικών καταλοίπων και του υλικού πολιτισμού τους δεν μπορεί να καθοριστεί χωρίς εκτεταμένη επιχειρηματολογία», αφού η γεωγραφική τους εγκατάσταση έχει αποτελέσει αντικείμενο διαμάχης εδώ και ενάμισι αιώνες. Θεωρώντας ότι η έννοια «Ινδοευρωπαίος» είναι βασικά γλωσσικό κατασκευάσμα, έγραψε το βιβλίο του υπό την οπτική ενός αρχαιολόγου που έχει αποδεχτεί μια σειρά μεθόδους του ιστορικού γλωσσολόγου, προσπαθώντας να διατηρήσει την ισορροπία ανάμεσα στις μαρτυρίες των δύο επιστημών, γνωρίζοντας ότι μ' αυτόν τον τρόπο δεν θα ικανοποιηθούν όλοι οι αναγνώστες του. Σ' ένα από τα εννιά κεφάλαια του βιβλίου («Οι Ινδοευρωπαίοι στην Ευρώπη»), αναφέρεται στην προέλευση των Ελλήνων, θέμα που υπήρξε αντικείμενο αντικρουόμενων θεωριών. Υποστηρίζει ότι οι Έλληνες «ήρθαν» στην Ελλάδα από αλλού, αφού το σημαντικότερο μέρος του ελληνικού λεξιλογίου που αφορά τον ειδικό περιβαλλοντικό χαρακτήρα της Μεσογείου είναι παρμένο από μη ελληνικές γλώσσες. Μερικές από τις δάνειες λέξεις μοιάζουν να προέρχονται από έναν πολιτισμό ο οποίος ήταν εξοικειωμένος μ' ένα επίπεδο

μεταλλουργίας (χαλκός, ορείχαλκος, κασίτερος) που δεν υπήρχε πριν το τέλος της 4ης π.Χ. χιλιετίας. Συμπεραίνει, λοιπόν, ότι οι Έλληνες δεν ήταν αυτόχθονες στην Ελλάδα αλλά το προϊόν Ινδοευρωπαίων εισβολέων που επιβλήθηκαν σ' έναν προγενέστερο πληθυσμό της εποχής του ορείχαλκου.

Στον επίλογό του ο συγγραφέας, αφού θυμίζει με ποιον τρόπο οι εθνικοσοσιαλιστές στη Γερμανία εφάρμοσαν την έννοια της «ανωτερότητας», τονίζει ότι θα ήταν λάθος να φανταστούμε πως αυτή η γελοία ιδεοληψία για τους Ινδοευρωπαίους, τους άριους δηλαδή, ήταν δημιουργημα των ναζί. Πάντα υπήρχε η αντιπαλότητα ανάμεσα στους λαούς, οι οποίοι ουδέποτε αναγνώρισαν την αμοιβαία τους συγγένεια. Για παράδειγμα, οι αρχαίοι Έλληνες υποτιμούσαν τους Ινδούς χαρακτηρίζοντας τους «βαρβάρους» ενώ οι Ινδοί απέρριπταν τους μη άριους γείτονές τους ως «barbaras». Αφού επιχειρήσει να διαλύσει τον «άριο μύθο», κατά τον οποίο «ο ξανθός γαλανομάτης άριος, γεννημένος στη βόρεια Ευρώπη», είναι ανώτερος πνευματικά και καθαρός φυλετικά, ο J. P. Mallory υπογραμμίζει τη ρήση του Χίτλερ ότι «η κατάρρευση των αρίων θα έκανε να σβήσει το φως του πολιτισμού από τον κόσμο» και υποστηρίζει ότι με δεδομένη την κατανόηση των πυρηνικών όπλων σ' αυτόν τον πλανήτη, είναι πολύ πιθανό να το σβήσουν οι ίδιοι οι Ινδοευρωπαίοι.

Φίλιππος Φιλίππου

Ο Διαβάτης της Νισύρου είναι το όνομα ενός βουνού της Νισύρου κι ενός νέου περιοδικού, που εκδίδεται με την ευθύνη του Μορφωτικού-Πολιτιστικού Εξωραϊστικού Συλλόγου του νησιού (Μανδράκι 84303, Νίσυρος, τηλ. 0242/31118, 31268, 31472). Ξεφυλλίζοντας τα δύο τελευταία τεύχη, 3 και 4 -που είναι και τα τεύχη της ανανεωμένης μορφής του περιοδικού- ένιωσα θαυμασμό για τη γνήσια οικολογική συνείδηση που φαίνεται να διαθέτουν οι συντελεστές του. Αλήθεια, πόσοι ξέρουν (κυριολεκτικά και μεταφορικά) πως η Νίσυρος είναι ένα ηφαίστειο εν δράσει;

Πάνω στο νησάκι Λαζαρέτο, στην Κέρκυρα, μαρτύρησαν στις φυλακές, εκτελέστηκαν και τάφηκαν πρόχειρα 112 πολιτικοί κρατούμενοι κατά την περίοδο έξαρσης της αντικομμουνιστικής υστερίας 1947 έως 1949. Οι συγγενείς και οι φίλοι των εκτελεσμένων, οι επιζήσαντες, αφού εδώ και χρόνια κατόρθωσαν να ιδρύσουν το «Σωματείο Λαζαρέτο», να επισκεφθούν επανειλημμένα το νησί των μαρτυριών και να οργανώσουν, σε συνεργασία με το Δήμο της Κέρκυρας, σειρά εκδηλώσεων μνήμης, καταθέτουν στον τόμο *Φυλακές Κέρκυρας - Λαζαρέτο 1947-1949. Μαρτυρίες «για σας αδέρφια...»* (εκδ. Σωματείο Λαζαρέτο, 1996) τα συγκλονιστικά ντοκουμέντα: φωτογραφίες, τελευταίες επιστολές πριν από την εκτέλεση, αλλά και κατάλογο ονομάτων και λοιπών στοιχείων των εκτελεσμένων. Τα ιστορικά της περιόδου περιλαμβάνονται σε

εισαγωγικό άρθρο του Διονύση Μοσχόπουλου και η έκδοση ολοκληρώνεται με υποσπασίματα λογοτεχνικών χειμένων εμπνευσμένων από τα περιστατικά της εποχής, καθώς και τις εικαστικές μαρτυρίες από το Λαζαρέτο του αξέχαστου Ασάντουρ Μπαχαριάν, που υπήρξε και αυτός κρατούμενος εκεί.

Ρούντολφ ονομάζεται ο ήρωας του συνταρακτικού αφηγήματος του Τόμας Μπέρνχαρντ, Μπετόν (πρόλογος: Hannelore Ochs, μετάφραση: Αλέξανδρος Ίσαρης, εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1996). Ο μονόλογος του Ρούντολφ συνιστά το εγκόλπιο του αποτυχημένου σχεπτόμενου ανθρώπου. Πρόκειται για ένα βιβλίο μοναδικής έντασης, όπου ο πόνος, η αρρώστια και, κυρίως, η φρίκη λογαριάζονται ως στοιχεία χρήσιμα, όπως λέει ο ίδιος ο Μπέρνχαρντ, καθώς μέσα από τη βίωσή τους επιτυγχάνεται η διεύρυνση των αισθήσεων, των αισθημάτων και της ενσυναίσθησης. Το βιβλίο πρωτοεκδόθηκε το 1982 και, στα ελληνικά, η πρώτη έκδοση έγινε το 1987 από τις εκδ. Αξίος/Βάστερ· τότε η φωτοστοιχειοθεσία και εκτύπωση είχε πραγματοποιηθεί από τα παιδιά της Θεραπευτικής Κοινότητας «Ιθάκη». Στη σημερινή εκδοτική μορφή συμπληρώνεται η εργοβιογραφία του Τόμας Μπέρνχαρντ, ενώ ο πρόλογος της Hannelore Ochs (τον πάλα ποτέ περιοδικού της Θεσσαλονίκης *Ausblicke*) παραμένει διαφωτιστικός και η μετάφραση του ποιητή και ζωγράφου Αλέξανδρου Ίσαρη

Δεξιά και Αριστερά

Νορμπέρτο Μπόμπιο, Δεξιά και Αριστερά. Μετάφρ. Ελεονώρα Ανδρεδάκη. Προλεγόμενα: Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 1995

Λίγοι αναρωτιούνται σήμερα για το τι σημαίνει να είναι κανείς δεξιός. Ενα ερώτημα σαφώς βασιανιστικό και αγχώδες. Ετσι, αν για τους τέως συνειδητούς και απεριφραστούς «δεξιούς» το ζήτημα φαίνεται να έχει δευτερεύουσα συνειδησιακή σημασία, πολλοί από τους μέχρι πρόσφατα συνειδητούς και αξιακά συγκροτημένους «αριστερούς» νιώθουν ανήμποροι, αποπροσανατολισμένοι και βυθισμένοι στους βάλτους μιας ανυπόφορης κανονιστικής αμφιβολίας.

Σ' αυτούς τους τελευταίους κυρίως απευθύνεται το βιβλίο του **Νορμπέρτο Μπόμπιο**, σημειώνει ο **Κωνσταντίνος Τσουκαλάς** στα προλεγόμενα του τόμου. Σε όσους «εξακολουθούν να αγωνιούν νιώθοντας την ταυτότητά τους να ξεθωιάζει, να ρευστοποιείται και να κατακερματίζεται. (...) Σε εκείνους που διατάζουν να αποξενωθούν από τις πεποιθήσεις που τους σφράγιζαν μια ολόκληρη ζωή. Σε εκείνους που, επιχειρούν ακόμα να αναζωογονήσουν τις ξεφτισμένες αξιακές τους αφετηρίες». Η επιτυχία του βιβλίου του ιταλού θεωρητικού εξηγείται, πριν απ' όλα, από την άμεση πολιτική του επικαιρότητα, υπογραμμίζει εύστοχα ο Κ. Τσουκαλάς.

Πράγματι, ο Μπόμπιο έρχεται να απαντήσει σε όλους εκείνους που υποστηρίζουν ότι η αντίθεση Δεξιάς-Αριστεράς έχει ξεπερασθεί. Στα επιχειρή-

ματά τους επικαλούνται την κρίση των ιδεολογιών, την αύξηση της κοινωνικής συνθετότητας, τον τεχνικό χαρακτήρα των πολιτικών προβλημάτων, την πολλαπλότητα και τη μεταβλητότητα των ηθικών κριτηρίων, την εξατομίκευση και τον κατακερματισμό του κοινωνικού σώματος.

Αντίθετα, ο Μπόμπιο υποστηρίζει, ότι η διάκριση Δεξιάς-Αριστεράς είναι και σήμερα αναγκαία για τον κανονιστικό προσδιορισμό των περιεχομένων και των στρατηγικών της πολιτικής.

Η Αριστερά, λέει ο Μπόμπιο, παραμένει αφοσιωμένη στη σταδιακή αποκατάσταση των ανισοτήτων εκείνων τις οποίες η Δεξιά βλέπει ως ιερές και απαραβίαστες.

Σύμφωνα με τον ιταλό καθηγητή της πολιτικής φιλοσοφίας, η επιδίωξη της ισότητας είναι ο θεμελιακός λόγος ύπαρξης των κινήματων της Αριστεράς. Το βασικό, επομένως, κριτήριο της διάκρισης Αριστεράς-Δεξιά είναι η διαφορετική αξιολόγηση των φυσικών και των κοινωνικών ανισοτήτων.

Ο Μπόμπιο επιχειρεί από τη μια να καταδείξει ότι η διάκριση Δεξιά-Αριστερά όχι μόνο εξακολουθεί να έχει νόημα, αλλά επιπλέον αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την κριτική κατανόηση των κοινωνικοπολιτικών αντιθέσεων· και από την άλλη, επιχειρεί να καταστήσει σαφές ότι η εμμονή στην απόρριψη της νοσητικής δυάδας δεν αποτελεί «αθώα» επιστημολογική επιλογή, αλλά εντάσσεται σε μια πολύ συγκεκριμένη πολιτική στρατηγική, τονίζει ο Κ. Τσουκαλάς.

«Βλεποντας τα πράγματα από κάποια απόσταση, δεν διερωτήθηκα ποτέ αν έπρεπε και να

τα αξιολογήσω. Δεν έθεσα ποτέ θέμα για το ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο, γιατί δεν πιστεύω ότι έχει την παραμικρή χρησιμότητα να συγχέω την ιστορική κρίση με τις προσωπικές μου απόψεις. Ακόμη και αν, τελικά, δεν μένει κρυφό προς ποια πλευρά αποκλίνω», σημειώνει ο Νορμπέρτο Μπόμπιο στο βιβλίο του, με το οποίο απαντά πειστικά σε όλους εκείνους που θεωρούν ότι η διάκριση Δεξιάς και Αριστεράς δεν έχει πια νόημα.

Φιλόσοφος του Δικαίου και της Πολιτικής, ενεργός πολίτης και ισόβιο μέλος της Ιταλικής Γερουσίας, ο Ν. Μπόμπιο είναι μια από τις πιο διεισδυτικές προσωπικότητες του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτικού στοχασμού. Στα ελληνικά κυκλοφορεί ένα ακόμη βιβλίο του (*Το μέλλον της Δημοκρατίας*, εκδ. Παρατηρητής), ενώ πρόσφατα κυκλοφόρησε στην Ιταλία και το νέο βιβλίο του με τίτλο *Μεταξύ δύο δημοκρατιών* (*Tra due repubbliche*, εκδ. Dujelli). Σ' αυτό, ο ιταλός φιλόσοφος παρουσιάζει κείμενά του που έγραψε τα τελευταία πενήντα χρόνια, από την περίοδο που έγραφε στην εφημερίδα *Δικαιοσύνη* και *Ελευθερία* μέχρι σήμερα.

Ο αναγνώστης έχει την ευκαιρία να έλθει σ' επαφή για άλλη μια φορά με τον θεωρητικό λόγο του Μπόμπιο που «δεν είναι λόγος συγκυριακός αλλά λόγος ιστορικά καχύποπτος και θεωρητικά μάχιμος· ως εκ τούτου, πολιτικά εύστοχος και προσδόκητα σημερινός», όπως έγραφε και ο **Ευ. Βενιζέλος** στον πρόλογο της ελληνικής έκδοσης του βιβλίου του Ν. Μπόμπιο *Το μέλλον της Δημοκρατίας*.

Σωτήρης Ντάλης

Έργο είκοσι χρόνων

Αντώνης Στυλιανίδης και
Ζαγγέλης Στυλιανίδης,
Ιστορική 1972-1993
Γενεσιολογικές Εκδόσεις
Κρήτης, 1995

Για να καταλάβει κανείς καλά
το περιεχόμενο και τελικά την
ξία αυτού του βιβλίου θα πρέ-
πει απαραίτητα να έχει περάσει
πρόσφατα από την Κρήτη. Πιο
πυγγκριμένα, να την έχει δια-
σχίσει στη βορεινή της ακτή, του-
λάχιστον από τα Χανιά ως τον
Άγιο Νικόλαο. Και να έχει θαυ-
μάσει απαραίτητα, έστω από το
παράθυρο του αυτοκινήτου, την
πέραντη και παρδαλή ταπε-
σαρία ξενοδοχείων σχεδόν πα-
τού, αλλά ιδιαίτερα στην περιο-
χή της Χερσονήσου. Τότε έχει
δικαίωμα να εκφέρει κρίση.

Η αρχιτεκτονική των Α. και Β.
Στυλιανίδη οφείλει, στη συντρι-
πική της πλειοψηφία, την ύπαρ-
ξή της και την κατόπτη της
στην τεράστια ανάπτυξη του
τουρισμού στη βορεινή Κρήτη.
Ο Στυλιανίδης, σήμερα, αναγνω-
ρίζεται ως ο κατεξοχήν σχε-
διαστής ξενοδοχείων στη μεγα-
νήσο, χωρίς αυτό να σημαίνει
ότι δεν υπάρχουν και άλλοι με
ίσου σημαντική προσφορά
στον τόπο, πριν από αυτούς ή και
συνχρονοί τους. Αλλά αρχίζου-
κάπου να υποψιαζόμαστε

πως η επιβλητική παρουσία τους
επιβάλλει ένα πρότυπο συμπερι-
φοράς σε όσους ασχολούνται με
το είδος εκεί – λιγότερο ή περισ-
σότερο συνειδητά.

Όχι βέβαια ότι στο έργο τους
διαπιστώνεται η ύπαρξη κάποι-
ου «τοπικισμού» ή ότι τάχα τα
ξενοδοχεία τους θα μπορούσαν
να χτιστούν μόνο στην Κρήτη. Οι
ίδιοι, άλλωστε, στο κείμενό τους,
αποποιούνται (πολύ φρόνιμα)
κάθε σχέση με ύποπτους και συ-
χνά γλειώδεις (αλλά τόσο δημο-
φιλείς) ιστορισμούς-τοπικι-
σμούς. Ξεφυλλίζοντας αυτή λοι-
πόν τη χορταστική έκδοση φα-
ντάζομαι πως ο μέσος αναγνώ-
στης θα μπορέσει να αποκομίσει
πολλά διδάγματα για τους δύο
κυρίαρχους τύπους ξενοδοχείων
των πολυώροφων μέσα στον
ιστό της πόλης και των χαμηλού
προφίλ συγκροτημάτων στην
ύπαιθρο. Εδώ θα βρει κανείς τα
πάντα, από εκείνα τα αυτοτελή
«χωριά» με τα τσαμπιά από μι-
κρές μονάδες στην ερημιά (Pap-
theon, γούβες τουριστικές κα-
τοικίες, Κουτουλουφάρι) ως
τους μνημειακούς όγκους κάπο-
τε με τις εσωτερικές πολύχρω-
μες αυλές της πόλης (Porto
Rethymno και Kyma, Ρέθυμνο·
Santa Marina, Άγιος Νικόλαος).

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις
διακρίνεται η τόσο επικίνδυνη
πορεία των Στυλιανίδη πάνω σε

τεντωμένο σχοινί: από τη μια το
γνωστό glitzy λούστρο του διε-
θνούς τουρισμού (κι ως γκρινιά-
ζει στον πρόλογό του ο κ. πρύτα-
νης) και από την άλλη η αόριστη
αίσθηση κάποιου μέτρου που
διατηρεί τις όποιες ισορροπίες.

Ναι, είναι αλήθεια πως έχει πε-
ράσει πολύς καιρός από το ηρω-
ικό 1960-70, τότε που ο Κωνστα-
ντινίδης σχεδίαζε τις «Ξενίες»
του και ο Βαλσαμάκης τις πρώ-
τες «Αμαλίες» του. Η γη έχει πά-
ρει αρκετές χιλιάδες στροφές
γύρω από τον εαυτό της από τό-
τε...

Η τόσο φροντισμένη αυτή έκ-
δοση πιστοποιεί την έκταση του
έργου των Στυλιανίδη και το
αναδεικνύει με τον καλύτερο
δυνατό τρόπο. Πόσοι άραγε αρ-
χιτέκτονες θα μπορούσαν να τύ-
χουν μιας τόσο γενναιοδωρης
χορηγίας, σε αυτή την περίπτω-
ση από την GRECOTEL, και να
περιληφθούν σε μια τόσο υψη-
λού επιπέδου σειρά εκδόσεων;
Η προνομιακή αυτή μεταχείριση
εκφράζεται άμεσα στον διεξοδι-
κό τρόπο παρουσίασης των έρ-
γων, στην ποιότητα της αναπα-
ραγωγής των εικόνων, ακόμα
και στην τόσο προσεκτική επιλο-
γή των φωτογραφιών, που προ-
έρχονται από τους πολύ άξιους
Σ.Β. και Β. Σκοπελίτη και Δ.
Καλαποδά.

Δημήτρης Φιλιππίδης

εξακολουθεί να είναι
αναλογικά διαπεραστική
και αξιόπιστη.

Στο Έγκλημα στο Αββαείο
(μετάφραση: Ντίντα Ζάχου,
εκδ. Θεμέλιο, 1996) οι
λάτρεις του αστυνομικού
μυθιστορήματος αλλά και οι
ευκαιριακοί καλοκαιρινοί
αναγνώστες θα βρουν ένα
έξοχο ανάγνωσμα. Peter
Tremayne είναι το
ψευδώνυμο του συγγραφέα,
ο οποίος είναι αυθεντία στην
ιστορία των αρχαίων Κελτών.
Στα 664 μ.Χ., κατά τη
διάρκεια της Συνόδου του
Γουίτμπυ, εκπρόσωποι της
Κελτικής και της Ρωμαϊκής
Εκκλησίας συζητούν τις
διαφορές τους.
Παράλληλα,
πληροφορούμαστε
λεπτομέρειες που
διέπουν τον μοναστικό
βίο κατά το μεσαίωνα· λ.χ.,
την ύπαρξη μεικτών (!)
αββαείων, όπου μοναχές
και μοναχοί ανατρέφουν
τα παιδιά τους, ενώ
συνγχρόνως υπηρετούν τον
Χριστό!
Όλα, όμως, ανατρέπονται
από ένα φόνο που η
διαλεύκανσή του μπερδεύει
ακόμη περισσότερο τα
πράγματα...
Καλό καλοκαίρι,
λοιπόν, και καλά
ξεμπερδέματα!

ο χαρτοκόπτης

ΝΕΟΙ ΤΟΜΟΙ ΤΟΥ ANTI

Μόλις κυκλοφόρησαν δυο νέοι τόμοι του Αντί.

- Ο ΛΗ' (Α' εξάμηνο του 1993), που περιλαμβάνει τα τεύχη 512 έως 524
- Ο ΛΘ' (Β' εξάμηνο του 1993), που περιλαμβάνει τα τεύχη 525 έως 541.

Ζητήστε τους από τα γραφεία του περιοδικού
(Δημοχάρους 60, τηλ. 7232713 - 7232819)

και τα λοιπά...

ΑΠΟ ΤΟΝ
**ΒΑΓΓΕΛΗ
ΜΠΙΤΣΩΡΗ**

Χρονικότητα τῆς μετάφρασης

ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΩΝ ξενόγλωσσων ἔργων, καὶ εἰδικότερα στὴν ἐλληνικὴ ἐπικράτεια, ἡ συνηθέστερη αἰτίαση ποὺ ἐκφραζόταν ἕως τώρα ἀπὸ τοὺς ἀποδέκτες τοὺς ἀφορᾷ τὴν ὑπερβολικὰ καθυστερημένη ἐκδοσὴ τους καὶ συνεπῶς τὸν καιρικὰ ἀναντίστοιχο μετακλιματισμὸ τῆς μορφικῆς καὶ θεματικῆς διάστασης τοῦ πρωτοτύπου: ἐν ὀλίγοις, οἱ μεταφράσεις ἐκλαμβάνονταν ἐν πολλοῖς ὡς ὑπερώριμες, ἂν ὄχι σαπισμένες. Τελευταῖα ἀκούγεται ἓνα ἄλλο παράπονο, ἐντελῶς ἀντίθετο: οἱ σημερινὲς μεταφράσεις σχεδὸν συνεκδίδονται μὲ τὸ πρωτότυπο, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι στὴν καλύτερη περίπτωσι ἀμεστές, ἂν ὄχι ἀγουρίδες. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ καίριος χρόνος τῆς μετάφρασης, αὐτὸς ποὺ πρέπει νὰ διαφεύγει τὸ ἄκαιρον καὶ νὰ προσεγγίζει τὸ εὐκαιρον;

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ἔχει τὸν δικὸ της χρόνο ποὺ διαφέρει ἀπὸ τὸ χρόνο ὁποιασδήποτε ἄλλης ἀνάγνωσις. Ὁ νόμος ποὺ διέπει ὄχι μόνον τὸ ἀναγνωστικὸ χρόνο τῆς μετάφρασης ἐνὸς ἔργου ἀλλὰ καὶ τὸ χρόνο της καθ' ἑαυτὸν ἐνυπάρχει στὸ πρωτότυπο, μιὰ καὶ αὐτὸ ὑπαγορεύει στὸν μεταφραστὴ τὸ *πότε* θὰ μπορεῖ νὰ πεί στὸν ἑαυτὸ του ὅτι ἔχει ἀνιχνεύσει καὶ μεταγλωττίσει κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο ὅλες τὶς ξενόγλωσσες ἰδιοτυπίες καὶ ὅλα τὰ ἐρμηνευτικῶς ἀμφιλεγόμενα σημεῖα, μὲ ἄλλα λόγια ὅτι ἔχει ἐξαντλήσει —στὰ ὅρια τοῦ δυνατοῦ— ὅλες τὶς μεταφραστικὲς δυνατότητές του.

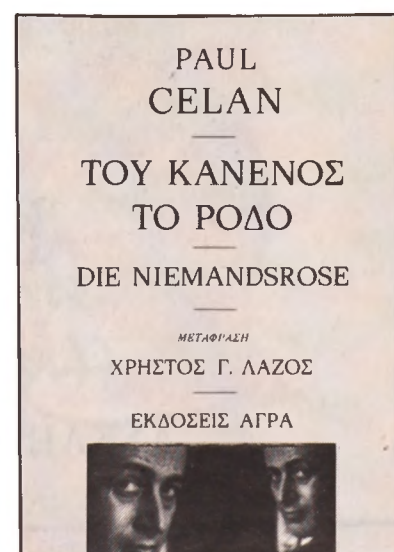
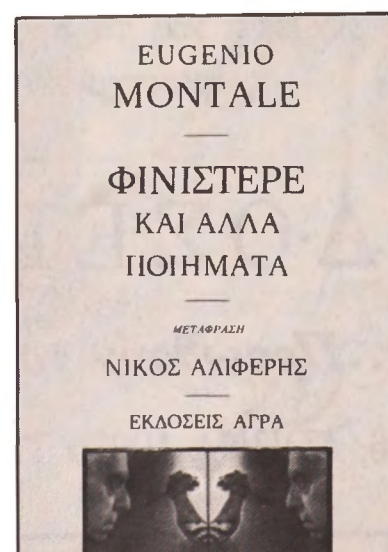
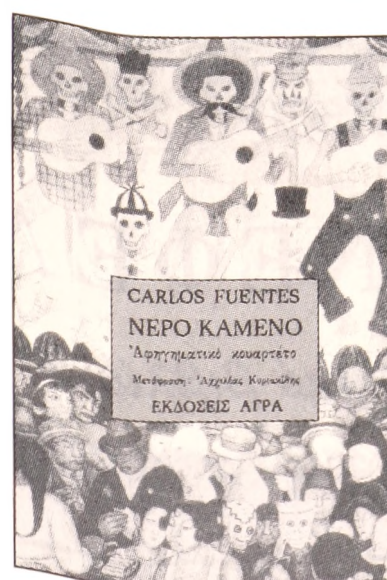
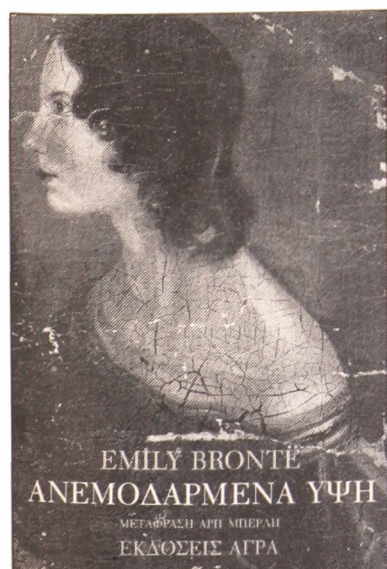
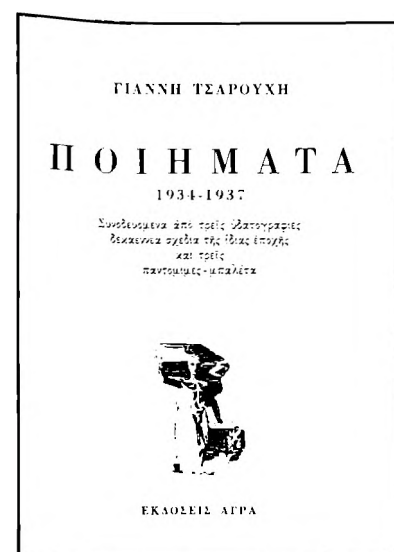
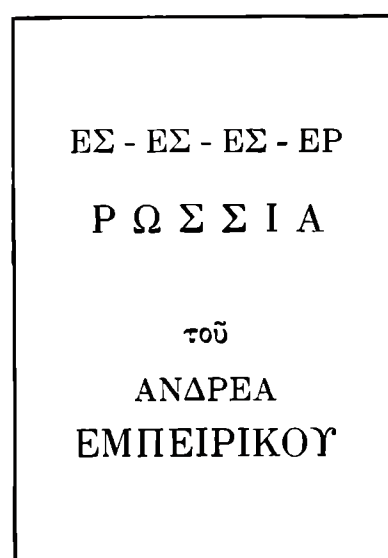
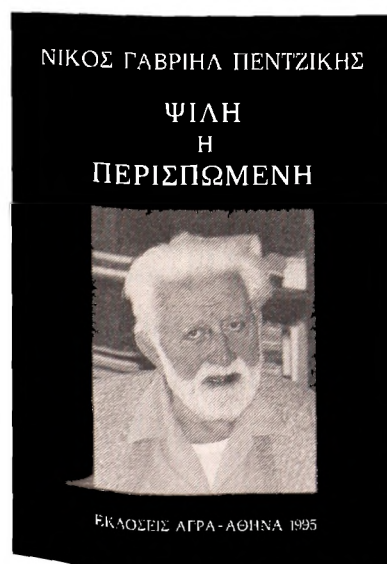
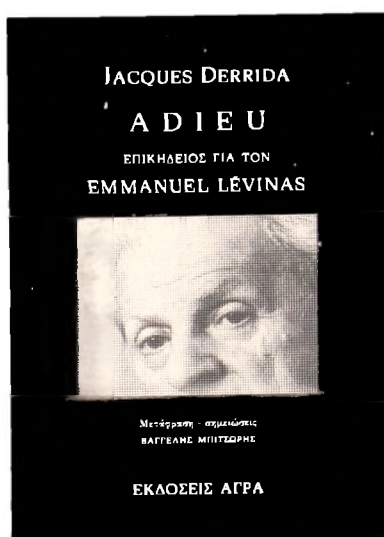
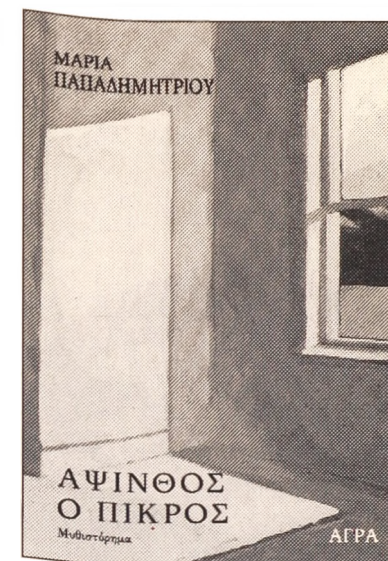
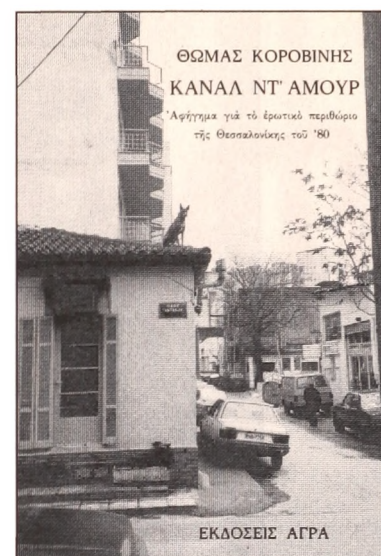
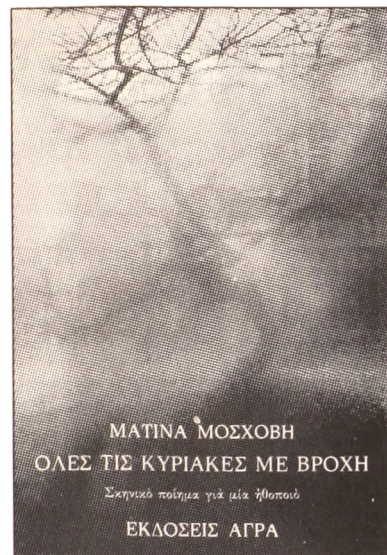
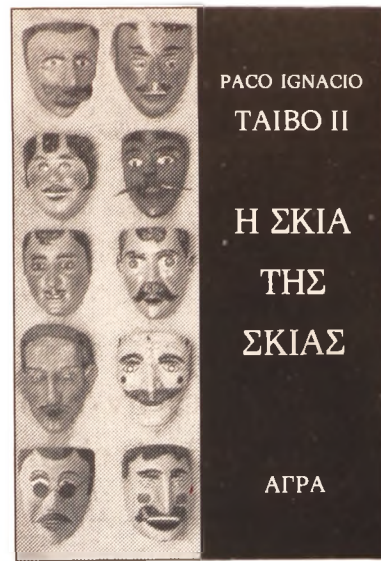
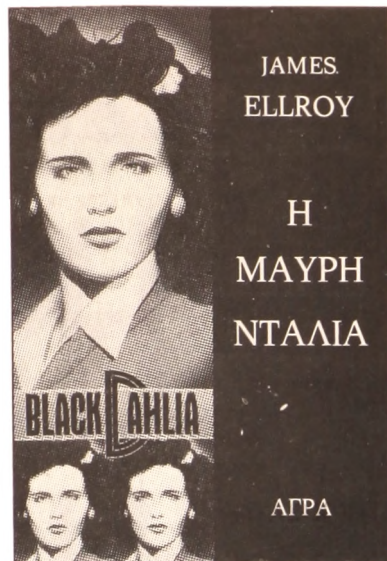
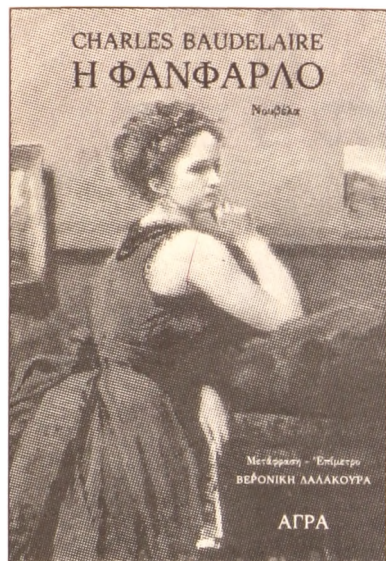
Η ΥΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΑΥΤΗ ΚΙΝΕΙΤΑΙ πάντοτε στὴ σφαῖρα τοῦ *δέοντος*, τὸ ὁποῖο καθιστᾷ τὸν μεταφραστικὸ χρόνο δυνάμει ἀπεριόριστο, ἀτέλετο· τὸ πρωτότυπο ἐπιτάσσει τὴν ἐπ' ἀπειρον μεταγλώττισή του, γι' αὐτὸ καὶ ὁ χρόνος της εἶναι ἀπόλυτος. Τὸ μεταφράζειν ὅμως κινεῖται καὶ στὴ σφαῖρα τοῦ *ἐμπράκτου*, τὸ ὁποῖο ὑπαγορεύεται κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ χρόνο ποὺ καθορίζεται ἀπὸ τοὺς καταναγκασμοὺς τοῦ συμβολαίου μὲ τὸν ἐκδότῃ, τῆς ἀγορᾶς τοῦ βιβλίου καὶ λίαν προσφάτως τῶν διαφημιστικῶν προταγμάτων· γι' αὐτὸ καὶ ὁ χρόνος τῆς μετάφρασης εἶναι σχετικὸς, πεπερασμένος. Ἐδῶ προεξάρχει καὶ ἐπιβάλλεται τὸ *ἔγκαιρον*, μὲ τὴ διπλὴ σημασία τοῦ ὅρου: τὸ ἐμπρόθεσμο ἀλλὰ καὶ τὸ χρονικὰ ἐπίκαιρο.

ΠΟΛΛΕΣ ΦΟΡΕΣ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ὁ ἴδιος μεταφραστὴς νὰ ὑπακούει ἄλλοτε στὴ φωνὴ τοῦ μεταφραστικοῦ δέοντος —συνεπῶς νὰ ἀντιμάχεται τὸν ἐκδοτικὸ μεταφραστικὸ χρόνο ἀξιῶνοντας τὴν ἐπιμήκυνσή του—, καὶ ἄλλοτε νὰ ἐνδίδει στὴ φωνὴ τῶν σειρήνων τοῦ ἐμπράγματος ἔγκαιρου χρόνου, γιὰ νὰ προστατεύσει τὴν ἐπικαιρότητα τῆς μετάφρασής του ἐπιζητώντας ταυτόχρονα —ἐνίστε καὶ πιεστικὰ— τὴ σύντμησι τοῦ ἐκδοτικοῦ χρόνου. Ὡστόσο, καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὁ μεταφραστὴς εἶναι σὲ θέσι νὰ γνωρίζει κατὰ πόσον ἔχει πλησιάσει τὰ ὑποτιθέμενα ὅρια τῶν δυνατοτήτων του.

ΟΥΤΩΣ Η ΑΛΛΩΣ τὸ μεταφραστικὸ καίριον —γι' αὐτὸ δὲν ἐνδιαφέρεται τελικὰ ὁ μεταφραστὴς καὶ ὁ κριτικὸς τῆς μετάφρασης— εἶναι θέμα προσέγγισις ὁρίων: τῶν ὑποτιθέμενων καὶ συμβατικῶν ὁρίων τῆς γλώσσας τοῦ πρωτοτύπου καὶ τῆς γλώσσας τῆς μετάφρασης. Ὁ καίριος μεταφραστικὸς χρόνος δὲν πρέπει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπολογίζεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς χρονικὲς ἀπαιτήσεις καὶ δεσμεύσεις ποὺ ὑπαγορεύονται στὸν μεταφραστὴ ἀπὸ τοῦτες τὶς ὁριακὲς γλωσσικὲς καταστάσεις.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΑΠΟ ΤΟ 1979

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΖΕ·Ι·ΜΣ ΓΚΟΡΝΤΟΝ ΦΑΡΕΛ

Η πολιορκία του Κρίσναπουρ

(ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΠΕΡΣΑ ΑΠΟΣΤΟΛΗ

«Ένα εξαιρετικά ποιοτικό μυθιστόρημα»

THE TIMES

«Τι υπέροχο βιβλίο! Έχει όλα όσα θα ήθελε κανείς να βρεί... ζωντανούς χαρακτήρες, αγωνιώδη πολεμική δράση, ρομαντικά σκιρτήματα, σάτιρα, πνευματώδη γραφή, τρυφερότητα, φιλοσοφικές προεκτάσεις»

MARY McCARTHY

«Ένα μυθιστόρημα μπορεί να είναι πνευματώδες, μπορεί να είναι σοβαρό ή μπορεί να έχει μια καλή ιστορία να μας πει· όταν όμως ένα μυθιστόρημα διαθέτει και τα τρία, αυτό είναι σίγουρα αρκετό για να χαρακτηριστεί αριστούργημα»

NEW STATESMAN

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

....Προωθούν το ελληνικό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10680 ΤΗΛ. 3607744, 3639962 — FAX 3623043